

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ЮРИДИЧНИЙ
ФАКУЛЬТЕТ

WYŻSZA SZKOŁA
HANDLOWA W RADOMIU

KATOLICKI
UNIwersytet LUBELSKI
JANA PAWŁA II

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

до 70-річчя Загальної Декларації прав людини
та 25-річчя створення юридичного факультету

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
WYŻSZA SZKOŁA HANDLOWA W RADOMIU
KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

*Збірник матеріалів
V Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Луцьк, 14 грудня 2018 р.)*

до 70-річчя Загальної Декларації прав людини
та 25-річчя створення юридичного факультету

Електронне видання на CD-ROM

Луцьк
Вежа-Друк
2018

УДК 341.96:342.7(062.552)

П 78

*Рекомендовано до друку вченою радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 14 від 29.11.2018 р.)*

Оргкомітет конференції:

Коцан І. Я. – професор, доктор біологічних наук, ректор Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, голова редакційної колегії; **Лаба О. В.** – кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету, заступник голови редакційної колегії; **Демчук А. М.** – кандидат юридичних наук, заступник декана юридичного факультету; **Яцишин М. М.** – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права; **Духневич А. В.** – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін; **Фідря Ю. О.** – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права і процесу; **Джурак Л. М.** – відповідальний секретар редакційної колегії.

Проблеми забезпечення прав і свобод людини : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 14 груд. 2018 р.) / уклад. Л. М. Джурак. – Луцьк : Вежа-Друк, 2018. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 8,10 Мб.

ISBN 978-966-940-208-0

Збірник матеріалів є результатом наукових досліджень проблем забезпечення та захисту прав і свобод людини, які стали предметом обговорення на IV Міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми забезпечення прав і свобод людини" 8 грудня 2017 року у місті Луцьку. Теоретичні положення та практичні рекомендації учасників конференції щодо удосконалення чинного законодавства України у сфері захисту прав та свобод людини створюють ефективне підґрунтя для подальшого дослідження означеної проблематики.

Для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, практичних працівників судових та правоохоронних органів.

Матеріали вміщено у виданні в авторській редакції.

УДК 341.96:342.7(062.552)

ISBN 978-966-940-208-0

© Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, 2018
© Джурак Л. М. (укладання), 2018

ЗМІСТ

Андрійчук Б. І., Тімофєєва Т. С. Інститут добросусідства як окремий вид обмежень прав на землю	8
Андрусяк Г. М. Зарубіжний досвід захисту прав і свобод неповнолітніх осіб під час виконання покарання у вигляді позбавлення волі	9
Борис І. І., Колодяжна В. В. Концепція свободи у поглядах Спінози	12
Брись А. М. Визначення міжнародно-правового статусу біженців та проблеми захисту їх прав у міжнародному праві	14
Вишнеvsька Д. Ю. Проблеми захисту прав жінок в міжнародному праві	16
Вовк Ю. П., Саско О. І. Проблема торгівлі людьми в аспекті захисту прав людини	18
Вознюк Н. І. До питання обмеження права на державну соціальну допомогу при народженні дитини в умовах воєнного стану	21
Войтюк Т. Р. Відмова від виконання правових обов'язків у статтях Кримінального кодексу України	23
Герасимчук Л. О., Попович Н. Р. Право на повагу до людської гідності як одне із основоположних прав людини та громадянина	25
Гергусь Е. П. Проблеми насильства щодо дітей у навчальних закладах світу	28
Гнатенко А. П. Гарантії соціального забезпечення персоналу правоохоронних органів	31
Гороть А. М., Булавіна С. Є. Особливості імплементації міжнародних стандартів захисту прав людини в національне законодавство	33
Грущук М. В. Право потерпілого на відмову від приватного обвинувачення та правові наслідки його реалізації	35
Гусак А. П., Гусак О. П. Захист прав неповнолітніх у процесі доведення в рамках ювенального кримінального судочинства	38
Гусарук В. С. Захист прав поранених, хворих та осіб, що зазнали корабельної аварії під час війни	41
Драницька О. С. До питання про конституційне право людини на соціальний захист	43
Дубинюк К. М. Забезпечення прав фізичних осіб у сфері банківської таємниці: окремі аспекти правового регулювання в Україні	46
Заика Ю. А. Действия в чужом интересе без поручения – как средство защиты имущественных прав	48

<i>Ілинич Ю. О., Круглик В. П.</i> До питання впровадження накопичувальної системи пенсійного страхування в Україні.....	50
<i>Кальчевська В. В., Шевчук В. С.</i> Забезпечення виконання судового рішення щодо відшкодування цивільному позивачеві заподіяної шкоди у кримінальному провадженні.....	53
<i>Ковалевич В. В.</i> Заходи заохочення, що застосовуються до осіб, які відбувають покарання, альтернативні позбавленню волі в Україні та країнах Європейського Союзу	55
<i>Колодяжна В. В., Фрасолюк С. А.</i> Еволюція теорії прав людини в працях Георга Гегеля	57
<i>Конончук І. М.</i> Правовий статус громадян Європейського Союзу	59
<i>Косило А. Б.</i> Право на захист від кримінального переслідування в законодавстві Європейського Союзу	61
<i>Костюк В. П.</i> Особливості захисту прав сторін за спадковим договором	64
<i>Курсик В. О.</i> Окремі проблеми правового захисту громадян в Сирії	67
<i>Лебедюк М. С.</i> Національне та міжнародно-правове регулювання захисту персональних даних у сфері публічних закупівель в Україні.....	69
<i>Лесик Р. Ю., Вишнеvsька Д. Ю.</i> Окремі проблеми процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні	72
<i>Лиса І. І.</i> Проблема ембріона як факту людської сутності і початку життя: правовий аспект	74
<i>Макарчук А. В.</i> Права дітей у Африці: регламентація та проблеми практичного застосування....	76
<i>Мануїлова К. В.</i> Роль міжнародних урядових та неурядових організацій в регулюванні питань міграції	79
<i>Матвеев І. В.</i> Особливості захисту прав сторін за договором пожертви	81
<i>Матвійчук Н. І., Челій В. П.</i> Деформація правосвідомості: поняття, стадії та форми.....	84
<i>Мокійчук С. Р.</i> Відповідальність за доведення до самогубства як кримінально-правова гарантія забезпечення права на життя	87
<i>Музичук К. С.</i> Інформаційні права і свободи людини та їх значення для демократії	88
<i>Назарук О. І.</i> Окремі аспекти розвитку законодавства у сфері забезпечення права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням	91
<i>Наконечна Г. Я., Матвійчук С. Ю.</i> Захист прав платників податків через призму реформуванням Державної фіскальної служби України.....	93

<i>Невинна К. В., Журавська З. В.</i> Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в контексті кримінально-правової характеристики	96
<i>Озерський І. В.</i> Юридико-психологічний зміст рішень ЄСПЛ в обсязі застережень статті 3 («заборона катування») Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод	98
<i>Оліферук В. В.</i> Захист прав дітей в країні – Німеччина	101
<i>Пеньшіна С. О.</i> Проблеми захисту прав жінок в Державі Ізраїль	103
<i>Поздєєв В. А.</i> Роль та значення спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції у забезпеченні прав людини	105
<i>Полух Х. М.</i> До питання про право на достатній життєвий рівень та його реалізацію	107
<i>Пономаренко О. І.</i> Проблеми захисту прав власників авто з іноземною реєстрацією: вітчизняний та молдовський досвід	109
<i>Попович Н. Р., Герасимчук Л. О.</i> До питання про правове регулювання інклюзивної освіти дітей з інвалідністю в Україні	111
<i>Романцова С. В.</i> Закордонний досвід спеціально-кримінологічного запобігання сексуальному насильству щодо дітей: деякі аспекти	114
<i>Рудик В. В., Борковська І. І.</i> Сучасні шляхи подолання правового нігілізму в Україні	117
<i>Садлей К. А., Крикунов О. В.</i> Право учасників кримінального провадження на забезпечення перекладачем	119
<i>Самчук-Колодяжна З. Ф., Ширшикова Р. М.</i> Захист прав дітей на житло за міжнародним та національним законодавством	122
<i>Спесівцев Д. С.</i> Самозахист суб'єктивних цивільних прав: проблеми правового регулювання та здійснення	125
<i>Старко О. Л., Обач О. С.</i> До питання про кримінально-правовий захист права людини на життя	128
<i>Старчук О. В.</i> Щодо заборони дитячої праці: міжнародно-правовий аспект	130
<i>Стружук Т. М.</i> Правове становище ненародженої дитини в міжнародному праві	132
<i>Тимофєєва Т. С.</i> Правовий вплив засобів масової інформації у запобіганні злочинності	135
<i>Ткаченко О. В.</i> Національна гвардія України – як суб'єкт забезпечення прав людини	136
<i>Фідря Ю. О.</i> Гарантування прав неповнолітнього посадовими особами, які здійснюють кримінальне провадження: міжнародно-правовий аспект	138

Фрасолюк С. А. Зміст права на захист у кримінальному процесі України	140
Холейко К. І. Обмеження права на свободу та особисту недоторканність затриманої особи	143
Чубоха Н. Ф. Передоручення у цивільно-правових відносинах договірному представництву ...	145
Чупринський Б. О. Особливості регламентації кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи в країнах Європи	147
Шевчук Л. М. Деякі аспекти правового регулювання трудових прав громадян України за кордоном	151
Шишко А. С. Інститут омбудсмана у Франції	153
Юхимюк О. М., Дмитрук С. Л. Окремі питання захисту прав людини в Європейському Союзі .	155
Яфонкін А. О., Шевчук В. А. Проблеми правового регулювання соціального захисту у сфері пенсійного забезпечення окремих категорій громадян України	157

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ: ПОГЛЯД З-ЗА КОРДОНУ

Kacprzak J. Wolność zgromadzeń jako podstawowe prawo społeczeństwa obywatelskiego w demokratycznym państwie prawa	160
Łamanie praw człowieka na Kubie, w Korei Północnej, w Turcji oraz w Syrii	162
Dzikowski A. Prawa człowieka na Kubie	162
Hajduk P. Prawa człowieka w Korei Północnej	164
Kowalczyk A. Jak łamane są prawa człowieka w Turcji?	164
Snochowska A. Prawa człowieka w Syrii	166
Mądry D. Zasada humanitaryzmu w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks Karny (dz.u. 1997 nr 88 poz. 553.)	167
Trzczińska A. Wolność wyznaniowa jako jedno z podstawowych praw człowieka	169
Walczak D. Humanitarne stosowania kar i środków karnych w polskim prawie karnym	171

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Балабух А. С. Оприлюднення нормативно-правових актів	173
Гаврилук Т. Л. Заходи усунення прогалин в праві і законодавстві на основі дотримання логічних законів проектування нормативних актів	175
Гапончук В. В. Публічні заклики до вчинення злочинних дій як вербальний злочин	176

<i>Гнатюк С. В., Демчук Д. Ю.</i> Типологія держави з позиції формаційного підходу	179
<i>Загиней З. А.</i> Підготовка до вибуху, підпалу або інших дій як зміст завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян (стаття 259 КК України)	182
<i>Копетюк М. І.</i> До питання кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення.....	184
<i>Кравчук В. М., Полінчук Ю. Ю.</i> Підстави для звільнення суддів як елемент їх конституційно-правового статусу.....	187
<i>Кравчук М. А., Глабай А. О.</i> Фактори формування суддівського розсуду в Стародавньому Римі	189
<i>Назарук Ю. В.</i> Чинність правозастосовчих актів в часі за напрямом дії	191
<i>Полюх Х. М., Драницька О. С.</i> Верховенство права в екологічно-правовому регулюванні.....	193
<i>Райниш Н. Р.</i> Конституційні функції прокуратури в Україні за судовою реформою 2016 року	195
<i>Розпутняк А. Б.</i> Протизаконне насильство, як обставина, що обумовлює виникнення стану сильного душевного хвилювання.....	198
<i>Чайковський Д. З.</i> Особа злочинця терориста: деякі аспекти	200
<i>Шуліка О. О.</i> Юридичний термін як засіб юридичної техніки	203
<i>Яровий К. В.</i> До питання про адміністративно-правове регулювання поняття та меж території проведення операції Об'єднаних сил	205

ІНСТИТУТ ДОБРОСУСІДСТВА ЯК ОКРЕМИЙ ВИД ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ**Б. І. Андрійчук, Т. С. Тимофєєва***Науковий керівник: к.ю.н., доц. І. І. Коваленко*

У статті розглядається окремий вид обмежень прав на землю – інститут добросусідства у Земельному праві України. Проаналізовано особливості регулювання предмету дослідження в Україні, а також здійснено порівняння вітчизняних законодавчих актів та закордонних з приводу специфіки відносин добросусідства та їх тлумачення.

Ключові слова: право власності, добросусідство, інститут добросусідства.

За своєю природою право власності на землю є одним із основних майнових прав. Воно передбачає право володіння, право користування та право розпорядження земельною ділянкою. Проте згідно із ст. 41 Конституції України використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природної якості землі [1]. Так, власник чи землекористувач, реалізуючи своє право власності, зобов'язаний дотримуватись і відповідних обов'язків, певних правил. Зокрема, такі правила містить інститут добросусідства у Земельному праві України.

Згідно зі ст. 91 та ст. 96 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ України) одним із обов'язків власників та користувачів земельних ділянок є дотримання правил добросусідства та обмежень, пов'язаних зі встановленням земельних сервітутів та охоронних зон [2]. Права та обов'язки щодо добросусідства закріплені правовими нормами, що вміщені у ЗКУ, Законі України (далі – ЗУ) «Про землеустрій» та в деяких інших нормативно-правових актах.

Земельний кодекс України, визначивши суб'єктами відносин добросусідства як власників земельних ділянок, так і землекористувачів, чітко не визначає, в яких випадках виникають відносини добросусідства. Для прикладу, в ст. 170 Цивільного кодексу Азербайджанської Республіки, сусідніми визнаються будь-яка земельна ділянка чи інша нерухомість, на яку може виникнути двосторонній вплив[3, с. 96].

За лексикологічним тлумаченням добросусідський означає дружній (про взаємні відносини сусідів); сусідство – суміжність, близькість з ким-небудь за місцем проживання або за місцем розташування, знаходження. Законодавчого визначення цієї категорії в Україні не існує[4, с. 28].

“Відносини сусідства” стали предметом правового регулювання уже в римському праві. Зокрема, вже закони XII таблиць передбачали ряд законних обмежень прав власника в інтересах сусідів. В російській дореволюційній літературі положення законодавства про добросусідство розглядалися як встановлені законом обмеження права власності в силу “права участия частного”. Такі положення Г. Ф. Шершеневич розглядав як обмеження власника щодо здійснення його права, в силу чого забезпечуються інтереси третіх осіб. В радянську добу це питання не досліджувалося науковцями, оскільки в тогочасному законодавстві норми про добросусідство як такі були відсутні[5, с. 41].

На думку П. Ф. Кулинича, «право добросусідства в суб'єктивному аспекті являє собою сукупність прав власників та користувачів земельних ділянок на найбільш повне, безпечне та комфортне користування земельними ділянками відповідно до їх цільового призначення. Цим правам кореспондує сукупність обов'язків власників та користувачів сусідніх (суміжних) земельних ділянок, які полягають у зміні характеру чи припиненні здійснюваної ними діяльності, яка хоча не суперечить цільовому призначенню належних їм земельних ділянок, але негативно впливає на сусідів (сусідні земельні ділянки)». На його думку, право добросусідства в об'єктивному розумінні є інститутом земельного права[6, с. 194].

Аналіз земельного законодавства дає можливість говорити про земельно-правове добросусідство як про відносно визначене поняття. Так, земельно-правове добросусідство – це врегульовані земельним законодавством суспільні відносини між землевласниками,

землекористувачами та їх сусідами, фактичним змістом яких є діяльність землевласників, землекористувачів, які є сусідами, по використанню цих земельних ділянок у межах своїх повноважень відповідно до їх цільового призначення, при яких завдається найменше незручностей один одному для користування своїм правом власності на земельну ділянку.

Зміст добросусідства визначений у ст. 103 ЗК України, у якій зазначено, що власники та землекористувачі земельних ділянок зобов'язані обирати такі з можливих способи використання земельних, які не завдають щонайменші незручності сусіднім власникам чи землекористувачам (затіннення, задимлення тощо); не використовувати такі способи, які не дозволяють сусіднім власникам, землекористувачам сусідніх земельних ділянок використовувати їх за цільовим призначенням; співпрацювати при вчиненні дій спрямованих на забезпечення прав на землю кожного з них тощо [2].

Отже, інститут добросусідства, встановлюючи певні правила при здійсненні права власності на землю, тим самим обмежує це право з метою не тільки захисту прав та законних інтересів землевласників і землекористувачів, а й для побудови дружніх, взаємовигідних відносин між сусідами-землевласниками (землекористувачами).

Джерела та література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Земельне право України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 3-4. – с. 27. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
3. Мироненко І. В. Поняття та зміст відносин добросусідства / І. В. Мироненко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 11. – С. 193.
4. Заєць О. Онтологічні та еколого-правові аспекти добросусідства за земельним законодавством України / О. Заєць // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 92. – С. 132.
5. Мироненко І. В. Регулювання опосередкованих впливів на сусідні володіння у відносинах добросусідства. / І. В. Мироненко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 8. – С. 172.
6. Мірошніченко А. М. Земельне право України: Навчальний посібник. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2007. – 432 с.

Andriichuk B., Timopheeva T. Institute of foreign affairs as a special view of the limitations of the rights of the earth. *The article deals with a separate type of restrictions on the rights to land - the Institute for Neighborhood in the Land Law of Ukraine. The author analyzes the peculiarities of regulation of the subject of research in Ukraine, as well as comparison of domestic legislation and foreign laws concerning the specificity of the relations of good neighborliness and their interpretation.*

Keywords: *ownership, good neighborliness, institute of good neighborliness.*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Г. М. Андрусяк

У статті проаналізовано кримінальне законодавство зарубіжних країн в частині призначення неповнолітнім особам покарання у вигляді позбавлення волі, слід зазначити, що у більшості випадків встановлено обмеження максимально можливого терміну позбавлення волі цих осіб, таке покарання не застосовується до неповнолітніх, іноді немає значення, чи вчиняла особа злочини раніше.

Ключові слова: Конвенція ООН про права дитини, позбавлення волі неповнолітніх, межі строку позбавлення волі неповнолітніх, міжнародне право.

Конвенція ООН про права дитини забороняє застосування довічного позбавлення волі без можливості звільнення. Резолюція XVII Міжнародного конгресу з кримінального права містить заклик виключити застосування даного покарання до неповнолітніх у будь-якій формі. У більшості держав застосування цього покарання до осіб молодше 18 років не допускається кримінальним законодавством (Азербайджан, Вірменія, Білорусія, Грузія, Казахстан, Молдова, Польща, Росія, Румунія, Туреччина, Україна, Фінляндія, арабські країни). У деяких країнах встановлено підвищений віковий поріг для застосування зазначеного покарання: 20 років (Австрія, Болгарія, Угорщина) або 21 рік (Македонія, Республіка Сербська). В Італії застосування до неповнолітніх довічного позбавлення волі визнано неконституційним. У деяких державах застосування довічного позбавлення волі до неповнолітніх не заборонено і такі покарання реально призначаються (США, Великобританія, Сьєрра-Леоне, ПАР).

Міжнародне право не забороняє застосування тілесних покарань до неповнолітніх. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 (Пекінські правила), які забороняють застосування цього покарання, носять лише рекомендаційний характер. Тілесні покарання можуть застосовуватися до неповнолітніх лише в окремих державах (Зімбабве, Катар, Судан). У Катарі вони застосовуються лише до осіб чоловічої статі у віці від 17 до 20 років як альтернатива позбавленню волі. У Зімбабве їх застосування визнавалося неконституційним в 1989 році, проте поправка до Конституції у 1992 році знову дозволила їх застосування[1, с. 412].

Найбільш розповсюдженими видами покарань, що призначаються неповнолітнім особам, є позбавлення волі на певний термін та штраф. Як один з основних видів кримінальних покарань, позбавлення волі може застосовуватися до неповнолітніх практично у всіх державах, але цей вид покарання застосовується у виключних випадках, коли інші заходи не є ефективними. В деяких країнах застосування позбавлення волі до неповнолітніх розглядається як виняткова міра (Македонія, Швеція). Міжнародне право не обмежує застосування позбавлення волі до неповнолітніх. Резолюція XVII Міжнародного конгресу з кримінального права містить заклик виключити застосування до неповнолітніх позбавлення волі на термін понад 15 років. У той же час більшість національних правових систем містять положення, спрямовані на скорочення максимального терміну позбавлення волі, застосовуваного щодо неповнолітніх. Цілковито вірно зазначають науковці, що наразі гуманізація кримінальної політики стала загальносвітовою тенденцією [2, с. 18].

У багатьох країнах максимальний термін позбавлення волі для неповнолітніх не може перевищувати 10 років, зокрема це у: Німеччині, Таджикистані, Узбекистані, Азербайджані, Молдавії, Литві, колишніх республіках Югославії, Болгарії та Ємену та інших країнах. У Білорусі, Казахстані, Фінляндії – максимальний строк позбавлення волі не може бути понад 12 років. В Угорщині, Іраку, Киргизії, Латвії, Молдові, Румунії, Туркменістані, Мавританії і Франції – 20 років. В Естонії взагалі позбавлення волі неповнолітніх осіб не може перевищувати 8 років. У В'єтнамі для осіб, які вчинили злочин у віці від 16 до 18 років він становить 18 років, у віці від 14 до 16 років – 12 років.

Специфічним є нормативне регулювання питань покарання неповнолітніх в такій державі «загального права», як Англія. Так, згідно із Законом про кримінальну юстицію 1982 р., суд не може винести вирок про тюремне ув'язнення особі віком до 21 року, натомість вона може бути поміщена в установу для молодих злочинців. За наказом суду в таку установу можуть бути направлені особи віком від 15 до 21 року, які обвинувачуються у вчиненні злочину, за який дорослі підлягають тюремному ув'язненню. Окрім того, згаданий Закон перераховує умови, за наявності яких неповнолітній може бути направлений в установу для молодих злочинців: 1) якщо він не виконав покарання, не пов'язане із позбавленням волі та не здатний чи не бажає його виконувати; 2) коли для захисту суспільства від можливого заповідання значної шкоди з боку злочинця необхідні заходи, пов'язані із позбавленням волі; 3) коли був вчинений настільки серйозний злочин, що єдиноможливою є санкція, пов'язана із позбавленням волі. Для неповнолітніх віком від 15 до 18 років мінімальний термін обмеження

волі – 2 місяці, а осіб віком від 18 до 21 року – 21 день. Максимальний термін тримання в установі для молодих злочинців – 12 місяців. Відповідно до Закону про кримінальну юстицію та публічний порядок 1994 р. суди можуть видавати накази про направлення до закритих виховних центрів неповнолітніх віком від 12 до 15 років за вчинення злочинів, за які дорослі підлягають тюремному ув'язненню (суди видають в цих випадках «постанови про суворе перевиховання»). Щоб дістати таке покарання, підліток має скоїти три злочини, за які карають ув'язненням. Термін перебування у цих закладах становить від 6 місяців до 2 років [3, с. 81].

Деякі країни встановлюють категорію неповнолітніх осіб, до яких не можна застосовувати позбавлення волі. Відповідно до КК Таджикистану, даний вид покарання не призначається до неповнолітніх, які вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості вперше. За КК Узбекистану не застосовується до неповнолітніх, які вчинили злочин перших двох категорій за ступенем тяжкості, а також за необережні злочини, незалежно від ступеня тяжкості злочину. Крім того, законодавець не уточнює, що тільки за злочини, що було вчинено вперше. Відповідно до КК Казахстану не застосовується до неповнолітніх, які вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості, які не пов'язані із заповіданням смерті потерпілому. У Литві також призначається позбавленню волі тільки за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Згідно зі ст. 5 гл. 29 КК Швеції тюремному ув'язненню категорія неповнолітніх від 15 до 21 року не підлягає. Суд може їх засудити до тюремного ув'язнення лише як виняток, при наявності серйозних причин.

Цікавий підхід до визначення меж строку позбавлення волі для неповнолітніх міститься у КК Таджикистану. Законодавець диференціює строки не тільки залежно від ступеня тяжкості злочину, як за законодавством України, але й за віком. Так, відповідно до ст. 87 КК Таджикистану неповнолітні, які вчинили тяжкий або особливо тяжкий злочин у віці до шістнадцяти років – позбавлення волі може бути призначено на термін до семи років; а до особи яка вчинила тяжкий або особливо тяжкий злочин у віці від 16 до 18 років – на термін до десяти років. Загалом, всі види покарання за термінами, розміром і змістом мають відмінності від аналогічних стягнень для повнолітніх засуджених [4, с. 14].

Схожий підхід існує у КК Узбекистану, відмінність тільки у межах строків

Джерела та література:

1. Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть: монография / В. Н. Додонов; под общ. и науч. ред. докт. юрид. наук, проф., заслуженного деятеля науки РФ. С. П. Щербы. - М.: Издательство «Юрлитинформ», 2010. – 448 с.
2. Северин О. О. Застосування до неповнолітніх заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних з позбавленням волі: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О. О. Северин; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.
3. Зырянов В. Н., Долгополов К. А.. Сравнительно-правовое исследование назначения наказания несовершеннолетним в зарубежном уголовном законодательстве// Правовая культура. – 2013. – № 2(15) – С. 74-82.
4. Тулиев И. Р.Наказание по уголовному праву Таджикистана: система, виды наказаний и их назначение: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, 12.00.08, Москва, 2010. – 29 с.
4. Меркурьев В. В. Состав необходимой обороны / Меркурьев В. В. – СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 216 с.
5. Ляпунов Ю. Социально-правовая природа института необходимой обороны / Ю. Ляпунов, А. Истомин // Законность. – 1994. – № 4. – С. 2-4.
6. Антипов С. А. Конституционные основы уголовно-правового института необходимой обороны / С. А. Антипов // Актуальные проблемы российского права. – 2010. – № 1. – С. 237-243.
7. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації / Хавронюк М. І. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.
8. Кваша О. О. Конституційні принципи в нормах Кримінального кодексу України / О. О. Кваша // Теорія і практика конституціоналізації галузевого законодавства України:

монографія / [наук. ред. Ю. С. Шемшученко, відп. ред. Н. М. Пархоменко]. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2013. – С. 196-215.

9. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: [підручник] / Фрицький О. Ф. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 536 с.

10. Коняхин В. Конституция как источник Общей части уголовного права / В. Коняхин // Российская юстиция. – 2002. – № 4. – С. 53-55.

11. Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Гориславський Кирило Олександрович. – Донецьк, 2003. – 205 с.

12. Баулин Ю. В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния / Баулин Ю. В. – Харьков: Основа, 1991. – 360 с.

13. Кваша О. О. Організатор злочину. Кримінально-правове та кримінологічне дослідження / Кваша О. О. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 216 с.

14. Дурманов Н. Д. Понятие преступления / Дурманов Н. Д. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1948. – С. 205-206.

15. Ляпунов Ю. Социально-правовая природа института необходимой обороны / Ю. Ляпунов, А. Истомин // Законность. – 1994. – № 4. – С. 2-4.

Andrusyak G. Foreign experience in protecting the rights and freedoms of minors in the execution of sentences in the form of deprivation of liberty. *The article analyzes the criminal legislation of foreign countries regarding the appointment of juveniles to imprisonment, it should be noted that in most cases the limitations on the maximum possible term of imprisonment of these persons are established, such punishment does not apply to minors, sometimes it does not matter whether the person committed crimes before.*

Keywords: *UN Convention on the Rights of the Child, juvenile deprivation of liberty, juvenile delinquency, international law.*

КОНЦЕПЦІЯ СВОБОДИ У ПОГЛЯДАХ СПІНОЗИ

І. І. Борис, В. В. Колодяжна

Стаття досліджує концепцію свободи голландського філософа Бенедикта Спінози. За спінозівською концепцією свободи людина не вільна від законів природи, вона не може скасувати ці закони або діяти їм всупереч, але від неї самої залежить, яким чином її діяльність узгоджується з цими законами.

Ключові слова: *свобода, вибір, вільна необхідність, усвідомлена необхідність, вільна воля, уявна свобода, природна залежність.*

Реформування політичної системи, всебічне забезпечення прав і свобод людини, утвердження гуманістичних цінностей відкритого вільного суспільства неможливе без застосування надбання філософсько-правової спадщини. Реалізація цієї можливості потребує вивчення комплексу проблем, серед яких однією із ключових є проблема свободи. Це питання завжди було актуальним як для філософії, так і окремих галузей права.

В історії філософії проблематика вибору у самовизначенні і самореалізації особистості розглядалася досить широко. Визначаючи людину як особистість, що усвідомлює свою відповідальність за власну життєдіяльність, засновники філософії визначили вибір, як найважливіший критеріальний показник її незалежного і самостійного існування та розвитку.

Вибір завжди є суб'єктивний і формальний. Перша спроба обґрунтування точки зору взаємозв'язку вибору і необхідності їх органічного поєднання належить Бенедикту Спінозі (1632-1677), який визначив свободу, як усвідомлену необхідність [3, с. 204]. Гегель, який

критично ставився до поняття вибору, хоча й не заперечував його існування, розглядав свободу як свавільний вибір між різноманітними потягами, бажаннями тощо [2, с. 379].

Так як свобода є продуктом історичного розвитку людства – то дії об'єктивних законів людина уникнути не може. Свобода зовсім не означає протиставлення суб'єкта цим законам або «звільнення» від них. Такий шлях до свободи є неправильним. Від необхідності втекти неможливо. Реальна свобода досягається шляхом пізнання і використання необхідності. У «Богословсько-політичному трактаті» Спіноза вказав, що вільна воля-фікція; поняття істинної свободи збігається з поняттям внутрішньої необхідності. Коли люди не знають істинних причин, тоді вони уявляють, що діють взагалі без причини, з власної волі; але, як очевидно, це – уявна свобода [4, с. 177]. Якби кинутий камінь, усвідомлюючи свій рух, але ігноруючи сприйнятий поштовх, міг говорити, він сказав би: ніщо не змушує мене літати, я роблю це з власного прагнення. Так само немовля відноситься до молока матері, розгніваний чоловік – до помсти, бозгузливий – до втечі; вони уявляють, що діють вільно, тому що не знають, якими причинами обумовлені їх потяги [1, с. 30-31].

Ототожнивши свободу і необхідність, Спіноза ввів поняття "вільної необхідності", тобто внутрішньої на противагу зовнішньому примусові. З цієї точки зору річ буде вільною, якщо діятиме, виходячи лише з необхідності власної природи, а такою річчю може бути лише Бог, або субстанція. Остання є причиною самої себе, вона одна не знає зовнішнього примусу. Усі інші речі є "вимушеними" і залежать від зовнішніх обставин.

Так само детермінована у своїй поведінці й людина. Всі уявлення про її свободу Спіноза визначає як суб'єктивні ілюзії. Індивід, керований афектами, виявляє цілковиту залежність від зовнішньої природи, обставин життя. Однак він в результаті розумного пізнання може звільнитися від влади ефектів і досягти внутрішньої свободи. Свобода не означає можливість сказати «ні» тому що з нами відбувається, а тільки необхідність сказати «так» і усвідомити, чому це потрібно нам. Це бажання діяти відповідно до встановленого порядку і причинного зв'язку речей. Відсутність цього бажання вважається рабством [5, с. 37]. Завдяки такому пізнанню зовнішня необхідність переходить у внутрішню і стає свободою. Звідси відома формула, згідно з якою свобода — це пізнана необхідність.

Аналізуючи цю концепцію свободи, критики філософії Спінози вказують на їх споглядальний характер. Єдине, на що здатна людина, – це пізнання природної необхідності і примирення з нею. Відтак свобода полягає у здатності підпорядкувати свої емоції велінням розуму, усвідомленню цієї необхідності. Свобода для Спінози – це панування людини над самою собою і аж ніяк не над зовнішньою природою [6].

Отже, за спінозівською концепцією свободи людина не вільна від законів природи, вона не може скасувати ці закони або діяти їм всупереч, але від неї самої залежить, яким чином її діяльність узгоджується з цими законами. Одна справа керуватися емоціями та афектами, а відтак користися природній необхідності, заплативши за це зайвими стражданнями, і зовсім інша справа, керуючись розумом, свідомо будувати свою діяльність відповідно до його законів. Спіноза закликав орієнтуватися не на скороминуще, випадкове, а на вічне й необхідне, шукати й знаходити у мінливих рисах світу високий і вічний образ Бога. Уникнути природної залежності неможливо, проте можна йти шляхом залежності від плінного і випадкового, а можна – від вічного і необхідного. Саме другий шлях, шлях розуму, веде людину до свободи.

Джерела та література:

1. Бессонов Н. Б. Философские портреты / Н. Б. Бессонов. – Омск: Омск. гос ун-т, 2002. – 30 с.
2. Гегель Г. Энциклопедия философских наук / Г. Гегель. – М., 1977. – 379 с.
3. Спиноза Б. Этика // Избр. произведения: В 2 т. – Т.1. – М., 1957. – 204с.
4. Спиноза Б. Богословско-политический трактат / Спиноза Б // Сочинения: В 2-х т. - СПб.: Наука, 1999. – Т 2. – С. 177.
5. Чаплін С. Д. Принцип свободи волі в історії соціальної філософії та філософії права / С. Д. Чаплін. – Х, 1998. – 37 с.
6. Натуралістичний пантеїзм Б. Спінози [Електронний ресурс] // Вступ до філософії. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://schoollib.com.ua/filosofiya/5/35.html>.

Boris I., Kolodyazhna V. The concept of freedom in the views of Spinoza. *The article investigates the concept of freedom of the Dutch philosopher Benedict Spinoza. According to the Spinoza concept of freedom, a person is not free from the laws of nature, it can not cancel these laws or act contrary to them, but it depends on it on how its activities are consistent with these laws.*

Keywords: *freedom, choice, free necessity, conscious necessity, free will, imaginary freedom, natural dependence.*

ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ЇХ ПРАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

А. М. Брись

Науковий керівник: д.ю.н., проф. М. М. Яцишин

В даній статті, нами було досліджено специфіку правового статусу біженців, яка полягає передусім у тому, що біженці володіють основними правами людини, які застосовуються до всіх (громадян, іноземців, апатридів, шукачів притулку, які законно чи незаконно перебувають на території певної держави) і носять загальний характер. З іншого боку, біженці користуються правами та привілеями, властивими лише їм, якими вони володіють на підставі міжнародних документів.

Виявлено неоднорідність та численність міжнародно-правового законодавства, яке регулює їхній статус, визначає і закріплює права та обов'язки, що призводить до проблеми захисту їх прав.

Ключові слова: *біженці, міжнародно-правове регулювання, захист прав, права людини, права громадянина, статус біженців.*

Питання захисту прав і свобод людини та громадянина на сьогодні є однією з найважливіших проблем як внутрішньої так і зовнішньої політики усіх держав світу, адже в умовах загострення та ведення збройних конфліктів, стихійних лих та інших глобальних бід, які панують на сьогоднішній день найбільше страждає мирне населення, загроза життя якого стає критично високою і які змушені шукати притулку за кордоном. Захист прав таких людей є актуальною проблемою для наукових досліджень та визначення єдиного правового механізму регулювання їх статусу.

Вперше поняття «біженець» було визначено Угодою про видачу посвідчень особи російським і вірменським біженцям у 1926 р., яка визначила цю категорію осіб такими, які мають відповідне походження, але не користуються або більше не користуються захистом свого уряду і не набули іншого громадянства [1]. Згодом, у 1930р. визначним стало утворення Міжнародної організації у справах біженців Лігою Націй, а після Другої світової війни ООН було створено - Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, який існує й досі [6].

Уже сучасне розуміння поняття «біженець» в міжнародному праві формується під впливом двох документів: Конвенції ООН «Про статус біженців» норми якої могли бути застосовані лише щодо осіб, які були жертвами подій до 1 січня 1951 р. тому у 1967 р. Конвенція була доповнена Протоколом, який встановив, що біженцем є особа, яка в силу певних, цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни внаслідок таких побоювань, і не має певного громадянства, знаходиться поза країною свого попереднього проживання не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань [2].

Положення Конвенції передбачають як права так і обов'язки осіб, яким надано статус біженців, зокрема він повинен дотримуватися законів та розпоряджень цієї країни, а також

заходів, які застосовуються для підтримання громадського порядку (ст. 2) Норми Конвенції встановлюють права щодо придбання рухомого та нерухомого майна та інших пов'язаних з ним прав, а також щодо орендних та інших договорів, які стосуються рухомого та нерухомого майна (ст. 13); авторські та промислові права, (ст. 14), Право асоціацій (ст. 15), право звернення до суду (ст. 16), свобода пересування (ст. 26) надання інших пільг та компенсацій [2].

Проблемою даної Конвенції є наявність лише однієї норми, яка б передбачала захист прав біженців, а саме ст. 38, яка зазначає лишень, що усі спори між учасниками цієї Конвенції щодо її тлумачення чи застосування, які не можуть бути вирішені іншим шляхом, на прохання будь-якої сторони у спорі передаватимуться до Міжнародного Суду.

Привертає увагу також роздільність науковцями осіб-біженців *de facto* та *de jure*, що ще більше ускладнює визначення та застосування їхніх прав і обов'язків та їх правового захисту. До біженців *de jure* науковці відносять біженців, відповідно до цієї Конвенції про статус біженців та Протоколу до неї 1967 р., Конвенції, що регулює окремі аспекти проблеми біженців у Африці, прийняті у рамках Організації Африканської Єдності, 1969 р., Угоди СНД про допомогу біженцям та вимушеним переселенцям 1993 р., угод, прийнятих у рамках Європейського Союзу, та правових актів інститутів Європейського Союзу. Особами, які *de facto* користуються міжнародним захистом, особи, які потребують міжнародного захисту та відмінні від біженці *de jure*, це: внутрішньо переміщені особи, апатриди, біженці за Конвенцією, що регулює окремі аспекти проблеми біженців у Африці, прийняті у рамках Організації Африканської Єдності (за межами території дії цієї Конвенції), та Картагенської декларацією 1984 р., біженці, які рятуються від викликаних людською діяльністю та стихійних лих, та ін. [4]

Джерелами регулювання правового статусу біженців *de facto* зазначаються резолюції Генеральної Асамблеї ООН і Економічної та соціальної ради ООН, висновки Виконавчого комітету УВКБ ООН, а також інші документи які теж мають рекомендаційний характер, що говорять про їхню суперечливість та неповноту змісту і що знову ж таки значно ускладнює визначення та порядок захисту прав біженців, які передбачені цими документами.

В такій ситуації, на нашу думку є дуже важливим зазначити слова видатного науковця О. Казановаса, який зазначив, що права осіб, які втратили зв'язок із країною свого походження, серед яких великий відсоток біженців повинні визнаватися, виходячи лише з того факту, що вони є людьми, адже виникнення в особи статусу біженця безпосередньо пов'язано з дотриманням прав людини у країні його походження. Таким чином, у разі належного дотримання та забезпечення прав людини у кожній країні, значно знизилася б чисельність осіб, які змушені шукати захисту в чужій країні, покидаючи свої домівки та рідних людей [5].

Тому питання про захист біженців слід розглядати у ширшому розумінні захисту прав людини. Таку думку висловлюють не один науковець, стверджуючи, що оскільки біженці теж є людьми, то вони мають такі самі права та свободи, як і інші люди, однак ці гарантії не завжди можна знайти у самому праві біженців. Виходячи з цього, логічним є висновок про те, що при визначенні обсягу прав біженців слід звертатися до більш загальних норм – норм міжнародного права захисту прав людини [6].

Таким чином, незважаючи на значну кількість актів, які регулюють захист та правовий статус біженців, їх дієвість не є достатньо високою через те, що не існує єдності положень, що закріплені ними та відсутність їх конкретизації у законодавстві конкретних держав. Тому, буде доцільно створити новий акт, який би врегулював загалом усі питання пов'язані з правовим статусом та захистом прав таких осіб, який створив би єдине для всього міжнародного права визначення поняття «біженець».

Джерела та література:

1. Буроменський М. В. Міжнародний захист прав людини та права біженців. Навчальний посібник / Буроменський М. В. – К, 2002.
2. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_011
3. Протокол щодо статусу біженців від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_363

4. Иванов Д. В. Правовой статус лиц, ищущих убежище, в современном международном праве / Д. В. Иванов, Н. А. Бобринский. – М.: Статут, 2009.

5. Casanovas O. La protection internationale des réfugiés et des personnes déplacées dans les conflits armés / Oriol Casanovas // Receuil des Cours. – 2003.

6. Права людини і біженці. Вклад фактів № 20. – Харків, 1995.

Brys A. Definition of international legal status of refugees and problems of protection of their rights in international law. *In this article, I have been explored the specifics of the legal status of refugees, which consists primarily of the fact that refugees possess the basic human rights that apply to all (citizens, foreigners, stateless persons, asylum seekers who are legally or illegally staying in the territory of a particular state), and are of a general nature. On the other hand, refugees enjoy the rights and privileges inherent only to them, which they possess on the basis of international documents.*

The heterogeneity and number of international legal legislation that regulates their status, identifies and establishes rights and obligations, which leads to a problem of protection of their rights.

Keywords: *refugees, international legal regulation, protection of rights, human rights, human citizen, Status of Refugees.*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Д. Ю. Вишнеvsька

Науковий керівник: д.ю.н., проф. М. М. Яцишин

В роботі висвітлено основні проблеми захисту прав жінок у міжнародному праві. Представлено нормативно-правові акти міжнародного рівня, що стосуються конкретних прав жінок, але можливість їх реалізації становить суттєві труднощі.

Ключові слова: *права жінок, порушення прав жінок, насильство, міжнародна торгівля жінками, нерівність.*

Особливе місце в комплексі прав людини займають права жінок. Будучи невід'ємною частиною прав людини, вони повною мірою не реалізуються в жодній державі. У наш час ця проблема набуває особливої актуальності не лише у зв'язку зі зростанням ролі жінок у різних сферах суспільного життя, а й у зв'язку з численними фактами порушення їх прав, включаючи недотримання міжнародно-правового принципу рівноправності чоловіків і жінок, а саме недотримання права жінок на участь у здійсненні міжнародної і внутрішньодержавної політики, недостатній захист жінок від насильства, міжнародна торгівля жінками, нерівність між чоловіками і жінками у сфері праці тощо [3].

Про фактичну нерівність жінок і чоловіків в деяких випадках може свідчити концентрація осіб однієї статі у певних сферах праці і громадського життя. У 1979 р. в Канаді кілька жінок звернулися до суду із позовом про незаконну відмову при прийомі на роботу в поліцію, через те, що їх ріст і вага виявилися нижчими за нормативи, які були встановлені для працівників поліції. У ході судового розгляду було виявлено, що під зазначені нормативи підпадають менше половини поліцейських чоловічої статі, і незначна кількість поліцейських жіночої статі.

Поряд з дискримінацією за ознакою статі, збереглися і просто варварські звичаї щодо жінок і дівчат. Йдеться насамперед про «вибракування» дівчат ще до їх народження, що стало можливим з розвитком медицини і техніки, яка дозволяє визначати стать ще не народженої людини. З такими актами доводиться зіштовхуватися в ряді держав Азії, зокрема, в Індії і Пакистані. Такими видами культурних традицій, що існують у громаді протягом багатьох поколінь, є: шлюби в ранньому віці; заборони жінкам контролювати народження дітей;

перевага дітям чоловічої статі й умертвіння новонароджених дівчат; знахарська практика родопомочі; перевірка на цнотливість тощо.

Особливо небезпечними є операції по видаленню хірургічним шляхом деяких чи усіх найбільш чутливих частин жіночих статевих органів. Це – вікова практика, яка пояснюється існуванням відповідних звичаїв. Вона поширена в країнах Африки, Азії, Близького Сходу і Аравійського півострова. У деяких громадах такі операції, що калічать дівчат, є важливою частиною обряду, який знаменує дорослішання дівчини. Такі операції роблять і жінкам під час укладання шлюбу [2].

Більшість із зазначених традицій є актами насильства щодо жінок і дівчат з боку родини і громади, але держава найчастіше не звертає на це увагу, в тому числі на такі факти, як побиття і зґвалтування особи членами сім'ї. Міжнародне співтовариство довгий час не займалося питаннями насильства щодо жінок, оскільки вважалося, що ця проблема входить у приватну сферу, на яку не поширюється дія міжнародних конвенцій. Однак через зростання кількості національних конфліктів виявилось, що від насильства страждають не лише окремі жінки, але і цілі соціальні групи — жінки-біженки, жінки-мігранти, жінки, що належать до національних меншостей, жінки-інваліди, жінки-в'язні тощо [1].

Усе це привело до формування в міжнародному співтоваристві думки, що насильство щодо жінок є проявом історично сформованого нерівного співвідношення сил між чоловіками і жінками в суспільстві, одним з основних соціальних механізмів, за допомогою якого жінки змушують займати підлегле становище порівняно з чоловіками. Такі обставини вимагали встановити відповідальність держав перед своїми громадянами за недотримання гарантованих міжнародним співтовариством прав і свобод, що проголошені в багатьох міжнародних документах.

У зв'язку з цим органами системи ООН було прийнято ряд міжнародно-правових документів, що стосуються конкретних прав жінок. До числа цих актів відносяться:

- Конвенція про політичні права жінок 1952 р.;
- Конвенція про громадянство одруженої жінки 1957 р.;
- Конвенція про згоду на вступ у шлюб, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів 1962 р. та Рекомендація до неї 1965 р.;
- Декларація про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів 1974 р.;
- Конвенція МОП про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності № 100 1951 р.;
- Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. [4].

Головною метою цих конвенцій є ліквідація дискримінації жінок за ознакою статі, а також надання їм рівних прав з чоловіками при вступі на державну службу, прийомі на роботу чи навчання, на рівну оплату праці тощо.

Відповідно до ст. 1 Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. «дискримінація щодо жінок» означає будь-яке розходження, виняток або обмеження за ознакою статі, що спрямовуються на ослаблення чи скасування можливості жінок здійснювати свої права нарівні з чоловіками.

Організація і діяльність органів, які забезпечують захист прав і законних інтересів жінок як соціальної групи, можуть бути ефективними лише за умов їх відповідності міжнародним стандартам. Стаття 2 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок проголошує основні вимоги до країн-учасниць, які можна поділити на дві групи:

- 1) включення принципу рівноправності чоловіків і жінок до національних конституцій або іншого законодавства,
- 2) забезпечення за допомогою законів та інших відповідних засобів практичного здійснення цього принципу [4].

У більшості країн світу, які ратифікували Конвенцію ООН 1979 р., перша вимога виконана. Що ж стосується другої вимоги міжнародних стандартів, то можливість її реалізації становлять труднощі навіть для країн, які називають себе державами з високим рівнем добробуту населення. Це пов'язано з національними традиціями, релігійними і звичаєвими нормами, а також з чинною практикою правозастосування [2].

Сьогодні спільним для всіх держав світу є процес глобалізації гендерної рівноправності, яка з правової точки зору проявляється в переміщенні проблеми прав людини в цілому і в прав жінки зокрема з національного рівня на рівень міжнародного права, наслідком чого є прийняття низки міжнародних конвенцій і декларацій, присвячених гендерній проблематиці, визнання індивіда, незалежно від статті, рівноправним суб'єктом міжнародного права. Перед світовим товариством постає завдання вироблення багатоцільової стратегії забезпечення гендерної рівноправності осіб на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Джерела та література:

1. Анисимов Л. Н. Международно-правовые механизмы защиты прав человека в рамках Совета Европы и развитие контактов между Востоком и западом // Актуальные проблемы международного права. Сборник научных трудов. – М.: ВЮЗИ, 1989. С. 88-100.
2. Гендерні паритети в умовах трансформації суспільства: Монографія / За заг. ред. Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко. – К.: Юрид. думка, 2007. – 372 с.
3. Гендерна рівність в Україні та ЄС: проблема одна, гострота — різна // Профспілкові вісті. — 2009. — 11 груд. (№ 49/50). – С. 14.
4. Дашковська О. Р. Правове становище жінки в аспекті гендерної рівності: загальнотеоретичний аналіз: дис. ... д-ра юрид. наук / О. Р. Дашковська. –Х.: Основа, 2008. – 392 с.

Yshnevskaya D. Problems of protection of women's rights in international law. *The paper highlights the main problems of protecting women's rights in international law. International normative legal acts concerning the specific rights of women are presented, but the possibility of their implementation is a major obstacle.*

Keywords: *women's rights, women's rights violations, violence, international trade in women, inequality.*

ПРОБЛЕМА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В АСПЕКТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Ю. П. Вовк, О. І. Саско

Торгівля людьми є яскравим прикладом ганебного, цинічного порушення прав людини, які закріплені не лише на національному, але і на міжнародному рівнях. А тому необхідною є інтеграція зусиль суспільства, держави та міжнародної спільноти в цілому у протидії цьому злочину.

Ключові слова: *торгівля людьми, права людини, міжнародні стандарти.*

За інформацією ООН, проблема торгівлі людьми має стійку тенденцію до розповсюдження в глобальному масштабі, а після змін на політичній карті Європи 90-х років проблема все більше охоплює країни Східної Європи, до яких належить і Україна. При цьому торгівля людьми є однією з найнебезпечніших форм порушення прав людини у сучасних умовах.

Небезпечність торгівлі людьми обумовлена тим, що вона порушує комплекс основних прав і свобод особи, передбачених Конституцією України та міжнародно-правовими документами.

Особливе занепокоєння теоретиків та практиків зумовлене масштабами порушення прав людини у процесі торгівлі людьми. Вивченням різних аспектів торгівлі людьми, зокрема кримінологічним, кримінально-правовим, займалися такі вчені, як М. Буряк, Б. Гловкін, В. Батиргарєєва, Н. Дульнева, В. Зімін, В. Іващенко, Н. Камінін, К. Левченко, Я. Лизогуб, О. Надьон, Л. Нечипоренко, Н. Плахотнюк, О. Усенко та інші. Не дивлячись на кількість

науковців, які займалися дослідженням даної проблеми, однак достатньої уваги щодо висвітлення прав, які порушуються у процесі торгівлі людьми, не надавалося.

Торгівля людьми – це сучасна форма рабства, яка супроводжується цинічними і жорстокими (найжорстокішими) порушеннями прав людства.

Першим самостійним міжнародно-правовим документом, що містить норми про торгівлю дітьми, стала Женевська декларація прав дитини, прийнята Лігою Націй у 1924 році. Ці норми стосувалися боротьби з торгівлею людьми та закабаленням їх в непосильні праці [1, с. 47]. Подальша законотворча діяльність по боротьбі з торгівлею людьми втілилась у Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 року. Україною вона була ратифікована 15 лютого 1955 року [1, с. 48].

Міжнародне право забороняє рабство та работоргівлю, що є особливо доречним у контексті торгівлі людьми, оскільки є різні варіанти злочину зі способом дій, який включає придбання, продаж, перевезення та ув'язнення потерпілих, і повністю відповідає елементам визначення рабства. Ця заборона є частиною міжнародного звичаєвого права, що означає, що воно стосується всіх держав, незалежно від того, чи вони ратифікували різноманітні міжнародні договори, що забороняють рабство.

Міжнародно-правовим документом про викоренення рабства є прийнята 25 червня 1926 року Конвенція «Про рабство», яка мала намір покласти край рабству і торгівлі рабами. Дана Конвенція закріпила, що під работоргівлею слід розуміти усі дії, пов'язані із захопленням, придбанням якої-небудь особи або з розпорядженням нею з метою повернення її в рабство; всі дії, пов'язані з придбанням раба з метою його продажу або обміну; всі дії з продажу або обміну особи, придбаної з цією метою, і взагалі будь-яка дія з торгівлі чи перевезення рабів будь-якими транспортними засобами. Україна ратифікувала Конвенцію про рабство 27 січня 1959 року. Сторони Конвенції взяли зобов'язання повністю ліквідувати рабство, а також припинити випадки работоргівлі.

У 1948 році прийнято Загальну декларацію прав людини, у ст. 4 якої визначається: «Ніхто не повинен утримуватися в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх формах» [2]. Наступним кроком у боротьбі з рабством і работоргівлею стала підписана 7 вересня 1956 року «Додаткова Конвенція про скасування рабства, работоргівлі й інститутів та звичаїв, подібних до рабства». У ній вперше з'явився термін «работоргівля», під якою розуміються і до якої входять усі дії, пов'язані із захопленням, придбанням будь-якої особи або з розпорядженням нею з метою обернення її у рабство тощо.

В 1949 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами. Документ спрямований на боротьбу з торгівлею людьми, втягуванням їх у проституцію та проституцією як такою. Кримінальними злочинами міжнародного характеру були визнані: звідництво, шлюб чи зведення з метою проституції іншої особи, навіть за її згодою; експлуатація проституції іншими особами, навіть за згодами осіб.

18 грудня 1979 року ООН схвалила Конвенцію «Про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок» (Україна ратифікувала її 3 вересня 1981 року). Вона містить комплекс заходів для припинення торгівлі жінками та експлуатації проституції, зокрема надання жінкам державами всіх прав, передбачених Конвенцією у повному обсязі, усунення всіх форм дискримінації [4]. Ст. 6 цієї Конвенції наголошує на необхідності захисту жінок від торгівлі і експлуатації проституції третіми особами: «Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та використання проституції жінок». Однак, у цьому документі відсутні будь-які механізми втілення цих норм на практиці, а також їх імплементації в національне законодавство.

Важливим документом, який містить норми про торгівлю дітьми, стала Конвенція про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. (для України вона набрала чинності з 27 вересня 1991 року). Цим документом встановлено, що держави-учасниці вживають на національному, дво- та багатосторонньому рівнях усіх необхідних заходів для відвернення викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди у будь-якій формі [3].

На протидію торгівлі дітьми підписано Факультативний протокол Організації Об'єднаних Націй до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. Стаття 2 Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (2000 рік) дає визначення поняттям «торгівля дітьми», «дитяча проституція», «дитяча порнографія». Стаття 3 уточнює статтю 2, зазначаючи, що Держави повинні забезпечити, щоб наступні діяння і види діяльності були охоплені її кримінальним або карним правом, незалежно від того, чи були ці злочини вчинені на національному або транснаціональному рівні, або в індивідуальному чи організованому порядку. Україна ратифікувала Факультативний протокол 3 липня 2003 року. Стаття 4 Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 року зазначає: «Збройні групи, відмінні від збройних сил держави, за жодних обставин не повинні вербувати або використовувати у військових діях осіб, які не досягли 18-річного віку». Україна ратифікувала Протокол про збройні конфлікти 11 липня 2005 року.

Найважливішою міжнародною декларацією зобов'язань країн світу з об'єднання зусиль проти торгівлі людьми є прийнятий 15 листопада 2000 року Протокол ООН «Про попередження, припинення і покарання за торгівлю людьми, особливо жінками і дітьми, і покаранні за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності». Цей документ зобов'язує держави-сторони здійснювати кримінальне переслідування торговців людьми, здійснювати екстрадицію підозрюваних і ділитися інформацією.

16 травня 2005 року у Варшаві 15 країн-членів Ради Європи підписали Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. В документі дається визначення понять: «торгівля людьми», «дитина», «жертва» «згода жертви торгівлі людьми». Конвенція багато в чому наслідує Протокол ООН про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, але враховує особливості свого регіону та вдосконалює деякі положення.

Як можна побачити із зазначених міжнародних документів, усі відомі на даний час форми торгівлі дітьми охоплені законодавством за визначеннями, що містяться в цих документах. Торгівля людьми є злочином, який порушує весь комплекс природних прав людини, протидія якому повинна носити не одиничні прояви із використанням окремих способів та методів, а системний характер із застосуванням зусиль національних та міжнародних інституцій.

Торгівля людьми давно вже стала явищем глобального масштабу. Міжнародне співтовариство, держави повинні посилити співробітництво в цій сфері забезпечення і захисту прав людини. Міжнародне право виробило для цього цілий ряд документів, які можуть стати консолідуючим ядром, об'єднуючи держави в боротьбі з цим небезпечним і жорстоким явищем третього тисячоліття.

Джерела та література:

1. Грицай А. В. Розвиток міжнародного та національного законодавства у сфері протидії торгівлі людьми/А. В. Грицай// Збірник матеріалів «круглого столу». – 2014. – с. 46-50.
2. Загальна декларація прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Конвенція про права дитини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. Ратифікована Постановою Верховною Радою Української РСР №789-XII від 27 лютого 1991 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 18 грудня 1979 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_207

Vovk J., Sasko O. The problem of trafficking of humans in the context of the protection of human rights. *Trafficking is a vivid example of shameful, cynical breaking the human rights which are enshrined both nationally and internationally. Thus it is necessary to integrate social, government and international community efforts in combating this crime.*

Keywords: *human trafficking, human rights, international standards.*

ДО ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ДЕРЖАВНУ СОЦІАЛЬНУ ДОПОМОГУ ПРИ НАРОДЖЕННІ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Н. І. Вознюк

У статті досліджено можливість обмеження права на державну соціальну допомогу при народженні дитини в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *державна допомога, воєнний стан, соціальний захист.*

Створення ефективної системи соціального захисту населення є обов'язком України як соціальної держави. Державна соціальна допомога при народженні дитини є важливою складовою соціального захисту сімей з дітьми, тому дослідження правового регулювання порядку та умов надання цієї допомоги в умовах воєнного стану в Україні є актуальним.

Окремі аспекти правового регулювання забезпечення державними соціальними допомогоюми розглядалися у працях таких науковців: І. С. Андрієнко, Н. Б. Болотіна, В. Я. Бурак, Л. В. Кулачок, П. Д. Пилипенко, О. М. Пономаренко, С. М. Синчук, І. М. Сирота, М. В. Сокол, Б. І. Сташків, В. Л. Стрелко.

У Конституції України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Відповідно до статті 64 Основного Закону України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Одним із таких випадків є введення воєнного стану, коли закон дозволяє встановлювати окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, за винятком прав і свобод, передбачених статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України [1].

Право на соціальний захист – це одне із соціальних прав, передбачених у статті 46 Конституції України. Конституційний Суд України у рішенні № 9-рп/2009 від 28 квітня 2009 року висловив позицію, що соціальний захист пов'язується з неможливістю мати заробіток (трудовий дохід), його втратою чи недостатнім рівнем життєвого забезпечення громадянина і непрацездатних членів його сім'ї [2]. Згідно позиції Конституційного Суду України, яка відображена у цьому рішенні право громадян на соціальний захист є комплексним, його зміст визначають як Конституція, так і закони України [3].

Відповідно до частини першої статті 46 Конституції України складовими права громадян на соціальний захист є право на забезпечення їх у разі: 1) повної, часткової або тимчасової втрати працездатності; 2) втрати годувальника; 3) безробіття з незалежних від них обставин; 4) старості; 5) в інших випадках, передбачених законом. У рішенні Конституційного Суду України № 9-р/2018 від 7 листопада 2018 року зазначається, що складові конституційного права громадян на соціальний захист, зазначені у пунктах 1-4 абзацу першого статті 46 Конституції України, не можуть бути скасовані законом. Водночас у цьому рішенні встановлено, що інші складові права на соціальний захист, не конкретизовані в частині першій статті 46 Основного Закону України або в інших його статтях, визначає Верховна Рада України шляхом ухвалення законів, тому вона може змінити, скасувати або поновити їх при формуванні соціальної політики держави за умови дотримання конституційних норм та принципів [3].

Схожу позицію висловив Конституційний Суд України у рішенні № 5-р/2018 від 22 травня 2018 року, де зазначено, що у разі значного погіршення фінансово-економічної

ситуації, виникнення умов воєнного або надзвичайного стану тощо, держава може здійснити відповідний перерозподіл своїх видатків з метою збереження справедливого балансу між інтересами особи та суспільства, але із дотриманням обов'язку за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю [4].

Слід зазначити, що державна соціальна допомога при народженні дитини не визначена у статті 46 Конституції України як одна зі складових права на соціальний захист, які гарантовані державою, і, відповідно до рішень Конституційного Суду України, право на цей вид соціального захисту може бути обмежене в умовах введення воєнного стану.

Позиція Конституційного Суду України щодо місця окремих державних соціальних допомог у системі соціального захисту населення, підтверджує такий висновок. У підпункті 6.1. пункту 6 мотивувальної частини Рішення № 9-р/2018 від 7 листопада 2018 року вказано, що допомога при народженні дитини є видом державної допомоги у загальній системі соціального захисту населення. Виплати за цим видом державної допомоги мають допоміжний та стимулюючий характер і надаються з метою забезпечення матеріальної підтримки сімей, у яких є діти, створення належних умов для утримання та виховання дітей, захисту їхніх інтересів відповідно до соціальної політики держави у цій сфері [3].

Гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги встановлено Законом України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" [5]. За цим Законом допомога при народженні дитини є одним з видів матеріального забезпечення. Зазначена допомога надається одному з батьків дитини (опікуну), який постійно проживає разом з дитиною. Функції опікуна можуть виконувати адміністрації дитячих закладів (будинків дитини), куди дитина влаштована на повне державне утримання [6]. Порядок виплати державної соціальної допомоги при народженні дитини у цьому випадку врегульовано Порядком, затвердженим спільним наказом Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства фінансів України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 19.05.2008 р. № 254/704/260/427/2014 [7]. Загальний порядок та умови забезпечення допомогою при народженні дитини визначено у Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1751 [8]. Згідно п. 10 цього Порядку державна допомога при народженні надається з метою створення належних умов для повноцінного утримання та виховання дитини. Таке законодавче положення узгоджується з правовою позицією Верховного Суду України, який у Постанові від 02 жовтня 2018 року №495/3711/17 зазначив, що "допомога при народженні дитини за своєю природою є допомогою самій дитині, а не її батькам" [9]. Отже, можна зробити висновок, що допомога при народженні дитини забезпечує конституційне право дитини на достатній життєвий рівень (стаття 48 Конституції України).

Зважаючи на викладене вище вважаємо, що право на державну допомогу при народженні дитини не повинно обмежуватись в умовах воєнного стану.

Джерела та література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення" (справа про допомогу по безробіттю звільненим за угодою сторін) № 9-рп/2009 від 28 квітня 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/docs/569>.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 7 розділу II Закону України "Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні" № 9-рп/2018 від 7 листопада 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2430>

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України "Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність деяких законодавчих актів України" від 28 грудня 2014 року № 76-VIII № 5-р/2018 від 22 травня 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2224>

5. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 22 березня 2001 року № 2334-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 9. – Ст. 38.

6. Типове положення про будинок дитини: затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18.05.98 № 123 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 23. – Ст. 866.

7. Порядок виплати державної допомоги при народженні дитини в разі її влаштування до дитячого закладу (будинку дитини) на повне державне утримання: затв. наказом Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства фінансів України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 19.05.2008 р. № 254/704/260/427/2014 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 41. – Ст. 1373.

8. Порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. №1751 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 52. – Ст. 2365.

9. Постанова Верховного Суду України від 02 жовтня 2018 року № 495/3711/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76884600>

Voznyuk N. On question of restriction of the right to childbirth assistance during the period of martial law. *This article explores the possibility of restriction of the right to childbirth assistance during the period of martial law.*

Keywords: *state social assistance, martial law, social protection.*

ВІДМОВА ВІД ВИКОНАННЯ ПРАВОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ У СТАТТЯХ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Т. Р. Войтюк

Науковий керівник: д.ю.н., проф. О. О. Кваша

Розглядається питання тлумачення поняття відмови від виконання правових обов'язків у статтях Кримінального кодексу України. На підставі з'ясування змісту поняття «відмова» в українській мові зроблено висновок про те, що відмова від виконання правового обов'язку у Кодексі доцільно розуміти як активну (дію), так і пасивну (бездіяльність) поведінку суб'єкта, яка полягає у відповіді суб'єкта небажанням або неможливістю виконати свій правовий обов'язок чи припиненням виконувати покладений на неї обов'язок.

Ключові слова: *відмова, припинення, правовий обов'язок, добровільна відмова.*

Правовий статус особи, передбачений у низці нормативно-правових актів, у тому числі і в Конституції України, передбачає наявність у особи не лише суб'єктивних прав та свобод, а й суб'єктивних обов'язків, які є регулятором виду і міри поведінки учасників суспільних відносин, вираженням найбільш істотних зв'язків між суспільством, державою та особою. Таким чином, правовий обов'язок є невід'ємним елементом правового статусу людини. У теорії права правовий обов'язок особи визначається через різні поняття: належного, необхідного або правової можливості. Нам найбільше імпонує підхід, відповідно до якого правовий обов'язок особи доцільно розглядати як «необхідність поведінки людини і громадянина в Україні в інтересах суспільства, держави та інших осіб, в межах і порядку, передбачених Конституцією та іншими законами України щодо створення, набуття та захисту суспільних і власних благ» [1, с. 10].

Належне виконання особою правових обов'язків забезпечується різними правовими засобами, серед яких чільне місце посідає кримінально-правове реагування держави на факт неналежного виконання особою своїх правових обов'язків. Йдеться передусім про такі форми суспільно небезпечної поведінки, як ухилення, невиконання та відмова від виконання правового обов'язку.

Відмова від виконання правового обов'язку може слугувати складовою підстави кримінальної відповідальності особи. Йдеться про насильницьке зникнення, за якого представник держави, в тому числі іноземної, вчиняє арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі (ст. 146-1 КК України), перешкоджання законній професійній діяльності журналістів у формі незаконної відмови у доступі журналіста до інформації (ст. 171 КК України), незаконну відмову у прийнятті до навчальної закладу будь-якої форми власності (ст. 183 КК України), відмову свідка від давання показань або відмову експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК України), злісне ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт у формі відмови від виконання роботи, вид якої визначений підприємством, установою, організацією, більше двох разів протягом місяця без поважних причин (ст. 389-2 КК України), непокору, тобто відкритої відмови виконати наказ начальника (ст. 402 КК України), відмову від несення обов'язків військової служби (ч. 2 ст. 409 КК України), відмову під час бою діяти зброєю (ст. 429 КК України). Водночас відмова від виконання незаконних дій є підставою для виключення злочинності діяння. Йдеться про те, що особа не підлягає кримінальній відповідальності, яка відмовилася виконувати явно злочинний наказ або розпорядження (ч. 3 ст. 41 КК України).

Окремі протиправні дії винуватого можуть бути спрямовані на те, щоб вплинути на іншу особа з метою, щоб вона відмовилася від виконання покладеного на неї правового обов'язку. Йдеться про підкуп виборця або учасника референдуму з метою, щоб він відмовився від безпосередньої реалізації свого виборчого права або права голосу (відмовився від участі в голосуванні) (частини 1, 2 ст. 160) та про примушування свідка, потерпілого, експерта до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням майна цих осіб чи їх близьких родичів або розголошення відомостей, що їх ганьблять (ст. 386 КК України).

Окрім того, відмова від виконання правових обов'язків засудженим зумовлює зміну кримінально-правових відносин, в яких він виступає учасником. Так, у випадку, коли звільнена від відбування покарання з випробуванням жінка відмовилася від дитини, суд за поданням контролюючого органу направляє засуджену для відбування покарання згідно з вироком суду (ч. 5 ст. 79 КК України). Якщо засуджена, яка була звільнена від відбування покарання, відмовляється від дитини, суд може за поданням контролюючого органу направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вирок (ч. 5 ст. 83 КК України).

Таким чином, відмова від виконання правового обов'язку є наскрізним кримінально-правовим поняттям, яке з загальнозживаного слова перетворилося у галузевий термін.

Для з'ясування правового змісту поняття «відмова від виконання правового обов'язку» доцільно, насамперед, визначити зміст слова «відмова» в українській мові. Згідно з тлумачним словником одне зі значень цього слова – відповідь про небажання або неможливість виконати прохання, наказ і т. ін. «Відмовляти», «відмовити» означають давати відповідь про небажання або неможливість виконати прохання, наказ, а «відмовлятися» – не погоджуватися що-небудь робити; наводити які-небудь докази, часом вигадані, щоб не виконати прохання, наказу [2, с. 75].

Таким чином, як вбачається з наведеного нами аналізу словникової інформації, в українській мові слово «відмова» розуміється як дія (активна поведінка суб'єкта) або бездіяльність (пасивна поведінка особи), за якої особа відповідає небажанням або неможливістю виконати свій правовий обов'язок чи припиняє виконувати покладений на неї обов'язок. Очевидно саме в такому значенні «відмова» зазвичай використовується і у статтях КК України. Зокрема, у контексті ст. 17 КК України, в якій пропонується законодавче визначення поняття «добровільна відмова при незакінченому злочині» слово «відмова» має

таке ж значення. Так, згідно з ч. 1 ст. 17 Кодексу добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця. У цьому випадку законодавець роз'яснює зміст слова «відмова» через «припинення». В українській мові слово «припинити» означає зупинити рух кого-, чого-небудь, перев. на якийсь час; зупинити потік чого-небудь; перервати яку-небудь дію, процес, стан і т. ін., що триває; відкладати або залишати без завершення; переставати виконувати або переривати на якийсь час яку-небудь дію, діяльність, якийсь процес [2, с. 1126]. Очевидно що припинення асоціюється не лише з активною поведінкою суб'єкта, який докладає зусиль, аби злочин не було доведено до кінця, а й з бездіяльністю, за якою особа лише припиняє виконувати об'єктивну сторону складу злочину, тобто її поведінка є пасивною.

Таким чином, відмову від виконання правового обов'язку доцільно розуміти як активну (дію), так і пасивну (бездіяльність) поведінку суб'єкта. Такої ж думки притримуються й інші науковці. Зокрема, на думку І. П. Гладішевої, юридична відмова – це передбачена законом формально визначена правомочність конкретних суб'єктів вчиняти активні дії або, навпаки, бездіяття у певних ситуаціях [3, с. 35]. Саме така властивість відмови від виконання правового обов'язку є визначальною для встановлення змісту відповідного поняття у кримінальному праві, що буде здійснюватися у наших наступних дослідженнях.

Джерела та література:

1. Білоскурська О. В. Конституційний обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. – 25 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Гладышева И. П. Юридический отказ: теория, практика, техника: дис. ... канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2010. – 217 с.

Voitiuk T. Refusal to comply with legal requirements in the articles of the Criminal Code of Ukraine. *The article deals with the interpretation of the notion of refusal to perform legal obligations in the articles of the Criminal Code of Ukraine. On the basis of the clarification of the content of the notion of «refusal» in the Ukrainian language, it was concluded that the refusal to perform a legal obligation in the Code is appropriate to understand both the active (the action) and the passive (inaction) behavior of the subject, which consists the respondent's response to the reluctance or impossibility to fulfill his legal obligation or to suspend his duty to perform his duties.*

Keywords: *refusal, termination, legal obligation, voluntary refusal.*

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ ЯК ОДНЕ ІЗ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Л. О. Герасимчук, Н. Р. Попович

Науковий керівник: к.ю.н., доц. З. В. Журавська

У статті розглянуто зміст, суть та значення права на повагу до людської гідності та його реалізацію у кримінальному процесі.

Ключові слова: *гідність, право на повагу до людської гідності, кримінальний процес.*

Основним завданням розвиненої держави є забезпечення основоположних прав людини та громадянина на високому рівні. Одним із основних прав людини, закріплених як і в Конституції України так, і у міжнародно-правових документах, є право на повагу до людської гідності. У Конституції зазначається, що гідність є однією з найвищих соціальних цінностей в

Україні (ст. 3), усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (ст. 21), та кожен має право на повагу до його гідності (ст. 23) [1].

У законодавстві відсутнє чітке визначення поняття «людської гідності». Відповідно до постанови Пленуму ВСУ від 27 лютого 2009 року № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» гідність – це визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності» [2].

Також у науковій доктрині існує велика кількість думок щодо цього поняття. В. Підгородинський вказує, що людська гідність – це позитивна самооцінка конкретної людини. Право на повагу до гідності особи надає їй можливість усвідомлювати і відчувати свою цінність як людини, мати позитивну моральну оцінку щодо себе, повністю уникати катування; жорстокого, нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження, принизливого покарання, вільно погоджуватися на медичні, наукові чи інші досліді [3, с. 90]. Як зазначає Лапка О. Я., гідність – це поняття моральної свідомості, в якому виражається уявлення про самоцінність людської особистості, її моральну рівність з усіма іншими. Під гідністю розуміють, передусім, внутрішню впевненість людини у власній цінності, почуття самоповаги, яке виявляється у спротиві будь-яким намаганням посягнути на свою індивідуальність і незалежність [4, с. 124]. І тут варто погодитися з тим, що саме гідність дає змогу визначити безумовну самоцінність кожної особи і її місце у суспільстві та державі.

Пушкін О. вказує, що забезпечення поваги до людської гідності це: по-перше, недопустимість дій, що принижує гідність людини (образ, погроз, насильства тощо); по-друге, недопустимість збирання, використання, зберігання та розголошення хибної, брудної, принижуючи гідність людини недостовірною інформацією; по-третє, ставлення з повагою до людини, до її індивідуального образу, поглядів, переконань, духовного життя, віри, мрій; гарантованість відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої приниженням гідності людини і гарантованість її судового захисту [5, с. 129-130].

Як зазначається у ст. 11 КПК України, під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи. У спеціальних наукових дослідженнях вказано, що під час кримінально-процесуальної діяльності під повагою до гідності особи у кримінальному судочинстві слід розуміти сукупність засобів і методів, що мають на меті забезпечити такий режим провадження у кримінальній справі, за якого визнаються і дотримуються законні інтереси суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, охороняються їх честь і гідність, створюються умови для реального забезпечення і захисту прав та свобод учасників кримінального судочинства, а також гарантується відновлення порушених прав. Так, забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність [6, с. 130].

У національному законодавстві під терміном "катування" розуміється умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побиттів, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб (див. ст. 127 КК) [7]. У Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що ображають гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. дається розгорнуте визначення терміна «катування», під яким розуміється як будь-яка дія, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними

посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди [8].

Що стосується жорстоких й таких, що ображають особисту гідність, дій, які завдають особі особливого фізичного болю чи моральних страждань, то у постанові ПВСУ від 26 грудня 2003 р. № 15 "Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень" вказано, що "вони можуть полягати у протиправному застосуванні спеціальних засобів (наручники, гумові кийки, отруйні гази, водомети тощо), тривалому позбавленні людини їжі, води, тепла, залишенні її у шкідливих для здоров'я умовах, використанні вогню, електроструму, кислоти, лугу, радіоактивних речовин, отрути, а також у пониженні честі, гідності, заповідяні душевних переживань, глумління тощо" [9].

Європейський суд з прав людини звернув увагу на те, що незаконні методи поведінки не завжди можуть бути пов'язаними із заповіданням особі тілесних ушкоджень. Нелюдськими, тобто такими, що принижують честь і гідність людини, визнаються будь-які дії, спрямовані на те, щоб викликати у жертв почуття страху, пригніченості та неповноцінності з метою образити, принизити або зламати їхній фізичний та моральний опір [10].

З метою більшого забезпечення права особи на повагу до гідності, у КПК зазначено ряд спеціальних норм. Зокрема, слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні у випадку необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи (п. 3 ч. 2 ст. 27 КПК); отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження тягне за собою визнання їх недопустимими (ч. 1, п. 2 ч. 2 ст. 87 КПК); проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода (ч. 4 ст. 240 КПК); при освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я (ч. 4 ст. 241 КПК); перед вирішенням питання про передачу засудженої особи для відбування покарання з України до іноземної держави остання має надати гарантії того, що засуджений не буде підданий катуванню або іншому жорстокому, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (ч. 2 ст. 606 КПК) тощо [6].

На нашу думку, повага людської гідності в КПК України висвітлюється не лише в загальній статті, а й в спеціальних, з метою унеможливити слідчих, органів дізнання, прокуратури, суду переступати межі тих повноважень, якими їх наділив закон, щодо підозрюваних, обвинувачених, а також свідків та потерпілих, які останніми роками все частіше зазнають порушення їхніх прав.

Враховуючи вище викладене, можна дійти висновку, що право на повагу до людської гідності є невід'ємним правом особи і потребує посиленого захисту з боку держави. Щодо кримінального провадження, то жодна посадова особа не вправі застосовувати до особи катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує її гідність, поводження чи покарання. Держава, органи та посадові особи, які здійснюють кримінальне провадження, повинні створювати належні умови для належного забезпечення цього права.

Джерела та література:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Постанова Пленуму ВСУ від 27 лютого 2009 року № 1 « Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09
3. Підгородинський В. Поняття честі та гідності особи / В. Підгородинський // Вісник прокуратури. – 2009. – № 10. – С. 88-94.
4. Лапка О. Я. Гідність людини як моральна основа її прав/ О. Я. Лапка , Ю. С. Яворська// [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream>

/123456789/4137/1/-%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97%20%20%D0%BE%D1%81%D1%82..p122-123.pdf

5. Пушкіна О. Порухення права на повагу, честі, гідності та ділової репутації фізичної особи в мережі Інтернет / О. Пушкіна, І. Грищенко // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія « Юридичні науки». – 2013. – № 1 (4). – С. 51-56.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

8. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (Страсбург, 26 листопада 1987 р.) // Збірка договорів Ради Європи. – К.: Парламентське видавництво, 2000. – 655 с.

9. Постанова ПВСУ від 26 грудня 2003 р. № 15 "Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/v0015700-03>

10. Постановление Европейского суда по правам человека по делу «Ирландия против Соединенного Королевства» (Ireland v. The United Kingdom) жалоба № 5310/71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/irlandiya-protiv-soedinnenogo-korolevstva-postanovlenie-evropejskogo-suda/>

Gerasimchuk L., Popovych N. The right to respect for human dignity as one of the fundamental rights of human and citizen. The article examines the essence and value of right to respect for human dignity and it's realization in a criminal procedure.

Keywords: *dignity, right to respect for human dignity, criminal procedure.*

ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ СВІТУ

Е. П. Гергусь

Науковий керівник: к.ю.н., доц. А. М. Горько

В Конвенції ООН про права дитини зазначено, що жорстоке поводження з дітьми – це всі форми фізичного або емоційного поганого поводження, сексуальне насильство, відсутність піклування, торгівля чи інші форми експлуатації, що здатні призвести чи призводять до фактичної шкоди для здоров'я дитини, його виживання, розвитку чи гідності в контексті відповідальності, довіри чи влади.

Насильство наражає на ризик не тільки здоров'я дитини, але і її здатність навчатися та виростати у дорослу людину, спроможну створювати нормальну родину та громаду. Насильство щодо дітей не має жодного виправдання. Тому дана тема є актуальною.

Ключові слова: *булінг, діти, дітовбивство, жорстоке поводження з дітьми, насильство, шкільне насильство.*

Проблема насильства щодо дітей, на жаль, існувала в усі часи, серед усіх народів, релігій та культур. Факти про дітовбивства, жорстокі та принизливі покарання, нехтування потребами та недбалість, сексуальні домагання та інші форми насильства щодо дітей надходять до нас ще з часів стародавніх цивілізацій [1].

Упродовж останніх років у суспільстві разом із кризовими явищами поширилися й прояви шкільного насильства. Діти мають право на захист від жорстокого поводження, насильства різних видів і форм. Жорстоке поводження з дитиною визнається порушенням найзначущіших прав дитини та основних прав людини в цілому.

Насильством вважають реальну дію чи загрозу умисної фізичної, сексуальної, психологічної чи економічної дії, примусу з боку однієї особи до іншої з метою контролю, залякування, навіювання почуття страху [2].

Поряд з поняттям "насильства" часто використовують поняття «жорстоке ставлення щодо дитини».

В Конвенції ООН про права дитини зазначено, що жорстоке поводження з дітьми – це всі форми фізичного або емоційного поганого поводження, сексуальне насильство, відсутність піклування, торгівля чи інші форми експлуатації, що здатні призвести чи призводять до фактичної шкоди для здоров'я дитини, його виживання, розвитку чи гідності в контексті відповідальності, довіри чи влади.

«Насильство трапляється вдома, в школах та на вулиці; на робочих місцях, в розважальних закладах, в центрах догляду та утримання дітей. Порушниками можуть виступати батьки, інші члени родини, вчителі, піклувальники, представники правоохоронних органів та інші діти... Насильство наражає на ризик не тільки здоров'я дитини, але і її здатність навчатися та виростати у дорослу людину, спроможну створювати нормальну родину та громаду. Насильство щодо дітей не має жодного виправдання. Якщо вдасться визначити та вирішити основні причини цього явища, то його цілком можна запобігти», – зазначив Кофі Аннан у 2006 році, у своїй доповіді на посаді Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй [3, с. 11].

Шкільне насильство – це вид насильства, при якому має місце примінення сили по відношенню між учнями, учителями та учнями, у виняткових випадках між учнями та вчителями [2].

Науковець І. Г. Лубенець визначає поняття насильства серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів як умисні, прямі або опосередковані, переважно систематичні протиправні дії з боку учня (учнів) навчальних закладів, спрямовані проти іншого учня (учнів) всупереч його (їх) волі, які виражаються у формі фізичного впливу (заподіяння тілесних ушкоджень, побої, мордування тощо) чи погрози застосування такого впливу або психічного впливу (погрози побиттям, відбирання речей, грошей, поширення ганебних відомостей тощо), обмежують її (їх) свободу волевиявлення або дій, наслідком яких є порушення прав на безпечне навчання, повагу, честь, гідність, майно, здоров'я або життя та спричинення фізичної, майнової, психічної, моральної шкоди учневі (учням) [4, с. 230-231].

На міжнародному рівні механізм забезпечення права дитини на особисту безпеку та захист від усіх форм насильства в освітній сфері реалізується відповідними міжнародно-правовими актами, серед яких найголовнішими слід назвати Декларацію прав дитини, Конвенцію про права дитини, Декларські рамки дій, у яких підкреслюються:

- Зв'язок між правом дитини на отримання якісної освіти та її правом на безпечне та вільне від насильства освітнє середовище, яке є, у свою чергу, найважливішою умовою якісної освіти;
- Пріоритетна роль політики попередження насильства, особливо через сім'ю та школу.

Здебільшого жертвами насильства у школах стають діти слабкі фізично і морально, які й привертають до себе увагу тих школярів, які намагаються самоствердитись за рахунок інших.

Насильство у школі (булінг) проявляється у двох основних формах:

- Фізичній – навмисні штурхання на уроках, удари на перервах, побиття, що призводять до травм (інколи дуже серйозних) на території школи та ін.
- Психологічній – насилля, яке впливає на психіку жертви та наносить їй психологічну травму. Це проявляється в словесних образах чи погрозах, переслідуванні, залякуванні, що призводить до емоційного дискомфорту та неврівноваженості.

Серед різновидів булінгу виокремлюють: вербальний (образливі прізвиська, поширення неправдивих чуток тощо); образливі жести чи дії; ізоляція ("жертва" навмисно ізолюється, виганяється чи ігнорується частиною учнів або навіть усім класом); вимагання (грошей, їжі, різних речей, примус щось вкрасити); кібербулінг (із залученням мобільного зв'язку чи комп'ютерних технологій: через смс чи соціальні мережі "жертві" надсилаються різні тексти, картини, відео образливого або погрозливого характеру).

Існують свідчення, які дозволяють припустити, що тілесні покарання у школах чиняться іноді з більшою жорстокістю та частотою стосовно дітей, які належать до груп підвищеної стигматизації та дискримінації у суспільстві.

В Індії Державний звіт про базову освіту (Public Report on Basic Education – PROBE) 1998 року виявив, що вчителі, які належать до вищих каст, схильні принижувати дітей з «даліт» («недоторканих», найнижчої з чотирьох каст) та інших нижчих каст, називаючи їх дурними чи нездатними навчатися [5]. У 23 штатах США, де закони штату і досі дозволяють застосування тілесних покарань у школах, діти-афроамериканці частіше стають жертвами цього явища, ніж інші. Діти-біженці в Анголі, Замбії та Південній Африці теж більшою мірою зазнають тілесних покарань [6].

Директори шкіл та вчителі можуть застосовувати тілесні покарання та інші форми жорстокого чи принизливого ставлення по-різному, залежно від статі дитини. Такі вчинки мають певний підтекст щодо того, що очікується від дітей та дорослих кожної статі. Наприклад, у Ботсвані жоден вчитель-чоловік, окрім завуча, не може застосовувати тілесні покарання щодо дівчинки; у початкових школах хлопчиків можуть бити по сідницях, але дівчаток – тільки по литках та долонях. Дівчаток та хлопчиків також можуть покарати за різні дрібні провини: скажімо, хлопчик може постраждати за погані результати у виконанні тієї чи іншої вправи на уроці фізкультури, а дівчинку можуть покарати за бешкетну поведінку, «що не личить леді», яку цілком можуть пробачити хлопчику. Той факт, що статевим покаранням притаманні певні приховані чи відкриті ґендерні підходи, означає, що будь-яка стратегія, спрямована на ліквідацію тілесних покарань, повинна також враховувати ґендерні відмінності [7].

Дослідження вказують, що сексуальні домагання до школярок є поширеними в усьому світі; до них вдаються як самі вчителі, так і інші учні. Це явище є особливо поширеним і гострим у місцях, де спостерігається розповсюдженість інших форм шкільного насильства [8]. Вчителі часто вважають сексуальні домагання серед учнів – найчастіше стосовно дівчат – нормальною складовою шкільного життя і, таким чином, ігнорують його. За таких обставин учням складно повідомляти про такі факти. На Близькому Сході про сексуальні домагання до дівчат інформують вкрай рідко – можливо тому, що дівчатка, зазвичай, навчаються окремо від хлопчиків, а також тому, що дівчатка дуже неохоче говорять про це.

Дослідження організації «Human Rights Watch» виявило, що сексуальні домагання та насильство щодо дівчат з боку вчителів та учнів південноафриканських шкіл є надзвичайно поширеним явищем: дівчат ґвалтують в шкільних туалетах, порожніх класах, гуртожитках [9]. Під час дослідження, проведеного нещодавно в Гані, 6% школярок зізналося, що вчителі шантажували їх, загрожували поганими оцінками, якщо вони відмовляться мати статеві контакти. Дві третини дівчат не повідомили про такі факти через почуття сорому, через поради бути терпимими, а також тому, що були переконані – злочинці все одно залишаться безкарними [10].

Висновок. на жаль, ми бачимо, що на сьогоднішній день не вироблений чіткий механізм захисту прав дітей від шкільного насильства та проблема булінгу залишається актуальною. І, самі діти, через ряд об'єктивних та суб'єктивних причин не звертаються за захистом.

Джерела та література:

1. Журавель Т. В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей / Т. В. Журавель // Соціальна педагогіка: навч. посібник / За заг. ред. О. В. Безпалько; Авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко та ін.: – К.: Академвидав, 2013. – С. 197-209.
2. Словарь-справочник по социальной работе / Под ред. Е. И. Холодовой. – М.: Юрист, 2000. – 424 с.
3. Защита детей от жестокого обращения / Под ред. Е. Н. Волковой. – СПб.: Питер, 2007. – 256 с.
4. Лубенець І. Г. Насильство серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів: кримінологічна характеристика та заходи запобігання: дис. ... 12.00.08 / І. Г. Лубенець; Держ. НДІ М-ва внутр. Справ України. – Київ, 2017. – 266 с.

5. Anuradha D., Dreze J (1999). Public Report on Basic Education in India. New Delhi, Oxford University Press.
6. UNHCR (2005). Refugee and Returnee Children in Southern Africa: Perceptions and Experiences of Violence – A Qualitative Study of Refugees and Returnee Children in UNHCR Operations in Angola, South Africa and Zambia. Pretoria, UNHCR.
7. Dunne M, Leach F (2004). Institutional Sexism: Context and Texts in Botswana and Ghana. Paper presented at the 7th Oxford International Conference on Educational Development, 9–11 September 2003.
8. WHO (2005). Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence. Geneva, World Health Organization.
9. Human Rights Watch (2001). Scared at School: Sexual Violence against Girls in South African Schools. New York, Human Rights Watch.
10. Brown C (2003). Sexual Abuse of School Children in Ghana. Cape Coast, Ghana, Centre for Development Studies, University of Cape Coast/UNICEF.

Herhus E. The problems of violence against children in educational institutions around the world. *It is stated in the UN Convention on the rights of the child that violent child abuse is all forms of physical or emotional abuse, sexual abuse, neglecting, trafficking or other forms of exploitation that may lead or leads to actual harm to the child's health, survival, development or dignity in the context of responsibility, trust or power.*

Violence puts at risk not only the health of the child, but also its ability to learn and grow into an adult who is capable of creating a normal family and community. Violence against children has no justification. Therefore, this theme is actual.

Keywords: *bullying, children, infanticide, violent child abuse, violence, school violence.*

ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

А. П. Гнатенко

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Н. І. Чудик-Білоусова

У статті розглядається чинне законодавство у сфері соціального забезпечення персоналу правоохоронних органів. Визначаються соціальні гарантії соціального забезпечення персоналу правоохоронних органів та види соціального забезпечення.

Ключові слова: *соціальні гарантії, соціальне забезпечення, правоохоронні органи, персонал, соціальні права, види соціального забезпечення.*

Відповідно до ст. 65 Конституції України захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України [1]. Тому особливо актуальними залишаються проблеми реалізації права на соціальне забезпечення особами, які проходять службу в правоохоронних органах, так як остання спричиняє певні ризики порівняно з іншими видами діяльності, але й характеризується правовими обмеженнями, які негативно впливають на їх соціальний статус та на соціальне забезпечення. Правоохоронна діяльність є надзвичайно важливим видом діяльності для суспільства, яка вимагає від держави прийняття додаткових зобов'язань та забезпечення належного фінансування виконання функцій особами, які входять до персоналу правоохоронних органів на рівні, необхідному для належного виконання ними їх професійних обов'язків.

На сучасному етапі продовжується формування системи соціального забезпечення персоналу правоохоронних органів України зокрема працівників органів прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України,

митні органи, органів охорони державного кордону, органів державної податкової служби, органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, органів державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інших органів, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Зрозуміло, що в сучасних умовах держава диференціює соціальне забезпечення персоналу даних органів, з урахуванням особливостей реалізації ними тих завдань, які покладені на них згідно з вимогами чинного законодавства.

Чинним законодавством визначено поняття соціального захисту військовослужбовців як діяльності (функцій) держави, яка спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [2].

У юридичній літературі під соціальними правами людини і громадянина розуміють закріплені законодавством можливості щодо задоволення найважливіших матеріальних і духовних потреб, які забезпечують гідний рівень життя і соціальну захищеність», тобто отримання, захист, збереження, володіння, користування і розпорядження трудовими, житловими, медичними та іншими благами [3, с. 11].

Відповідно гарантіями реалізації основних соціальних прав персоналу правоохоронних органів є сукупність способів і засобів захисту відповідних соціальних благ [2, с. 11]. Їх суттю є умови, що зобов'язана створити держава для реалізації. Змістом даних гарантій є система відносин, яка спрямована на реалізацію прав (організація охорони здоров'я, відпочинку, соціального забезпечення). Формою реалізації гарантій основних соціальних прав персоналу правоохоронних органів є передбачені законодавством організаційні і правові форми їх реалізації [3, с. 11-12].

Відповідно під соціальними гарантіями персоналу правоохоронних органів слід розуміти закріплену законодавством систему норм і принципів, які покликані забезпечувати реалізацію прав особи та у визначених випадках членів їх сімей. Після їх закріплення в нормативних актах вони набувають ознак юридичних гарантій завдяки встановленню юридичного механізму захисту прав персоналу правоохоронних органів. Відповідно окремим особам, які отримали відповідний статус надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації (ст. 12 Закону) [2].

За сучасних умов соціально-правові гарантії персоналу правоохоронних органів можна класифікувати за наступними критеріями, зокрема: за рівнем закріплення (закріплені в Конституції України, законах України, підзаконних нормативно-правових актах; рішеннях місцевих державних адміністрацій, рішеннях органів місцевого самоврядування: об'єднаних територіальних громад); за джерелами фінансування (фінансуються за рахунок коштів державного бюджету; за рахунок коштів місцевого бюджету; за рахунок публічного збору благодійних пожертв (лікування, протезування, реабілітація); за рахунок волонтерської допомоги); за тривалістю надання: постійні (пенсія інваліда війни), тимчасові, одноразові (надання чи купівля житла; виплата одноразової допомоги); за суб'єктами отримання (військовослужбовці; учасники антитерористичної операції; члени сімей загиблих військовослужбовців, поліцейських учасників антитерористичної операції); за видами соціального забезпечення (гарантії з надання пенсійного забезпечення; гарантії з надання державної допомоги; гарантії з надання соціальних послуг; гарантії з надання пільг).

Отже, для ефективного виконання функцій персоналом правоохоронних органів, який проходить в них службу, державою повинна бути створена ефективна система соціального забезпечення, фінансування якої має бути стабільним та своєчасним. Відповідно в сучасних умовах соціальне забезпечення персоналу правоохоронних органів і України складається з таких видів, як: пенсійне забезпечення (за віком; за вислугою років; по інвалідності, по втраті годувальника); одноразової грошової допомоги; медичне забезпечення; житлове забезпечення; надання соціальних послуг, що надається на умовах, які визначені чинними законодавством.

Джерела та література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — Офіц. вид. — 1992. — № 15.
3. Пустовіт, Ж. М. Основні соціальні права та свободи людини і громадянина в Україні [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 "Конституційне право" / Ж. М. Пустовіт; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2001. — 17 с.

Hnatenko A. Social security guarantee for personnel of law enforcement agencies.

The article deals with the current legislation in the field of social security of law enforcement personnel. The social guarantees of social security for law enforcement personnel and types of social security are defined.

Keywords: *social guarantees, social security, law enforcement agencies, personnel, social rights, types of social security.*

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО**А. М. Гороть, С. Є. Булавіна**

Слід підкреслити, що світова спільнота довгий час не помічала необхідності диференційованого підходу до забезпечення та захисту прав і свобод людини. Особливості застосування норм міжнародного права в законодавстві окремих держав виявляється в тому, що застосування норм міжнародного договору за наявності норм внутрішньодержавного права, які регулюють ті ж самі відносини, вважається факультативним. Такий підхід ускладнює впровадження положень міжнародних договорів і, як результат, виконання Україною взятих на себе відповідно до них зобов'язань. Проблеми правозастосування в Україні засвідчують недостатність формального закріплення певного комплексу прав людини на рівні внутрішнього законодавства для реального гарантування їх здійснення. Це підкреслює необхідність запровадження дієвих гарантій прав людини, особливе місце серед яких посідають міжнародні механізми забезпечення та захисту прав людини, наддержавний статус яких здатний забезпечити реалізацію ідеї про людину як найвищу соціальну цінність, незалежно від волі держав.

Ключові слова: *договори, конвенції, трудящі-мігранти, права людини, правовий статус, ООН.*

Аналізуючи ряд міжнародних договорів з прав людини слід відмітити, що базові міжнародні договори з прав людини проголошують загальний захист громадянських, політичних, соціальних, економічних та культурних прав, що гарантуються кожній людській істоті. Але, слід відмітити, що з метою підвищення ефективності правової охорони прав людини, в основу подальшої нормотворчості ООН було покладено й суб'єктний критерій. Саме тому, з'явилися спеціальні договори з прав людини, які передбачають захист окремих категорій людей – жінок, дітей, інвалідів, трудящих-мігрантів.

Необхідність прийняття окремої конвенції щодо захисту прав трудящих-мігрантів та членів їх сімей також зумовлювалася тим, що гуманітарні проблеми, пов'язані з міграцією, є ще більш гострими у випадку незаконної міграції, тож необхідно попереджувати та викорінювати незаконні і таємні переміщення та перевезення трудящих-мігрантів, одночасно забезпечуючи захист їх основних прав людини.

Стаття 2 Конвенції, зазначає, що під трудящим-мігрантом слід розуміти особу, що буде займатися, займається чи займалася оплачуваною діяльністю у державі, громадянином якої вона не є [1].

В зв'язку з цим виділяють вісім категорій трудящих-мігрантів, які працюють на законних підставах: прикордонний працюючий; сезонний працюючий; моряк (включаючи рибалок); працюючий, зайнятий на стаціонарній прибережній установці; працюючий, чия праця пов'язана з переїздами; працюючий на проекті; працюючий за цільовим наймом; працюючий не за наймом.

Конвенцією закріплюється широке коло прав та свобод трудящих-мігрантів та членів їх сімей, зокрема у сфері економічних, соціальних та культурних відносин. Конвенція діє протягом усього процесу міграції трудящих і членів їх сімей, що включає підготовку до міграції, виїзд, транзит і весь період перебування і оплачуваної діяльності в певній державі, а також період повернення до держави походження. Однак обсяг прав трудящих-мігрантів може змінюватися залежно від їх конкретного статусу.

В Україні яка стала транзитною територією для міграційних потоків особливо гостро постала проблема правового регулювання прав трудящих-мігрантів. Так стаття 26 Конституції України закріплює за іноземцями, що на законних підставах перебувають в Україні, рівні з громадянами України права, зокрема, в сфері праці та зайнятості, а також соціального захисту, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [2].

З метою покращення міграційної політики та сприяння більш ефективного захисту інтересів громадян, які займаються трудовою діяльністю за кордоном, Україна стала учасницею низки міжнародних договорів, зокрема Гаазької конвенції 1961 року, Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами 1994 року, Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 р., Угоди про співробітництво в сфері трудової міграції і соціального захисту трудящих-мігрантів держав – учасниць СНД від 15 квітня 1994 р. тощо. Ці міжнародні договори та угоди спрямовані на спрощення умов праці українців за кордоном, надання їх належної правової допомоги, недопущення жодної дискримінації з причин громадянства стосовно умов праці, винагороди за працю або звільнення з роботи порівняно з іншими громадянами тощо.

Також, з цією метою 14 вересня 2006 р. Україна ратифікувала Європейську соціальну хартію, яка набула чинності для України 1 лютого 2007 р. 16 березня 2007 р. Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію про правовий статус трудящих-мігрантів, що набула чинності в Україні 1 жовтня 2007 р. Такі дії України безперечно засвідчують прагнення держави до імплементації міжнародних стандартів захист прав трудящих-мігрантів у національний правовий простір. З іншого боку, Україна до сьогодні не ратифікувала Міжнародну конвенцію про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей, тож правовий механізм моніторингу та захисту порушених прав, закріплений у цьому міжнародному договорі, не поширюється на Україну [3].

Одночасно важливим завданням перед державою залишається не тільки створення умов через правові та економічні механізми для легального працевлаштування громадян України за кордоном, а і провадження насамперед політики повернення громадян України – трудових мігрантів на Батьківщину [4, 4].

Отже, у процесі розбудови міграційної політики України доцільним імплементація міжнародних стандартів захисту прав людини у національне законодавство, з метою запозичення та успішного втілення окремих елементів та принципових підходів у вирішенні поставлених завдань.

Саме, реалізація міжнародних стандартів прав людини є втіленням у реальних суспільних відносинах універсальних принципів та норм загального характеру, що встановлюють ідеальні моделі закріплення, реалізації та (або) охорони прав і свобод людини. Таким чином, реалізація міжнародних стандартів прав людини виступає як результат – стан впорядкованості суспільних відносин на основі принципів та норм міжнародного права прав людини. Реалізацію міжнародних стандартів прав людини можна також розглядати як процес

здійснення державою – учасницею міжнародного договору з прав людини своїх зобов'язань щодо імплементації цих стандартів у законодавство та правозастосовну практику.

Джерела та література:

1. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящихих-мігрантів та членів їх сімей [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203
2. Коментар до Конституції України / [під ред. В. Ф. Опришко]. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1996. – 376 с.
3. Європейська соціальна хартія [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300
4. Права человека. Процедура подачи и рассмотрения жалоб: [изложение фактов]. – Женева: ООН. – 2002. – № 7. – С. 12-15.

Horot A., Bulavina S. Features of the implementation of international standards of human rights protection in the national legislation. *It should be emphasized that the international community for a long time did not notice the need for a differentiated approach to the protection and protection of human rights and freedoms. The peculiarities of the application of the norms of international law in the legislation of individual states is that the application of the norms of an international treaty in the presence of the norms of domestic law that govern the same relations is considered optional. Such an approach complicates the implementation of the provisions of international treaties and, as a result, fulfills Ukraine's obligations under them. The problems of enforcement in Ukraine are evidenced by the lack of formal consolidation of a certain set of human rights at the level of domestic law for the real guarantee of their implementation. It emphasizes the need for effective human rights guarantees, a special place among which are the international mechanisms for the protection and protection of human rights, whose supra-state status is capable of ensuring the implementation of the idea of a person as the highest social value, regardless of the will of the states.*

Keywords: *agreements, labor migrant conventions, human rights, legal status, UN.*

ПРАВО ПОТЕРПІЛОГО НА ВІДМОВУ ВІД ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

М. В. Грущук

Науковий керівник: к.ю.н., доц. О. В. Крикунов

Автор дослідила форму та вимоги до відмови потерпілого від підтримання приватного обвинувачення. Було виявлено правові наслідки відмови від підтримання приватного обвинувачення для потерпілого та підозрюваного, обвинуваченого. Зроблено пропозиції по доповненню Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: *потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, приватне обвинувачення, кримінальне провадження.*

Кримінально-процесуальний порядок проваджень у формі приватного обвинувачення ґрунтується на врахуванні думки потерпілого як щодо початку, так і щодо закінчення кримінального переслідування. Зокрема, цей різновид кримінального провадження можливий лише після подання потерпілим відповідної заяви до слідчого, прокурора (ч. 4 ст. 26 КПК України) [3]. Законодавцем передбачена можливість потерпілого розпоряджатися приватним обвинуваченням, зокрема шляхом відмови від останнього. Тоді відповідне провадження підлягає закриттю (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК).

У КПК не визначена форма подібної відмови від підтримання обвинувачення. За нашим висновком, на досудовому розслідування вона може бути тільки письмовою, адже інакше вона не буде зафіксована. У судовому засіданні ведеться безперервний звукозапис, тому усна заява потерпілого можлива. Однак, вважаємо, головуючий вправі зобов'язати потерпілого оформити свою заяву письмово.

Ми вважаємо, що відмова потерпілого може бути як обґрунтованою, так і не містити посилання на якісь чинники прийняття потерпілим такого рішення. Це пояснюємо диспозитивністю волевиявлення потерпілого.

Принциповим є те, аби заява була подана потерпілим добровільно, а не під тиском. Ця обставина має бути перевірена слідчим, прокурором, суддею. Також слідчий, прокурор, суддя повинні роз'яснити процесуальні наслідки такого рішення, зокрема, його незворотний характер та відмову від судового захисту для потерпілого, адже він не зможе вдруге подати заяву про це правопорушення, вимагаючи притягнути правопорушника до відповідальності.

Зважаючи на процесуальні наслідки закриття провадження з певної підстави, у теорії кримінально-процесуального права всі вони поділяються на реабілітуючі (які свідчать про повну невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення і дозволяють вимагати поновлення всіх прав, відшкодування шкоди майнової, моральної) та нереабілітуючі (які застосовуються з мотивів гуманізму, процесуальної економії до підозрюваного, обвинуваченого, винуватість яких доведена; така особа не має права на відшкодування шкоди, завданої у кримінальному процесі) [5].

До реабілітуючих підстав належать: 1) встановлення відсутності події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК); 2) встановлення відсутності в діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК); 3) не встановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпання можливостей їх отримати (п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК). Інші підстави, передбачені ч. 1 ст. 284 КПК відносяться до числа нереабілітуючих. Отже, можна підсумувати, що відмова потерпілого або його представника від обвинувачення у провадженнях у формі приватного обвинувачення є нереабілітуючою підставою. Тому закриття провадження з цієї підстави тягне для підозрюваного, обвинуваченого низку негативних наслідків, які також мають братися до уваги.

Надавши потерпілому право відмовитися від обвинувачення у провадженні приватного обвинувачення, закон не передбачив "часових" обмежень, хоча логічно, що примиритися сторони можуть лише до видалення суду для винесення судового рішення у нарадчій кімнаті.

Стадія досудового розслідування умовно поділена на два етапи: до повідомлення особи про підозру та після зазначеної процесуальної дії (ст. 219 КПК). При цьому, повідомлення про підозру здійснюється лише за наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК). Логічно, що до моменту повідомлення особи про підозру вважається, що докази для підозри особи у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення відсутні, або їх недостатньо. Але не викликає сумнівів висновок, що закриття кримінального провадження з нереабілітуючих підстав можливе лише за умови відсутності реабілітуючих підстав для прийняття такого рішення, тобто лише при підтвердженні зібраними доказами події кримінального правопорушення та наявності у діяч особи складу кримінального правопорушення [2, с. 480].

Тому у нас виникло питання про те, чи законним та обґрунтованим буде закриття провадження приватного обвинувачення, якщо відмова потерпілого відбулася до моменту повідомлення особи про підозру? В такій ситуації наявними є відсутність достатніх доказів для повідомлення особи про підозру та неможливість подальшого збирання доказової інформації у зв'язку з відмовою потерпілого від обвинувачення. Ці обставини тягнуть застосування норми ч. 4 ст. 17 КПК, за якою усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи.

З іншого боку, якщо відмова потерпілого від приватного обвинувачення відбулася до моменту повідомлення певній особі, то виникає підстава для закриття провадження за п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК у зв'язку із відсутністю події кримінального правопорушення. Якщо ж потерпілий відмовився від обвинувачення після того, як правопорушнику повідомили про

підозру, то можливість закриття провадження за реабілітуючими підставами слідчим, прокурором виключена. Відповідно закриття провадження відбувається за нереабілітуючою підставою, зокрема за п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК. Слід вказати, що чинний КПК не передбачає з'ясування думки підозрюваного, обвинуваченого щодо цього рішення, яке спричиняє для нього суперечливі наслідки – з одного боку, це начебто вигідно, бо особа не буде притягнута до відповідальності покарання. Проте з іншого, вона позбавляється права на реабілітацію, якщо відбулася слідча помилка.

У ч. 7 ст. 284 КПК позиція підозрюваного, обвинуваченого щодо закриття провадження частково була враховано, що ми вважаємо правильним. Зокрема, факт заперечення обвинуваченим (підсудним) проти закриття провадження враховується лише, якщо йдеться про закриття провадження судом у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності. Однак щодо підстав для закриття провадження на стадії досудового розслідування за нереабілітуючими обставинами законодавець не передбачає з'ясування позиції підозрюваного. Вважаємо, що це не враховує законних інтересів підозрюваного. У випадку відмови потерпілого від приватного обвинувачення усе залежить від особистої думки потерпілого, яка не потребує мотивування. У даній ситуації очевидно є незахищеність законних інтересів підозрюваного. Оскільки потерпілий вправі відмовитися від приватного обвинувачення, чим позбавляє підозрюваного можливості доводити власну невинуватість у змагальному судовому провадженні зокрема, В. В. Навроцька звертала увагу на випадки, за яких кримінальне провадження розпочинається на підставі заяви про вчинення кримінального правопорушення того, хто завідомо знав, що його вимога є необгрунтованою, оскільки насправді ніякого суспільно небезпечного діяння проти нього не було вчинено. Як зазначає дослідник, цілком можливо, що такий «постраждалий» згодом відмовиться від обвинувачення, побоюючись встановлення цього факту та притягнення до кримінальної відповідальності у порядку, передбаченому ст. 383 КК [4, с. 109]. Ця думка є слушною, тому законним є інтерес підозрюваного у судовому розгляді такого провадження та ухваленні виправдувального вироку, не задовольняючись постановою про закриття провадження. З цієї підстави поділяємо висновок С. І. Катькало та В. З. Лукашевича, що у подібних випадках за наявності клопотання підсудного провадження має бути розглянуто по суті 1, с. 121].

Виходячи з вищенаведених аргументів, вважаємо за порочне запропонувати доповнити ч. 1 ст. 284 КПК новим положенням, відповідно до якого заява потерпілого про відмову від приватного обвинувачення подається у письмовій формі і має бути зроблена добровільно. Закриття кримінального провадження у зв'язку із відмовою потерпілого або його представника від обвинувачення у провадженні у формі приватного обвинувачення не допускається, якщо підозрюваний, обвинувачений проти цього заперечує.

Джерела та література:

1. Катькало С. И., Лукашевич В. З. Судопроизводство по делам частного обвинения / С. И. Катькало. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1972. – 208 с.
2. Кримінальний процес: підручник / за ред.: В. Я. Тацій, В. П. Пшонка. – Х.: Право, 2013. – 824 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 23 квітня 2012 р.
4. Навроцька В. В. Активна та пасивна відмова потерпілого від підтримання обвинувачення у справах приватного обвинувачення / В. В. Навроцька // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – С. 106-113.
5. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 1 груд. 1994 р. № 266/94-ВР.

Grushchuk M. Right of the victim to refuse from private prosecution and the legal consequences of its realization. *The author has researched the form and requirements for the victim's refusal from private prosecution. The legal consequences of refusing to hold a private*

prosecution for the victim and the suspected or accused were identified. Proposals to supplement the Criminal Procedural Code of Ukraine were made.

Keywords: *victim, suspect, accused, private prosecution, criminal proceedings.*

ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОЦЕСІ ДОВЕДЕННЯ В РАМКАХ ЮВЕНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

А. П. Гусак, О. П. Гусак

Тези присвячені реалізації особистісного підходу у рамках ювенального кримінального судочинства. Відомо, що для запобігання злочинності серед неповнолітніх важливою є процесуальна діяльність судів, що полягає в призначенні покарання. Покарання та інші передбачені Кримінальним кодексом України заходи впливу, які суди застосовують до неповнолітніх, спрямовані на їх виправлення та запобігання вчиненню ними нових злочинів. Отже, запровадження інституту ювенальної пробації в Україні є передовою ідеєю, яка має змінити на краще процес здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, і як результат поліпшити процес запобігання злочинам неповнолітніх, сприятиме усуненню передумов їх учинення, що мають економічний, інформаційний, соціальний, моральний, правовий характер.

Ключові слова: *пробація, ювенальна юстиція, злочинність неповнолітніх, запобігання злочинності, доведення в кримінальних справах.*

У 2018 році в Україні з метою запровадження повноцінної системи пробації було створено єдину Державну установу «Центр пробації» з підпорядкуванням їй уповноважених органів з питань пробації. Було удосконалено організаційну структуру, механізм використання фінансових, матеріальних та технічних умов функціонування органів пробації для ефективного використання поставлених завдань [7].

Робота служби пробації полягає в роз'ясненні прав засудженим, покарання яких не пов'язане з позбавленням волі по кримінальних і адміністративним правопорушенням.

Реалізація особистісного підходу у рамках ювенального кримінального судочинства зв'язана з рядом труднощів, які, у свою чергу, пов'язані з багатогранністю проблеми особистості в системі сучасного наукового знання.

Для запобігання злочинності серед неповнолітніх важливою є процесуальна діяльність судів, що полягає в призначенні покарання. Покарання та інші передбачені Кримінальним кодексом України заходи впливу, які суди застосовують до неповнолітніх, спрямовані на їх виправлення та запобігання вчиненню ними нових злочинів. Призначаючи покарання, суди мають забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод неповнолітнього. Здійснення правосуддя щодо неповнолітніх є складовою національного розвитку України [8].

Особа неповнолітнього правопорушника є особливою системною проблемою. Міра соціалізованості неповнолітнього, входження його в соціум, опанування соціальних норм безпосередньо впливають на його поведінку як правову, так і протиправну. Якщо узагальнити, то людина, яка звинувачується в здійсненні кримінального правопорушення може бути представлена як «конкретна особа, що характеризується проявом своїх властивостей як в основних сферах діяльності людини, так і в специфічній правовій сфері при реалізації спеціального правового статусу і виконанні правової соціальної ролі» [2, с. 36].

Для більшості західних концепцій ювенальної юстиції особа неповнолітнього правопорушника розглядається в єдності численних діяльнісних аспектів: соціологічного, психологічного, педагогічного, кримінології, процесуального. У вітчизняній науці, як правило, ці науки напрямки розділені, що несе в собі як певні плюси, так і мінуси. До перших відноситься детальне вивчення окремих аспектів особи неповнолітнього, який порушує правові норми, до других, – розрізненість і слабка узгодженість окремих напрямів ювенальної правової політики.

Аналіз особи неповнолітнього, залученого в сферу кримінального судочинства, має бути націлений на виявлення індивідуального механізму протиправної поведінки. При цьому увага звертається на специфіку особистісної адаптації неповнолітнього, на особливості реагування особи на стресові ситуації, сформованість або несформованість захисних механізмів, особливості мотивації, системи цінностей і самооцінки. Саме аналіз цих чинників, наприклад, дозволяє винести ухвалу про призначення покарання, про звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусовим заходів виховної дії і т.п.

А. П. Гуськова цілком виправдано пропонує розглядати особу обвинуваченого як «цілісну систему взаємозв'язаних властивостей, якостей, рис, ознак суб'єкта кримінально-процесуальних стосунків, що мають індивідуально правовий статус, та виконує соціально-правову роль в кримінально-процесуальній діяльності, і що виражає при цьому морально-психологічну характеристику та своє відношення до соціальних цінностей у зв'язку з фактом пред'явлення звинувачення у кримінальній справі і виступає як об'єкт процесуального пізнання для забезпечення завдань судочинства» [3, с. 122].

Особистісно-орієнтоване ювенальне кримінальне судочинство пред'являє більш високі вимоги до доказової діяльності, оскільки «пізнання суті особистості обвинуваченого відбувається в нерозривному процесі доведення (знання) події злочину і встановлення обставин, що характеризують особу обвинуваченого» [3, с. 136].

Традиційно діяльність, пов'язана з доведенням вини, розглядається в кримінальному судочинстві як провідна. Не випадково вчені підкреслюють, що «значну частину науки про кримінальне судочинство у всі часи і в усіх правових системах складає наука про встановлення фактичних обставин у справі, про засоби, які закон дозволяє використати для встановлення (чи спростування) фактичних обставин минулої події і формування переконання суду про винність або невинність особи» [1, с. 217-218]. Значною мірою саме завдяки доведеному можливе досягнення основних цілей кримінального судочинства. Взаємозв'язок між метою кримінального судочинства і предметом доведення, поза сумнівом, існує, але це швидше зв'язок зворотного порядку, при якому призначення кримінального судочинства визначає специфіку як предмета доведення, так і певною мірою усієї доказової діяльності.

Розширення предмета доведення у кримінальних справах відносно неповнолітніх безпосередньо пов'язане з тими специфічними завданнями, які повинне вирішувати ювенальне судочинство.

Очевидно, що доведення може бути розглянуте як багатостороння діяльність, до якої застосовані різні характеристики і параметри. По-перших, це особлива форма пізнавальної діяльності, проте подібне пізнання відрізняється від інших видів пізнання, оскільки виникає у встановлених законом рамках. Воно носить саме процесуальний характер, визначений рамками процесуальної форми. По-друге, доведення у кримінальній справі не зводиться до абстрактного, чисто логічного процесу, оскільки пізнання у рамках кримінального процесу нерозривно пов'язане з засвідчуваною діяльністю. Саме процесуальна форма визначає особливості доведення, як двоєдиного процесу пізнання і посвідчення. Крім того, мета такого пізнання і його об'єкт мають особливу специфіку [5, с. 149].

Діяльність по доведенню у кримінальних справах відносно неповнолітніх має свою специфіку, пов'язану, в першу чергу, з особливою спрямованістю кримінального судочинства відносно неповнолітніх. Вікові особливості підозрюваного, звинувачуваного і підсудного в даному випадку визначають не лише появу диференційованої кримінально-процесуальної форми, але і, по-перше, необхідність деякої модифікації предмета доведення, а по-друге, - специфічний підхід до реалізації доказової діяльності.

Стосовно дослідження особливостей доведення у кримінальних справах відносно неповнолітніх цілком обґрунтовано встає проблема співвідношення мети доведення і мети кримінального судочинства. На наш погляд, з'ясування специфіки доведення відносно неповнолітнього тісно пов'язане з питанням про специфіку цілей кримінального судочинства відносно неповнолітніх.

Мета і завдання доведення у кримінальній справі відносно неповнолітнього багато в чому визначається загальною охоронно-превентивною спрямованістю кримінального судочинства по цій категорії справ. Спільна мета доведення - встановлення істини у

кримінальній справі - в даному випадку отримує новий сенс, визначений призначенням кримінального судочинства відносно неповнолітніх. В. О. Попелюшко справедливо відмічає, що стосовно кримінальних справ неповнолітніх «ключовим моментом в доведенні є соціально-психологічний підхід... Він і дозволяє до певної міри поєднати захист прав неповнолітнього в ході такої діяльності і розкрити злочин, забезпечити невідворотність відповідальності, одночасно забезпечити попередження неповнолітнього від здійснення повторних злочинних посягань» [6, с. 39-40].

Відтак, мета доведення у кримінальній справі відносно неповнолітнього визначає вибір тих обставин, які у своїй сукупності складають предмет доведення. Як підкреслює Є. Г. Коваленко, «особливість предмета доведення може проявлятися як в конкретному предметі доведення..., так і в загальному предметі доведення, тоді коли загальне вказує на відмінність порівнюваних об'єктів» [4, с. 49].

Отже, зазначимо, що запровадження інституту ювенальної пробації в Україні - це передова ідея, яка має змінити на краще процес здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, і як результат поліпшити процес запобігання злочинам неповнолітніх, сприятиме усуненню передумов їх учинення, що мають економічний, інформаційний, соціальний, моральний, правовий характер. Указаний інститут має стати складовою системи ювенальної юстиції, щоб удосконалити суспільні відносини в державі, підвищити і рівень життя, змінити ставлення людей до низки цінностей і поліпшити моральне та фізичне здоров'я нації.

Джерела та література:

1. Азаров Ю. І. Кримінально-процесуальне право України: навч. посіб. / Ю. І. Азаров, С. О. Заїка, В. Г. Фатхудинов. – К.: КУТЕП, 2008. – 430 с. – С. 217-218.
2. Ведерников Н. Т. Личность обвиняемого и подсудимого. Томск, 1978. – С. 36.
3. Гуськова А. Л. Личность обвиняемого в уголовном процессе // Избранные труды. Оренбург, 2007. – С. 122.
4. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: підручник / Є. Г. Коваленко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 632 с. – С. 49.
5. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Академічне видання. – К.: Алерта, 2014. – 440 с. – С. 149.
6. Попелюшко В. О. Предмет доказування в кримінальному процесі / В. О. Попелюшко – Острог, 2001. – 185 с. – С. 39-40.
7. Пробація в Україні. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96
8. Чупринський Б. Особливості призначення покарання неповнолітнім за наявності обставин, що пом'якшують покарання / Б. Чупринський // Історико-правовий часопис. –2016. – № 1. – С. 183-187.

Gusak A., Gusak O. Protection of Minors' Rights in the Process of Evidence in the Framework of Juvenile Criminal Proceedings. *Abstracts are devoted to the implementation of a personal approach within the framework of juvenile criminal justice. It is known that for the prevention of juvenile delinquency, the procedural activity of courts is important, which is to impose a punishment. Punishments and other criminal sanctions envisaged by the Criminal Code of Ukraine are measures of influence which courts apply to minors, aimed at correcting them and preventing them from committing new crimes. Consequently, the introduction of the juvenile probation institute in Ukraine is an advanced idea that should improve the process of juvenile justice and, as a result, improve the process of preventing juvenile delinquency, will help eliminate the preconditions for their implementation that are economic, informational, social, moral, legal.*

Keywords: probation, juvenile justice, juvenile delinquency, crime prevention, criminalization.

ЗАХИСТ ПРАВ ПОРАНЕНИХ, ХВОРИХ ТА ОСІБ, ЩО ЗАЗНАЛИ КОРАБЕЛЬНОЇ АВАРІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В. С. Гусарук

Кількість збройних конфліктів, особливо міжнародного характеру, та пов'язаних з ними масових грубих прав людини на сучасному етапі не зменшується. Досить поширеними є повідомлення правозахисних груп та органів міжнародних організацій про грубі, масові та систематичні порушення прав людини у різних регіонах світу. Тому однією з найбільш актуальних проблем сучасного міжнародного права є проблема розробки механізмів запобігання масових грубих порушень прав людини та адекватного реагування ситуації, пов'язані з такими порушеннями. З прийняттям Статутом ООН, який поклав початок універсальному закріпленню принципу поваги прав людини та основних свобод, міжнародне право прав людини зазнало стрімкого розвитку. Було здійснено широкомасштабну кодифікацію, як на універсальному, так і на регіональному рівні, створено цілу низку механізмів захисту прав людини. Незважаючи на це, міжнародне співтовариство неодноразово ставало свідком масових грубих порушень прав людини під час локальних війн, яких не вдається уникнути сьогодні. Проведення переговорів, офіційні звернення та інші заходи несиллового характеру досить часто не давали бажаного результату, а Рада Безпеки ООН залишалась бездіяльною.

Ключові слова: медичний персонал, механізми права людини, поранені, хворі, Статутом ООН, цивільне населення.

З прийняттям Статутом ООН, який поклав початок універсальному закріпленню принципу поваги прав людини та основних свобод, міжнародне право прав людини зазнало стрімкого розвитку. Було здійснено широкомасштабну кодифікацію, як на універсальному, так і на регіональному рівні, створено цілу низку механізмів захисту прав людини. Незважаючи на це, міжнародне співтовариство неодноразово ставало свідком масових грубих порушень прав людини під час локальних війн, яких не вдається уникнути сьогодні. Проведення переговорів, офіційні звернення та інші заходи несиллового характеру досить часто не давали бажаного результату, а Рада Безпеки ООН залишалась бездіяльною.

Великий вплив на розвиток міжнародного гуманітарного права зробила Женевська конвенція про поліпшення долі поранених на полі бою, ухваленої 22 серпня 1864 р. Ця невелика за обсягом Конвенція (10 статей) започаткувала новий етап в історії людства [1]. Саме з неї починається право війни, а також гуманітарне право. Власне цей документ закладений в основі Гаазьких і, що ще більш очевидно, Женевських конвенцій.

Статті конвенції торкались суттєвих моментів: воєнні санітарні підводи і шпитали були визнані нейтральними, їм забезпечували захист і повагу; нейтральність поширювалась на військових священників, що виконували свої обов'язки; якщо вони потрапляли до рук противника, їх мали звільнити й повернути у їхній табір; повагу гарантували мирному населенню, яке надавало допомогу пораненим; хворим і пораненим воїнам треба було забезпечити догляд, незалежно від того, на чиєму боці вони воювали; знак Червоного Хрест на білому тлі мав позначати шпиталі й медичний персонал з метою забезпечити їхній захист.

Прийняття Конвенції засвідчило всьому світові відступ війни перед правом.

У 1907 р. у Гаазі, була прийнята десята Конвенція 1907 р., яка віддзеркалила стурбованість долею, передусім, "моряків і солдатів, що перебувають на борту суден і є пораненими чи хворими, а також інших осіб, офіційно прикріплених до флотів і армій", згадуючи тих, "що зазнали корабельної аварії, "мимохідь" [2].

Був прийнятий важливий принцип заборони захоплення в полон медперсоналу і необхідності повернення медичних працівників у їх табір, але його дотримувались "якщо лише спеціальною угодою не передбачене інше".

Міжнародно-правовий захист поранених і хворих отримав подальший розвиток у першій, другій і третій Женевських конвенціях 1949 р., а також у Додаткових протоколах до них 1977 р. [3; 4].

Терміни "поранені" та "хворі" вживаються для позначення осіб, як військовослужбовців, так і цивільних, які потребують медичної допомоги чи догляду й не чинять будь-яких ворожих дій. Особами, що "зазнали корабельної аварії", потрібно вважати як військовослужбовців, так і цивільних, які зазнали небезпеки на морі чи в інших водах унаслідок нещастя, що трапилось із ними, і які утримуються від будь-яких ворожих дій.

Таким чином, захист тепер поширюється і на особу, і на установу, та пов'язується з їх воєнним чи цивільним статусом.

Ст. 10 Додаткового протоколу I констатує: "Всі поранені та особи, що зазнали корабельної аварії, незалежно від того, до якої сторони вони належать, користуються повагою та захистом" [3].

За всіх обставин з ними поводяться гуманно і надають їм максимально можливу та в найкоротші строки медичну допомогу й догляд, якого вимагає їх стан. Між ними не робиться жодної різниці з якихось інших міркувань, крім медичних. Майже такі самі за змістом і формою положення закріплені в ст. 7 Додаткового протоколу II [3].

Наведені вище положення стосуються таких суттєвих зобов'язань держав-учасниць:

Ставитись із повагою, що означає поводитись із беззахисними людьми так, як цього вимагає їх стан, і завжди гуманно. Захищати цих осіб від несправедливості й небезпеки через наслідки воєнних дій, а також від можливих посягань на їх недоторканність.

Надавати медичну допомогу й догляд цим особам, не залишати їх напризволяще на тій підставі, що вони належать до сторони противника (загальна заборона на дискримінацію). При цьому немає жодної потреби в тому, щоб поводитись із ними краще, ніж це можливо: за пораненими та хворими сторони противника не потрібно доглядати більше, ніж за власними комбатантами в такій же ситуації.

Цей принцип означає неприпустимість різниці у поводженні, зумовленої такими чинниками, як раса, політичні погляди, віросповідання, філософські переконання, стать, стан, мова, національність, соціальне чи майнове походження. Згідно зі ст. 7/7 першої та другої Женевських конвенцій, "хворі та поранені, а також санітарний і духовний персонал у жодному разі не можуть відмовлятися частково або повністю від прав, які забезпечують їм ця Конвенція і спеціальні угоди" [3; 4]. Таким чином, норми цих статей передбачають гарантію невідчужуваності прав осіб, що перебувають під заступництвом, і слугують надійним захистом жертв збройних конфліктів. З метою забезпечення реалізації загального положення про захист поранених, хворих і осіб, що зазнали корабельної аварії, забороняється: посягати на життя і фізичну недоторканність (зокрема, всілякі види вбивства, каліцтва, жорстоке поводження, тортури і катування); брати заручників; посягати на людську гідність (зокрема, образливе та принизливе поводження); судити й застосовувати покарання без попереднього рішення, винесеного належним чином утвореним судом, за наявності судових гарантій (ст. 3, загальна для всіх Женевських конвенцій); добивати чи знищувати їх, застосовувати до них тортури, проводити над ними біологічні досліді, навмисно залишати їх без медичної допомоги чи догляду, зумисно створювати умови для їх зараження (ст. 12 першої Женевської конвенції); застосовувати репресалії до поранених і хворих (ст. 46 першої Женевської конвенції) [1].

Саме для цього у міжнародному гуманітарному праві існує мінімальний гуманітарний стандарт, під яким слід розуміти сукупність імперативних норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, які мають характер *erga omnes* і спрямовані на забезпечення основоположних невідчужуваних прав людини, та є обов'язковими для всіх держав. Аналіз основних міжнародно-правових актів у галузі міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права та основних доктринальних підходів дає підстави зарахувати до мінімального гуманітарного стандарту щонайменше наступні елементи: 1) право на життя; 2) право на фізичну недоторканність, в тому числі заборону тортур; 3) заборону геноциду; 4) заборону рабства; 5) заборону дискримінації та переслідувань за ознакою раси, релігії, мови, культури, національності, статі, політичних переконань чи з інших загально визнаних міжнародним правом мотивів; 6) заборону депортацій.

Отже, дотримання норм, які належать до мінімального гуманітарного стандарту є обов'язковим для усіх членів міжнародного співтовариства незалежно від того знаходяться

вони в стані війни чи ні і незалежно від їх договірних зобов'язань. До того ж усі держави є зацікавленими та мають правовий інтерес у їх забезпеченні, задля уникнення в подальшому міжнародної відповідальності.

Джерела та література:

1. Конвенція (I) об улучшении участи раненых и больных в действующих армиях. Женева, 12 августа 1949 года [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/misc/geneva-convention-1.htm>.
2. Конвенция о правах и обязанностях нейтральных держав в случае морской войны Гаага, 18 октября 1907 года [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_194.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199
4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими [Електронний ресурс] – Режим доступу http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153

Husarik V. Protection of the rights of wounded, sick and shipwrecked during the war. *The number of armed conflicts, especially of a non-international character, and the massive gross human rights associated with them, is not diminishing at the present time. Reports of human rights groups and bodies of international organizations about the gross, massive and systematic violations of human rights in various regions of the world are quite common. Therefore, one of the most pressing problems of contemporary international law is the problem of developing mechanisms to prevent massive gross violations of human rights and to adequately respond to the situation associated with such violations. With the adoption of the UN Charter, which laid the foundation for universal consolidation of the principle of respect for human rights and fundamental freedoms, international human rights law has undergone rapid development. A large-scale codification was carried out, both at the universal and at the regional level, a number of mechanisms for the protection of human rights were created. Despite this, the international community has repeatedly witnessed massive gross violations of human rights during local wars that can not be avoided today. Negotiations, official appeals and other non-violent actions often did not produce the desired result, and the UN Security Council remained idle.*

Keywords: *medical personnel, human rights mechanisms, wounded, sick, UN Charter, civilian population.*

ДО ПИТАННЯ ПРО КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

О. С. Драницька

Науковий керівник: ст. викл. Н. І. Вознюк

У статті досліджено окремі аспекти змісту поняття «конституційне право людини на соціальний захист». Зроблено загальні пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері соціального захисту.

Ключові слова: *права, свободи, конституційні права, соціальні права, соціальний захист, Конституція України.*

Перед українським суспільством та державою на сучасному етапі гостро стоять питання належного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, у тому числі права на соціальний захист. У сучасному демократично організованому суспільстві соціальний захист це сфера, де перетинаються життєво важливі інтереси громадян, що стосується відносин

власності, правових прийомів і засобів їх регулювання, соціальної політики держави й соціально-економічних прав людини. Це система, яка має бути побудована на таких загальнолюдських цінностях, як рівність, соціальна справедливість, гуманізм, моральні засади цивілізованого суспільства. Належна реалізація права на соціальний захист допомагає зміцненню почуття людської гідності, досягненню рівності й соціальної справедливості, має велике значення для політичної і правової інтеграції до міжнародної спільноти, підвищення індивідуального статусу людини й розвитку демократичних засад суспільства. В умовах складної соціально-економічної ситуації в Україні питання соціального захисту набувають особливої актуальності.

Конституційні права людини і громадянина це гарантовані Конституцією та державою вид і міра можливої поведінки людини і громадянина в суспільстві та державі з метою задоволення своїх життєво важливих матеріальних і духовних інтересів, закріплених у Конституції та інших нормативно-правових актах [3, с. 87].

Відповідно до статті 46 Конституції України, громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [1]. На нашу думку, ефективність системи соціального захисту визначається не тільки розміром соціальної підтримки громадян, а й її зорієнтованістю на посилення мотивації до праці.

Одним із механізмів реалізації конституційного права на соціальний захист є загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Воно є системою заходів із соціального забезпечення громадян за умовами й видами, встановленими законодавством, за рахунок страхових внесків, що сплачуються роботодавцями і громадянами до відповідного фонду загальнообов'язкового соціального страхування. Залежно від страхового випадку в Україні діють такі види страхування: пенсійне; у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; на випадок безробіття.

Запровадження загальнообов'язкового державного соціального страхування дало можливість кожному громадянину реалізувати своє конституційне право на соціальний захист. Концепція загальнообов'язкового державного соціального страхування віддзеркалює принцип солідарності працівників, відповідно до якого кожен повинен робити внесок для підтримки колег по роботі в разі нещасного випадку на виробництві, безробіття, втрати заробітку, працездатності, фінансуючи систему в інтересах обох сторін виробництва працівника й роботодавця при активній участі держави.

Право на соціальний захист також забезпечується шляхом надання матеріального забезпечення та пільг за рахунок бюджетних та інших джерел, а також створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів які надають соціальні послуги особам, які опинились у складних життєвих обставинах та потребують допомоги від держави.

Конституція України гарантує, що всім громадянам, для яких пенсії, інші види соціальних виплат і допомог є основним джерелом існування, має бути забезпечений рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Відповідно до статті 1 Закону України «Про прожитковий мінімум», прожитковий мінімум це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження її здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів

та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто належить до основних соціальних і демографічних груп населення: дітей віком до 6 років; дітей віком від 6 до 18 років; працездатних осіб, до яких належать особи, які не досягли встановленого законом пенсійного віку; осіб, які втратили працездатність (особи, які досягли встановленого законом пенсійного віку, особи, які досягли пенсійного віку, що дає право на призначення пенсії на пільгових умовах, та непрацюючі особи, визнані інвалідами в установленому порядку) [3].

Як бачимо, держава надає допомогу своїм громадянам, і, у випадку настання соціального ризику, коли людина потребує додаткового захисту, гарантує соціальні виплати і допомоги на рівні не нижчому ніж прожитковий мінімум. Але розмір прожиткового мінімуму, який встановлено у Законі України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» [4] не забезпечує мінімально-необхідні потреби громадян. Що, на нашу думку, є порушенням права на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло, яке закріплено у статті 48 Конституції України.

Отже, конституційне право людини на соціальний захист, що включає беззаперечні права людини на отримання від держави того чи іншого виду безповоротної матеріальної допомоги (або допомоги, що не має матеріального характеру), яка спрямована на забезпечення гідного рівня життя особи у разі настання соціального ризику, закріплене у Конституції України, а також в інших нормативно-правових актах України. Забезпечення права на соціальний захист є невід'ємною складовою частиною діяльності сучасної соціальної держави. В Україні правовідносини у сфері соціального захисту врегульовано значною кількістю нормативно-правових актів, що суттєво знижує якість правореалізаційного процесу, і, як наслідок, значно ускладнює реалізацію суб'єктами правовідносин своїх юридичних прав і обов'язків. Вважаємо, що прийняття єдиного акта (наприклад, Соціального кодексу України), у якому були б закріплені всі види соціального захисту та порядок і умови їх надання, підвищило би рівень соціального захисту громадян та дозволило оптимізувати процес реалізації ними своїх прав у сфері соціального захисту.

Джерела та література:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15 липня 1999 року № 966-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 38. – Ст. 348.
3. Пробко І. Б. Поняття та класифікація конституційних прав, свобод і обов'язків людини та громадянина, гарантії їх реалізації / І. Б. Пробко // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2013. – Вип. 11. – С. 86-89.
4. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2246-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 3-4. – Ст. 26.

Dranitska O. To the question of the constitutional human right to social protection. *In the article certain aspects of the content of the concept "constitutional human right to social protection" are researched. The general proposals on improving the legislation in the field of social protection are made.*

Keywords: *rights, freedoms, constitutional rights, social rights, social protection, the Constitution of Ukraine.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

К. М. Дубинюк

Науковий керівник: ст. викл. Л. М. Шевчук

У статті проаналізовано окремі проблеми забезпечення прав фізичних осіб у сфері банківської таємниці в Україні. Досліджено особливості правового регулювання цього питання в національному законодавстві й внесено деякі пропозиції щодо його вдосконалення.

Ключові слова: банк, банківська таємниця, клієнт банку, захист прав фізичних осіб.

Інтенсивний розвиток сучасного суспільства, який спостерігається в політичній, правовій та соціально-економічній сферах, супроводжується постійною активізацією, еволюцією інформаційних відносин. Безумовно позитивними наслідками цих процесів є забезпечення прав фізичних осіб на інформацію, задоволення та реалізація їх інформаційних потреб, а також формування якісно нового національного й міжнародного інформаційних ринків у цілому.

Водночас, як зазначають окремі дослідники, існує й потенційна небезпека зловживання певною інформацією і заподіяння шкоди інформаційним правам та інтересам особи [1, с. 7].

Активне запровадження та застосування новітніх інформаційних технологій характерне й для економічної сфери нашої держави, невід'ємною складовою якої є банківська система. З метою забезпечення стабільного та ефективного функціонування цієї системи Україна створює відповідні умови та надає гарантії зайняття банківською діяльністю, серед яких особливе місце займає банківська таємниця.

Належне нормативно-правове регулювання банківської таємниці є важливою гарантією забезпечення низки проголошених Основним Законом нашої держави прав громадян, у тому числі таких, як: недоторканність особистого життя (ч. 1 ст. 32 Конституції України); заборона збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди (ч. 2 ст. 32 Конституції України); право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41 Конституції України); право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42 Конституції України)[2]та деякі ін.

Разом з тим, аналіз чинного законодавства у сфері банківської таємниці дозволяє виявити окремі проблеми й прогалини, які перешкоджають забезпеченню максимального захисту прав та законних інтересів фізичних осіб у відносинах з банками з означеного питання.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 1076 ЦК України банк гарантує таємницю банківського рахунка, операцій за рахунком і відомостей про клієнта. Відомості про операції та рахунки можуть бути надані тільки самим клієнтам або їхнім представникам. Іншим особам, у тому числі органам державної влади, їхнім посадовим і службовим особам, такі відомості можуть бути надані виключно у випадках та в порядку, встановлених законом про банки і банківську діяльність [3].

Наведене положення ЦК України деталізується у спеціальному нормативно-правовому акті – Законі України “Про банки і банківську діяльність”, ч. 1 ст. 60 якого встановлено таке: інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку, є банківською таємницею [4].

Перелік відомостей (інформації), які становлять банківську таємницю, наведено у цій же статті Закону України “Про банки і банківську діяльність”. Так, банківською таємницею, зокрема, є: 1) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України; 2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; 3) фінансово-економічний стан клієнтів; 4) системи охорони банку та клієнтів; 5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи – клієнта, її керівників, напрями діяльності; 6) відомості стосовно комерційної діяльності

клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація; 7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню; 8) коди, що використовуються банками для захисту інформації; 9) інформація про фізичну особу, яка має намір укласти договір про споживчий кредит, отримана під час оцінки її кредитоспроможності [4].

Крім цього, банківську таємницю становлять: 1) інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду, а також 2) інформація про банки чи клієнтів, отримана Національним банком України відповідно до міжнародного договору або за принципом взаємності від органу банківського нагляду іншої держави для використання з метою банківського нагляду або запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванню тероризму [4].

Разом з тим, слід зазначити, що в контексті прогалін у сфері захисту прав та законних інтересів фізичних осіб у відносинах з банками, виходячи зі змісту норм чинного законодавства, клієнтом банку є будь-яка фізична особа, що користується послугами банку (ст. 2 Закону України "Про банки і банківську діяльність") [4]. Відповідно до положень ЦК України клієнтом є фізична особа, з якою банком укладено договір банківського рахунку (ст. ст. 1066, 1077 ЦК України) [3].

Отже, на підставі наведених визначень можна говорити про законодавче закріплення можливостей захисту прав та інтересів з питань банківської таємниці виключно клієнтів банку, тобто фізичних осіб, які уклали відповідний договір і користуються послугами банку. Разом з тим, особи, які в минулому були клієнтами банку, але перестали ними бути в порядку, встановленому законодавством та/чи укладеним з банком договором (наприклад, після розірвання договору про розрахунково-касове обслуговування, або припинення дії кредитного договору тощо), позбавлені такого захисту [5, с. 140].

Так само, враховуючи специфіку визначення поняття клієнта банку у названих нормативно-правових актах, не мають прав у сфері банківської таємниці ті фізичні особи, які намагалися стати клієнтами банку, однак не стали ними в силу тих чи інших обставин.

Зважаючи на викладене, видається необхідним удосконалення окремих норм ЦК України та Закону України "Про банки і банківську діяльність" в частині регулювання інституту банківської таємниці. Насамперед, йдеться про поширення можливостей захисту прав та інтересів фізичних осіб у сфері банківської таємниці не лише на тих суб'єктів, які перебувають з банком у договірних відносинах, але й на його колишніх та потенційних клієнтів. Реалізація даної пропозиції сприятиме максимальному забезпеченню законних прав усіх учасників банківських правовідносин та їх належному правовому закріпленню.

Джерела та література:

1. Правовий захист інформації: Навч. посіб. / Н. І. Логінова, Р. Р. Дробожур. – Одеса: Фенікс, 2015. – 264 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.
5. Шаповалова А. Поняття банківської таємниці: проблеми захисту у кримінальному процесі України / А. Шаповалова // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 10. – С. 138–141.

Dubiniuk K. Enforcing the rights of individuals in the field of banking secrecy: some aspects of legal regulation in Ukraine. *The article analyzes the individual problems of ensuring the rights of individuals in the field of banking secrecy in Ukraine. The peculiarities of the legal regulation of this issue in the national legislation were explored and some suggestions were made regarding its improvement.*

Keywords: bank, bank secrecy, bank client, protection of individual rights.

ДЕЙСТВИЯ В ЧУЖОМ ИНТЕРЕСЕ БЕЗ ПОРУЧЕНИЯ – КАК СРЕДСТВО ЗАЩИТЫ ИМУЩЕСТВЕННЫХ ПРАВ

Ю. А. Заика

Розглядаються питання захисту майнових прав третіми особами без доручення. Аналізуються умови виникнення зобов'язань по відшкодуванню шкоди особам, які діяли в чужому інтересі. Пропонується дії в чужому інтересі розглядати як квізі-договори в розділі договірного права.

Ключові слова: *недоговірні зобов'язання, захист майнових прав, дії в чужому інтересі.*

В системе гражданских прав одно из основных является конституционное право на собственность. Государство обеспечивает защиту права собственности. Основные способы защиты судом гражданских прав и интересов, предусмотрены ст. 16 Гражданского кодекса Украины (далее ГК). Однако имущественные права лица могут защищаться и посторонними лицами. Такие правоотношения регулируются нормами главы 79 ГК «Совершение действий в имущественных интересах другого лица без его поручения».

Отношения такого характера были достаточно распространенными в годы Великой Отечественной войны, когда без присмотра оставалось имущество лиц, эвакуированных в другие районы, находящиеся в рядах действующей армии, переведенных вместе с предприятием в другую местность. В таких случаях соседи, друзья отсутствующих нередко и без специального поручения заботились об их имуществе (охраняли, ухаживали за скотом, совершали платежи и т.д.).

Особенно актуальным этот институт становится в условиях современных украинских реалий - временной оккупации Республики Крым, установление особого статуса Донбасса, когда определенная часть населения вынуждена покинуть места постоянного проживания, оставив там свое имущество. Законы Украины «Об обеспечении прав и свобод граждан и правовой режим на временно оккупированной территории Украины от 15 апреля 2014 г., «Об особенностях государственной политики по обеспечению государственного суверенитета Украины на временно оккупированных территориях в Донецкой и Луганской областях» от 18 января 2018 г. и др. составляют политическую составляющую защиты прав и интересов украинских граждан, однако не менее важными являются и гражданско-правовые способы защиты, предусмотренные главой 79 ГК Украины.

При совершении действий в имущественных интересах другого лица без поручения по сути возникают два вида правоотношений: квазиконтракты – по совершению юридических и фактических действий в интересах другого лица без предоставленных им полномочий и квазиделикты – по возмещению расходов, которые лицо понесло при совершении фактических действий в чужом интересе с целью предотвращения вреда или уменьшения его размера.

Совершение действия в интересах другого лица без поручения может быть связано с определенными материальными затратами определенных материальных затрат, поэтому в законодательстве должны существовать гарантии возмещения этих расходов лицом, в интересах которого такие действия совершаются.

В действующем законодательстве обязательства, возникающие из действий, которые совершаются одним лицом в имущественных интересах другого, без специального поручения, рассматриваются как специальный вид договорных обязательств. В результате таких действий возникает право требовать от лица, в интересах которого они совершались, возмещения понесенных в связи с ними расходов (ст. 1158-1160 ГК Украины).

Цель гражданско-правового института совершения действий в имущественных интересах другого лица без его поручения – урегулировать отношения, возникающие при охране одним лицом интересов другого без специальных на то полномочий, защитить имущественные интересы лица, совершающего эти действия.

Возникновение обязательств, и, соответственно, наступление правовых последствий, возможно только при наличии соответствия совершенных действий определенным условиям, предусмотренным законом, а именно:

1) имущественным интересам лица угрожала реальная опасность наступления невыгодных имущественных последствий;

2) между участниками правоотношений отсутствуют какие-либо договорные отношения;

3) не могут считаться совершением действий в имущественных интересах другого лица без его поручения случаи, когда те или иные действия, хотя и не предусмотрены непосредственно договором, должны или могут совершаться на основе специальных норм закона;

4) совершение действий по предотвращению опасности от имущества: - не входит в круг служебных обязанностей лица, не связано с уставной деятельностью организации;

5) фактические или юридические действия совершаются именно в интересах другого лица, при отсутствии самостоятельного интереса;

6) лицо предполагает получение компенсации от заинтересованного лица, т.е., безвозмездный характер таких действий исключается;

7) действия являются правомерными, они не противоречат действующим законам и подзаконным актам, не ставят целью достижение противоправной цели;

8) совершаемые действия не противоречат действительным намерениям собственника имущества;

9) исключается возможность сообщить о необходимости таких действий заинтересованному лицу;

10) совершаемые действия являются единственной возможностью предупреждения, устранения или уменьшения невыгодных последствий для имущества отсутствующего лица. Их простота «полезность» исключает возникновение обязательства;

11) понесенные расходы должны быть оправданы обстоятельствами, при которых были совершены действия;

12) действия подлежат немедленно прекращению, если не одобряются собственником.

Украинский законодатель рассматривает действия, которые совершаются в интересах другого лица без поручения как вид недоговорных обязательств.

Насколько это обстоятельство способствует надлежащей защите имущественных интересов заинтересованных лиц? Ведь отношения между сторонами в большинстве случаев возникают аналогичные отношениям между доверителем и поверенным лицом?

Более последовательной нам представляется позиция, которую придерживался законодатель в первых отечественных кодификациях, когда такого рода обязательства рассматривались как квази-контракты, то есть, обязательства, возникающие как будто из договора. Это имело место и в первом кодификационном акте частного права в Европе, который действовал на территории Восточной Галиции и Буковины – Гражданском кодексе Галиции 1797 г. [1, с. 230], и в Общем немецком уложении Австрийской империи 1811 г., действовавшем на западноукраинских землях [2, с. 1113]. Соответственно, вполне логично выглядит и структура Гражданского уложения Германии, где раздел «Ведение дела без поручения» размещен после раздела «Поручение и договоры о ведении дел» [3, с. 211].

Лицо, действуя в интересах другого лица без поручения добросовестно полагает, что выполняет поручение заинтересованного лица, или уверено, что такие действия будут в дальнейшем одобрены. После одобрения таких действий правовые последствия тождественны последствиям, которые имеют место при заключении договора поручения. Как правило, именно такие последствия и имеют место на практике, так никто не будет действовать в имущественных интересах совершенно постороннего лица и нести расходы, не рассчитывая на их возмещения. По правовой природе этот институт существенно отличается от других недоговорных обязательств: причинением вреда, неосновательного обогащения, публичного обещания вознаграждения, спасения имущества и тому подобное.

Учитывая современные реалии и распространенность такого явления как деятельность в интересах другого лица без поручения, которая в большинстве случаев предусматривает

наступление правовых последствий, предусмотренных договором поручения, его целесообразно разместить после главы 68 «Поручение» в виде самостоятельной отдельной главы 68-1.

Джерела та література:

1. Цивільний кодекс Галичини: пер. з нім. М. Мартинюка, О. Павлишинець. Івано-Франківськ: Вавілонська бібліотека, 2017. – 272 с.
2. Загальне цивільне уложення Австрійського імперії 1811 року // Кодифікація цивільного законодавства на українських землях: Т. 1 / Уклад.: Ю. В. Білоусов, І. А. Калаур, С. Д. Гринько та ін. / За ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. К.: Правова єдність, 2009. – С. 1025-1149.
3. Гражданское уложение Германии. Пер. с нем.; науч. ред. А. Л. Маковский, и др. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 816 с.

Zaika Y. Actions in the interest of other people without commission as the way of protection of property rights. *The article considers the issues of protection of property rights of third parties without commission. Author analyzes the conditions of occurrence of obligations of compensation damages to persons acting in someone else's interest. It is proposed to consider actions in the interest of other people as a quasi-contract in the section of contract law.*

Keywords: *non-contractual obligations, protection of property rights, actions in the interest of other people.*

ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Ю. О. Ілинич, В. П. Круглик

Науковий керівник: ст. викл. Н. І. Вознюк

Стаття присвячена дослідженню правових аспектів запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні.

Ключові слова: *пенсійна система, пенсійне забезпечення, накопичувальна пенсійна система.*

В Україні триває пенсійна реформа, основною метою проведення якої є перехід до трирівневої пенсійної системи, що створить умови для стабілізації пенсійної системи, зрівноваження демографічних та економічних ризиків, підвищення розміру пенсій. Основні питання як правового, так і економічного характеру широко обговорюються практичними працівниками та науковцями.

Дослідженню проблем реалізації пенсійної реформи в Україні присвячено наукові праці багатьох українських вчених, серед яких: Н. Болотіна, В. Геєць, Н. Борецька, О. Коваль, Б. Надточій, О. Палій, В. Фещук, С. Синчук, Г. Терещенко, О. Новікова, В. Фещенко, А. Федоренко тощо.

Чи не найскладнішою проблемою розвитку державного пенсійного страхування в умовах проведення пенсійної реформи є вирішення питання його складових [1, с. 119]. Відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" [2], пенсійна система України складається з трьох рівнів. Перший та другий рівні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, другий та третій систему накопичувального пенсійного забезпечення. Слід зазначити, що запровадження накопичувальної складової пенсійної системи сьогодні відбулось частково. З 2004 року в

Україні працює лише третій рівень система недержавного пенсійного забезпечення, яка базується на засадах добровільної участі.

Функціонування вітчизняної солідарної системи має ряд проблем, що обумовлюють необхідність реформування пенсійної системи загалом. Головними недоліками насамперед є те, що, розміри пенсій різняться залежно від категорії громадян, відсутній зв'язок між розміром вкладень у пенсійне забезпечення і розміром пенсійних виплат. Крім того, у даній системі працююче населення повинно утримувати пенсіонерів, а на сучасному етапі розвитку для України характерне таке явище як старіння нації. Проблеми солідарної системи пенсійного страхування зумовлюють необхідність запровадження обов'язкової накопичувальної складової пенсійного страхування в Україні.

Законом України "Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи" від 8 липня 2011 року передбачено введення накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка надасть можливість молодим особам накопичувати кошти на майбутню пенсію. Учасниками другого рівня будуть особи, не старші за 35 років. Така система дозволить урізноманітнити джерела одержання особою доходів у старості та залучити додаткові інвестиційні ресурси в економіку держави. Кожна особа, яка братиме участь у другому рівні, сплачуватиме обов'язкові пенсійні внески на свій індивідуальний пенсійний рахунок. Такі кошти будуть власністю учасника другого рівня та використовуватимуться для проведення йому пенсійної виплати, а в разі його смерті будуть успадковані, а не підуть на виплату пенсії іншим платникам внесків, як у солідарній системі, де немає можливості успадкування пенсійних коштів [3, с. 154].

Основними позитивними властивостями накопичувальної системи державного пенсійного страхування є спроможність посилити мотиваційні чинники населення до участі в пенсійному страхуванні. У цій системі наявний набагато тісніший зв'язок між здійсненими внесками й одержаними виплатами, аніж у солідарній пенсійній системі. Крім цього, накопичувальна пенсійна система служить потужним регулятором фінансової системи та ринку інвестиційних ресурсів [4, с. 60].

У накопичувальних пенсійних системах внески акумулюються на спеціальних рахунках і інвестуються пенсійними фондами з метою отримання інвестиційного доходу. Таким чином пенсійний капітал особи залежить від обсягу індивідуально сформованих пенсійних заощаджень [5, с. 75]. Ефективність інвестиційної діяльності при розміщенні коштів пенсійних накопичень визначається двома факторами: збільшенням розміру пенсійних резервів шляхом отримання відсотків дивідендів, зростання ринкової вартості цінних паперів тощо і збільшенням реального наповнення пенсій, тобто купівельної спроможності грошей на момент виплат порівняно з часом, коли сплачувались пенсійні внески [6, с. 90]. Ефективність другого рівня багато у чому буде залежати від інвестиційної політики Накопичувального фонду та від законодавчих можливостей інвестування. Обмеженість напрямків інвестування, високий рівень корупції в країні, несприятливі інвестиційні умови, політична та економічна нестабільність можуть негативно відобразитись на динаміці накопичення коштів на пенсійних рахунках громадян.

Для того, щоб запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи стало дієвим інструментом соціального захисту українських громадян, необхідна практична реалізація пенсійної реформи, яка містить соціальні, економічні, демографічні, фінансові та політичні складники. Врахування темпів економічного розвитку держави, результатів реформ рівня життя і доходів населення, податкової реформи, особливостей розвитку фондового ринку – є необхідним при реформуванні пенсійної системи.

Слід погодитись з думкою Р. Е. Скіпенко, що здійснення пенсійної реформи потребує державно-управлінського впливу на інституційну, фінансово-економічну, соціальну сферу (проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи для різних вікових груп населення щодо прав і обов'язків учасників нової пенсійної системи, підвищення фінансової та правової

обізнаності населення у питаннях пенсійного забезпечення, подолання недовіри до недержавного сегмента пенсійної системи тощо) [7, с. 76].

В Україні триває процес удосконалення законодавства з метою підвищення ефективності запровадження й функціонування накопичувальної системи пенсійного забезпечення. 11 жовтня 2017 року Кабінет Міністрів України затвердив план заходів щодо впровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування на 2017-2018 роки [8] та анонсував впровадження цієї системи з 1 січня 2019 року, проте у листопаді 2018 року Міністерство соціальної політики запропонувало відстрочити запровадження другого рівня пенсійної системи до 1 січня 2020 року. У Світовому банку також вважають, що вводити накопичувальні пенсії в Україні з січня 2019 року було передчасним [9].

Отже, ефективність запровадження обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування залежить від комплексу заходів: законодавчих, організаційних, інформаційних та фінансових. Досконалість і повнота законодавчої бази у поєднанні з ефективним державним регулюванням економіки є необхідними умовами результативної діяльності обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування в Україні.

Джерела та література:

1. Петрушка О. Накопичувальна система державного пенсійного страхування: переваги та ризики запровадження в Україні / О. Петрушка // Світ фінансів, 2015. – Вип. 1. – С. 119-127.
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 49-51. – Ст. 376.
3. Стрельбіцький П. А. Накопичувальна пенсійна система: загрози та ризики / П. А. Стрельбіцький, О. П. Стрельбіцька // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. – 2013. – Вип. 7. – С. 153-159.
4. Леонов Д. Накопичувальна складова пенсійної системи України: місце недержавних пенсійних фондів / Д. Леонов // Ринок цінних паперів України. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2010. – № 11-12. – С. 57-74.
5. Черненко К. П. Особливості впровадження накопичувальної складової пенсійної системи в Україні / К. П. Черненко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія: Економіка. – 2008. – Т. 99, Вип. 86. – С. 73-77.
6. Верещак В. Механізми впровадження накопичувального складника в систему обов'язкового пенсійного страхування України / В. Верещак // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2016. – Вип. 2. – С. 89-96.
7. Скіпенко Р. Е. Перспективи розвитку накопичувальної системи пенсійного забезпечення на сучасному етапі / Р. Е. Скіпенко // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2016. – Вип. 3. – С. 75-77.
8. План заходів із запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування на 2017-2018 роки: затв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2017 р. № 723-р // Урядовий кур'єр. – 2017. – жовтень. – № 198.
9. Запровадження накопичувальної пенсійної системи перенесли на рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/11/15/642675/>

Ilynych Y., Kruhlyk V. To the issue of the introduction of the accumulation system a pension insurance system in Ukraine. *The article is devoted to the study of legal aspects of the introduction of a accumulative pension system of compulsory state pension insurance in Ukraine.*

Keywords: *pension system; pension provision; accumulative pension system.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ЦИВІЛЬНОМУ ПОЗИВАЧЕВІ ЗАПОДІЯНОЇ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В. В. Кальчевська, В. С. Шевчук

Науковий керівник: к.ю.н., доц. О. В. Крикунов

Досліджено правові та організаційні проблеми виконання судових рішень у частині відшкодування заподіяної шкоди цивільному позивачеві у кримінальному провадженні. Виявлено проблемні аспекти цієї правовідновлювальної діяльності, сформульовано пропозиції по удосконаленню кримінального процесуального права.

Ключові слова: *цивільний позов, цивільний позивач, засуджений, судове рішення, кримінальний процес.*

Конституцією України передбачено обов'язок держави щодо захисту людини, утвердження і забезпечення її прав та свобод. Конституційний Суд України визначив, що правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, якщо воно відповідає вимогам справедливості та забезпечує ефективне поновлення в правах [1].

Верховний Суд також акцентує на верховенстві права і захисті прав потерпілого, наголошуючи, що у практиці суду людина, яка потерпіла від посягання на своє життя, здоров'я, честь і гідність, а також на належне їй майно, потребує належного та ефективного правового й соціального захисту, матеріальної та моральної підтримки [2].

Ми поділяємо думку про те, що виконання ухваленого у кримінальному провадженні судового рішення щодо відшкодування шкоди потерпілим є заключним етапом відновлення прав особи, яка зазнала шкоди (збитків) у наслідок вчинення злочину. Саме завдяки публічному початку кримінального процесу даний етап є логічним розвитком охоронних нормативно-правових актів, які за своїм змістом втілення владно-вольового припису у процесуальному документі [3, с. 315].

Слід наголосити, що доступ до правосуддя для потерпілих не є реальним, доки не буде виконано судове рішення про відшкодування їм шкоди, завданої злочинними діяннями. В Україні із цим склалася дуже серйозна проблема. Згідно з даними Міністерства внутрішніх справ України за 2014 р. у закінчених кримінальних провадженнях установлено збитків на суму 2 047 млн. грн., відшкодовано 818 млн. грн., пред'явлено позовів на 425 млн. грн., відповідно, 804 млн. грн., що складає 39% від суми встановлених збитків, залишилося не відшкодовано [4, с. 138].

Прикро, що Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК України) не відносить до завдань цієї галузі права виконання судових рішень у частині задоволення позовних вимог. Лише уст. 121 КВК України, йде мова про те, що відшкодування засудженими витрат на послуги, визначені у частині першій цієї статті, провадиться після відрахування прибуткового податку і аліментів; відрахування за виконавчими листами та іншими виконавчими документами провадиться у порядку, встановленому законом. Таким законом є Закон України "Про державну виконавчу службу", він і закладає підґрунтя для іншої низки підзаконних нормативно-правових актів, які за своїм змістом дозволяють забезпечити виконання рішення судів України на території держави, зокрема і в частині примусового виконання рішень судів.

Закон України "Про виконавче провадження" визначає, що виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження та примусове виконання рішень інших органів (посадових осіб) – це сукупність дій органів і посадових осіб, визначених у даному Законі, що спрямовані на примусове виконання рішень судів, які провадяться на підставах, в межах повноважень та у спосіб, визначених даним Законом, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до закону та інших законів, а також рішеннями, що підлягають примусовому виконанню. Наказом Міністерства юстиції України № 1964/5 від 26.12.2012 р. затверджено "Порядок доступу державних виконавців до Державного реєстру речових прав

на нерухоме майно”, яким регламентовано порядок здійснення пошуку відомостей: у Реєстрі прав власності на нерухоме майно за суб'єктом речового права на нерухоме майно; у Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна; Державному реєстрі іпотек за ідентифікаційними даними фізичної або юридичної особи, щодо майна якої встановлено обтяження/боржника; Державного реєстру обтяжень рухомого майна; Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Вважаємо, що за умов належного забезпечення цивільного позову під час досудового розслідування, а також під час стадії виконання судових рішень може бути виконана значна кількість судових рішень, проте, як свідчать дані статистики Державної виконавчої служби, у останні роки можна констатувати забезпеченням не більше 10-15% судових рішень, тоді як у європейських країнах Європи цей показник сягає 80-86% [5].

В. О. Гринюк зауважує, що при виконанні вироку суду в частині цивільного позову у засуджених осіб встановлюється відсутність майна, на яке можна накласти стягнення. Особливо така ситуація є типовою в тих випадках, коли засуджений відбуває покарання у вигляді позбавлення волі. В таких випадках основним джерелом відшкодування шкоди є заробітна плата засудженої особи, з якої потрібно робити певні відрахування та спрямовувати їх на виконання вироку суду в частині цивільного позову. Але в Кримінально-виконавчому кодексі України серед норм, які регламентують заробітну плату засуджених, взагалі нічого не згадується про розмір утримань із заробітної плати, які спрямовуються на відшкодування шкоди потерпілому від злочину. Для реального відшкодування шкоди в таких випадках необхідний основний акцент державному виконавцю робити на виявленні майна засудженого, яке належало йому до моменту засудження. У зв'язку з цим необхідно передбачити в КПК України норму про направлення виконавчого документу для відшкодування шкоди, яка була завдана злочинцем, не за місцем відбування покарання, а до останнього відомого місця проживання засудженого [6, с. 128].

При недостатності майна засудженого, як свідчить практика, спочатку виконується вирок в частині конфіскації майна та штрафу, а потім здійснюються заходи щодо відшкодування шкоди потерпілому. В такому випадку порушується баланс між приватними та публічними інтересами, оскільки сама держава повинна гарантувати захист прав і свобод людини і громадянина з метою недопущення такої невідповідності в чинному законодавстві потрібно передбачити норму, згідно якої, сплата штрафу в якості міри покарання можлива тільки після повного погашення вимог цивільного позивача, які містяться у вироку суду [6, с. 129].

Висновки. Основним способом захисту майнових прав потерпілого та/або цивільного позивача у кримінальному провадженні є вирішення цивільного позову шляхом визначення та відшкодування збитків, які поніс потерпілий, цивільний позивач на відновлення порушеного права.

Судді переважно задовольняють цивільні позови за наявності доказів причинного зв'язку шкоди із злочинцем, розміру понесених втрат, моральної шкоди. Однак велика кількість судових рішень залишається не виконаними через відсутність у боржника коштів, необхідного обсягу майна. У зв'язку з цим при вирішенні цивільного позову актуальним і досі в нашій державі залишається питання про відшкодування завданих збитків не через виплату коштів, а через вчинення правовідновних дій; передача речі, яка визначена родовими ознаками; виконання робіт з відновлення пошкодженого майна тощо. Ці способи виконання рішення за цивільними позовами є дієвими і ними варто користуватися більш активно.

У практиці часто має місце стягнення майна у першу чергу в частині виконання майнового покарання, а відшкодування шкоди потерпілому здійснюється по залишковому принципу. На цій підставі пропонуємо у ст. 535 КПК передбачити норму, згідно якої виконання майнових видів покарання повинне відбуватися тільки після повного відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди цивільному позивачеві на підставі судового рішення, яке вступило у законну силу. Також необхідно передбачити в КПК України норму про направлення виконавчого документу для відшкодування шкоди, яка була завдана кримінальним правопорушенням, не за місцем відбування покарання, а за останнім місцем проживання засудженого.

Джерела та література:

1. Справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора: Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03>.

2. Практика застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів: Верховний Суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/postanovi_plenumu.html.

3. Шхагапсоев З. Л. Механизм правового регулирования охранительных отношений в уголовном судопроизводстве: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09 З. Л. Шхагапсоев; СПбУ МВД. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/mekhanizm-pravovogo-regulirovaniya-okhranitelnykh-otnoshenii-v-ugolovnom-sudoproizvodstve>.

4. Столітній А. Цивільний позов прокурора на досудовому провадженні та його місце в єдиному реєстрі досудових розслідувань / А. Столітній // Національний юридичний журнал: теорія і практика. – 2015. – № 9. – С. 136-139.

5. Покасова Н. Інститут приватних виконавців в Україні: перспективи запровадження / Н. Покасова // Правовий тиждень. – 2009. - № 12–13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&&newsid=121190>.

6. Компенсація шкоди жертвам насильницьких злочинів в Україні (фахові аспекти) / С. Е. Сиротенко, М. І. Сірий. – Київ: Наш час, 2016. – 120 с.

Kalchevska V., Shevchuk V. Providing of execution of court's decision about compensation of damages to the civil plaintiff in criminal proceedings. *The legal and organizational problems of execution of court's decisions in the part of compensation for damage to civil plaintiff in criminal proceedings were analyzed. The problematic aspects of this law-enforcement activity were revealed, proposals for improving of criminal procedural were formulated.*

Keywords: *civil suit, civil plaintiff, convict, court's decision, criminal process.*

ЗАХОДИ ЗАОХОЧЕННЯ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ, АЛЬТЕРНАТИВНІ ПОЗБАВЛЕННЮ ВОЛІ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В. В. Ковалевич

Науковий керівник: к.ю.н., доц. З. В. Журавська

У статті акцентується увага на особливостях застосування до засуджених системи заохочувальних заходів під час відбування ними покарання у виді позбавлення волі з метою стимулювання позитивної законослухняної поведінки. Також досліджено тенденцію, яка спостерігається у всіх державах-членах ЄС, уникати нав'язуванню тюремного ув'язнення, наскільки це можливо, з огляду на їх багато недоліків та поваги для індивідуальної свободи громадян, і зважаючи на те що, цей процес можна було б продовжувати впроваджувати в Україні, не ставлячи під загрозу громадську безпеку.

Ключові слова: *декриміналізація, заохочення, заходи заохочення, засуджені, стимулювання, зменшення вчинення повторних злочинів стягнення, позитивна посткримінальна поведінка, нагляд, контроль, реформа.*

Актуальність теми. Проблема вдосконалення правового регулювання заходів заохочення і стягнення як засобу виховного впливу є досить актуальною, давно привертає увагу вчених і практиків.

Поряд зі зростанням злочинності, її жорсткістю і криміногенністю засуджених виникли складнощі в роботі адміністрацій виправних установ по досягненню цілей покарання. У зв'язку з цим необхідне прийняття найрішучіших заходів щодо попередження порушень

встановленого порядку відбування покарання, ефективному виховного впливу в області застосування заходів заохочення і стягнення.

Стан дослідження. Певні аспекти проблем застосування заходів заохочення і стягнення в процесі відбування покарання позбавлення волі досліджували такі вчені-юристи, як А. Х. Степанюк, П. Г. Пономарьов, А. І. Зубков, В. О. Уткін, В. В. Карелін та інші, також дослідженням у сфері альтернативних видів відбування покарання займається Європейська тюремна обсерваторія яка висвітлює найкращі практики європейських експертів та дослідників.

Міжнародні та європейські норми, що регулюють умовне звільнення та альтернативні санкції, передбачають пріоритетне значення виправлення засуджених та реінтеграцію їх у суспільне життя. Кроки з реалізації цих цілей мають здійснюватися із дотриманням прав людини та не містити ознак дискримінації. Інститут застосування заходів заохочення і стягнення щодо засуджених до позбавлення волі представляє собою групу правових норм, що регулюють специфічні суспільні відносини, включає в себе певні елементи корекції поведінки засуджених до позбавлення волі, будучи в цілому одним із засобів процесу виховного впливу на них [1].

Згідно ст. 130 КВК України за виконання покладених обов'язків та додержання правил поведінки, встановлених цим Кодексом та правилами внутрішнього розпорядку колонії, дотримання правил трудового розпорядку та вимог безпеки праці до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, можуть застосовуватися такі заходи заохочення: подяка; дострокове зняття раніше накладеного стягнення; нагородження похвальною грамотою; присвоєння почесного звання "кращий за поведінкою", "активний учасник самодіяльності" тощо; виплата грошової премії; нагородження подарунком; переведення на поліпшені умови тримання; надання дозволу для виїзду за межі колонії; надання додаткового короткострокового або тривалого побачення; дозвіл додатково витратити гроші; збільшення тривалості прогулянки засудженим [2, с. 21].

У більшості держав ЄС які долучилися до участі до Реформи альтернатив затримання (Італія, Франція, Греція, Латвія, Польща, Португалія, Іспанія та Велика Британія), спостерігається помітне зростання кількості людей, які користуються громадськими санкціями з 2000-го року. Найбільш поширеними заходами у восьми державах є:

- санкції в громаді (залучення до неоплачуваної роботи на певну кількість годин);
- нагляд або контроль без лікування чи реабілітації, наприклад, комендантська година, запроваджена за допомогою електронного моніторингу або призупинених покарань;
- нагляд або контроль з лікуванням або реабілітацією, наприклад, контроль доступу до навчання, освіти, лікування від наркотиків або алкоголю, психіатричної допомоги або відновне правосуддя, часто з регулярним контролем за реабілітацією [3].

Реформа показала, що впровадження та виконання цих заходів може сприяти розширенню сфери кримінального контролю, виключивши все більше і більше видів поведінки, які уряди вважають небажаними. Існує відповідне зростання нових правопорушень, пов'язаних із антисоціальною поведінкою, вимогами до добробуту або порушеннями контролю над імміграцією, які передбачають покарання позбавлення волі штрафи (принаймні, при першому покаранні (заарештування), але які розширюють населення криміналізованих людей, а в довгі термін може призвести до збільшення кількості ув'язнених [4].

Саме тому, з метою зменшення кількості вчинення повторних злочинів та стримування зростання кількості ув'язнених осіб необхідно застосовувати норми, які сприятимуть застосуванню видів покарань, альтернативних позбавленню волі. У деяких країнах передбачені такі види заохочень, як програми лікування засуджених від залежностей, освітньо-навчальні програми. Важливу роль у даному контексті відіграють інспектори, що здійснюють нагляд за умовно засудженими (інспектори пробації), до повноважень яких, в тому числі, належить формування індивідуальних планів, відвідування умовно засуджених, контроль за їх пересуванням тощо.

Також деякі правопорушення декриміналізувати, позбавлення мінімальних та максимальних санкцій сприятиме зменшенню для широкого кола злочинів (зокрема майнового

злочину, без загрози життю або шкоди), а в деяких випадках можливо скасувати обов'язкові мінімальні покарання.

Щоб боротися з високими числами ув'язнених в Україні та припинити неухильне розширення криміналізованих верств населення, ми повинні скоротити використання наших в'язниць і не покладатися на кримінальне правосуддя для вирішення соціальних проблем. Для цього держава повинна переорієнтуватися від криміналізації покарання, до зменшення шкоди, введення соціальної справедливості та, де це доречно - лікування, або ж відшкодування шкоди.

Джерела та література:

1. Susanna Marietti. ALTERNATIVES TO PRISON IN EUROPE. Italy [Електронний ресурс] /S. Marietti, A. Edizioni. – 2015 – Режим доступу до ресурсу: <http://www.prisonobservatory.org/alternatives/ALTERNATIVES%20TO%20PRISON%20IN%20EUROPE.%20ITALY.pdf>.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 3-4. – С. 21.

3. Catherine Heard. ALTERNATIVES TO IMPRISONMENT IN EUROPE. Italy [Електронний ресурс] / C. Heard // European Prison Observatory. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.crimeandjustice.org.uk/resources/alternatives-imprisonment-europe>.

4. Reducing the prison population in Europe: Do community based sentences work? [Електронний ресурс] / O.Tabar, M. Miravalle, D. Ronco, G. Torrente // Antigone Edizioni. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://bit.ly/2qXjqug>.

Kovalevych V. Incentive measures applied to persons serving sentences, and alternative to deprivation of liberty in Ukraine and European Union countries. *The article focuses on the peculiarities of using the system of incentive measures to convicted prisoners while serving their sentence in the form of deprivation of liberty in order to stimulate positive law-abiding behavior. Also investigated the tendency, which is observable in all member states of EU, to avoid imposing prison sentences as far as possible on account of their many drawbacks as well as out of respect for individual liberty, and believing that this process could be taken further in Ukraine without endangering public safety.*

Keywords: decriminalization, encouragement, incentive measures, convicts, stimulation, reduction of repeat offending offenses, positive post-criminal behavior, supervision, control, reform.

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРАЦЯХ ГЕОРГА ГЕГЕЛЯ

В. В. Колодяжна, С. А. Фрасолюк

Стаття присвячена висвітленню сутності одного із найважливіших правових аспектів – процесу удосконалення поглядів на права людини, з точки зору розвитку ідеї прав людини як вимог до уряду та захисту від уряду. Проаналізовано теоретичні дискусії щодо прав людини, які піднімав Георг Гегель у своїх працях та дослідженнях.

Ключові слова: права людини, Георг Гегель, природні права, право як свобода, особистість, мораль, абстрактне право.

Право і права людини – це не різні феномени, які є незалежними одне від одного, а явища одного порядку і одного типу. Актуальність даного дослідження полягає в тому, що права людини – це необхідний і невід'ємний компонент будь-якого права, певний аспект виразу сутності права, адже право без прав людини так само неможливе, як і права людини поза правом.

Грандіозну філософську систему, що охоплює всю сукупність теоретичних знань того часу про права людини, створив видатний німецький філософ, представник німецької

класичної філософії Гегель Георг Вільгельм Фрідріх (1770-1831). Поняття «право» вживається в гегелівській філософії в трьох основних значеннях:

- 1) право як свобода («ідея права»);
- 2) право як певна ступінь і форма свободи (ділення права на абстрактне, мораль і моральність у сфері родини, громадянського суспільства і держави);
- 3) право як закон (позитивне право) [4, с. 131].

Ми розгляди лише два значення «гегелівського» права: право як свобода та право як певна ступінь і форма свободи людини. Ідея права є свобода, прояс природного права. Він відкидає концепції, що визначали право як взаємне обмеження індивідами своєї свободи в інтересах загального блага. Відповідно до його вчення справжньою свободою володіє загальна (а не індивідуальна) воля. Вона вимагає, щоб суб'єктивні устремління індивіда були підлеглі моральному обов'язку, права громадянина [4, с. 132].

За Гегелем, людина створює себе як особистість через ставлення до буття інших людей і через визнання себе рівною ним. Головним в понятті особистості для Гегеля є її правоздатність. Більш того, гегелівська "філософія права" являє собою цілісну спробу упорядкування фундаментальних прав людини, інституцій, громадських об'єднань і перетворення їх в систему, що розвивається. Право тлумачиться у Гегеля як цілісна система свободи, яка впливає з телеологічного розвитку волі [1, с. 357]. Визначаючи право як свободу, Гегель вважає, що воно є наявним буттям свободи, «право є взагалі як ідея свободи». Він виділяє нове поняття для свого часу – абстрактне право, або ще як його називають, формальне право – право абстрактно вільної особистості. Георг Гегель визначив три ступені (стадії) для досягнення волі і свободи моральності.

На першій стадії позитивне право ще не виявило себе, його еквівалентом є формальна правова заповідь: «Будь особою і поважай інших як осіб». Свою реалізацію свобода особистості знаходить насамперед у праві власності. Філософ обґрунтовує формальну правову рівність людей – вони рівні саме як вільні особистості – власники. Одночасно з цим він підкреслює неприпустимість перетворення у власність самої людини. «У природі речей полягає абсолютне право раба добувати собі свободу». Тому, Гегель відкидає платонівські проекти усупільнення майна, зрівняння власності, адже тоді люди втрачають своє право власності, як рівних людей.

Друга ступінь і форма свободи — сфера моралі. В ній абстрактні і негативні переписання формального права наповнюються позитивним змістом. На цьому шаблі свобода виявляється в здатності індивідів здійснювати усвідомлені дії (намір), ставити перед собою певні цілі і прагнути до щастя (намір і благо), співставляти свою поведінку з обов'язками перед іншими людьми (добро і совість). «Добро – це реалізована свобода, абсолютна кінцева мета миру» [3, с. 80].

Третя, найвища ступінь розвитку ідеї свободи – моральність, коли відбувається справжня реалізація свободи. У ній абстрактне право і мораль набувають своєї дійсності і конкретності. Тут поняття свободи об'єктивується в наявному світі у виді родини, громадянського суспільства і держави. Вступаючи в різні співтовариства, індивіди свідомо підкоряють свої вчинки загальним цілям [3, с. 80].

Абстрактне право в Гегеля містить у собі ті права й обов'язки, що належать людським істотам не тому, що вони є громадянами, а просто тому, що вони є людськими особистостями. Ці права поділяються на три групи, а саме: власність, контракт і збиток (делікт і злочин). Право власності є результатом вільної волі, оскільки будь-яка річ може бути привласнена визначеною особою для задоволення своїх потреб. Однак для Гегеля наслідки права власності, що є результатом дії вільної волі, визначаються не в тому, щоб власність була поділена рівно серед людей, а скоріше в тому, що вона повинна бути розділена по різному, у залежності від їхніх здібностей і талантів. Антитезою власності є договір(контракт), за допомогою якого людина може відмовитися від власності в результаті акта свободної волі. Збиток є підсумком протиставлення індивідом себе загальній волі. Злочин являє собою заперечення права. Метою покарання є відновлення права, чи, іншими словами, відновлення щирої волі злочинця, тобто тієї, котра знаходиться в згоді з загальною волею [3, с. 81].

Сучасні автори мають рацію, коли кажуть, що актуальність і аргументованість характерні для класичної моделі фундаментальних прав людини, поділу влади, правової держави, соціальної держави і т. д. Філософія права Канта, Фіхте, Гегеля стає свого роду спадкоємицею філософії свободи всього попереднього часу. Людина, вважає Гегель, «у середині себе має мірило правого», «її внутрішня сутність завжди говорить їй, як повинно бути, і вона у собі самій знаходить підтвердження чи не підтвердження того, що має силу закону» [2, с. 71]. Ці висловлення широко визнано і популяризовано сьогодні. Але є й інша сторона медалі, саме в нашому столітті Гегеля звинувачували в етатизмі, тобто в тому, що він перебільшує роль держави, звеличуючи, зокрема, монархію, що він відхиляє роль виборчого права, недостатньо шанобливо ставиться до парламентаризму і т. д.

Джерела та література:

1. Бачинін В. А., Панов М. І. Філософія права: Підручник. – К.: Видавничий дім "ІН ЮРЕ", 2006. – 472 с.
2. Георг Гегель. Філософія права / Гегель Георг. – Москва: Мир книги, 2009. – 464 с. – (Великие мыслители). – (5000; кн. 978).
3. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. – Харків: Право, 2009. – 208 с.
4. Історія вчень про державу і право: підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. — Х. : Право, 2009. — 256 с.

Kolodyazhna V., Frasolyuk S. Evolution of the theory of human rights in George Hegel works. *The article is devoted to the coverage of the essence of one of the most important legal aspects - the process of improving the views on human rights, from the point of view of developing the idea of human rights as a requirement for the government and protection from the government. The theoretical discussions about human rights which were raised have been analyzed by Hegel in his researches.*

Keywords: *human rights, George Hegel, natural rights, right as a freedom, personality, morality, abstract law.*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

І. М. Конончук

У статті досліджено правовий статус громадян Європейського Союзу. Проаналізовано положення установчих договорів Європейського Союзу стосовно громадянства. Охарактеризовано міграційні, політичні, права й обов'язки громадян ЄС.

Ключові слова: *громадянство Європейського Союзу, громадяни Європейського Союзу, правовий статус громадян, міграційні права, політичні права.*

Права громадян Союзу містяться в Договорі про функціонування ЄС. Їх можна поділити на такі категорії: міграційні – право на вільне пересування й постійне проживання на території держав-членів (ст. 21); політичні права громадянина (ст. 22) наділяє громадян ЄС правом обирати та бути обраними до Європейського парламенту й місцевих органів влади в тій державі, де вони постійно проживають; надає право користуватися захистом дипломатичних чи консульських установ будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави (ст. 23); проголошує право громадян ЄС на звернення з петиціями до Європейського парламенту або до Омбудсмена Союзу(ст. 24) [1]. Однак це лише основні права громадян ЄС. Решту прав визначено іншими положеннями установчих актів Союзу, Хартією Європейського Союзу про основні права від 7 грудня 2000 р., вторинним законодавством Європейського Союзу, рішеннями Суду.

У ст. 25 Договору про функціонування ЄС зазначено, що Рада за пропозицією Комісії й після консультацій із Європейським парламентом одноголосним рішенням може приймати положення, що мають на меті зміцнити або доповнити права громадян Союзу [1].

У статті 21 Договору про функціонування Європейського Союзу вказано, що кожен громадянин Союзу має право на вільне пересування та проживання на території держав-членів з урахуванням обмежень й умов, установлених Договорами та заходами, ухваленими на їх виконання. У ч. 2 ст. 21 Договору зазначено: якщо діяльність Союзу визнано потрібною для досягнення цієї мети та якщо в Договорах не передбачено необхідних повноважень, Європейський парламент і Рада можуть ухвалити положення, що сприяють реалізації цього права. Це право також закріплюється в п. 1 ст. 45 Хартії Європейського Союзу про основні права [1]. Право на вільне пересування й вибір місця проживання в межах будь-якої держави гарантується кожному індивіду, який законно перебуває на території цієї країни відповідно до п. 1 ст. 13 Загальної декларації прав людини 1948 р. та п. 1 ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. [2]. Проте відповідно до Маастрихтського договору (п. 1 ст. 18) і Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р. (п. 1 ст. 45, п. 2 ст. 52) громадяни ЄС реалізують це право вже в межах усієї території Союзу.

Виборчі права громадян ЄС зазначено в Договорі про функціонування Європейського Союзу (ст. 22) та в Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р. (п. 1 ст. 39). У Договорі закріплено такий принцип: «Кожен громадянин Союзу, котрий проживає на території держави-члена, громадянином якої він не є, має право обирати і бути обраним на виборах до Європейського парламенту в державі-члені, в якій він проживає, на тих же умовах, що й громадяни цієї держави» [1]. Громадяни Європейського Союзу отримали практичну можливість голосувати та балотуватися на виборах до Європейського парламенту на території країни свого проживання, незалежно від наявності національного громадянства держави-учасниці; виборчі права реалізуються громадянами добровільно.

Ст. 22 Договору про функціонування Європейського Союзу та ст. 40 Хартії Європейського Союзу 2000 р. гарантує всім громадянам Європейського Союзу право обирати й бути обраним на муніципальних виборах на території держави-члена Європейського Союзу, незалежно від наявності в індивіда національного громадянства країни його постійного проживання. Однак відповідно ст. 22 Договору про функціонування Європейського Союзу можуть бути введені умови реалізації цього права, а способи його здійснення можуть передбачати винятки з загальних правил, якщо вони виправдані специфічними проблемами держави-члена.

У ст. 23 Договору про функціонування Європейського Союзу закріплено, що кожен громадянин Союзу на території третьої країни, у якій держава-член, громадянином якої він є, не представлена, користується захистом дипломатичних і консульських представництв будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави. Аналогічне положення включене в Хартію Європейського Союзу про основні права 2000 р. (ст. 46).

Право подавати петиції громадянами ЄС у Європейський парламент або до Омбудсмена Союзу закріплено в ст. 24 Договору про функціонування Європейського Союзу та ст. 44 Хартії Європейського Союзу про основні права. Кожен громадянин Союзу має право на звернення зі скаргою до Омбудсмена Європейського Союзу, який призначається Європейським парламентом. Як і подання петицій до Європейського парламенту, це право також належить кожній фізичній та юридичній особі, яка проживає або має юридичну адресу в державі-члені (ст. 228 Договору про функціонування Європейського Союзу, ст. 43 Хартії).

У ст. 228 Договору передбачено, що Європейський омбудсмен, якого призначає Європейський парламент, уповноважений розглядати скарги громадян Європейського Союзу та інших осіб, які постійно проживають або зареєстровані в будь-якій із держав-учасниць ЄС. При цьому скарга не може бути абсолютно довільною. Її предметом стають виключно недоліки в діяльності органів й інститутів Союзу, що перешкоджають, на думку заявника, реалізації завдань і досягненню цілей Європейських Співтовариств. При цьому зовсім необов'язково, щоб наявні в скарзі факти безпосередньо стосувалися прав та інтересів заявника (як це передбачено Договором для випадків звернення з петиціями) [1]. Ця процедура – своєрідна форма контролю за діяльністю органів й інститутів Союзу та сприяє підвищенню активності й зацікавленості пересічних громадян Євросоюзу в реалізації поставлених завдань.

Право на належне управління, закріплене в ст. 41 Хартії основних прав Європейського Союзу 2000 р., уключає, крім розглянутого вище права громадян й осіб Союзу на звернення до інституцій та органів Союзу, такі права: на розгляд справи громадян й осіб Союзу інститутами, органами та установами неупереджено, справедливо й у розумні строки; бути заслуханими до вжиття стосовно них заходів індивідуального характеру, що спричиняють несприятливі наслідки; право доступу до матеріалів своєї справи за дотримання законних інтересів конфіденційності, професійної та комерційної таємниці; обов'язку адміністративних органів мотивувати свої рішення; на відшкодування Співтовариством збитків, завданих громадянам й особам Союзу інститутами Співтовариства або їхніми представниками, при здійсненні останніми своїх обов'язків [1].

Одна з найбільш складних проблем, пов'язаних із розумінням суті правового статусу особи в ЄС, – питання про обов'язки його громадян. Громадянство Союзу надає низку якісно нових прав громадянам держав-членів, то, вочевидь, вони ж повинні виконувати й обов'язки щодо Союзу, адже приналежність до певного громадянства передбачає наявність в особі не лише прав, а й обов'язків. У зв'язку з цим ч. 2 ст. 20 Договору про функціонування Європейського Союзу чітко передбачає, що громадяни Європейського Союзу повинні виконувати обов'язки, покладені на них відповідно до Договору. Однак обов'язкам з погляду розкриття їхнього змісту приділено значно менше уваги, ніж правам, адже вони у відповідному розділі Договору, що стосується єдиного громадянства ЄС, узагалі ніяк не конкретизовані.

Отже, щодо Європейського Союзу важко навіть уявити, у чому конкретно повинні полягати обов'язки його громадян. Передбачаючи можливість розширення кола вже наявних прав, Маастрихтський й Лісабонський договори не містять аналогічної норми щодо обов'язків. Уже один цей факт свідчить про те, що у своєму традиційному значенні слова громадянство Європейського Союзу як передумова правового статусу громадянина ЄС в остаточному вигляді не сформувалося: ще не лише не сформульовані обов'язки громадян Союзу, але й деякі з проголошених у межах цього інституту прав залишаються не реалізованими на практиці.

Джерела та література:

1. Зібрання актів Європейського права. – К.: Ред. журн. «Право України», 2013.– Вип. 1: Європейський Союз / упоряд. К. В. Смирнова; за заг. ред. В. І. Муравйова. – 2013. – 1052 с.
2. Международные акты о правах человека: сборник документов / сост. и вступ. ст.: В. А. Карташкин, Е. А. Лукашева.– М.: Норма, Инфра-М, 1998. – 784 с.

Kononchuk I. Legal status of European Union citizens. *This article analyzes and evaluates the legal status of European Union citizens. Founding treaty provisions concerning the European Union citizenship are examined. Migration and political rights and requirements of EU citizens are described.*

Keywords: *European Union citizenship, citizens of European Union, legal status of citizens, migration rights, political rights.*

ПРАВО НА ЗАХИСТ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

А. Б. Косило

Дана стаття містить аналіз положень законодавства ЄС в сфері реалізації права на захист від кримінального переслідування. Зокрема, Хартії основних прав Європейського Союзу та директив Європейського парламенту і Ради. Особливу увагу звернено на право підозрюваного і обвинуваченого на доступ до адвоката в строки і таким чином, щоб дозволити їм на фактичну та ефективну реалізацію свого права на захист а також на реалізацію принципу презумпції невинуватості.

Ключові слова: *право на захист, захисник, кримінальний процес, законодавство ЄС, права людини.*

Протягом останніх років можна спостерігати тенденцію до врегулювання на рівні законодавства ЄС питань, що стосуються кримінального процесу. Раніше ця сфера вважалася прерогативою національного законодавства держав-членів а також Ради Європи та Європейського суду прав людини. Уніфікація права на захист від кримінального переслідування в законодавстві держав-членів є одним з основних завдань яке ставить перед собою законодавець ЄС. Питання законодавчого врегулювання на рівні актів ЄС права на захист від кримінального переслідування не було предметом дослідження в українській юридичній науці. До основних актів законодавства Європейського Союзу в сфері гарантування права на захист під час кримінального провадження належать:

- Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р.
- Директива Європейського парламенту та Ради № 2013/48 від 22 жовтня 2013 р. Про право доступу до адвоката в кримінальному процесі та в процесі застосування європейського ордера на арешт, а також про право інформування третьої особи про позбавлення волі і право спілкування з третіми особами і з консульськими органами під час позбавлення волі.
- Директива Європейського парламенту та Ради № 2016/343 від 9 березня 2016 р. Стосовно зміцнення деяких аспектів презумпції невинуватості та права бути присутнім під час розгляду кримінальної справи.

Ст. 47 Хартії основних прав Європейського Союзу присвячена праву на ефективний засіб правового захисту і на справедливий судовий розгляд. Згідно з цією нормою, кожен, чії права та свободи, гарантовані законом ЄС були порушені, має право на ефективний засіб правового захисту перед судом відповідно до умов, викладених у цій статті. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, раніше встановленим на підставі закону. Кожен має можливість отримати юридичну консультацію, користуватися допомогою захисника і представника. Юридична допомога повинна бути доступна для тих, хто не має в своєму розпорядженні достатніх ресурсів, в межах, в яких така допомога необхідна для забезпечення ефективного доступу до правосуддя.

У свою чергу, ст. 48 Хартії основних прав Європейського Союзу присвячена праву презумпції невинуватості та праву на захист. Згідно з нею, кожен обвинувачений вважається невинним, поки його вина не буде доведена відповідно до закону. Кожному обвинуваченому гарантується повага права на захист [1, с. 401].

Більш детально на тему гарантій незалежної правової допомоги, що надається адвокатами підозрюваним / обвинуваченим в кримінальному процесі йдеться в Директиві Європейського парламенту та Ради № 2013/48 від 22 жовтня 2013 р. про право доступу до адвоката в кримінальному процесі та в процесі застосування європейського ордера на арешт, а також про право інформування третьої особи про позбавлення волі і право спілкування з третіми особами і з консульськими органами під час позбавлення волі (далі - Директива ЄС про право доступу до адвоката в кримінальному процесі).

Відповідно до ст. 3 Директиви ЄС про право доступу до адвоката в кримінальному процесі, держави-члени повинні забезпечити, щоб підозрювані і обвинувачені особи мали право на доступ до адвоката в такі строки і таким чином, щоб дозволили їм на фактичну та ефективну реалізацію свого права на захист.

Підозрювані і обвинувачені повинні мати доступ до адвоката без невинуватості затримки. У будь-якому випадку, підозрювані або обвинувачені повинні мати доступ до адвоката починаючи з моменту передбаченого одним з наступних пунктів, в залежності від того, який з них настане раніше:

- перш ніж вони будуть допитані поліцією або іншим правоохоронним або судовим органом;
- в моменті проведення слідчими або іншими компетентними органами наступних слідчих дій: пред'явлення для впізнання; очна ставка; відтворення обстановки події.
- відразу ж після затримання;
- якщо вони були викликані, щоб постати перед судом у кримінальних справах, в моменті що передує явці в цей суд.

Право на доступ до адвоката повинно бути реалізоване державами-членами ЄС наступним чином:

- держави-члени повинні забезпечити, щоб підозрювані або обвинувачені мали право зустрічатися наодинці і спілкуватися з адвокатом, який їх представляє, в тому числі до початку допиту поліцією або іншим правоохоронним чи судовим органом;

- держави-члени повинні забезпечити, щоб підозрювані або обвинувачені мали право на те, щоб їх адвокат міг бути присутнім і ефективно брати участь під час допиту. Така участь має здійснюватися відповідно до процедур, передбачених національним законодавством, за умови, що такі процедури не будуть перешкоджати ефективному здійсненню і сутності цього права. Коли адвокат бере участь у проведенні допиту, факт, що така участь мала місце, повинен бути зазначений використовуючи процедуру запису відповідно до законодавства держави-члена;

- держави-члени повинні забезпечити, щоб підозрювані та обвинувачені мали, як мінімум, право на участь їх адвоката під час наступних слідчих дій, в разі, якщо ці дії передбачені національним законодавством, і якщо під час їх проведення потрібно або дозволено присутність підозрюваного або обвинуваченого: пред'явлення для впізнання; очна ставка; відтворення обстановки події.

Згідно ст. 4 Директиви ЄС про право доступу до адвоката в кримінальному процесі, держави-члени повинні дотримуватися конфіденційності спілкування між підозрюваним або обвинуваченим і їхнім адвокатом в порядку здійснення права на доступ до адвоката. Таке спілкування включає забезпечення зустрічей, листування, телефонних переговорів та інших форм спілкування, що допускаються відповідно до національного законодавства.

Відповідно до ст. 5 Директиви ЄС про право доступу до адвоката в кримінальному процесі, держави-члени повинні забезпечити, щоб підозрювані або обвинувачені позбавлені волі, мали право, якщо вони того побажають, повідомлення про факт затримання (позбавлення волі) хоча б одну людину, наприклад, родича або роботодавця, без невинуватого затримки [2, с. 9-10].

Директива Європейського парламенту та Ради № 2016/343 від 9 березня 2016 року Стосовно зміцнення деяких аспектів презумпції невинуватості та права бути присутнім під час розгляду кримінальної справи (надалі – Директива ЄС стосовно презумпції невинуватості) застосовується на всіх стадіях кримінального провадження з моменту оголошення підозри або пред'явлення обвинувачення до набрання судовим рішенням законної сили. Відповідно до ст. 3 цієї Директиви, держави-члени зобов'язуються забезпечити умови щоб підозрювані та обвинувачені вважалися за невинуватих до моменту доведення їхньої вини в порядку встановленому законом. Згідно ст. 4 держави-члени вживають усіх необхідних заходів щоб до моменту доведення підозрюваному або обвинуваченому вини відповідно до закону, публічні органи в своїх публічних висловлюваннях та судових рішеннях (інших ніж ті, що вирішують питання про вину) не ставилися до такої особи як до винної у вчиненні злочину.

Слід зазначити, що даний стандарт, тобто заборона висловлювання офіційних осіб щодо винуватості підозрюваного / обвинуваченого до постановлення судом вироку існує в судовій практиці Європейського суду прав людини, зокрема про це йдеться в рішеннях ЄСПЛ в справі Шагін проти України № 20437/05 та Максим Петров проти Росії № 23185/03 [4, с. 59].

Заслугує на увагу положення Директиви ЄС стосовно презумпції невинуватості про те, що держави-члени повинні вживати дій з метою обмеження застосування спеціальних засобів, наприклад наручників, стосовно підозрюваних/обвинувачених в публічних місцях або суді, оскільки це може формувати суспільну думку щодо їхньої винуватості (ст. 5).

Важливими є положеннями відносно покладення обов'язку доказування винуватості на сторону обвинувачення. Разом з тим, підкреслюється роль захисту в збиранні доказів та процесі доказування (ст. 6). Статтю 7 присвячено гарантіям підозрюваного / обвинуваченого щодо можливості відмови давати показання стосовно самого себе.

Розділ 3 присвячено реалізації права бути присутнім під час розгляду справи судом. Держави-члени повинні обмежити випадки постановлення заочного рішення. Відтак, судовий розгляд кримінальної справи за відсутності обвинуваченого, під час якого вирішується питання щодо його вини, є можливим лише якщо:

- підозрюваного / обвинуваченого повідомлено належним чином про судовий розгляд та наслідки неявки, або

- підозрюваного / обвинуваченого, якого повідомлено про розгляд справи, представляє захисник обраний ним самим або захисник за призначенням.

Якщо судовий вирок буде постановлено щодо особи, яку не було повідомлено про розгляд її справи, то в моменті коли вона дізнається про це, то повинна мати можливість оскарження цього вироку, подавати нові докази та користуватись допомогою захисника [3, с. 9].

Слід зазначити, що більшість наведених вище положень законодавства ЄС в сфері забезпечення права на захист від кримінального переслідування були раніше сформульовані в Європейській декларації прав людини та відповідно в судовій практиці ЄСПЛ. Оскільки всі держави-члени ЄС є також і членами Ради Європи, то відповідно, стандарти ЄСПЛ також ними застосовувались. Однак, входження законодавства ЄС в сферу стандартів кримінального процесу безумовно буде сприятиме їхніх уніфікації та обов'язковій імплементації в національній правовій системі.

Джерела та література:

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union, 7.12.2000 // Official Journal of the European Union, C 83/391, 30.3.2010
2. Directive of the European Parliament and of the Council on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty, (EU) 2013/48, 22.10.2013 // Official Journal of the European Union, L 294/2, 6.11.2013
3. Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings, (EU) 2016/343, 9.03.2016 // Official Journal of the European Union, L 65/1, 11.3.2016
4. E. Dawidziuk, A. Kosylo, M. Niełacznna. Life Prisoners Before the European Court of Human Rights, p. 15-92 [in:] The Penalty of Life Imprisonment. The Killer, His Crime and the Punishment, ed. by A. Rzepliński, M. Ejchart-Dubois, M. Niełacznna, Warszawa: Wydawnictwo C.H.Beck 2017, pp. 448

Kosylo A. The EU legislation in the area of the right to defend from criminal prosecution. *This article contains an analysis of the EU legislation in the area of the right to defend from criminal prosecution. In particular, The Charter of Fundamental Rights of the European Union and the directives of the European Parliament and The Council of Europe. Particular attention is paid to the right of the suspect and accused person to access the lawyer as soon as possible, in order to ensure the right to protection and implementation of the principle of presumption of innocence.*

Keywords: *right to defend, defence counsel, criminal proceeding, EU legislation, human rights.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ СТОРІН ЗА СПАДКОВИМ ДОГОВОРОМ

В. П. Костюк

Науковий керівник: к.ю.н., доц. З. Ф. Самчук-Колодяжна

В статті розглядаються теоретичні та практичні проблеми найменш дослідженого інституту Цивільного права – спадкового договору, зокрема, захисту прав сторін на предмет чіткого визначення їх прав та обов'язків задля виключення можливості подвійного тлумачення волі відчужувача та належного виконання набувачем обов'язків перед відчужувачем після його смерті.

Ключові слова: *спадковий договір, відчужувач, набувач, юридична природа спадкового договору, обов'язкова частка, виконання обов'язку, відкриття спадщини, захист прав сторін.*

Істотні умови спадкового договору є предметом наукових досліджень та диспутів. Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦКУ [4] договір є укладеним, якщо сторони в належній формі дійшли згоди з усіх істотних умов. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні, або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. Предметом спадкового договору є відповідно до ст. 1302 ЦКУ майно відчужувача. Законом не встановлено перелік майна, що може бути предметом спадкового договору, а отже спадковий договір може укладатися і щодо майнових прав, і щодо цінних паперів, і щодо рухомого та іншого майна, яке є наявним на момент укладення договору, адже на майно, визначене у спадковому договорі, нотаріус, який посвідчив такий договір, накладає заборону відчуження. Саме наведена норма дає підстави дослідникам проблем правового регулювання спадкового договору стверджувати, що спадковий договір суперечить нормам загальної частини, відповідно до яких договір не повинен обмежувати правоздатності сторін. Однак наведена точка зору не є достатньо обґрунтованою, адже саме такий механізм забезпечує збереження майна, зазначеного в спадковому договорі і гарантує дотримання прав набувача за договором. Щодо обмеження правоздатності відчужувача, то з наведеної позиції способи забезпечення виконання зобов'язань, такі як застава, іпотека, теж обмежують право власника розпоряджатися заставленим майном. [2, с. 33].

За спадковим договором набувач зобов'язується виконувати розпорядження відчужувача до чи після його смерті. Відповідно до ст. 251 ЦКУ строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Так, із настанням такого юридичного факту, як смерть відчужувача, набувач набуває право власності на майно відчужувача, однак від моменту укладення договору до моменту набуття права власності проходить тривалий час, протягом якого набувач виконує розпорядження відчужувача. Якщо ж набувач не виконає свої зобов'язання вчасно, протягом певного терміну чи у встановлений договором час, є підстави для розірвання договору.

Ще одним цікавим питанням при визначенні суті, ознак та змісту спадкового договору є питання співвідношення норм глави 90 ЦКУ із нормами, які визначають порядок спадкування за правом обов'язкової частки. Чи скасовує спадковий договір норму, яка визначає право осіб (неповнолітніх та непрацездатних дітей спадкодавця, непрацездатних батьків спадкодавця тощо) на отримання певної частки у спадщині? Як співвідносяться норми, що регулюють зміст спадкового договору із такими інститутами спадкового права як спадкування за заповітом та спадкування за правом обов'язкової частки? В юридичній літературі сформувалося дві основні позиції. Прихильники першої групи вважають, що спадковий договір перекреслює та ігнорує права осіб, які фактично отримували утримання чи мали право на утримання відповідно до закону від спадкодавця [1, с. 36]. Обґрунтуванням такої позиції є розташування норм, що регламентують спадкування за правом обов'язкової частки в главі, що присвячена питанням спадкування за заповітом, а перехід майна від відчужувача до набувача відбувається не в порядку спадкування за заповітом, а в договірному порядку, отже на спадковий договір не поширюється дія норм стосовно захисту інтересів осіб, які спадкують за правом обов'язкової частки.

Інша група науковців підтримує думку, що можливо застосувати правило передачі майна за правом обов'язкової частки, навіть якщо укладено спадковий договір. Обидві позиції мають слабкі сторони. Так, В. Васильченко вважає можливим застосувати положення ст. 8 ЦКУ, стосовно аналогії закону і права до спадкування за правом обов'язкової частки до глави 90 (Спадковий договір) [1, с. 37]. Звичайно, зрозуміло, що мотивацією такої позиції є бажання захистити інтереси осіб, які потребують утримання, проте спадкування за договором не є видом спадкування відповідно до чинного законодавства, а отже не можна однозначно говорити про застосування норм спадкування за правом обов'язкової частки за аналогією до глави 90 «Спадковий договір». Таке твердження однозначно порушує права набувача за спадковим договором, бо при укладанні зазначеного договору обидві сторони узгоджують свої дії: відчужувач розпоряджається належним йому майном, визначаючи особу, яка набуде предмет договору у власність, відчужувач зобов'язується виконувати розпорядження майнового чи/та немайнового характеру. Як вбачається необхідно доповнити книгу «Спадкове

право» відповідними нормами, які б визначили правову природу спадкового договору та співвідношення спадкового договору із нормами глави 85 «Спадкування за заповітом».

Безпосередній зміст спадкового договору складають права та обов'язки сторін. Стаття 1305 ЦК має назву "Обов'язки набувача у спадковому договорі", проте в ній йдеться лише про один обов'язок набувача – вчинення певної дії майнового або немайнового характеру. Момент вчинення цієї дії може бути закріплений як на момент відкриття спадщини, так і після її відкриття. Таким чином, враховуючи диспозитивний характер норми ст.1305 ЦК ("набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний..."), цей обов'язок повинен бути чітко закріплений у договорі. На набувача може бути покладений обов'язок виконати певні дії за життя відчужувача (наприклад, регулярно виплачувати останньому певну грошову суму, виконувати дії побутового характеру) або після його смерті (наприклад, провести якісь заходи по увічненню пам'яті відчужувача, поховати в певному місці, з дотриманням певної процедури, поряд із тими чи іншими особами, які померли раніше, відзначити роковини смерті тощо). Проте, ці дії можуть бути і взагалі не пов'язані зі смертю відчужувача, адже єдина вимога, яку вміщує ЦК щодо цієї дії – те, щоб вона була конкретна ("певна дія майнового або немайнового характеру"). Набувач має виконувати дії, що є його обов'язком за договором, у точній відповідності до волі відчужувача. Тому з метою захисту прав відчужувача, в спадковому договорі мають бути чітко і конкретно застережені всі необхідні дії, які зобов'язаний виконати набувач (особливо якщо виконання дій набувачем повинно бути проведене після смерті відчужувача). Умови договору мають бути сформульовані таким чином, щоб виключити можливість подвійного тлумачення волі відчужувача [3, с. 1078].

У літературі слушно зазначається, що при розгляді інституту відповідальності набувача по боргах відчужувача виникає низка достатньо складних питань: чи має право набувач відмовитися від виконання умов спадкового договору після смерті відчужувача за мотивами, що йому стало відомо про зобов'язання відчужувача після смерті останнього; чи може набувач після смерті відчужувача у своєму заповіті зобов'язати своїх спадкоємців виконати зобов'язання по спадковому договору. Намагаючись дати відповідь на ці запитання, зауважується, що оскільки набувач, отримуючи право власності на одержуване майно відчужувача, фактично успадковує його, слід розглядати набувача як правонаступника відчужувача. Обґрунтовується така позиція визначенням спадкування, наданим у ст. 1216 ЦК, як переходу прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Враховуючи, що ст. 1302 ЦК передбачає виникнення права власності на майно відчужувача лише в разі смерті останнього, а також те, що цей договір вміщується в книзі "Спадкове право", робиться висновок про наявність саме спадкового правонаступництва. Зазначається також необхідність врахування положення ст. 1282 ЦК щодо обмеження відповідальності набувача по боргах спадкодавця в межах дійсної вартості майна, яке до нього перейшло [3]. Проте більш слушною уявляється точка зору, згідно з якою набувач за спадковим договором право власності на майно відчужувача не успадковує, а отримує за договором, тому розглядати його як правонаступника відчужувача є невинуватим. Тому, на відміну від спадкоємця, який прийняв спадщину і відповідає за боргами спадкодавця в межах дійсної вартості майна, яке до нього перейшло, набувач за спадковим договором такої відповідальності не несе [5, с. 214].

Аналізуючи положення ч.3 ст.1307 ЦК щодо права відчужувача призначити особу, яка буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після його смерті (виконавця спадкового договору), зазначимо наступне.

Виконавцем спадкового договору може бути дієздатна фізична або юридична особа, адже жодних обмежень ЦК не встановлює. Виконавець виконує свої обов'язки на добровільних засадах. У ЦК не передбачено матеріального відшкодування за виконання обов'язків виконавця спадкового договору. Не дає однозначної відповіді ЦК і на запитання щодо можливості заміни виконавця спадкового договору в разі неможливості останнім виконати свої обов'язки.

Якщо особа призначена виконавцем без її згоди, вона має право в будь-який час відмовитися від виконання цих обов'язків без пояснення причин відмови. Згода, як вбачається, бути виконавцем спадкового договору має бути виражена цією особою або в заяві,

яка додається до спадкового договору, або в її власноручному підписі на самому спадковому договорі.

Підсумовуючи вищевикладене, доречно підкреслити необхідність проведення досліджень у напрямі вдосконалення інституту спадкового договору. З'ясування змісту спадкового договору неможливе без чіткого визначення прав та обов'язків сторін у ньому. На жаль, у ЦК України цьому аспекту не приділено достатньої уваги.

Серед законодавчих неузгодженостей слід відзначити питання щодо місця спадкового договору в структурі ЦК, можливості заміни виконавця спадкового договору у випадку неможливості останнім виконати свої обов'язки, визначити правові наслідки розірвання спадкового договору після смерті відчужувача та забезпечити належний захист прав сторін, зокрема відчужувача, після смерті якого неможливе застосування єдиного спеціального способу захисту – розірвання договору.

Джерела та література:

1. Васильченко В. В. Спадковий договір: Деякі міркування з приводу нормотворчості / В. В. Васильченко // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 12. – С. 35.
2. Луць В. В. Окремі питання спадкового договору в Цивільному праві України / В. В. Луць, А. Гриняк // Юридична Україна. – 2009. – № 9. – С. 33.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / [За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця].; 3-є вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – Т. II. – 1088 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 435-IV – Ст. 356(із змінами та доповненнями).
5. Шама Н. П. Укладення спадкового договору / Н. П. Шама // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2011. – Вип. 52. – С. 212-218

Kostiuk V. Features protection of the rights of the parties under the inheritance agreement. *The article deals with the theoretical and practical problems of the least investigated of Civil Law Institute - an inheritance agreement, in particular, its essential conditions and content for the purpose of clearly defining the rights and obligations of the parties in order to exclude a double interpretation of the will of the alienator and the proper performance of the a purchaser's duties before the alien after his death.*

Keywords: *inheritance agreement, alienator, purchaser, legal nature of the inheritance agreement, obligatory share, performance of duty, opening of the inheritance, protection of the rights.*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН В СИРІЇ

В. О. Курсик

Науковий керівник: к.ю.н., доц. А. М. Горюль

Дана проблематика на сьогодні є досить актуальною, оскільки громадянська війна в Сирії досі перебуває у активній фазі. Власне тому, реальний захист прав людини належить до найгостріших проблем сирійської дійсності. В сучасних умовах правовий захист громадян Сирії фактично не діє, оскільки національні механізми юридичного захисту не функціонують в зв'язку з війною.

Ключові слова: *громадянська війна, реальний захист прав людини, юридичний механізм захисту прав людини, «географічне обмеження».*

15 березня 2011 року в Сирії розпочався мирний протест проти президента, який переріс у повномасштабну громадянську війну. За цей час понад 350 тисяч осіб загинуло, міста лежать у руїнах, і різні країни світу так чи інакше втягнулися у конфлікт [1]. Тому, на

даний момент питання війни в цілому, і правового захисту громадян в Сирії, зокрема є одним із найактуальніших питань у світовій політиці та потребує швидкого вирішення. Крім того, дана проблематика є вкрай актуальною, оскільки на сьогодні вона не достатньо досліджена в українській юридичній та політичній науці зокрема тому, що громадянська війна в Сирії досі перебуває в активній фазі. Через це ґрунтовної літератури на дану тему наразі дійсно замало, а аналіз розвитку подій в регіоні найкраще представлений у статтях та аналітичних матеріалах відомих західних ЗМІ та передових інформаційних видань, в яких постійно акцентується увага на порушенні прав людини і громадянина [2, с. 46].

В зв'язку з вищезазначеним, метою дослідження є аналіз окремих аспектів захисту прав громадян Сирії.

Варто зазначити, що реальний захист прав людини належить до найгостріших проблем сирійської дійсності. Проте, незважаючи на внутрішній конфлікт, сирійське законодавство в належній мірі не гарантує захист прав громадян. Це зумовлено специфічністю її правової системи. Правова система Сирії є специфічною, оскільки вона об'єднала в собі французьке право, на якому заснована більшість галузей законодавства, мусульманське право, а саме питання особистого статусу (наприклад шлюб, сім'я, спадщина тощо) та ідеї арабського соціалізму, не віддаючи переваги конституційно-правовому статусу особистості [3, с. 145].

В умовах громадянської війни в Сирії практично не діє юридичний механізм захисту прав людини під яким розуміються реальні можливості здійснення громадянами Сирії певних вчинків щодо захисту власних прав і свобод, який передбачає можливість здійснення громадянами дій, спрямованих на захист їх прав і свобод, як:

- захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;
- об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод;
- проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;
- направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади;
- захищати в суді свої права і свободи;
- звертатися за захистом своїх прав до державних та муніципальних інституцій;
- звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ або органів [4].

Отже, вищезазначені механізми фактично не діють, а тому сирійці змушені шукати допомоги в сусідніх державах. Проте, і в такому випадку, сирійці не можуть захистити свої права, оскільки найближчий сусід – Туреччина – не є лояльним в наданні ним притулку.

Варто зазначити, що нині Туреччина зберігає «географічне обмеження» до Конвенції 1951 року про статус біженців та забезпечує біженців з «неєвропейських» країн перспективою довготривалої правової інтеграції в Туреччину. Тим не менш, у квітні 2013 року Туреччина прийняла всеосяжний новий Закон про іноземців та міжнародну захист, розроблений ЄС, який безпосередньо встановлює спеціальну законодавчу базу для надання притулку в Туреччині та підтверджує зобов'язання Туреччини щодо всіх осіб, які потребують міжнародного захисту, незалежно від країн походження, обов'язковість якого затверджено на рівні внутрішнього законодавства.

Проте, щодо біженців з «неєвропейських» країн, якою є Сирія, Туреччина вважає не обов'язковими для виконання зобов'язань передбачених Конвенцією 1951 року, за винятком статті 35 Конвенції щодо «співпраці з УВКБ ООН» та принципу захищеного статтею 33 Конвенції щодо «заборони вислання біженців або їхнього примусового повернення», з моменту набуття статусу міжнародного стандарту [5].

Отже, враховуючи вищевикладене, доходимо до висновку, що в сучасних умовах правовий захист громадян Сирії фактично не діє, оскільки національні механізми юридичного захисту не функціонують в зв'язку з громадянською війною, а турецьке законодавство має диспозитивний характер щодо захисту прав сирійців. В зв'язку з цим, вважаємо, що питання правового захисту сирійців повинні на себе взяти міжнародні міжурядові організації та ухвалити відповідний акт, де будуть вирішені проблеми правового захисту сирійців.

Джерела та література:

1. Чому в Сирії війна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43455347>.
2. Безверщенко А. С. Громадянська війна в Сирії як складова геополітичного протистояння // Міжнародні відносини Серія «Політичні науки». – 2016. – № 11. – С.46-56.
3. Правовые системы стран мира: Энциклопедический справочник. Под ред. Сухарева А. Я. 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма, 2003. – 944 с.
4. Система захисту прав людини URL: http://www.desn.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2254%3A2012-10-05-10-16-34&catid=353%3A2012-03-22-14-34-14&Itemid=3172&lang=ua
5. European Council on Refugees and Exiles, Asylum Information Database, National Country Report: Turkey, December 2015, available at URL: <http://www.refworld.org/docid/569c96f74.html>

Kursyk V. Certain problems of legal protection of citizens in Syrian. *This problem is very relevant today because the civil war in Syria is still in the active phase. Indeed, the real protection of human rights is one of the most acute problems of Syrian reality. Under current conditions, the legal protection of Syrian citizens is virtually non-existent, since national mechanisms of legal protection do not function in connection with the war.*

Keywords: *civil war, real protection of human rights, legal mechanism of human rights protection, "geographical restraint".*

НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

М. С. Лебедюк

Науковий керівник: ст. викл. Л. М. Шевчук

У статті досліджено проблеми функціонування системи публічних закупівель в Україні з точки зору захисту персональних даних і розглянуто окремі аспекти регулювання даного питання у національному законодавстві та міжнародних актах.

Ключові слова: *персональні дані, захист персональних даних, публічні закупівлі, система "Prozorro".*

Важливою складовою комплексу реформ, які проводяться в Україні на нинішньому етапі її розвитку, є реформа публічних закупівель. Основним завданням останньої є впровадження ефективної системи закупівель відповідно до принципів і підходів, які застосовуються європейськими країнами, та потужної нормативно-правової бази, що має забезпечити ефективність та прозорість процедури закупівель [1].

Разом з тим, забезпечення відкритості й прозорості на усіх стадіях закупівель, як одного з ключових принципів системи прок'юременту, не повинно суперечити необхідності захисту персональних даних у сфері публічних закупівель в Україні.

Питання, пов'язані із персональними даними, досліджувались у працях таких вітчизняних науковців, як: В. Ліпкан, Р. Калюжний, Т. Костецька, А. Марущак, А. Новицький, М.Щербатюк і т. д. Дослідженню процедур публічних закупівель присвячено роботи Я. Горбатюк, І. Круп'як, К. Кузнецова, Р. Ларіної, О. Мельникова, В. Міняйло та інших. Однак проблемам захисту персональних даних у сфері публічних закупівель вченими приділено недостатньо уваги.

Особливої актуальності питання інформаційної безпеки людини набуває тоді, коли потенційними порушниками виступають суб'єкти державної влади, тобто держава, яка, навпаки, має охороняти право на недоторканність приватного життя громадян.

Зважаючи на викладене, на сьогодні в Україні захист персональних даних – одне з найскладніших питань для всієї національної сфери закупівель. Успішне його вирішення вимагає безумовного додержання норм як вітчизняного законодавства, так і міжнародних стандартів.

Слід відмітити, що при проведенні публічних закупівель, як засвідчує практика, тендерна документація часто містить вимоги щодо подання документів, які так чи інакше включають персональні дані працівників учасника. Також нерідко виникає питання щодо законності розголошення (розміщення у відкритому доступі) персональних даних, які містяться у тендерних пропозиціях і подаються в електронній формі (скан-копія паспорта, трудової книжки, а також документів, що підтверджують матеріально-технічну базу учасника, наявність компетентних працівників тощо). З одного боку, забезпечується прозорість для всіх учасників, а з іншого – дестимулюється участь підприємців у тендерах через загрозу розголошення їх комерційної таємниці [1].

Відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Охорона і забезпечення прав і свобод людини і громадянина є головним обов'язком держави [2].

Згідно з частинами першою та другою ст. 32 Основного Закону ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [2].

З метою конкретизації названого права людини, яке гарантоване ст. 32 Конституції України, 01.06.2010 р. було прийнято Закон України "Про захист персональних даних" [3]. Цей нормативний актує регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних.

Відповідно до Закону України "Про захист персональних даних" під персональними даними (абзац десятий ст. 2) розуміються відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [3]. При цьому, згідно з ч. 6 ст. 6 цього Закону, не допускається обробка даних про фізичну особу, які є конфіденційною інформацією, без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [3].

Разом з тим, Закон України "Про публічні закупівлі" [4] не регулює питання збору, обробки та зберігання персональних даних. Зазначається, що замовник на власний розсуд визначає, які документи має надати учасник у складі тендерної пропозиції.

Усі дані, які завантажує учасник до системи "Prozorro", набувають публічного характеру. Якщо учасник бере участь у закупівлі, в якій замовник вимагає надання відповідних копій паспорта, ідентифікаційного коду та інших документів, тим самим учасник надає добровільну згоду на розміщення своїх персональних даних у відкритому доступі системи "Prozorro".

Потрібно зауважити, що в учасника є право на оскарження вимоги замовника щодо надання персональних даних. Учасник також може звернутися з пропозицією виключити персональні відомості з переліку обов'язкових документів.

Крім цього, відповідно до положень Закону України "Про захист персональних даних", обов'язковою є згода на обробку персональних даних. Суб'єкти, які планують брати участь у публічних закупівлях, підтверджують дозвіл на обробку цих даних при реєстрації в системі "Prozorro" [5].

Питання захисту персональних даних, у тому числі й у сфері публічних закупівель, регламентується не лише нормами національних, але й міжнародних актів. У даному контексті слід зауважити, що одним із основних векторів міжнародного співробітництва України є

євроінтеграційний напрям. При цьому під останнім розуміють поступовий процес, який вимагає виконання від нашої держави певних умов, які пов'язані з імплементацією вітчизняного законодавства до європейських стандартів, адаптацією та зміною згідно з міжнародними нормами та правилами.

Аналіз розвитку міжнародного досвіду у сфері захисту персональних даних є дуже важливим питанням для України, оскільки на шляху європейської інтеграції країна повинна адаптувати пріоритетні положення стосовно захисту інформації про особу до європейських та світових стандартів.

Загалом, міжнародне право охоплює майже два десятки загальноєвропейських конвенцій, директив та рекомендацій з питань захисту персональних даних, кожна країна ЄС видала свої базові нормативні положення, а також були прийняті конкретні закони щодо діяльності з персональними даними у різних сферах.

Базовим з міжнародних документів, який визначає основоположні принципи створення національного законодавства у сфері захисту персональних даних, є прийнята в м. Страсбурзі Конвенція Ради Європи № 108 "Про захист прав осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних" від 28.01.1981 р. Конвенція була ратифікована Україною 06.07.2010 р.

Відповідно до положень Конвенції держави, які її ратифікували, зобов'язуються керуватися положеннями цього акту при розгляді питань, пов'язаних із захистом персональних даних, що підлягають чи не підлягають автоматизованій обробці, як у суспільному, так і приватному секторах. Більше того, дані про особу не можуть бути оброблені без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Ключовим стосовно публічних закупівель є словосполучення "без її згоди".

Таким чином, на даному етапі розвитку Україна має певний прогрес щодо захисту персональних даних загалом та у сфері публічних закупівель зокрема, але сучасний стан правового регулювання безпеки цих даних потребує поліпшення й узгодження з міжнародними стандартами шляхом прийняття відповідних змін та доповнень до вітчизняного законодавства.

Джерела та література:

1. Електронні державні закупівлі: пошук українського шляху. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eupublicprocurement.org.ua/e-procurement-finding-a-way-for-ukraine.html?lang=RU>.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_06_01/T102297.html.
4. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#n608>.
5. Prozorro – електронна система публічних закупівель. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://prozorro.gov.ua/ua/>.

Lebedyuk M. National and international legal regulation of personal data protection in the field of public procurement in Ukraine. *The article deals with the problems of the functioning of the public procurement system in Ukraine with a view to protecting personal data and examines some aspects of the regulation of this issue in national legislation and interagency acts.*

Keywords: *personal data, protection of personal data, public procurement, system "Prozorro".*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Р. Ю. Лесик, Д. Ю. Вишневська

Науковий керівник: к.ю.н., доц. З. В. Журавська

Захист прав людини – основний напрямок діяльності органів досудового розслідування та суду. Злочин завжди завдає шкоди особі – потерпілому. Кримінально-процесуальне законодавство містить норми, які спрямовані на захист прав потерпілого. Але їх не достатньо і вони є не повністю ефективними. Тому робота присвячена ознайомленню з проблематикою та шляхами вдосконалення статусу потерпілого.

Ключові слова: захист, потерпілий, права та свободи, кримінально-процесуальний кодекс.

Пріоритетною проблемою у будь-якому суспільстві, яка має багатівікову історію, є захист прав, свобод та законних інтересів особи. У ході приєднання до міжнародної, зокрема європейської спільноти і реформування національного законодавства наша країна останнім часом постійно запроваджує міжнародні правові стандарти, серед яких важливе місце посідають питання захисту прав, свобод та законних інтересів особи, і зокрема, потерпілого у кримінальному провадженні.

Однак, на сьогодні у теорії кримінального процесу все ж таки існують різні, а часом і діаметрально протилежні, наукові позиції щодо питань забезпечення і реалізації захисту прав потерпілого.

Питання щодо реалізації прав, свобод та законних інтересів потерпілих у кримінальному провадженні в різні періоди досліджували в працях такі вчені: С. А. Альперт, В. П. Бож'єв, Л. В. Брусніцин, М. І. Гошовський, Ю. М. Грошевий, Ю. О. Гурджі, Л. Д. Кокорєв, О. П. Кучинська, В. З. Лукашевич, М. М. Михєєнко, В. Т. Нор, І. І. Потєружа, М. А. Погорецький, Т. І. Присяжнюк, С. М. Стахівський, В. М. Савицький, М. С. Строгович, В. М. Тертишник, Л. І. Шаповалова, Л. Д. Удалова, М. Є. Шумило та ін.

Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [1].

Таке нормативно-правове визначення поняття потерпілого не повністю відповідає статусу особи, щодо якої вчинено злочин.

По-перше, воно виключає з кола потерпілих особу, щодо якої суспільно небезпечно діяння вчинено неосудною особою, оскільки злочин - це протиправне, винне і каране діяння. Неосудна особа покаранню не підлягає. Проте діянням неосудного також може бути заподіяно шкоду особі (моральну, фізичну або майнову) і така особа заінтересована в розкритті діяння, відшкодуванні шкоди і використанні для цього процесуальних прав.

Формулювання поняття потерпілого у ст. 55 КПК, яке пов'язує визнання потерпілого лише зі вчиненням злочину, позбавляє людину, якій шкода заподіяна діянням неосудного, статусу потерпілого.

По-друге, ст. 55 КПК пов'язує визнання потерпілим від злочину з реальним заподіянням особі моральної, фізичної або майнової шкоди. При цьому не враховується, що факт вчинення злочину може бути встановлено лише судом, оскільки тільки вироком суду особа може бути визнана винною у вчиненні злочину.

Крім цього, вказане визначення у КПК поняття потерпілого створює підстави для позбавлення статусу потерпілого особи, на яку готувалося посягання або вчинено замах.

Щоправда, у Науково-практичному коментарі Кримінально-процесуального кодексу України роз'яснюється, що в разі фактичного заподіяння шкоди особа має визнаватись потерпілою. Проте коментар - не закон.

Варто зауважити, що потребує уточнення в законодавстві про кримінальне судочинство процесуальний статус близького родича потерпілого у випадку, коли внаслідок злочину чи суспільно небезпечного діяння останній загинув.

Законодавство про кримінальне судочинство неповністю захищає права потерпілого у стадіях процесу після постановлення вироку, а саме – у стадіях апеляційного і касаційного провадження. Потерпілому не направляється копія вироку, що утруднює, а інколи навіть виключає оскарження ним вироку, який не набрав чинності. Потерпілий навіть не повідомляється про опротестування у порядку нагляду вироку, який набрав законної сили, і в тих випадках, коли у протесті порушені питання, які не є на користь потерпілого. Це позбавляє його можливості подати зауваження щодо протесту, клопотати перед судом наглядної інстанції про допуск для участі у розгляді справи. Не передбачено і повідомляти потерпілого про результати розгляду протесту в порядку нагляду [2, с. 46-51].

Потерпілому має бути надана можливість знайомитися з постановою про призначення експертизи, реалізувати своє право на відвід експерта. Йому слід надати можливість за всіма категоріями справ знайомитися по закінченні досудового слідства з матеріалами справи.

Беручи до уваги думку В. Г. Уварова, варто зауважити, що необхідно закріпити у відповідній нормі не тільки право потерпілого знайомитись з протоколом його допиту, а й право власноручно викладати свої показання в протоколі допиту, або такі права, які притаманні свідку за ст. 69-1 старого КПК України, або таке право, яке «користуватися нотатками і документами при данні показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших даних, які йому важко тримати в пам'яті».

Так само, як і підсудному, йому має бути надане право до початку судового засідання отримувати копію обвинувального висновку, а після його закінчення – копію вироку або іншого рішення. Як і підозрюваному, потерпілому доречно надати право користуватись юридичною допомогою захисника, як це передбачено навіть відносно свідка в Новому КПК України (п. 2 ст. 66)[3, с. 40].

Як свідчить практика, незважаючи на новели чинного КПК України, значні труднощі та проблеми виникають під час забезпечення і реалізації права потерпілого на відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої в ході кримінальним правопорушенням.

Реалізуючи принцип публічності, держава повинна взяти на себе обов'язок часткового відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому злочином, а після того розкривати злочин та шляхом регресного позову відшкодувати свої витрати за рахунок засудженого. Для цього необхідно створити відповідний фонд [4, с. 59-60].

Будь-якому громадянину, який постраждав від злочину, так або інакше заподіяно моральної шкоди. Вона має відшкодуватися в порядку позовної вимоги.

В кримінальному процесі мають бути відрегульовані механізми відшкодування моральної шкоди, передбачені заходи забезпечення відповідної позовної вимоги. Позовна вимога про відшкодування моральної шкоди має задовольнятися в першочерговому порядку за рахунок вилучених цінностей та майна, на яке накладено арешт.

Отже, кримінально-процесуальні норми щодо процесуального статусу потерпілого є недосконалыми, тому потребують змін і доповнень. Залишаються без чіткого врегулювання питання пов'язані з відшкодуванням збитків, включаючи процесуальні витрати, надання допомоги жертвам злочинів до і після судового розгляду і ряд інших питань.

Система кримінального покарання повинна бути спрямована на відновлення прав потерпілого, на захист його інтересів, коли держава бере на себе частину відповідальності за вчинення стосовно особи злочину, оскільки саме вона не змогла забезпечити в повній мірі гарантовані особи права, і тільки шляхом ухвалення обвинувального вироку засвідчила факт вчинення стосовно особи кримінального правопорушення.

Джерела та література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Голос України. – 2012. – № 90–91.
2. Абрамський С. Е. Дискусійні питання реалізації потерпілим права на захист за чинним кримінальним процесуальним законодавством України / С. Е. Абрамський // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 1 (60). – С. 46-51.

3. Уваров В. Г. Застосування практики Європейського Суду з прав людини та норм міжнародноправових актів в удосконаленні кримінального судочинства України: Монографія. – Дніпропетровськ, 2012.

4. Андреев Р. Про відшкодування (компенсацію) шкоди потерпілому та арешт майна у кримінальному провадженні, розслідуваних слідчими органами безпеки та органів внутрішніх справ / Р. Андреев // Вісник Прокуратури. – 2013. – № 6.

Lesyk R., Vyshnevskya D. Some aspects of procedural status of protected in criminal proceedings *The protection of human rights is the main area of activity of the bodies of pre-trial investigation and court. The crime always damages the victim. The criminal procedural law contains norms which are directed on protection for rights of the victim. But it's not enough and they are not quite effective. Therefore, the article is devoted to familiarizing with the problems and ways of improving the victim's status.*

Keywords: *protection, victim, rights and freedoms, criminal procedure code.*

ПРОБЛЕМА ЕМБРІОНА ЯК ФАКТУ ЛЮДСЬКОЇ СУТНОСТІ І ПОЧАТКУ ЖИТТЯ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

І. І. Лиса

Науковий керівник: д.ю.н., проф. М. М. Яцишин

Статтю присвячено питанням визначення правового статусу ембріона людини, а саме питання надання йому статусу об'єкта або ж суб'єкта цивільних правовідносин. Здійснюється огляд національних та міжнародних правових актів, що регулюють дані питання та надаються пропозиції щодо їх вдосконалення. Ембріон є об'єктом, що створений в результаті людської діяльності у лабораторних умовах. Отже, лише визнання за ембріонами статусу речі сприятиме врегулюванню їх правового статусу за використанням ЦК України. Власниками ембріону необхідно визначати генетичних батьків, навіть у випадку перенесення такого ембріону в організм сурогатної матері.

Ключові слова: *право на життя, правоздатність, ембріон людини, правовий статус ембріона, репродуктивні права людини.*

Постановка проблеми. Чинне законодавство України гарантує і захищає право людини на життя, однак у ньому не визначено момент початку життя. Разом із тим слід зазначити, що діюче законодавство України сформоване на основі натуціональної концепції, а отже, ембріон не володіє правом на життя.

Аналіз вивченості теми. За час свого існування інститут прав ембріона неодноразово досліджувався такими науковцями, як: Г. Ф. Шершневич, Л. В. Майфат, Є. А. Фролова, Н. Н. Федосєєва, Н. І. Бєсєдкіна, Ж. Судо, Ю. Хабєрмас та ін. Однак, дискусії навколо початку життя людини і стадій росту ембріона та його прав як ненародженої людини не стихають, що зумовлює детальне вивчення даної теми.

Мета дослідження – розкрити особливості визначення ембріона з правової точки зору як однієї зі стадій розвитку людини.

Виклад матеріалу дослідження.

Право на життя, безперечно, відноситься до числа природних невідчужуваних прав людини. Момент виникнення права на життя, як точка відліку правосуб'єктності, дуже важливий для правової науки в цілому і для її галузей – кримінального та цивільного права.

На думку деяких авторів, ставлення права до статусу ембріона має будуватися на основі визнання того факту, що ембріон не є частиною людського організму, а є початком нового життя, що й повинно визначати підходи до створення відповідного правового режиму всіх стадій життєдіяльності ембріонів: від «створення» і «зберігання» до імплантації. Автор

аргументують свою позицію тим, що з точки зору сучасної біології та ембріології людина, як біологічний індивідуум, формується відразу після злиття батьківських статевих клітин, коли утворюється неповторний набір генів; як біологічна структура ембріон не тотожний ніякому жіночому організму, оскільки він є людська істота, зростаюче в тілі матері; кров матері не може проникнути всередину ембріона, за її складом і групою, за генетикою кожної клітини свого тіла ембріон відрізняється від матері.

Н. І. Беседкіна стверджує, що оскільки ненароджена і народжена дитина - це тільки стадії розвитку одної і тої ж людини, до ненародженої людини необхідно ставитися як до природної фази розвитку людини.

У ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства» зазначається, що кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я [2].

Згідно зі ст. 25 ЦК України цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження, а припиняється у момент смерті. Хоча на законодавчому рівні й визначено момент початку і кінця цивільної правоздатності, все ж виникає певне непорозуміння. Це пов'язано з положенням ч. 2 ст. 25 ЦК України, де зазначено, що: «У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини» [1].

Г. Ф. Шершеневич зазначає, що: «Не зародок, а народжена дитина робить вплив на юридичні відносини, причому цей вплив відноситься до того моменту, коли він був ще зародком. Народження становить настільки необхідну умову для правоздатності, що поява мертвої дитини позбавлена юридичного значення, і зародок розглядається таким, що наче ніколи не існував» [5, с. 62].

На думку Л. В. Майфата, в ембріоні закладені всі основи життя, власне це вже і є життя. Однак, автор говорить, що ембріон – це лише початок життя, а не людина, так як він не має правоздатність [3].

Така двоїста правова природа ембріонів породжує серйозні правові проблеми. Перш за все, виникає питання про те, чи може ембріон бути об'єктом правовідносин, в тому числі майнового характеру. В даний час ембріони в усьому світі стають предметом майнових суперечок.

Слід визначити ставлення до ембріона як до предмета чи до людини, яка потребує спеціального захисту. Проте, говорити про ембріон як про об'єкт права власності ми не можемо, оскільки людина не може бути об'єктом права, вона суб'єкт права, тому і ембріон людини не може бути об'єктом права.

Ю. Хабермас відзначає, що відчуття того, що ми повинні інструменталізувати ембріон, ніби річ, для яких-небудь інших цілей, знаходить своє відображення у вимозі ставитися до ембріона як до другої особи, яка, якщо буде народжена, може стати учасником цих відносин [4, с. 84].

Висновок. Аналізуючи ці та інші думки, можемо узагальнити власні судження з даного питання. Ембріон – це частина розвитку людського організму. Характерною рисою є те, що ні наука, ні батьки не можуть вказати точної точки відліку початку нового життя, якщо зачаття проходило природним шляхом. При ЕКО-заплідненні початок життя зароджується поза жіночим тілом і цей факт можна підтвердити точними хвилинами і годинами. Саме з моменту зачаття виникають певні правові наслідки такого факту. А саме: 1) право жінки на обстеження і отримання спеціального статусу вагітної жінки, 2) охорону життя ембріона при виникненні загрози його розвитку та життю в спеціальних центрах (пологових будинках та лікарнях); 3) правові наслідки охорони здоров'я жінки при виконанні нею робочих, трудових функцій; 4) право на отримання грошової допомоги жінкою; 5) право на додаткову відпустку та лікарняні саме для збереження життя і забезпечення нормального розвитку ембріона до народження і т.д. Саме ці факти вже свідчать про те, що ембріон виступає суб'єктом цивільних правовідносин, а жінка, яка його носить, є єдиним засобом його розвитку на даному етапі, так би мовити – представником в правовому світі. Щодо здоров'я вагітної жінки в кримінальному праві існують статті, що суворіше охороняють як саму жінку, так і ембріона. Покарання щодо кримінальних вчинків щодо вагітної жінки носять обтяжуючі обставини. Кримінально карається незаконний аборт, посягання на здоров'я вагітної жінки, так як це прямо може вплинути і на життєдіяльність ембріона тощо.

Тому ми відстоюємо позицію, що ембріон, при виявленні факту його появи (через кілька тижнів зачаття), має наділятися правовою науковою і практикою юридичних прав з особливим статусом. Обов'язків він не несе. А жінка, яка виношує ембріон, має наділятися особливим статусом в питаннях цивільної дієздатності як представник ембріона і захищати його права, життя, здоров'я. Тобто, на нашу думку, доцільно створити спеціальний кодифікований акт, який би чітко регулював питання охорони життя і нормального перебігу розвитку ембріона і жінки в період від зачаття і до народження дитини. В цьому акті за ембріоном визнати цивільну правоздатність від моменту зачаття при ЕКО-заплідненні чи від моменту, коли жінка дізналася про вагітність і отримала статус вагітної згідно лікарняної картки.

Джерела та література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15?find=1&text=%F1%F2%E0%F2%FF+113#w21>
2. Про охорону дитинства: Закон України № 2402-III від 26 квітня 2001 року. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
3. Майфат А. В. Собственность на человеческое тело. URL: http://www.urallaw.ru/articles/person_2/id_35.html
4. Хабермас Ю. Будущеечеловеческойприроды/ пер.знем. М.: Весь мир, 2002. С.84.
5. Шершеневич Г. Ф. Учебникрусскогогражданского права (по изданию 1907 г.) / Вступительнаястатья, Е. А. Суханов. – М.: Фирма «СПАРК», 1995. – 556 с. – С. 62. URL: <http://www.kursach.com/biblio/0020001/000.htm>

Lysa I. The embryo problem as a human mortality and first fate: legal aspects.

The article is devoted to the definition of the status of human embryo, namely the question of granting him the status of an object or a subject of civil legal relations. The author submits a review of national and international legal acts regulating these issues. The article regards the question of determining the beginning of human life as the beginning of his legal protection by the state. In the study the importance is placed on the legal status of the human embryo in the context of specific legal relationships arising from the application of the assisted reproductive technologies programs. According to the author, the owners of the embryo must be genetic parents, even in the case of transferring the embryo into the body of a surrogate mother. The embryo is also treated as an object even being created in the laboratory surroundings. The author concludes that only the recognition of the embryos in the status of an object will promote the settlement of their legal status in accordance with the Civil Code of Ukraine. The author suggests the methods of improving the legal regulation of abortion and extracorporeal fertilization.

Keywords: right to life, legal competence, human embryo, the legal status of the embryo, reproductive human rights.

ПРАВА ДІТЕЙ У АФРИЦІ: РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

А. В. Макаrchук

Науковий керівник: д.ю.н., проф. М. М. Яцишин

Захист прав людини є дуже важливою проблемою в міжнародному праві. Багато міжнародних організацій захищають права дитини. У Африці це актуальне питання. Існують міжнародні та національні акти для захисту прав дитини в Африці. На підставі цих актів створені національні організації для контролю за дотриманням правових норм. Проте в Африці законодавча норма реалізується проблематично. Оскільки люди досі користуються давніми традиціями, влада не може впливати на місцеві племена, люди не мають достатнього рівня життя та освіти.

Ключові слова: населення, права людини, африканська хартія, механізм захисту, дискримінація.

Проблема захисту прав людини завжди особливо гостро поставала у науці міжнародного права. Особливо важко впроваджується механізм захисту прав людини у країні Африки. Оскільки діти – досить незахищена категорія населення, зокрема у Африці, то захист їх прав є актуальною проблемою для наукових досліджень та для діяльності міжнародних організацій, що спеціалізуються у даному питанні.

Для впровадження механізму захисту прав дитини у практичну площину необхідне, насамперед, теоретичне та законодавче закріплення цих прав та інструментів їх захисту. У 1979 році у зв'язку із проголошенням у ООН Міжнародного року дитини було прийнято Декларацію про права і добробут африканської дитини. Ця Декларація стала «моральним компасом» для правових реформ, оскільки не була юридично обов'язковою. Згодом Африканська хартія прав людини і народів покладає на учасників Африканського союзу обов'язку забезпечувати найкраще дотримання прав всіх дітей. Великим проривом у сфері захисту прав дитини у Африці було прийняття у 1990 році Африканської хартії прав і благополуччя дитини, яка стала першим регіональним договором з прав дитини [1].

Як і норми більшості міжнародно-правових актів норми Хартії дитиною визначають особу, яка не досягла 18-річного віку. Положення Хартії передбачають, що держави-учасниці повинні забезпечити середовище для захисту прав дитини, як це передбачено в міжнародних деклараціях та конвенціях. Хартія закріплює особисті, політичні, економічні, соціальні і культурні права. Норми Хартії регулюють також права дітей у збройних конфліктах (стаття 22) та спрямовані на захист дітей від негативних наслідків соціальних і культурних явищ (стаття 21), а саме практик в результаті застосування звичаїв і вірувань [4]. Особливістю Африканської хартії є її 26 стаття, яка стосується конкретно історичної африканської проблеми апартеїду та дискримінації.

Норми Хартії передбачають не лише права дітей, а й закріплюють їх обов'язки. Зокрема, такі як: поважати батьків та літніх людей, захищати і зберігати цілісність країни їх походження, зберігати соціальну та міжнародну солідарність а також ряд інших обов'язків [3].

Не лише Африканська хартія прав і благополуччя дитини містить положення щодо захисту прав дітей. Тридцять чотири конституції в країнах Африки регулюють права дітей. Існує чимало актів щодо прав дітей у різних країнах Африки, наприклад, Акт про дітей у Кенії 2001 р., Акт про права дітей у Нігерії 2003 р., Південно-Африканський акт про дітей 2005 р. і низка інших. Міжнародні та регіональні акти та інструменти, що в них закріплені були використані у багатьох судових рішеннях у африканських країнах [7].

Вагоме місце посідає також так званий «Каїрський процес», на одному з Форумів якого було сформовано спільну позицію щодо майбутнього дітей у Африці [3].

Загалом, Хартія включає в себе цілісне уявлення про права та обов'язки, регулює усі аспекти прав дітей у Африці та стала поштовхом для регламентації механізму захисту прав дитини у національних конституціях та законах. Проте, досі проблематичним є впровадження її у дію у всіх куточках Африки, зважаючи на спосіб життя, менталітет та соціальне розшарування африканського народу, оскільки не всі навіть знають про існування такої Хартії. На відсутність ефективного захисту прав дітей впливають також відсутність політичної стабільності, економічних ресурсів, готовності звертатись в суди для захисту.

Згідно з Хартією, механізмом захисту прав дитини та впровадження норм є наднаціональні та національні процеси. Центральне місце серед наднаціональних процесів посідає Комітет експертів з прав і добробуту дитини, що здійснює функцію контролю за дотриманням зобов'язань державами, які приєдналися до Хартії. Серед національних механізмів виділяють: судові механізми вождя, механізм окружного комісара цивільної служби, кланові механізми та релігійно-церковні механізми [5].

Будь-яких із цих механізмів повинен бути незалежним від маніпулювання політичними партіями або законодавчими чи політичними органами.

Питання захисту прав дітей у Африці не поставало б так гостро, якби не виникало чимало практичних проблем щодо втілення норм міжнародних актів у реальність. У багатьох

відносінах діти частіше є жертвами порушень прав людини, ніж дорослі, а африканські діти частіше є жертвами, ніж діти на інших континентах. Вони є здебільшого жертвами голоду, неписьменності, відсутності житла [4]. У Африці найбільший рівень дитячої смертності у світі, діти є свідками громадянських конфліктів і стихійних лих. Автономія дитини у африканських традиціях сильно обмежена поняттям про те, що дорослі краще знають, що є кращим для дитини. Африканська культура та традиції пронизані економічною експлуатацією дітей за допомогою використання дитячої праці, оскільки дитяча праця у африканських країнах розглядається як виховний захід або обов'язок щодо сім'ї [8].

Також однією із проблем у сфері захисту прав дітей є невизнання або лише часткове визнання суспільством норм міжнародних правових актів. Африканський народ досі відданий власним звичаям та традиціям, а деякі з них суперечать цивілізованим правовим нормам. Йдеться про тілесні покарання, позбавлення власності, дискримінацію, нелюдські та такі, що принижують власність ритуали. Держави, що приєдналися до міжнародних правозахисних актів роблять усе можливе для скасування, зокрема, звичаїв та практик, що негативно впливають на здоров'я і життя дитини та звичаїв дискримінації дитини за ознакою статі чи іншого статусу або хоча б децю перевизначити їх так, щоб забезпечити права дітей, зберігаючи культурну цілісність товариств [9].

Ще одна складність виникає у тих країнах Африки, в яких звичаєве право співіснує з конституційним. Таких країн є дуже багато, зокрема це Ефіопія, Свaziленд, Нігерія, Південна Африка. Наприклад, у Свaziленді цивільні та кримінальні суди мають повноваження застосовувати звичаєве право і це може впливати на права дітей. Проте, є країни, в яких звичаєве право чітко регламентоване і воно навпаки намагається включити концепцію найкращого забезпечення інтересів дитини. Дана ситуація має місце у Ботсвані [6].

Таким чином, у рамках Африканської системи захисту прав дитини чільне місце має Африканська хартія прав і благополуччя дитини, що дала поштовх та основу для прийняття багатьох національних конституцій та нормативних актів, які також містять норми та механізм захисту та забезпечення прав дітей. Над проблемою захисту прав дітей у Африці працюють також міжнародні організації. Проте, якою б ідеальною не була нормативна база, не все втілюється на практиці, оскільки серед африканського народу досі побутує багато звичаїв, які порушують права дітей, деякі категорії населення є досить неосвічені та критично сприймають конституційні норми, що регулюють їх відносини не так, як це склалося впродовж багатьох років їх предками.

Джерела та література:

1. Ewunetie N. African human rights law / N. Ewunetie, A. Alemayehu // Ethiopian legal brief, 2012. – 151 p.
2. Арлетт А. А. Имплементация положений международных договоров Африканского союза о правах детей в КотД'ивуаре / А. А. Арлетт // Актуальные вопросы международного права в Африке [текст]: материалы круглого стола х ежегодной всероссийской научно-практической конференции «Актуальные проблемы современного международного права», посвященной памяти профессора Блищенко. Москва, 12 октября 2012 г. / отв. ред. А. Х. Абашидзе, Е. В. Киселева, А. М. Солнцев. – М.: рУДН, 2012. – с. 283-294.
3. Banaszak B. Systemochronyprawczlowieka / B. Banaszak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jablonski, R. Wieruszewski, K. Wojtowicz – Kraków: Zakamycze, 2005. – 368 s.
4. Lloyd A. A Theoretical analysis of the reality of children's rights in Africa: An introduction to the African Charter on the Rights and Welfare of the Child / A. Lloyd // African human rights law journal. – 2002. – Vol. 2. – № 1. – p. 11-32.
5. Kaime T. The African Charter on the rights and welfare of the child / Kaime T. – Cape Town: Pretoria University Law Press, 2009. – 259 p.
6. Cahn N. Poor children: child witches and child soldiers in Sub-Saharan Africa / N. Cahn // Ohio State journal of criminal law. – 2006. – Vol. 3. – p. 413-456.
7. Skelton A. The development of a fledgling child rights jurisprudence in Eastern and Southern Africa based on international and regional instruments / A. Skelton // African human rights law journal. – 2009. – Vol. 9. – p. 482-500.

8. Абашидзе А. Х. региональные системы защиты прав человека: учеб. пособие / А. Х. Абашидзе – М.: рУДН, 2012. – 400 с.

9. Kaime T. The Convention on the Rights of the Child and the cultural legitimacy of children's rights in Africa: Some reflections / T. Kaime // African human rights law journal. – 2005. – Vol. 5. – № 2. – p. 221-238.

Makartchuk A. The rights of children in Africa: regulation and problems of practical application. *Human rights protection is a very important issue in international law. Many international organizations are protecting the rights of the child. In Africa, this is a topical issue. There are international and national acts to protect the rights of the child in Africa. On the basis of these acts, national organizations have been established to monitor compliance with legal norms. However, in Africa, the legal norm is being implemented in a problematic manner. Because people still enjoy old traditions, power can not influence local tribes, people do not have a good standard of living and education.*

Keywords: *population, human rights, African Charter, protection mechanism, discrimination.*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ УРЯДОВИХ ТА НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В РЕГУЛЮВАННІ ПИТАНЬ МІГРАЦІЇ

К. В. Мануїлова

Зростання в сучасних умовах масштабів міжнародної міграції, численні негативні наслідки, які становлять загрозу національній безпеці і країн-донорів, і країн-реципієнтів робочої сили, викликали тенденція до посилення державного та міжнародного регулювання міграційних процесів, підвищення ролі міграційної політики.

Ключові слова: *міграція, міграційні процеси, міжнародні організації, захист прав мігрантів.*

На сучасному етапі важливим кроком для подальшого розвитку суспільства стала діяльність міжнародних міжурядових організацій, предметна сфера компетенції яких пов'язана з міграційними процесами. У зв'язку зі змінами, які відбуваються в нашому суспільстві поряд з міжурядовими організаціями виділяють також неурядові організації, які розглядають питання, пов'язані з міграцією.

ООН є головною інституцією щодо питань міграції. Як універсальна організація загальної компетенції, ООН зачіпає міжнародно-правове регулювання міграції як в діяльності своїх головних органів, так і різних установ, фондів, програм, що належать до системи ООН. ООН є майданчиком для обговорення різних аспектів міжнародно-правового регулювання міграції, ініціатором проведення конференцій і вироблення міжнародних правових норм, які стосуються міграцію населення.

У зрізі міжнародно-правового регулювання міграції ГА ООН тримає в центрі уваги проблеми розвитку, права мігрантів, трудову міграцію, біженців, торгівлю людьми і незаконне ввезення мігрантів, направляючи роботу двох своїх комітетів: Третього комітету (з питань міжнародної міграції, прав людини і гуманітарних питань) і Другого комітету (з питань міжнародної міграції та розвитку). В рамках комітетів готуються проекти резолюцій, які після обговорення і голосування приймаються на засіданнях ГА ООН. Діяльність цих комітетів дозволяє постійно приділяти належну увагу цій темі, однак формальний характер методів їх роботи перешкоджає поглибленому розгляду практичних кроків в цьому напрямку [1, с. 96-120].

Міжнародна організація з міграції (МОМ) є міжнародною міжурядовою організацією, заснованою під час конференції у м. Брюсселі 5 грудня 1951 року. Відповідно до Статуту МОМ,

метою організації є координація міжнародної міграційної політики з боку держав та міжнародних організацій, створення форуму для обговорення актуальних питань у сфері міграції, а також надання державам технічної та консультативної допомоги задля реалізації конкретних проектів у міграційній сфері.

В рамках Стратегії МОМ основними напрямками діяльності Організації є покращення управління міграцією та забезпечення належного захисту прав мігрантів, сприяння економічному та соціальному розвитку держав, заохочення та подальший розвиток міжнародного діалогу з питань міграції, а також навчання та надання підтримки державам у розробці національних програм у сфері боротьби з торгівлею людьми, особливо жінками і дітьми, відповідно до норм міжнародного права. Крім того, МОМ забезпечує впорядкування та гуманізацію заходів з регулювання міграції, координує співробітництво країн-членів у цій галузі, надає технічну та гуманітарну допомогу державам і мігрантам, зокрема біженцям та внутрішнім переселенцям.

З метою заохочення міждержавного співробітництва для забезпечення реалізації позитивного суспільного розвитку міграції та зменшення її можливого негативного впливу МОМ також проводиться активний діалог шляхом підтримки численних консультативних процесів по всьому світу, зокрема, Глобального форуму з питань міграції та розвитку. Про результати цих заходів держави-члени регулярно інформуються під час заходів, які відбуваються в рамках Генеральної Асамблеї ООН [2, с. 267].

Також важливу роль в допомозі щодо переміщення населення всередині країни надає Міжнародний Комітет Червоного Хреста, заснований в Женеві в 1863 р. і офіційно визнаний в Женевських конвенціях і Міжнародними конференціями Червоного Хреста. Комітет – незалежна гуманітарна організація з особливим статусом та є однією із складових частин Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. МКЧХ не є міжнародною або міжурядовою організацією в юридичному сенсі. Однак визнання його в найважливіших міжнародних договорах, таких, як Женевські конвенції, визначає його міжнародний статус і мандат, забезпечує привілеї та імунітети, які можна порівняти з такими, що надаються міжнародним міжурядовим організаціям.

Досить відомою міжнародною неурядовою організацією є Amnesty International, що заснована в 1961 році британським юристом. Метою своєї діяльності ця організація визначає: «...проводити дослідження і вживати дії, спрямовані на попередження та припинення порушень прав на фізичну і психологічну недоторканність, на свободу совісті та самовираження, на свободу від дискримінації в контексті своєї роботи по просуванню прав людини» [3]. Amnesty International працює по семи головним напрямкам: права жінок, права дітей, викоринення тортур і скасування смертної кари, права біженців, права в'язнів совісті, захист людської гідності. Крім того, одним з найважливіших своїх завдань організація вважає за необхідне покінчити з незаконними вбивствами в умовах збройних конфліктів і захищати права біженців, мігрантів та шукачів притулку. Робота Amnesty International націлена не тільки на уряди, але і на неурядові організації та приватних осіб (недержавних суб'єктів).

Отже, в умовах зростання масштабів міжнародної міграції, роль міжнародних (міжурядових та неурядових) організацій в керуванні цими процесами значно підвищується. Це знаходить свій прояв як в поглибленні та розширенні напрямків діяльності міжнародних (міжурядових) організацій загальної компетенції, так і в появі спеціалізованих міжнародних (міжурядових та неурядових) організацій, предметом діяльності яких є саме питання міграційної політики.

Джерела та література:

1. Киселева Е. В. *Международно-правовое регулирование миграции: учебное пособие.* Москва: РУДН, 2012. – 398 с.
2. Матвієнко В. М., Ковтун О. Ю. *Міжнародна організація у справах міграції.* Українська дипломатична енциклопедія. Київ: Знання України, 2004. – Т. 2. – 812 с.
3. Amnesty International: Official web-site. URL: <http://amnesty.org.ua>

Manuilova K. The role of international governmental and non-governmental organizations in regulations of migration process. *The increase in the current conditions of the scale of international migration, the numerous negative consequences that threaten national security and both donor countries and the countries-recipients of the labor force, have caused a tendency to strengthen the state and international regulation of migration processes and increase the role of migration policy.*

Keywords: *migration, migration processes, international organizations, protection of migrants' rights.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ ПОЖЕРТВИ

I. В. Матвеев

Науковий керівник: к.ю.н., доц. З. Ф. Самчук-Колодяжна

В статті розглядаються питання правової природи договору пожертви, особливості його істотних умов, специфіки сторін, імперативності використання пожертви, достатність правового регулювання прав сторін за договором пожертви.

Ключові слова: *договірна природа, дарування, жертва, суспільно-корисна мета, цільове використання, благодійництво, загальна користь, добровільна безкорислива жертва.*

Дарування є одним з найстаріших інститутів цивільного права. Так, формування інституту дарування в римському праві, як підстави виникнення права власності розпочалося в період республіки (V-I ст. до н. е.). Хоча тут воно розглядалось більше як одностороння угода, оскільки саме вчення про дарування розміщали у загальній частині цивільного права. Винятки стосувались обіцянок дарунку, якщо вони здійснювались у формі стимуляції, тоді можна було б угледіти елементи консенсуальності договору. Цікавим фактом з історії цього договору є те, що за римським правом значна кількість дарівних актів вчинялася між членами однієї сім'ї, тому значне місце у регулюванні сімейних майнових відносин приділялось саме даруванню (зокрема, обмеженню свободи дарування між подружжям, між близькими особами одного будинковолодіння).

Історія умов в договорі дарування сягає також ще часів римського права. Стосовно безвідплатних розпоряджень майном існував інститут наказу (modus), коли мова йшла про форму вчинення дарування *donatio sub modo* - дарування з покладенням на обдаровуваного обов'язку що-небудь виконати; невиконання такого наказу дає дарувальнику альтернативне право вимагати виконання його або повернення дарунку (дарування під умовою). Зміст *modus* або наказу полягав у тому, що на особу, на користь якої вчинялось дарування, покладался обов'язок виконати що-небудь (наприклад, даруючи сад, наказати в певні дні дозволяти іншим людям прогулюватись ним). Метою наказу було задоволення бажання дарувальника як праворозпорядчої особи. Невиконання наказу не зупиняло юридичний ефект угоди, а лише давало право на подання позову про виконання умови або про припинення договору і повернення дарунку [2, с. 83].

Основа сучасних положень щодо предмету та ознак дарування закладена у творах видатних дореволюційних вчених-цивілістів Мейера Д. І., Шершеневича Г. Ф., Грімма Д. Д. та роботах відомих сучасних науковців у сфері цивільного права: Д. Бобрової, М. Брагінського, С. Бервено, О. Дзери, А. Довгерта, В. Коссака, Н. Кузнецової, В. Луця, О. Підпригорі, Б. Пугінського, М. Сібільова, Н. Саніахметової, Є. Харитонова, В. Щербини та ін.

Дефініція договору дарування визначена в ст. 717 Цивільного кодексу України.

За договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати у майбутньому іншій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність [4].

В цивілістичній науці це поняття визначено неоднозначно. Для прикладу вкажемо на деякі з них.

Відповідно до § 938 Книги загальних цивільних законів Франції договір, у якому залишається комусь безоплатно якась річ, називається даруванням ("даровизною") [3, с. 10].

§ 516 Німецького цивільного уложення визначає дарування як надання ("предоставление") майна, завдяки якому одна особа (дарувальник) збагачує за рахунок свого майна іншу особу (обдаровуваного), при цьому сторони згодні в тому, що надання здійснюється безоплатно. Дарування є безоплатним наданням, яке має місце серед людей при їх житті, і вчиняється у формі договору [3, с. 212].

Основним критерієм, за яким слід відрізнити договір дарування від усіх інших безоплатних надань, є вид правовідносин, з приводу яких виникають права і обов'язки сторін. Так, "не можуть вважатися даруванням виплати премій працівникам у порядку існуючої системи оплати праці, виплати в порядку соціального захисту населення, приватизація громадянами державного майна на підставі приватизаційних сертифікатів", тобто такі надання, які виникають з правовідносин трудових, соціального забезпечення і т.д. [5, с. 596].

Слід зазначити, що множинність форм здійснення дарівних дій не обов'язково повинна міститися у диспозиції норми, оскільки для визнання договору дарування необхідна сама безоплатність переходу майна або майнових прав та згода сторін на вчинення дарування.

Різновидом договору дарування є новий для ЦК інститут пожертви. Пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів особам, встановленим частиною першою статті 720 ЦК України, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети [4].

Пожертва за своєю правовою природою є різновидом договору дарування. Водночас для пожертви характерні специфічні, відмінні від дарування ознаки. У першу чергу такі особливості стосуються предмета договору: предметом пожертви не можуть бути майнові права (інше майно, не вилучене з цивільного обороту, може бути предметом договору пожертви). Крім того, жертва передбачає цільове призначення предмета такого договору. Зокрема, разом з прийняттям пожертви на особу покладається обов'язок використовувати предмет договору виключно з метою досягнення певної, наперед обумовленої суспільно-корисної мети. Тому, жертвою буде лише такий договір дарування, в якому є вказівка на цільове використання дарунка. У протилежному випадку безоплатна передача дарунка за договором буде вважатися звичайним договором дарування.

Специфічними рисами пожертви, є насамперед, визначення мети, для досягнення якої даруються певні речі. Мета визначається договором і жертвувач має право здійснювати контроль за використанням пожертви, відповідно до обумовленої договором мети. Отже право власності особи, якій жертвували майно, має певні особливості. Така особа не має права здійснювати належне їй право як абсолютне. Адже використання пожертви на інші, не обумовлені договором цілі, навіть якщо таке використання за призначенням виявилось неможливим, допускається лише за згодою жертвувача. У разі смерті жертвувача чи ліквідації юридичної особи – жертвувача, використання пожертви для інших цілей може здійснюватися за рішенням суду (ч. 2 ст. 730 ЦКУ). Доцільно звернути увагу, що в правозастосувальній діяльності неодмінно виникне питання - хто ж може звернутися до суду з відповідною вимогою у випадку використання пожертви всупереч обумовленим цілям чи про зміну мети її використання. Тобто механізм реалізації такого законодавчого положення практично відсутній. Очевидно, що правом на звернення до суду у випадку використання пожертви всупереч обумовленим цілям та про зміну цільового її використання мають бути наділені будь-які зацікавлені особи, про що має бути зазначено у ч. 2 ст. 730 ЦКУ [4].

Мета, за якою передається жертва полягає в загальній користі.

Загальна користь передбачає, що невизначена кількість осіб може користуватися дарунком. У протилежному випадку, якщо кошти призначаються конкретній особі без певного призначення, то в даному випадку має місце звичайний договір дарування.

Виділення коштів з державного або місцевого бюджету, у тому числі для загальнокорисних цілей, не є жертвою, оскільки в даному випадку немає дарування - кошти використовуються за прямим призначенням.

Отже, пожертвою визнається дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів.

Пожертва як різновид договору дарування передбачає дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів фізичним, юридичним особам, державі Україна, Автономній Республіці Крим, адміністративно-територіальним утворенням для досягнення ними певної, наперед визначеної мети

Учасниками договору пожертви можуть бути суб'єкти, визначені ч. 1 ст. 720 ЦК (фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальна громада). Договір пожертви, як і договір дарування, може бути укладений представником жертвувача, який діє на підставі відповідного доручення [4].

Необхідно враховувати, що жертва є однією із форм благодійницької діяльності, у зв'язку з чим можливим є застосування спеціального законодавства. Зокрема, Закону України «Про благодійництво та благодійні організації», яким у ст. 1 передбачено, що благодійництво - це добровільна безкорислива жертва фізичних та юридичних осіб у наданні набувачам матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги. А відповідно до ст. 16 даного Закону благодійна допомога може надаватися набувачам також у вигляді дарування [1].

Договір про жертву є укладеним з моменту прийняття жертви. Договір про жертву відноситься до реальних договорів. Договір вважається укладеним з моменту прийняття жертви. Тобто з того моменту, коли особа, якій передається жертва, підтвердить свою згоду на її прийняття. Змусити особу прийняти жертву не можна. Тому й моментом виникнення договірних правовідносин за договором про жертву є прийняття жертви. Контроль за цільвим використанням жертви, на відміну від договору дарування, покладено на жертвувача. Зміна мети використання можлива лише за згодою жертвувача, а в разі його смерті чи ліквідації юридичної особи – за рішенням суду.

До договору про жертву застосовуються положення про договір дарування, якщо інше не встановлено законом.

Висновки. Виходячи з того, що жертва за правовою природою є різновидом договору дарування, то положення про договір дарування застосовуються як правова основа для регулювання відносин з приводу жертви із застосуванням загальних та спеціальних способів захисту прав сторін. Зокрема, при укладанні договору жертви слід дотримуватись вимог ст. 719 ЦК про форму договору дарування. Крім того, жертвувач, як і дарувальник, зобов'язаний попередити обдаровуваного про недоліки та особливі властивості предмета договору про жертву, якщо такі можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна обдаровуваного або інших осіб. При невиконанні цього обов'язку жертвувач повинен відшкодувати завдану жертвою шкоду. Якщо законом встановлені спеціальні норми щодо регулювання договору про жертву, то мають застосовуватись такі положення. Зважаючи на викладене, жертва, як і дарування, завжди є договором, заснованим на взаємній згоді сторін, який передбачає згоду обдаровуваної особи безоплатно прийняти пропонуване майно та використовувати його з наперед визначеною загальнокорисною метою.

Джерела та література:

1. Про благодійництво та благодійну діяльність: Закон України від 3 лютого 2013 р. // Відомості Верховної Ради України – 2013 – № 12 – Ст. 47.
2. Ісаєв А. Участь суб'єктів публічного права в договорі дарування. / А. Ісаєв // Підприємство, господарство і право. – 2011. – № 2. – С. 83.
3. Фурса С. Я. Договор дарения по новому ГК. / С. Я. Фурса // Юридическая практика. – 2010. – № 3. – С. 10.
4. Цивільний кодекс України: Прийнят. 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 46.
5. Шевченко Я. М. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар; за заг. ред. Я. М. Шевченко / Шевченко Я. М., Білоусов Ю. В., Дзера О. В. та ін. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – Ч. 2 - 896 с.

Matveev I. Peculiarities of protection of the rights of the parties under the contract of donations. *The article deals with the legal nature of the donation contract, its essential conditions features, the specifics of the parties, the imperative use, the sufficiency of legal regulation.*

Keywords: *contractual nature, gift, donation, socially useful purpose, purposeful use, charity, general benefit, voluntary unselfish donation.*

ДЕФОРМАЦІЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ: ПОНЯТТЯ, СТАДІЇ ТА ФОРМИ

Н. І. Матвійчук, В. П. Челій

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. М. Ю. Щирба

У дослідженні проаналізовано поняття та основні форми деформації правової свідомості. Визначено основні фактори, що впливають на виникнення цього складного явища та запропоновані варіанти їх подолання.

Ключові слова: *правосвідомість, деформація правосвідомості, правовий інфантилізм, правовий нігілізм, правовий ідеалізм, перероджена правосвідомість.*

У сучасній правовій теорії під правосвідомістю зазвичай розуміють сукупність емоцій, почуттів, настанов, ідей, теорій, концепцій, за посередництвом яких відображається правова дійсність, формуються ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямів розвитку правової системи [9, с. 147].

Ми розуміємо під правосвідомістю різновид суспільної свідомості, який відображає в правових чуттєво-раціональних формах існуючу правову дійсність, правові явища, що існували в минулому, і бажані правові явища, здійснює нормативно-регулюючу дію на соціальну діяльність людей [10, с. 30].

Аналізуючи детально весь процес формування правосвідомості в Україні сьогодні, варто зупинитись на основній проблемі, яка виникає (або ж потенційно може виникнути) на його шляху. Так, досить поширеним явище нашого суспільного буття є деформація правосвідомості.

Деформація (від лат. *deformatio* – спотворення) правової свідомості припускає деякий початковий запас правових за своєю природою поглядів, знань, установок, які з різних причин перетворилися на якісь інші, неправові конструкції або залишилися правовими лише номінально або частково [4, с. 161].

Деформація правової свідомості – це соціально-правове явище, що характеризується зміною його стану, під час якої у носіїв формуються певні ідеї, уявлення, погляди, знання, почуття і настрої, переживання та емоції, які викривлено відображають дійсність і виражають негативне ставлення до діючого права, законності і правопорядку. Як справедливо зазначає Ю. Калиновський, деформації правосвідомості "являють собою спотворення форми та змісту правових установок, навичок і звичок" [2, с. 218-219].

Крайнім ступенем викривлення правової свідомості індивіда є злочинна правосвідомість, яка заперечує вихідні ідеї права. І. О. Ільїн з цього приводу писав: "Немає людини без правосвідомості, але є безліч людей із зневажливою, запущеною, потворною або навіть здичавілою правосвідомістю. Однак і слабка, продажна, рабська, злочинна правосвідомість залишається правосвідомістю, хоча її душевно-духовна будова виявляється невірною, а її зміст і мотиви хибними і дурними" [1, с. 178].

Можна виділити декілька послідовних стадій процесу деформації правосвідомості. Перша пов'язана з інформаційно-пізнавальним рівнем правової установки. На цій стадії створюються можливості для когнітивного дисонансу, тобто розбіжності між старими стереотипами й новою інформацією, яку суб'єкт сприймає як значущу, важливу, цінну, що потребує ретельного розгляду. Друга стадія стосується оціночного рівня правової установки,

оскільки дисонанс є неприємним для особи, то виникає прагнення позбутися неузгодженості й відновити звичний порядок. Третя пов'язана з регулятивним рівнем правової установки. Індивід зіставляє неузгоджені елементи і приводить їх у систему, знаходячи їм місце у своїх уявленнях про належне, цінне, правильне. У випадках коли регулятивний рівень порушено і процес деформації не дає можливості адекватно зіставляти подібні протиріччя, суб'єкт може перебудувати свої уявлення про цінності, відкинувши старі як такі, що не відповідають дійсності. На їх місці виникають інші цінності, що не відповідають правовим. На цьому рівні виникає ставлення до цінностей і норм права, а також специфічна правова активність, що виражається в поведінці з позитивним або ж деформованим ухилом.

Ю. Ю. Калиновський до основних ознак деформації правосвідомості відносить такі: будь-яка деформація правосвідомості є негативною за своєю соціально-правовою природою і становить загрозу для суспільства; деформацію правосвідомості можна виявити лише тоді, коли в суспільстві існують усталені критерії нормальної (недеформованої) правосвідомості; деформація правосвідомості не виключає у її носіїв наявності певних правових поглядів, ідей, уявлень; деформація правосвідомості характеризується негативним ставленням її носіїв до діючого права, правосуддя та законності [3, с. 250].

Можна виділити такі форми деформації правосвідомості: правовий інфантилізм, правовий нігілізм, правовий ідеалізм (фетишизм), перероджену правосвідомість. Вони перш за все торкаються деформації індивідуальної правосвідомості, що не виключає їхнього вияву на груповому і суспільному рівнях.

Правовий інфантилізм є більш м'якою формою деформованої правосвідомості людини, це – поверхневе і безвідповідальне, індиферентне ставлення до вимог закону. Ця позиція означає відсторонене, байдуже ставлення до права, що випливає з громадянської пасивності, слабкої освіченості та є наслідком нерозвиненої правосвідомості людини або виявляється у неналежному виконанні держслужбовцями тих або інших правозначущих функцій. Ця правова безвідповідальність мотивується в кожному випадку різними обставинами: від звичайних людських мотивів, небажання брати на себе фахову відповідальність – до зухвалої переконаності в юридичній безкарності. Правовий інфантилізм тягне деструктивні соціальні наслідки і формує негативні стереотипи правової культури.

Правовий нігілізм – це різновид деформації правової свідомості, який виражається в наявності у носіїв зневажливого, негативного або байдужого ставлення до права і правової дійсності за відсутності умислу скоєння правопорушень. О. Скаун визначає правовий нігілізм як «деформований стан правосвідомості особи, суспільства, групи, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір» [8, с. 487]. Своєю чергою, П. Баранов також підкреслює важливість уточнення, що правовий нігілізм виключає свідомий злочинний намір. Вказівку на відсутність злочинного наміру дослідник пояснює необхідністю відмежувати правовий нігілізм від інших форм деформації, що знаходяться вже за межами сфери права як такого. На його думку, ігнорування закону і злочинної мети, а також злочинне законодавство і т.п. – явища, які є самостійними формами деформації правосвідомості [7, с. 482]. До причин правового нігілізму можна зарахувати низьку загальну і правову культуру населення, незадовільну якість законодавства, його декларативність, стан всюдозволеності у суспільстві та у державі.

М. І. Матузов визначає правовий ідеалізм як переоцінку права, та зазначає, що дане явище «підживлює» себе нерозвинутою і деформованою правосвідомістю [5, с. 712]. О. Б. Костенко, досліджуючи явище правового ідеалізму з позицій філософії права, визначив його як один з філософсько-правових підходів до онтологічного, гносеологічного, аксіологічного, деонтологічного та праксіологічного обґрунтування природи, форм вияву і призначення права в суспільстві та державі [11, Т. 1, с. 656].

Цьому явищу властива переоцінка ролі і місця права в житті суспільства. Ця форма деформації правосвідомості супроводжує людську цивілізацію практично на всьому шляху її розвитку. Правовий ідеалізм властивий початковим етапам багатьох реформ. Його позитивна риса в тому, що він підтримує повагу до права та правової системи в цілому. Основна ж небезпека правового ідеалізму полягає в тому, що чим більший розрив між очікуваними

результатами від реформи та її фактичними результатами, тим з більшою вірогідністю можливе настання правового нігілізму згодом.

Найважчою формою деформації правосвідомості є феномен її переродження. Від правового нігілізму в чистому вигляді перероджена правосвідомість відрізняється не тільки ступенем суспільної небезпеки, але й мотивацією. Перероджена правосвідомість заснована на свідомому запереченні закону за мотивами користі, жорстокості, жадібності й т. п. Основним наслідком переродження правосвідомості індивідів є здійснення ними різних злочинів, після чого варто говорити про кримінальну правосвідомість [6].

З огляду на вище викладене варто зробити наступні висновки, що сьогодні, як ніколи, необхідно акцентувати увагу на тому, що на рівень правосвідомості громадян (й відповідно – кількості проявів її деформації) впливає ціла низка різномірних факторів, зокрема відсутність єдиної високоефективної системи правового виховання, а також популяризація антиправової поведінки через ЗМІ. Для того, щоб масова правосвідомість була здоровою, а наша держава розвивалася у напрямку правової – громадянам необхідно розсудливо оцінювати закони та визначати їх значення, дотримуватись вимог чинного законодавства та щоразу підвищувати власний рівень правової культури. А це передбачає вдосконалення правових норм, практики юридичних інститутів, правових процесів, правовідносин, правового мислення, правосвідомості, політичного оцінювання права, законотворчої і правозастосовної діяльності, правомірної поведінки, правового виховання, юридичної науки та інших явищ позитивно-правової властивості, що дозволить Україні посісти гідне місце у спільноті європейських народів.

Джерела та література:

1. Ильин И. А. О сущности правосознания / И. А. Ильин. – М.: Рагорть, 1993. – 325 с.
2. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність: Монографія. – Харків: Право, 2008. – 288 с.
3. Калиновський Ю. Ю. Парадигмальні виміри правосвідомості українського суспільства [Текст]: монографія / Ю.Ю. Калиновський. – Х.: Майдан, 2012. – 346 с.
4. Лихатина А. Л. Деформации правосознания в структуре противоправного поведения // Вестник Бурятского государственного университета. – 2008. – № 2. – С. 157-162.
5. Матузов Н. И. Теория государства и права: курс лекций / Н. И. Матузов, А. В. Малко. – [2-е изд. перераб. и доп.]. – М.: Юрист, 2001. – 776 с.
6. Насилие, жестокость, агрессия. Криминально-психологическое исследование: Сборник научных трудов / ВНИИ проблем укрепл. закон. и правопорядка. — М., 1990. — 149 с.
7. Общая теория права: курс лекций / под ред. В. К. Бабаева. – Нижний Новгород, 1993. – 488 с.
8. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / О. Ф. Скакун. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
9. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – С. 147.
10. Черкас М. Є. Правосвідомість та її функції в механізмі правового регулювання: монографія / М. Є. Черкас. – Х.: Право, 2014. – С. 30.
11. Юридична енциклопедія: у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К.: «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1998-2004.

Matviichuk N., Chelii V. The deformations of legal consciousness: concept, stages and forms. *The research analyzes the concepts and basic forms of deformation of legal consciousness. The main factors influencing the occurrence of this complex phenomenon are determined and suggested variants of their overcoming.*

Keywords: *legal consciousness, deformation of legal consciousness, legal infantilism, legal nihilism, legal idealism, degenerate legal consciousness.*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ

С. Р. Мокійчук

Науковий керівник: к.ю.н., доц. О. Л. Старко

Стаття присвячена проблемі забезпечення права людини на життя. У статті розглядається питання про кримінальну відповідальність за доведення до самогубства за законодавством зарубіжних країн.

Ключові слова: самогубство, кримінальна відповідальність, право на життя, кримінальне законодавство, країни Європи.

Проблема забезпечення охорони права на життя знаходиться у центрі уваги всієї світової спільноти. І це не дивно, оскільки реальне забезпечення права на життя, яке очолює всю існуючу у сучасному суспільстві систему прав особи, є одним з найважливіших показників рівня демократичності держави. Такі реалії сьогодення, як зростання суїциду, незахищеність прав людини і громадянина, демографічна криза, природні та техногенні катастрофи, зростання кількості злочинів проти життя особи та громадської безпеки, а також розвиток трансплантології, реаніматології, репродуктивних технологій тощо, актуалізують наявну проблему та висувають потребу більш детального її дослідження. До таких питань належать питання щодо гарантій реалізації права людини на життя. Кримінальне законодавство України та багатьох зарубіжних країн передбачає відповідальність за доведення до самогубства. Водночас у законодавстві зарубіжних країн, поряд з відповідальністю за доведення до самогубства, присутні й інші норми, які виступають як гарантії забезпечення права на життя. Зокрема, це статті, де передбачено відповідальність за схиляння, підбурювання, допомогу у вчиненні самогубства тощо.

Загалом, ці кримінально-правові норми можна умовно розділити на такі групи:

1. Норми про відповідальність за доведення до самогубства: КК України, КК Болгарії, Естонії, Азербайджану, Грузії, Росії та ін.

Так, згідно норм КК Естонської Республіки (ст. 106), крім жорстоко поводження, до способів злочину належить ще й знущання: «Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство шляхом жорстокого поводження з ним або знущання над ним – карається...» [1, с. 260]. За ст. 150 КК Молдови передбачена відповідальність за доведення до самогубства або замаху на нього, що з'явилося результатом цькування, наклепу або образи з боку винного [2].

КК Іспанії не містить окремої норми за доведення до самогубства, проте у статті про «Вбивство і його види» (ч. 1 ст. 143) йдеться про відповідальність того, хто довів до самогубства іншу людини [3].

2. Норми про відповідальність за схиляння до самогубства (ст. 78 КК Австрії, ст. 133 КК Литви, ст. 151 КК Польщі, ст. 115 КК Швейцарії). Частина 1 ст. 151 КК Республіки Сан-Марино передбачає відповідальність лише, при наявності матеріальної, чи іншої залежності між самогубцем і особою, яка доводить до самогубства: «Підбурювання до самогубства або сприяння цьому, якщо воно призводить до смерті, підлягає покаранню...». У КК Сан-Марино підбурювання до самогубства дитини у віці 14 років або недієздатного розглядається як вбивство [4, с. 662].

О. О. Колінько зазначає, що в КК таких країн, як Австрія (ст. 78 "Схиляння до самогубства": Хто схиляє іншу людину до того, щоб вона себе вбила, або допомагає їй в цьому, карається..."), і Швейцарія (ст. 115 "Схиляння до самогубства і пособництво у вчиненні самогубства": "Хто з корисливих мотивів схиляє когонебудь до самогубства або допомагає йому в цьому, якщо відбувається самогубство або замах на нього, то...") схиляння до вчинення самогубства є одним із способів доведення до самогубства [1, с. 261].

3. Відповідальність за надання допомоги при самогубстві (КК Польщі, КК Литви, КК Італії, Австрії, Швейцарії). Так наприклад, ст. 151 КК Польщі передбачає відповідальність для того, «хто шляхом вмовляння або наданням допомоги доводить людини до замаху на своє життя, підлягає покаранню...» [5].

4. Відповідальність самогубця за недале самогубство (КК Сан-Марино). За ч. 2 ст. 151 КК Сан-Марино кримінальна відповідальність настає і для самогубця, в тому випадку, якщо спроба самогубства не доведена до кінця [1, с. 261].

Цілом дієвим, на наш погляд, кримінально-правовим засобом протидії самогубству є норми зарубіжних КК про відповідальність за надання допомоги при самогубстві. Варто було б передбачити відповідальність за надання допомоги у вчиненні самогубства і в КК України (як кваліфікуючої ознаки або як однієї із конститутивних ознак об'єктивної сторони основного складу злочину).

Джерела та література:

1. Колінько О. О. Доведення до самогубства: порівняльна характеристика українського і зарубіжного кримінального законодавства // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 1. — С. 258-264.

2. Кримінальний кодекс Республіки Молдовія. — [Електронний ресурс].— https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30394923

3. Кримінальний кодекс Іспанії — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://iartlibrary2007.narod.ru/kodeks/ispanii_uk.doc

4. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: Монографія / М. І. Хавронюк. — К.: Юрисконсульт, 2006. — 1048 с.

5. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. А. И. Лукашов, Н. Ф. Кузнецова; пер. с пол. Д. А. Барилевич. - СПб: Юрид. центр Пресс, 2001. - 298 с.

Mokiychuk S. Responsibility for suicide incitement as a guarantee of enforcement of the right for life. *This article is dedicated to the problem of enforcement of the persons right for life. It highlights criminal responsibility for suicide incitement by the law of foreign countries.*

Keywords: *suicide, criminal responsibility, right for life, criminal law, European countries.*

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ДЕМОКРАТІЇ

К. С. Музичук

Стаття присвячена висвітленню правової суті інформаційних прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України. З метою встановлення значення інформаційних прав для розвитку демократії здійснено аналіз конституцій країн Європи. На підставі дослідження виділено низку функцій, завдяки яким інформаційні права сприяють розвитку демократичного суспільства, що підтверджує потребу здійснення їх захисту відповідно до демократичних цінностей.

Ключові слова: *інформаційні права і свободи людини, демократія, конституція, захист.*

Інформаційні права і свободи є одними з основних прав (зазначено Резолюцією 59 (1) Генеральної Асамблеї ООН: «Свобода інформації є основним правом і критерієм усіх інших свобод» [1]), а тому саме від їх дотримання залежить стан демократії в державі. Ефективне забезпечення нашої державою вказаних прав сприятиме піднесенню демократії в Україні на новий вищий рівень.

Вивчення інформаційних прав через призму демократії є новим поглядом в юридичній науці. Раніше схожа тема досліджувалася в монографії [2]. Окремо питання інформаційного

права та демократії піднімалися в доробку вчених Б. В. Авер'янової, О. М. Гончаренка, В. В. Костицького, В. А. Мелешенка, Л. М. Москвич, В. Ф. Погорілка, П. М. Рабіновича, Ю. С. Шемшученка.

Завданням даної статті є дослідження та аналіз інформаційних прав і свобод людини в конституціях демократичних країн Європи з метою з'ясування їх впливу на рівень демократії в країні.

До інформаційних прав і свобод людини відносимо гарантовані розділом II Конституції України: 1) право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31); 2) право на свободу особистого і сімейного життя (ст. 32); 3) право на свободу думки і слова, вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію в будь-який спосіб (ст. 34); 4) право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатись до органів державної влади і місцевого самоврядування (ст.40); 5) право на безпечне довкілля та достовірну інформацію про його стан (ст. 50); 6) право на свободу творчості і доступу до культурних цінностей (ст. 54) [2, с. 17-18].

Хоча інформаційні права і свободи людини є найбільш вразливими, їх у найбільшій мірі потребує становлення демократії.

Для з'ясування правової суті інформаційних прав і свобод людини було вирішено звернутись до конституцій країн ЄС та США, які мали найвищий рівень демократії. Спирались на результати класифікації країн світу за рівнем демократії, встановленому командою «Economist Intelligence Unit» (як правило, брались до уваги країни з повноцінною демократією). Одночасно здійснювалося вивчення прецедентної практики ЄСПЛ, зокрема тлумачення цієї наднаціональної судової інстанції, в справах, де відстоювалися інформаційні права і свободи людини.

В результаті проведених пошуків вдалось встановити як правову сутність інформаційних прав і свобод людини, так і їх значення для демократії. Зокрема, з'ясовано, що інформаційні права притаманні лише людині, адже вони породжуються людською гідністю. Ці права входять і до економічних, і до соціальних, і до культурних прав. Вони входять і до політичних прав, суттєво впливаючи на якість життя демократичної країни. Підтвердженням може слугувати норма Конституції Люксембургу: «(1) Якість люксембуржця набувається, зберігається та втрачається відповідно до норм, встановлених цивільним законодавством.

(2) Чинна Конституція та інші закони, які стосуються політичних прав, визначають необхідні умови, крім цієї якості, для здійснення цих прав»[3, ст. 9].

Інформаційні права і свободи особи в країнах ЄС належать до основних. Зокрема, у Конституції Мальти: «Оскільки на Мальті кожному належать основні права і свободи, тобто право, ... підпорядковане його обов'язку дотримуватися прав і свобод інших осіб і всезагальних інтересів на будь-яке і на всі з наступних прав, а саме:

(в) на свободу совісті, слова, мирних зібрань та об'єднань; і

(с) на повагу до приватного і сімейного життя»[4, ст. 32].

Дослідженням встановлено, що в країнах ЄС значення інформаційних прав і свобод людини має спільне підґрунтя. Підтвердженням сказаному є:

1) інформаційні права і свободи людини забезпечують контролюючу функцію народу над діяльністю держави. Доказом слугує португальська конституційна норма: «Усі громадяни мають право на отримання об'єктивних відомостей про дії держави і публічних закладів, а також на отримання інформації від Уряду чи інших органів влади про управління громадськими справами»[5, ст. 48, п. 2];

2) завдяки інформаційним правам і свободам людини забезпечується участь кожного в управлінні країною: «Суспільство має право вимагати звіту в кожній посадовій особі за довірену йому частку управління. ...нехтування прав людини і неповага до них є єдиними причинами суспільних бід і вад Уряду...» [6, ст. 15];

3) міжнародні договори та акти міжнародних організацій не дають можливості вийти за рамки демократії;

4) будь-які дії влади, особливо законодавчої, за допомогою інформаційних прав і свобод спрямовуються на врахування інтересів більшої частини населення, що зміцнює демократію;

5) обмеження на інформацію можливе тільки для суспільного блага;

- 6) інформаційні права і свободи людини є основою суспільного блага (демократії – К. М.);
- 7) завдяки інформаційним правам і свободам усі забезпечуються об'єктивною інформацією, поширюються витвори літератури і мистецтва, сприяючи культурному розвитку країни;
- 8) ці права породжують багатоманітність демократичних думок, демократичний плюралізм, повагу основних прав і свобод забезпечуючи демократію участі;
- 9) окремі інформаційні права людини є основою демократичного суспільства; серед них – право на свободу слова, яке реалізується різними способами, має мінімальне обмеження і впливає на усі сторони функціонування держави;
- 10) інформаційні права і свободи надають можливість кожному брати участь не тільки в діяльності держави, а й в діяльності органів самоврядування;
- 11) інформаційні права і свободи дають змогу кожному впливати ще й на громадські організації та заклади в сфері публічної адміністрації;
- 12) від інформаційних прав і свобод людини залежить стан та охорона навколишнього середовища.

Із наведеного слідує, що демократія є найкращою гарантією свободи висловлення власної думки. І саме стан захищеності та дотримання інформаційних прав і свобод людини визначає рівень розвитку демократії в державі. На перспективу подальших розвідок залишаємо дослідження впливу демократії на розвиток інформаційних прав в кожній країні Європи.

Джерела та література:

1. Резолюція 59 (1) Генеральної Асамблеї ООН «Созыв международной конференции по вопросу о свободе информации» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.advocet.ru/news/38/843.
2. Музичук К. С. Демократичні основи захисту інформаційних прав і свобод людини в суді [Текст]: монографія / Катерина Сергіївна Музичук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 220 с. – ISBN 978-617-7272-08-2.
3. Люксембург. Конституція (2004). Конституція Великого герцогства Люксембурга // Конституція государств Европы: В 3 т. Т.2 / Под общей редакцией и со вступительной статьей директора Института законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации Л. А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – С.402-418. – ISBN 5-89123-522-6.
4. Мальта. Конституція (1964). Конституція Республики Мальта // Конституции государств Европы: В 3 т. Т.2 / Под общей редакцией и со вступительной статьей директора Института законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации Л. А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – С.468-533. – ISBN 5-89123-522-6.
5. Португалія. Конституція (1976). Constituição da República Portuguesa. Actualizada de acordo com a Lei Constitucional no. 1/2005. Declaração Universal dos Direitos do Homem. Lei do Tribunal Constitucional. Iniciativa Legislativa de Cidadãos Estatutos Político-Administrativos das Regiões Autónomas. – Biblioteca Nacional de Portugal-Catálogo na Publicação. – 2010. – 343 p. – ISBN 978-972-40-3967-1.
6. Франція. Конституція (1958). Constitution française du 4 octobre 1958 après la révision de juillet 2008. Impression: Journaux officiels Imprimé en France. Dépôt légal: 4 trimestre 2008. – 56 p. – ISBN 9-782-110-074-676.f

Muzychuk K. Information rights and human freedoms and their significance for democracy. *The article is devoted to the clarification of the legal essence of information rights and freedoms guaranteed by the Constitution of Ukraine. In order to establish the importance of information rights for the development of democracy, an analysis of the constitutions of European countries was carried out. Based on the research, a set of functions have been identified through which information rights promote the development of a democratic society, which confirms the need for their protection in accordance with democratic values.*

Keywords: *information rights and human freedoms, democracy, constitution, protection.*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ**О. І. Назарук**

В статті розглянуті особливості генезису законодавства у сфері забезпечення права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Визначено напрями такого розвитку в різні історичні періоди.

Ключові слова: розвиток, шкода, відшкодування, кримінальне правопорушення.

Встановлення змісту будь-якого поняття, в тому числі правового, неможливе без дослідження його історичних витоків. Із зародженням первинних форм цивілізації, люди усвідомлювали необхідність захисту прав особи, які порушувалися протиправними діями інших осіб.

Як відомо, країни Стародавнього Заходу стали першими зародками людської цивілізації, що творили власну державність та правову систему. Так, в законах Хетського царства та Зводі законів царя Хаммурапі використовувався майновий, як правило грошовий, еквівалент для відшкодування шкоди, спричиненої життю, здоров'ю, майну осіб, в тому числі життю та здоров'ю рабів [2, с. 7-8].

В одній з найстаріших історичних пам'яток вітчизняного права, „Руській Правді“, відшкодування збитків, поряд з відплатою (карою), вважалося покаранням. Зокрема, за вбивство вільної людини стягувався грошовий штраф (віра) на користь князя, а родичам потерпілого надавалась грошова винагорода (головництво). Більш суворе покарання застосовувалося до тих, хто своїми діями образить людину, тобто вчинить проступок проти її честі: це могло бути побиття палкою, батогом, виривання вусу чи бороди та інше [6, с. 276-277].

В кримінальному процесі того часу сторонами вважалися позивач (чолобитник) та відповідач. Позивач самостійно вживав заходи щодо розшуку викраденого майна, переслідування, затримання правопорушника та доставлення його до суду. Доведення вини злочинця у вчиненні протиправного діяння покладалося на позивача, який фактично наділявся повноваженнями сторони обвинувачення. Потерпіла у справі сторона зобов'язана була самостійно вживати заходи щодо забезпечення свого права на відшкодування шкоди, завданої протиправними діями інших осіб.

З XIV століття українські землі входили до складу Польського королівства та Великого князівства Литовського, пізніше до Росії, Австрії та інших країн. Водночас, перебування українських земель у складі інших держав історично співпадає з формуванням та утвердженням власних державотворчих процесів в Україні, зокрема виникненням та розвитком козацьких традицій. Так, кримінальний процес Гетьманщини був змагальним за своєю формою. В судовому розгляді активно брали участь дві сторони: сторона обвинувачення (позивач) і сторона захисту (пізваний), які вели спір, доводили свою правоту, використовуючи фактичний матеріал і судові докази [5, с. 384]. Позивач повинен був самостійно збирати всі докази та пред'являти їх в суді, а, отже, і самостійно вживати заходи щодо забезпечення свого права на відшкодування шкоди, завданої протиправними діями інших осіб.

На розвиток забезпечення права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, вплинули і правові традиції Російської імперії. Так, в Соборному уложенні 1649 року приділялася особлива увага розподіленню населення на групи залежно від посади, роду, тощо при відшкодуванні шкоди, завданої безчестям [7].

При здійсненні судово-правової реформи застосовано якісно нові підходи до забезпечення права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. В ст. 268 Статуту кримінального судочинства [9] передбачалися заходи, які застосовувалися слідчим для забезпечення цивільного позову чи можливого в майбутньому грошового

стягнення. Так, на основі обставин справи, судовий слідчий, якщо визнав за необхідне, вправі був вжити невідкладні заходи для забезпечення можливого грошового стягнення чи позову про винагороду за шкоду або збитки, спричинені діями обвинуваченого. В такому випадку слідчий звертався до окружного суду із поданням про вжиття вказаних заходів.

Особливостями цих заходів було те, що вони застосовувалися:

- невідкладно, але з урахуванням необхідності в кожному конкретному випадку;
- лише до майна обвинуваченого;
- за поданням судового слідчого;
- без погодження, але з відома прокурора;
- за рішенням окружного суду.

Пізніше в КПК УРСР 1922 року [8] визначався правовий статус потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та можливість за клопотанням потерпілого чи з власної ініціативи слідчого вживати заходи щодо забезпечення цивільного позову, якщо буде встановлено, що не застосування таких заходів унеможливить відшкодування шкоди. Більше того, слідчий вправі був застосовувати заходи по забезпеченню цивільного позову ще до його подачі, якщо встановити можливість пред'явлення позову в майбутньому. КПК УРСР 1927 року фактично відображав положення КПК УРСР 1922 року.

В Основах кримінального судочинства СРСР та союзних республік 1958 року було визначено поняття потерпілого, як особу, якій злочином заподіяно моральну, фізичну чи майнову шкоду. Практично у всіх кримінально-процесуальних кодексах союзних республік, на підставі вказаних основ, були відтворені норми про цивільних позов [1, с. 477].

Так, в ст. 29 КПК України 1960 року передбачалося, що при наявності достатніх даних про те, що злочином завдана матеріальна шкода, або понесені витрати закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочину, орган дізнання, слідчий, прокурор і суд зобов'язані вжити заходів до забезпечення цивільного позову [4]. Вказаний нормативно-правовий акт також визначав порядок пред'явлення та підтримання цивільного позову, накладення арешту на майно, як заходу забезпечення цивільного позову чи можливої конфіскації та правовий статус потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, тощо.

Однак, розвиток суспільних відносин вимагав вдосконалення і законодавства, що регламентувало відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. 28 грудня 2004 року указом Президента України № 1560/2004 було схвалено Концепцію забезпечення прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів. Відповідно до даного нормативно-правового акту планувалося розроблення нового і вдосконалення чинного законодавства з питань захисту законних прав та інтересів потерпілих; розроблення механізму реалізації прав потерпілих; встановлення обсягів відповідного бюджетного призначення у загальному фонді державного бюджету; забезпечення участі України у відповідних заходах із впровадження міжнародних принципів захисту потерпілих у рамках ініціатив ООН, Ради Європи, Європейського Союзу [3]. Пізніше важливим кроком стало прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України.

Таким чином, генезис законодавства у сфері забезпечення права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, відбувався в умовах розвитку суспільних відносин та тогочасного законодавства. Процес вдосконалення даного законодавства відбувається і на даний час.

Джерела та література:

1. Анікіна Н. Нові погляди щодо інституту цивільного позову у кримінальному процесі / Н. Анікіна // Вісник Львів. нац. ун-ту. – 2004. – Вип. 39. – С. 476-483. – (Серія юридична).
2. Гошовський М. І. Потерпілий у кримінальному процесі України / М. І. Гошовський, О. П. Кучинська. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 192 с.
3. Концепція забезпечення прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів: указ Президента України від 28 грудня 2004 року № 1560/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560/2004>.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.

5. Михайленко П. П. Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України (статті, доповіді, рецензії): у 3 т./ Михайленко П. П. – К.: Генеза, 1999. – 944 с.

6. Нескороджена Л. Л. Цивільний позов, моральна шкода та її компенсація у кримінальному та цивільному судочинстві / [Л. Л. Нескороджена, С. В. Щербак, М. В. Сіроткіна]; за заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С. Я.; КНТ, 2008. – 416 с. – (Серія „Процесуальні науки“).

7. Соборное уложение 1649 года [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/Article/sob_ul.php

8. Уголовно-процессуальный кодекс УССР 1922 года. – Х.: Издание Наркомюста УССР. – 1922. – 60 с.

9. Устав уголовного судопроизводства 1864 года [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/>.

Nazaruk O. Some aspects of development of legislation in the field of providing the right to compensation for damage caused by a criminal offense. *The article deals with the peculiarities of the genesis of legislation in the field of providing the right to compensation for damage caused by a criminal offense. The directions of such development in different historical periods are determined.*

Keywords: *development, damage, compensation, criminal offense.*

ЗАХИСТ ПРАВ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РЕФОРМУВАННЯМ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Г. Я. Наконечна, С. Ю. Матвійчук

Досліджено шляхи захисту прав платників податків в зв'язку з реформуванням Державної фіскальної служби України у рамках проведення податкової реформи. Розглядаються переваги та недоліки розробленої Урядом реформи Державної фіскальної служби, можливі перспективи її впровадження.

Ключові слова: *Державна фіскальна служба України, податкова реформа, фіскальні органи, сервісна служба, адміністрування, податки.*

Одним з найважливіших і найактуальніших питань податкового права є захист прав платників податків в рамках проведення реформи ДФС. Під захистом прав платників податків, зазвичай, розуміється звернення до тих або інших державних органів для розгляду законності й обґрунтованості дій (бездіяльності) податкових органів щодо платника податків.

Дієва робота Державної фіскальної служби (далі - ДФС) є однією з головних умов економічного розвитку країни. Це запорука вчасного й у повному обсязі надходження коштів до бюджету, виконання державою усіх своїх функцій. Як свідчить досвід розвинених країн, ефективна сплата податків – це насамперед питання ефективної взаємодії між їх платниками та відповідними фіскальними органами. Корумпована фіскальна служба не стимулює платників вчасно й у повному обсязі виконувати свій обов'язок перед державою, і навпаки. За проведеними опитуваннями Європейської бізнес асоціації, наразі в Україні 62 % скарг підприємців пов'язані із роботою фіскальних органів [1]. Тому без відповідного реформування ДФС неможливо встановити стійку довіру між платниками податків та державою, а без цього – і сформувати сучасну ефективну податкову систему в країні.

Державна фіскальна служба – це майданчик, де постійно відбуваються контакти держави, бізнесу і громадян, формується імідж держави. Без змін у ДФС не буде повноцінної довіри до влади, проведеним реформам і політикам, й ці зміни не можна відкладати. У 2017 році Міністерство фінансів спільно з Державною фіскальною службою розпочало проект по комплексній реформі ДФС. Серед завдань: оптимізація робочих процесів, підвищення

ефективності адміністрування податків, поліпшення якості послуг. Головна мета – зменшення рівня корупції та перетворення ДФС у сервісну службу, яка буде користуватися довірою платників податків.

Публічно обговорювати можливу реформу розпочали ще у 2013 році, коли з'явилася ініціатива щодо об'єднання митних та податкових органів. І вже у 2014 році Міністерство доходів та зборів України було реорганізовано, у результаті чого утворена Державна фіскальна служба. Відповідно до Положення про Державну фіскальну службу України основним завданням діяльності цього органу є: реалізація державної податкової політики; реалізація політики у сфері державної митної справи; адміністрування податків; боротьба з правопорушеннями у сфері застосування податкового та митного законодавства, а також законодавства стосовно сплати єдиного соціального внеску [2].

Через рік після утворення ДФС виникла ідея скасування статусу митної служби як юридичної особи, яку незабаром підтримали і Міжнародний валютний фонд, і Європейський Союз, і Сполучені Штати [3]. Довгий час не було єдиної думки щодо стратегії реформування ДФС, однак згодом Міністерство фінансів України, ДФС та міжнародні партнери України спільно розробили проект реформи. Вона передбачає такі вектори: злиття усіх регіональних митниць в одну юридичну особу (Міжрегіональну митницю); ліквідація податкової міліції та створення фінансової поліції як структурного підрозділу Мінфіну; повна реорганізація ДФС [2].

У свій час ДФС встигла створити собі імідж карального органу, який не стільки допомагає бізнесу, скільки виступає своєрідним «інквізитором». Тому в Уряді вважають, що фіскальна служба повинна перетворитися у сервісний центр. Реорганізацію ДФС передбачається провести в декілька етапів: 1) ліквідація районних податкових інспекцій і переформатування їх у сервісні центри. Як підсумок, у податкових органах буде функціонувати всього 25 юридичних осіб замість 186; 2) обслуговування платників податків. Здійснення 90 % обслуговування в онлайн-режимі з метою мінімізації черг та бюрократичних перепон. Головна ціль – вирішувати усі питання в онлайн-кабінеті або ж у call-центрі; 3) податкові перевірки - планується провести автоматизацію камеральних перевірок шляхом розробки відповідних алгоритмів; 4) погашення податкових боргів - розробка систем сегментації боржників, які будуть розставляти їх в пріоритетному порядку і спрямовувати ресурси фіскальних органів на тих, з яких більш реально стягнути податковий борг; 5) робота з персоналом – у Державній фіскальній службі вже відбулися істотні скорочення штату, і на порядку денному стоять питання ефективного розподілу функцій між працівниками. Наприклад, якщо у розвинутих зарубіжних країнах, як правило, стягненням податкових боргів займається 13 % працівників фіскальної служби, то в Україні ця цифра складає усього лише 4 % [4].

Слід зазначити, що у червні 2017 році була створена Міжнародна рада з представників ЄС, Німеччини, Канади, США, а також ЄБРР і МВФ. Рада моніторить хід реформи, визначає пріоритети, координує робочі групи і надає експертну підтримку. На сьогодні основні досягнення полягають у наступному: автоматичне відшкодування ПДВ - Мінфін запустив реєстр автоматичного відшкодування ПДВ і взяв на себе забезпечення прозорості цього реєстру. Якщо раніше доступ до інформації про відшкодування ПДВ був тільки у ДФС, і ніхто не міг відстежувати можливі маніпуляції, то тепер ДФС лише вносить дані, а Держказначейство автоматично відшкодує ПДВ. Таким чином, реєстр став прозорим і обмежив можливості для корупції у відшкодуванні ПДВ.

Визначено чотири основних напрямки змін у короткостроковій перспективі, які зазначені вище. Це – сервіси, податкові перевірки, робота з податковими боргами і персоналом. Сервіси повинні бути доступними й якісними. Це означає переведення більшості адміністративних послуг в онлайн, ефективну роботу call-центрів і розвиток власної ІТ-системи. Для податкових перевірок пріоритетом є удосконалення моделі податкових ризиків, використаної для визначення платників та підстав для перевірки. У цьому аспекті передбачається, що камеральні перевірки повинні бути повністю автоматизовані. Крім того ДФС планує працювати над поступовим переходом на електронні документальні перевірки. Подібні кроки, як вважається, підвищать ефективність і об'єктивність висновків, зменшать безпосередні контакти платників із працівниками ДФС, що має обмежити корупційні ризики. У

роботі з податковим боргом розробляється і впроваджується система пріоритетності боржників: основні зусилля ДФС будуть спрямовані на боржників з високою ймовірністю стягнення боргу (з огляду на розмір боргу і фінансове становище боржника). Щодо роботи з персоналом, то декларується, що вона повинна бути спрямована на залучення нових кадрів, мотивованих на втілення змін, на впровадження системи щодо підвищення мотивації працівників, на більш ефективний розподіл навантаження і функцій між ними.

Отже, головна стратегічна ціль реформування ДФС – зменшення рівня корупції та перетворення Державної фіскальної служби у цільову сервісну службу. Основні тенденції у реформі ДФС полягають у скороченні чисельності персоналу, що дійсно стає можливим завдяки впровадженню інформаційних технологій та централізації роз'єднаних управлінських функцій. Ймовірно, що це вірний напрямок, але без остаточного вирішення проблеми корупції централізація процесів з часом призведе до монополії на корупцію. А це, на нашу думку, ще гірше, ніж корупція конкурентна.

Окрім того проведення реформи потребує відповідного кадрового забезпечення, набору нового більш кваліфікованого персоналу. В концепції реформи ДФС зазначено, що повинен відбутися відбір персоналу «для оновленої служби на відкритій конкурсній основі». Практика реалізації цієї тези поки залишає бажати кращого. Для цього є кілька причин. Одна з основних – оплата праці. Поки що найкваліфікованіші фахівці, попрацювавши у податковій, часто-швидко знаходять попит на свої послуги в бізнесі. Це стосується практично усіх професій, але особливо програмістів, фахівців ІТ-сфери. Молодь також більше орієнтована на приватний сектор. На державну службу йдуть або від безвиході, або за чимось протекцією. Як вважають експерти [5; 6], середній менеджерський рівень у ДФС – це люди, котрі ніколи з системи не випадали. Тому в чому полягає «перезавантаження служби», є малозрозумілим.

На нашу думку, комплексна реформа органів державного управління в Україні в цілому, і такого важливого державного органу, як Державна фіскальна служба, зокрема, повинна полягати не стільки в зміні функціональної структури, скільки у відборі нових компетентних ініціативних кадрів і в удосконаленні системи підготовки та підвищення їх кваліфікації. Однак підготовка кадрів є роботою понад стратегічного характеру і на довгі роки.

Джерела та література:

1. Офіційний сайт європейської бізнес-асоціації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eba.com.ua/partners/uklon>.
2. Офіційний портал Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>.
3. Звіт з технічної допомоги: реформування державної фіскальної служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org>.
4. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua>
5. Кононець В. П. Державна фіскальна служба України й органи внутрішніх справ як суб'єкти, що застосовують санкції за порушення податкового законодавства / В. П. Кононець // Науковий вісник Ужгородського національного університету / Серія: Право. – 2015. – Вип. 30 (2). – С. 39-42.
6. Костенко Ю. О. Податкова реформа: деякі аспекти адміністрування податків та зборів / Ю. О. Костенко // Наука і правоохорона. – 2016. – № 4. – С. 76-81.

Nakonechna H., Matviychuk S. Protection of rights of tax payments through a prize by reform of the state physical service of Ukraine. Advantages and lacks of the reform of Government fiscal service worked out by Government, possible prospects of her introduction are examined.

Keywords: Government fiscal service of Ukraine, tax reform, fiscal organs, service service, administration, taxes.

ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

К. В. Невинна, З. В. Журавська

У статті розглядаються окремі аспекти покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, аналізується зміст вказаного поняття та досліджується каральний вплив покарання. Зроблені висновки і пропозиції по вдосконаленню ефективності даного покарання.

Ключові слова: злочин, покарання, позбавлення права обіймати певні посади, каральний вплив, засуджений.

Ст. 55 Кримінального кодексу України (далі – КК), присвячена покаранню у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, не містить його законодавчого поняття, на відміну від інших кримінально-правових норм Загальної частини КК, якими передбачено інші види покарань.

Сучасні українські дослідники мають власне бачення змісту цього виду покарання, яке, на їхнє переконання, випливає із законності обіймання певної посади або заняття певною діяльністю, права на які позбавляється засуджений вироком суду [1, с. 52]. Відповідна стаття 55 КК України не обмежує коло посад і видів діяльності, права обіймати які або займатися якими засуджений може бути позбавлений за вироком суду.

У зв'язку з цим, позбавлення права обіймати певні посади полягає у припиненні на визначений судом строк права перебування на посадах в державних органах та їх апараті, в органах місцевого самоврядування або на посадах підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, якщо надані за посадою повноваження особа використовувала для вчинення злочину [2, с. 207].

Закон також не обмежує видів діяльності, права на які може бути позбавлений судом засуджений [3, с. 148]. До переліку діяльності, право на яку може позбавити суд, належать: службова, неслужбова, професійна, непрофесійна, трудова, нетрудова, підприємницька або інша діяльність (наприклад, зайняття полюванням, керування особистим автотранспортом).

Позбавлення права займатися певною діяльністю поширюється не тільки на службову та професійну, а й на іншу діяльність, що регламентується відповідними правилами, які передбачають конкретні права та обов'язки.

Одним із видів діяльності, права займатися якою позбавляє суд при призначенні досліджуваного виду покарання, є підприємницька діяльність. Згідно зі ст. 42 Господарського кодексу України, підприємницька діяльність – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [4].

Особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не можуть бути зареєстровані як підприємці з правом здійснення відповідного виду діяльності до закінчення терміну, встановленого вироком суду. Тобто особам, яких суд позбавив права займатися підприємницькою діяльністю, і які намагаються зареєструватися як суб'єкти підприємницької діяльності, має бути відмовлено в державній реєстрації до закінчення строку, встановленого вироком суду.

Діяльність, що регламентується відповідними правилами, які передбачають конкретні права та обов'язки, поширюється на певних осіб, які повинні дотримуватися цих правил. Вони встановлюються законами, постановами, наказами, інструкціями, правилами тощо. Порушення або неналежне їх дотримання під час діяльності, що вони регламентують, спричиняє припинення права нею займатися.

Позбавлення права займатися певною діяльністю поширюється на право займатися не будь-якою діяльністю, а лише службовою або професійною діяльністю, або іншою діяльністю,

регламентовано лише відповідними правилами, що надають певні права чи встановлюють певні обов'язки.

Тому позбавлення права займатися певною діяльністю полягає у припиненні на визначений судом строк права на службу або професійну діяльність, чи іншу діяльність, регламентовану відповідними правилами, якщо її здійснення пов'язане із вчиненням злочину.

Один із перших дослідників покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю В. І. Тютюгін зазначав, що основу каральної сутності цього виду покарання становить як позбавлення засудженого конкретних суб'єктивних прав (права на заняття певною діяльністю і пов'язаних з їх здійсненням прав і повноважень), так і тимчасове обмеження його правоздатності – можливості вільного вибору посади, професійної діяльності або іншого виду занять [5, с. 16-17].

На відміну від покарань, покликаних виправляти засуджених на основі залучення до праці, покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю передбачає примусове звільнення засудженого від виконуваної роботи або діяльності. Саме в цьому полягає найбільш значима його відмінність від інших покарань, пов'язаних з обмеженням певних прав. Особа, до якої застосовано цей вид покарання, не позбавляється права на працю взагалі, а може бути працевлаштована на іншу роботу чи займатися іншим видом господарської діяльності.

Якщо говорити про виправний вплив покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, то він полягає в тому, що засуджений, втративши можливість продовжувати виконання колишніх службових або професійних функцій, відчуває негативну оцінку своєї протиправної поведінки з боку суспільства.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основного виду покарання передбачається лише в альтернативних санкціях Особливої частини КК України. Як основний вид покарання воно поєднується з такими основними видами покарань, як: штраф, обмеження волі; виправні роботи. Основне покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в санкціях статей, частин статей Особливої частини КК України поєднується з додатковими покараннями у виді штрафу.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю належить до спеціальних покарань, оскільки застосовується не до будь-якого суб'єкта, а лише до тих осіб, які на момент вчинення злочину обіймали ті посади чи займалися тією діяльністю, з якими був пов'язаний вчинений злочин. Це вид покарання як основне та як додаткове може бути призначено лише суб'єктові зі спеціальними ознаками, якими мають бути: обіймання певної посади або заняття певною діяльністю і з якими був пов'язаний вчинений злочин.

Отже, з метою підвищення ефективності призначення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю необхідно виходити з положень про те, що воно, як основне або як додаткове покарання має бути встановлено в санкціях тих кримінально-правових норм, у яких воно безпосередньо пов'язане зі складом злочину, тобто коли використання певної посади або певної діяльності при вчиненні злочину або безпосередньо вказане в диспозиції норми, або впливає з її змісту (коли на це вказує суб'єкт злочину або об'єктивна сторона (суспільно небезпечне діяння), визначені в диспозиції норми [1].

Джерела та література:

1. Шиян Д. С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид кримінального покарання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Шиян Дмитро Сергійович. – Дніпропетровськ, 2008. – 254 с.
2. Житник Г. В. Покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: історичний аспект / Г. В. Житник // Науковий Вісник публічного і приватного права. – Випуск 1-2, 2016. – С. 206-210.
3. Лужбин А. В. Содержание наказания в виде лишения права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью / А. В. Лужбин // Уголовно-правовые и криминологические меры предупреждения преступлений : сб. науч. тр. – Омск, 1986. – С. 144-149.

4. Господарський кодекс України: прийнятий 16 січ. 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.

5. Тютюгин В. И. Лишение права занимать определенные должности как вид наказания по советскому уголовному праву / В. И. Тютюгин. – Харьков: Вища шк., изд-во при Харьк. ун-те, 1982. – 145 с.

Nevynna K., Zhuravska Z. Deprivation of the right to take legal posts or to make a certain activity in the context of criminal legal characteristics. *The article analyzes some aspects of punishment in the form of deprivation of the right to take legal posts or to make certain activities, analyzes the content of the concept and investigates the punitive effect of punishment. Conclusions and suggestions are made to improve the effectiveness of this punishment.*

Keywords: *crime, punishment, deprivation of the right to take legal posts, punitive influence, convicted.*

ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ РІШЕНЬ ЄСПЛ В ОБСЯЗІ ЗАСТЕРЕЖЕНЬ СТАТТІ 3 («ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ») КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

I. В. Озерський

У представлений роботі досліджено теоретико-методологічні питання використання та застосування прикладних положень юридичної психології у площині роботи Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). У контексті означеної теми дослідження, виокремлено авторські позиції щодо нормативного використання (залучення) психологічних знань суддями ЄСПЛ.

Ключові слова: *Європейський суд з прав людини, суд, психологічні знання, експертиза, повноваження.*

Окремим аспектам процедури реалізації та дотриманням конвенційних зобов'язань та рішень ЄСПЛ у судовій практиці країн-учасниць, присвячені роботи практиків і вчених, зокрема О. Соловйова, О. Віткаускаса, Є. Морозова, А. Степаненка, E. Blenk-Knoscke та ін., проте наявний стан досліджень правових позицій ЄСПЛ у контексті психологічного опосередкування права існують лише фрагментарно та без використання знань юридичних психологів.

Стаття 3 Конвенції розмежує такі види поведження [1]: катування (поводження найвищого рівня жорстокості); нелюдське; таке, що принижує гідність. У той же час, формами забороненого поведження визначено: фізичне насильство: так зване «палестинське підвішування» – справа «Аксой проти Туреччини», заява № 21987/93, ріш. від 18 грудня 1996 р.; побиття – справа «Томазі проти Франції», заява № 12850/87, ріш. від 27 серпня 1992 р., № 242-А; тягання за волосся – справа «Селмуні проти Франції», заява № 25803/94, ріш. від 28 липня 1999 р.; обливання гарячою і холодною водою – справа «Аккоч проти Туреччини», ріш. від 10 жовтня 2000 р.; психічні страждання: «п'ять методів» – справа «Ірландія проти Сполученого Королівства», ріш. від 18 січня 1978 р., № 25; погрози – якщо вони є достатньо реальними та безпосередніми.

Варто зазначити, що у разі подання скарг за ст. 3 Європейської конвенції з прав людини (далі – Конвенції), Суд повинен з особливою ретельністю вивчити факти, навіть якщо на національному рівні вже мали місце певні провадження та розслідування (див. ріш. у справах «Рібіч проти Австрії», від 4 грудня 1995 р., № 336, п. 32, та «Козинець проти України», заява № 75520/01, п. 53, від 6 грудня 2007 р.). У той же час, чітко усвідомлюючи

субсидіарний характер свого завдання, Суд має бути обережним, перебираючи на себе роль суду першої інстанції щодо вирішення питань факту, коли це неминуче не вимагається з огляду на обставини справи (див. ухвалу щодо прийнятності від 04 квітня 2000 р. у справі «Маккерр проти Сполученого Королівства», заява № 28883/95).

ЄСПЛ у своїх рішеннях наголошує, що жорстоке поводження підпадає під дію ст. 3 Конвенції лише у разі досягнення певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див. ріш. у справі «Валашинас проти Литви», заява № 44558/98, пп. 100-101). Суд вважав «нелюдським» поводження, яке, серед іншого, було умисним, застосовувалось кілька годин поспіль та спричинило або власне тілесні ушкодження, або сильні фізичні та душевні страждання. Суд вважав поводження таким, що «принижує гідність», оскільки воно було таким, що викликало у його жертв відчуття страху, страждання та неповноцінності, здатних принизити та зганьбити їх (див. ріш. у справі «Кудла проти Польщі», заява № 30210/96, п. 92). За психологічними характеристиками означене відноситься до емоційно-вольової сфери особистості.

У цьому разі доречно згадати справу «Жердев проти України», заява № 34015/07 в якій за твердженнями заявника, працівники міліції застосували до нього фізичне насильство та психологічний тиск з метою змусити його зізнатися у вчиненні злочину. До ЄСПЛ заявник скаржився за ст. 3 Конвенції щодо жорстокого фізичного та психологічного поводження працівників міліції і відсутністю ефективного розслідування його тверджень, у зв'язку з чим Європейський суд констатував порушення матеріального аспекту ст. 3 Конвенції з огляду на те, що державні органи піддали його «такому, що принижує гідність» поводженню всупереч положенням ст. 3 Конвенції. Зокрема, на те, що неповнолітній заявник залишався у спідній білизні та у наручниках протягом двох з половиною годин та що у подальшому останнього на три дні було поміщено до камери, де трималися повнолітні затримані. Щодо помещення неповнолітнього підозрюваного до камери з повнолітніми особами, то тут як і в попередніх розглянутих нами прикладах, спостерігається порушення психологічної рівноваги за віком.

Суд констатував порушення процесуального аспекту ст. 3 Конвенції з огляду на неефективність проведеного розслідування за скаргами заявника на жорстоке поводження та тримання його у камері райвідділу разом із дорослими особами, роздягненим, у наручниках. ЄСПЛ у цій справі постановив про порушення матеріального аспекту ст. 3 Конвенції з огляду на той факт, що органи державної влади піддали заявника поводженню, що «принижує» гідність. Тож, як у цій так і у справі «Аккоч проти Туреччини» при кваліфікації дій, що розглядалися, як такі, що становлять катування, Суд врахував психологічні наслідки застосованих до особи дій національних органів.

Прикладом ігнорування національними судами використання психологічних знань відповідних фахівців є справа «Осаковський проти України» (Заява № 13406/06 від 17 липня 2014 р.), в котрій заявник стверджував про жорстоке поводження з ним у СІЗО. З матеріалів справи стало відомо, що особу після заявлення нею про побиття і жорстоке поводження в СІЗО було лише поверхово оглянуто лікарем цієї ж установи (слідчого ізолятора). Наступні судово-медичні експертизи проводилися за відсутності заявника та ґрунтувалися на інформації, наданій адміністрацією СІЗО. Версія адміністрації СІЗО, за якою заявник порізався у результаті непередбаченого та раптового нападу тривоги, була неправдоподібною та безпідставною. Суд при оцінці доказів керувався критерієм доведення «поза розумним сумнівом» (71). Така доведеність впливала із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій стосовно фактів, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою.

Суд вважає, що органи влади не зібрали об'єктивних доказів, які б могли спростувати аргументи заявника, а їхня версія, згідно з якою ув'язнений порізався сам під час нападу тривоги та добровільно зізнався у вбивстві, здебільшого ґрунтується на беззастережно прийнятих поясненнях осіб, яких заявник обвинувачував у жорстокому поводженні з ним.

Таким чином, на думку ЄСПЛ, жодних зусиль не було докладено для збору об'єктивних доказів, зокрема, не було проведено огляд заявника незалежними лікарями, а офіційна версія не пояснює мотиви, якими керуватися заявник при наданні визнавальних показань. Зважаючи на означене, Суд визнав прийнятними скарги на жорстоке поводження у Харківському СІЗО в обсязі ст. 3 Конвенції.

На нашу думку, Суд з позицій психологічної науки абсолютно об'єктивно оцінив докази, що були надані сторонами та містилися у матеріалах справи, адже акцент ЄСПЛ на відсутність бажання сторони проведення огляду заявника незалежними лікарями (за європейськими характеристиками до лікарів відносяться і фахівці в галузі психології) та відсутність експертних висновків щодо пояснень (досліджень) мотивів (є психологічною складовою суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення), якими керуватися заявник при наданні визнавальних показань, містить само по собі психологічні складові.

Тож, будь-яке застосування фізичної сили щодо особи, позбавленої свободи, якщо воно не було обумовлене суворою необхідністю внаслідок її власної поведінки, принижує людську гідність та в принципі є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції (див. ріш. у справі *Labita v. Italy*, № 26772/95, пп. 119-120). Оцінюючи докази, ЄСПЛ зазвичай керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» (див. ріш. *Ireland v. the United Kingdom*, п. 161, Series A № 25), що охоплюється психологічною складовою. Адже, наявність сумнівів не узгоджується із стандартом доказування «поза розумним сумнівом» (див. ріш. від 18 січня 1978 р. у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства», п. 161, заява № 25), який застосовується при оцінці доказів, а такі докази можуть «випливати зі співіснування достатньо переконливих, чітких і узгоджених між собою висновків чи схожих неспростовних презумпцій факту». Доведення «поза розумним сумнівом» відображає максимальний стандарт, що має відношення до питань, що вирішуються, при визначенні кримінальної відповідальності. Ніхто не повинен позбавлятися волі або піддаватися іншому покаранню за рішенням суду, якщо вина такої особи не доведена «поза розумним сумнівом» (Севтап Везнедароглу проти Турції) [2].

Отже, активне використання суддями ЄСПЛ при ухваленні судових рішень психологічних знань дозволить застосовувати більш дієвий механізм розгляду скарг (заяв) заявників у частині справ пов'язаних з жорстким поводженням, катування особи тощо. У цьому разі суддям ЄСПЛ доцільно залучати до окремих справ спеціалістів-психологів, наприклад для оцінки проведеної психологічної експертизи міри перенесених душевних страждань чи інших пов'язаних з цим питань.

Джерела та література:

1. Заборони, визначені статтею 3 Європейської конвенції з прав людини, щодо поводження і покарання : практика ЄСПЛ. URL: http://ukrainepravo.com/international_law/european_court_of_human_rights/iabs
2. Морозов Є. Верховний суд: винуватість повинна бути доведена поза розумним сумнівом URL: <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/30597>

Ozerskuy I. The legal and psychological content of the decisions of the European Court on ECHR in amount of cautions of the Article 3 ("Prohibition of torture") Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. *The article examines the theoretical and methodological issues of use and application of provisions of legal psychology in the work of the European Court on Human Rights (hereinafter the "ECHR"). In the context of designated topic of the study, it is selected the author's items of regulatory use (involvement) of psychological knowledge by judges of the ECHR.*

Keywords: *European Court of Human Rights, court, psychological knowledge, expertise, breach.*

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В КРАЇНІ – НІМЕЧЧИНА**В. В. Оліферук***Науковий керівник: к.ю.н., доц. А. М. Гороть*

Цивілізованість людського суспільства здавна проявлялася в захисті найслабших його членів, до яких, як правило, відносили людей похилого віку, жінок, дітей. Забезпечення захисту прав дитини є глобальною проблемою сучасності, у розв'язанні якого має бути зацікавленим все людство. В Німеччині існує багато міжнародних та національних актів які захищають права дитини. На підставі цих актів було створено багато організацій, що захищають права дитини одна з яких це - Німецька спілка захисту дітей (DKSB).

Ключові слова: дитина, захист, насильство ,права дитини, сім'я, держава.

В будь-якій соціальній державі красномовним показником цивілізованості будь - якого суспільства є ступінь захищеності дітей та інших вразливих груп населення. У ХХІ столітті дитина продовжує потерпати від варварських зловживань через «негативне батьківство», педагогічне насильство, воєнні дії або збройні конфлікти і багато інших факторів.

Захист прав дітей забезпечення їх повноцінного розвитку – проблема національного значення, яка повинна розглядатися і в різних контекстах: історичному, соціологічному, культурологічному, демографічному, педагогічному і юридичному. Як будь-яка держава, Німеччина має основні нормативні акти, якими визначається захист дітей це – ст. 19 та 20 Конвенції ООН з прав дитини; ст. 8 Європейської Конвенції з прав дитини; ст. 1, 2 та 6 німецької Конституції (Grundgesetz; "GG"); акт про захист дитини (Bundeskinderschutzgesetz); акт про співробітництво та інформацію для захисту дитини (Gesetz zur Kooperation und Information im Kinderschutz; "KKG"); акт про захист дітей та юнацтва (Kinder- und Jugendhilfegesetz; "SGB VIII"); німецький Цивільний кодекс (Bürgerliches Gesetzbuch; "BGB"); акт про захист молоді;

Слід зауважити, що судова влада країни має лише підтримувальні повноваження у захисті дітей Німеччини. Існують лише два випадки, в яких судова влада вповноважена втрутитись у захист дитини: якщо служба у справах молоді вирішує негайно вилучити дитину із сім'ї, з огляду на суттєву загрозу інтересам дитини;якщо батьки оскаржують це у суді зі справ сім'ї, спеціальний відділ місцевого суду має прийняти рішення.

В таких випадках суд у справах сім'ї має такі повноваження: постановити, щоб батьки звернулися до відповідних соціальних служб; постановити, щоб батьки пройшли обов'язкове навчання; заборонити певним особам контакт з дитиною; позбавити особу батьківських прав;відвести будь-яку заяву батьків; призначити піклувальника замість батьків [1].

Основною підставою для того, щоб звернутися до цих повноважень є загроза фізичному чи розумовому добробуту дитини. Також в Німеччині є основні інструменти політики системи захисту дітей, такі як загальні послуги, які надаються всім сім'ям. Вони і поділяються на не фінансову допомогу і фінансову допомогу.

До не фінансової допомоги входять: доступні послуги піклування (від 1 до 3 років); державні та не державні дошкільні навчальні заклади (від 3 до 6 років); безкоштовні державні школи принаймні (до 10-річного віку); медичний огляд для дітей віком до 14 років, витрати на який включається у поліс медичного страхування.

До фінансової допомоги входять: виплачуються так звані "Кошти на дитину". На сьогоднішній час, виплата за першу та другу дитину становить 184 євро, за третю – 190 євро, за кожну наступну – 215 євро на місяць; якщо батько або мати працюють не повний робочий день (тобто залучені до роботи не більше як на 30 годин на тиждень), батько або мати отримують близько 65% попередньої зарплатні, але не більше 1800 євро і не менше 300 євро протягом 14 місяців після народження дитини "батьківські кошти"; батьки, які не користуються державними послугами піклування на другий або третій рік життя дитини, можуть подати заяву на місячні виплати у розмірі 100 євро "кошти на догляд". На кожну дитину, на

сьогоднішній час, передбачена сума в 7,008 євро на рік, що може бути списана з податку на прибуток. В цьому випадку виплати на дитину з боку держави не здійснюються [2].

Також, потрібно відмітити, що допомога нужденним сім'ям (соціальна допомога для нужденних сімей існує тільки в тому випадку: якщо батьки дитини отримують соціальні виплати, гарантуються також соціальні виплати на дитину (залежно від віку дитину, ці виплати становлять від 229 до 296 євро на місяць); також є можливість за заявою отримати додаткові кошти на вечірнє харчування, спортивні гуртки, відвідування консерваторії, шкільні екскурсії, приватні уроки, користування громадським транспортом. Такі додаткові послуги покликані забезпечити участь дитини з бідної сім'ї у соціальному житті, запобігти виключенню з громади);

Особливої уваги заслуговує захист дітей яким загрожує небезпека який в Німеччині відбувається так: певні служби у справах молоді можуть самостійно втручатися в сім'ю, якщо там є загроза інтересам дитини. Якщо у сім'ї складний випадок, такий як: загроза фізичному або психічному здоров'ю дитини, то служба у справах молоді відповідає за вилучення дитини з сім'ї та влаштовує її до тимчасових форм опіки, це може бути, прийомні сім'ї чи дитячі будинки. Складні випадки передбачають залучення суду у справах сім'ї. Рішення служби у справах молоді можна письмово оскаржити протягом місяця, так само як і подати скаргу до відповідного суду. Поряд із тим, дитина лише тоді може бути розлучена із сім'єю, якщо проблему неможливо вирішити по іншому. Якщо вилучення дитини з сім'ї за рішенням суду суперечить волі батьків дитини, то ця дитина досить швидко влаштовується до прийомної сім'ї. Якщо альтернативне влаштування погоджене з біологічними батьками, в такому випадку процес влаштування триває довше і включає певні процедурні елементи як:

- досліджується вся важлива інформація щодо дитини та її батьків;
- важлива інформація надається прийомним батькам, а соціальний працівник перевіряє прийомну сім'ю вдома;

• прийомна сім'я вперше бачиться з дитиною після зустрічі з біологічною сім'єю, якщо сім'я приймає рішення про догляд за дитиною, то починається індивідуально підготовлений етап першого знайомства;

• на цьому етапі прийомна сім'я та дитина зустрічаються декілька разів щоб познайомитись одне з одним. В кінці цієї процедури, дитина влаштовується у прийомну сім'ю. Паралельно з цим, поки дитина перебуває у прийомній сім'ї або дитячому будинку, батькам надається підтримка з метою покращити сімейну ситуацію, виправити поведінку батьків. Батькам повідомляється про цілі плану підтримки, а також про наслідки, які якщо поведінка не зміниться. Підтримка, що надається батькам, має відобразитися в Плані підтримки. Ціль плану підтримки – повернення дитини в біологічну сім'ю. Однак, рішення залежить, від забезпечення найкращих інтересів дитини. Сім'я не може бути возз'єднана якщо батьки не в змозі забезпечити належний постійний догляд – чи то з огляду на важку психічну хворобу, алкоголізм, чи то у випадку фізичного або сексуального насильства.

Відповідно до рішення Конституційного Суду Німеччини, навіть довготривале перебування дитини у прийомній сім'ї, що призвело до тісних стосунків, може стати на заваді возз'єднання дитини із біологічною сім'єю.

Окрема категорія послуг, це – послуги які надаються сім'ям, що мають дітей з особливими потребами та послуги для сиріт після досягнення повноліття (сироти можуть отримувати сирітську пенсію до 27 років у тому випадку, якщо вони не завершили навчання та якщо їхні батьки сплачували внески у фонд державного пенсійного забезпечення протягом не менш як п'яти років. Не лише сироти, але всі молоді люди можуть звертатися із заявою про фінансову допомогу, якщо їхні батьки мають дохід, що не перевищує визначений мінімум. Також, молодим людям може надаватися підтримка з метою допомоги їм почати відповідальне та незалежне життя) [1].

Отже, з розвитком європейського права прав людини (прийняттям Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у 1950 р.) дитина «перетворюється» з об'єкта правового захисту (патерналістська ідеологія) на суб'єкт права (у сенсі правоздатності) нарівні із дорослими. У міжнародно-правовому контексті це означає, що дитина має такі ж самі

невід'ємні права, як і повнолітня людина (право на життя, свободу, особисту недоторканність, гідність тощо), які охоплюються захистом ЄКПЛ та інших договорів Ради Європи.

Джерела та література:

1. Арнольд Р. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод и ее влияние на государства Центральной и Восточной Европы / Р. Арнольд // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. – 2001. – 90 с.

2. Б'юрен Дж. ван. Міжнародне право в галузі прав дитини / Дж. ван Б'юрен; пер. з англ. Г. Є. Краснокутського; наук. ред. М. О. Баймуратов. – О.: БАХВА, 2006. – 524 с.

3. Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей, 30 вересня 1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_075

Oliferuk V. Protection of the rights of children in the country – Germany. *The civilization of human society has long been manifested in the protection of its weakest members, to which, as a rule, the old men, women and children were treated. Ensuring the protection of the rights of the child is a global problem of the present, all of which must be of interest to all. In Germany, there are many international and national acts that protect the rights of the child. Based on these acts, many organizations that protect the rights of the child were created, one of which is the German Child Protection Association (DKSB).*

Keywords: child, protection, human rights, family, state.

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК В ДЕРЖАВІ ІЗРАЇЛЬ

С. О. Пеньшіна

Науковий керівник – к.ю.н., доц. А. М. Гороть

У статті розглядаються актуальні проблеми захисту прав жінок на сучасному етапі в Державі Ізраїль. Звертається увага на законодавче підґрунтя Держави Ізраїль та основи міжнародні нормативно-правові акти, що спрямовані проти боротьби з дискримінацією жінок. Теоретико-оглядовий характер статті пояснюється наміром автора продовжувати вивчення у цьому напрямку.

Ключові слова: права жінок, Держава Ізраїль, дискримінація, «адилах», гендерна сегрегація.

Питання захисту прав людини завжди стояло і стоїть на порядку денному проблематики світової спільноти. Особливе значення при цьому надавалось захисту найбільш чутливим верствам населення, до яких належать і жінки.

Низка міжнародних договорів та конвенцій вже давно імперативно встановила заборону дискримінації за різними ознаками. Відтак, відповідно до статті 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою [6].

Однак, як не прикро це визнавати, в деяких сучасних іноземних країнах ми ще досі маємо прояви дискримінації за ознаками статті. До числа таких країн належить і Держава Ізраїль.

Як відомо, Держава Ізраїль не має Конституції як одного кодифікованого документу. Конституція Ізраїлю – це сукупність законів, які визначають конституційний і суспільний лад Держави Ізраїль. Тому, в Ізраїлі діють так звані Основні закони Ізраїлю – метод, обраний

кнесетом для поступового створення конституції держави Ізраїль. Таке рішення було прийнято, оскільки в кнесеті першого скликання існували розбіжності з приводу створення конституції. Незважаючи на наявність таких законів, які складають Конституцію Держави Ізраїль, юристи вважають, що необхідно також прийняти Основний закон, який гарантує свободу слова, свободу релігії, свободу зібрань та дотримання рівності всіх громадян [5].

Проте, в Декларації незалежності Ізраїлю говориться: «державна Ізраїль (...) буде забезпечувати повну рівність соціальних і політичних прав усім людям, незалежно від віросповідання, раси або статі» [2].

На нашу думку, досить важливим є питання сімейних відносин, оскільки жінка у Східних країнах завжди стояла на щабель нижче за чоловіка. В Державі Ізраїль, жінка має право ініціювати процес розлучення, але її чоловік повинен дати свою остаточну згоду на розлучення. Якщо чоловік зникає або відмовляється дати розлучення, дружина вважається «агуна» (в перекладі «скуті одним ланцюгом жінки») і не може вступити в шлюб або народити законних дітей. Крім того, чоловік має привілей розлучення без згоди дружини [1].

Ізраїль є однією з небагатьох країн у світі, де існує обов'язкова військова служба для жінок. Приблизно половина всіх солдатів в офіцерських колах – жінки. Поглянемо на статистику: протягом останніх трьох років в середньому 55 % всіх працівників штабів на курсах підготовки офіцерів становили жінки, приблизно 53 % випускників-жінок позабіржових відділень стали офіцерами в місцях бойової підтримки, також в середньому 3% всіх бойових офіцерів становлять жінки. Отож, в останнє десятиліття спостерігається збільшення частки жінок-офіцерів [4].

Чи є таке положення урівненням в правах чоловіків і жінок, чи навпаки призводить до дискримінації є уже предметом дослідження іншої роботи.

Також, починаючи з 2011 року в Державі Ізраїль ведеться рішуча боротьба з гендерною сегрегацією в громадських місцях. До винесення рішення Верховного суду Ізраїлю 2011 року жінки повинні були сидіти в задній частині автобусних маршрутів. У постанові така дискримінація є незаконна, тому це дозволило чоловікам та жінкам сидіти окремо, але тільки якщо вони зробили це добровільно.

Крім того, у 2013 році Генеральний прокурор Ісгуда Вайнштейн закликав державні органи «діяти швидко, ефективно і рішуче», додавши, що «поведінка, спрямована на заповігання отримання жінками державних послуг з рівними умовами», має піддаватися кримінальному переслідуванню [3].

Отже, було з'ясовано, що попри надзвичайно стрімкі глобалізаційні процеси правових систем світу, повсюдні заходи щодо захисту прав людей, ще й досі існують дискримінаційні моменти, які стосуються деяких прав жінок, зокрема в Державі Ізраїль. Відтак, відсутність кодифікованої та структурованої Конституції в Ізраїлі часто призводить до неможливості жінок реалізовувати їх права – це стосується насамперед прав жінок у сімейних відносинах, а також з питань гендерної сегрегації у громадських місцях. Однак, влада держави Ізраїль в силу свої повноважень та можливостей намагається подолати ще наявні дискримінаційні розмежування в правах жінок та чоловіків.

Джерела та література:

1. Бет Дин і судді. Jewishvirtuallibrary.org 21.11.2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/bet-din-and-judges>
2. Декларація незалежності Ізраїлю від 14.05.1948 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://eleven.co.il/zionism/from-balfour-to-state/11392/>
3. Джоді Рудорен. Ізраїль рухається, щоб припинити гендерну сегрегацію в громадських місцях. The New York Times.08.05.2013р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/2013/05/09/world/middleeast/israel-moves-to-end-gender-segregation-in-public-spaces.html>
4. Жінки в ЦАХАЛі. Israel Defense Forces. 07.03. 2011р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://idfspokesperson.com/2011/03/07/women-in-the-idf/>
5. Основні закони Держави Ізраїль. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://knesset.gov.il/description/ru/mimshal_yesod1_ru.htm

6. Про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенція від 01.01.1990 р. [Електроний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Penshina S. Problems of protection women's rights in the State of Israel *The article considers the current issues of women's rights protection at the present time in the State of Israel. Attention is focused on the legislative basis of the State of Israel and to the basis of international legal acts, that devoted to the fight against women's discrimination. The theoretical inclination of the survey is accounted for by the authors' intention to continue working in the chosen field.*

Keywords: *women's rights, State of Israel, discrimination, "agunah", gender segregation.*

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНИХ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ

В. А. Поздєєв

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Ю. О. Фідря

У статті висвітлено окремі питання діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та охарактеризовано їх ефективність щодо гарантування прав людини в Україні.

Ключові слова: *корупція, протидія корупції, антикорупційне законодавство, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції.*

На сьогодні корупція в Україні залишається однією з найбільш небезпечних проблем, що загрожує національній безпеці держави. Динамічність та латентність корупційних діянь зумовлюють необхідність удосконалення існуючих та пошуку нових шляхів протидії корупції. Одним із способів подолання корупції та складовою частиною антикорупційної політики держави є створення спеціальних органів, ефективна робота яких спрямована на різні сфери діяльності, однак має «спільний знаменник» – протидія корупції. Діяльність вказаних органів не повинна носити формальний характер, з епізодичним, часто показовим виявленням корупційних проявів і притягненням до відповідальності корупціонерів. Вкрай необхідна злагоджена робота відповідних органів, спрямована на знищення корупційних схем, забезпечення принципу невідворотності притягнення до відповідальності задіяних у них осіб незалежно від місця в ієрархії влади, посади, рангу.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [1] спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції.

В Україні існують й інші державні органи, до повноважень яких належать питання протидії корупції: зокрема, Державне бюро розслідувань, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Служба безпеки України. За змістом вказаного закону вони не є спеціально уповноваженими суб'єктами, на них не поширюються окремі його положення, однак свій внесок у справу запобігання корупції вони також роблять.

Так, згідно із Законом України від 14 жовтня 2014 р. «Про прокуратуру» [2], складовою частиною системи прокуратури України на правах самостійного структурного підрозділу генеральної прокуратури України є Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі – САП). Утворення САП стало результатом реформування системи прокуратури України відповідно до вимог європейських стандартів та позитивного досвіду передових країн світу.

Відповідно до ч. 5 ст. 8 Закону України «Про прокуратуру» на цей підрозділ покладено такі функції: здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями. Таким чином, функції САП як безпосередньо, так і опосередковано сприяють забезпеченню прав людини в Україні, оскільки САП наділена компетенцією стосовно здійснення заходів із поновлення порушених прав та законних інтересів громадян внаслідок учинення корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень.

Відповідно до Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 877 від 28.10.2015 року [3], Національна поліція з метою організації своєї діяльності забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції, порушень законності, службової дисципліни і контроль за їх реалізацією в центральному органі управління Національної поліції, територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління. Крім того, Національна поліція спрямовує свої зусилля на протидію корупції й поза межами сфери її управління, оскільки як центральний орган виконавчої влади служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням НАБУ є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [4].

НАБУ є новим державним органом для України, аналогів якому у нашій державі ще не було. НАБУ розпочало свою роботу досить динамічно, незважаючи на складні умови, розпочало низку гучних розслідувань корупційних злочинів, вчинених найвищими посадовими особами державної влади, суддями, прокурорами та іншими впливовими особами. Однак на сьогодні можна констатувати недостатню ефективність його роботи, адже недосконале та нестабільне законодавство, відсутність співпраці і навіть перешкоди з боку інших правоохоронних органів ставлять під загрозу незалежність НАБУ. Через конфлікт, який останнім часом триває між САП та НАБУ, страждає імідж обох відомств, а рівень довіри до цих органів значно знизився.

Отже, створення та функціонування НАБУ не позбавлене низки недоліків, вирішення яких потребує комплексного підходу: зокрема удосконалення антикорупційного законодавства та системи державних інституцій щодо протидії корупції; посилення дії інститутів громадського контролю, зокрема визначення громадської думки щодо якості роботи НАБУ одним із основних критеріїв оцінювання його діяльності; забезпечення самостійності та незалежності НАБУ.

Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. Правовий статус НАЗК як спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції регламентується Законом України «Про запобігання корупції». Як і НАБУ, НАЗК стало новим органом для нашої держави, на який поклалися великі сподівання, зокрема щодо здійснення контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя зазначених вище осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Проте на сучасному етапі НАЗК демонструє досить слабку ефективність, внутрішню організаційну неузгодженість, а тому постає питання про доцільність існування такого органу у цілому.

Загалом на сьогодні у нашій державі функціонує цілий ряд органів протидії корупції. Тим не менше, ключові кредитори України – Міжнародний валютний фонд і Світовий банк – зазначили, що в Україні фіксують низьку результативність дій влади в боротьбі з корупцією.

Зокрема, постійний представник МВФ в Україні Йоста Лjungман під час щорічної конференції Fitch Ratings у Києві зазначив: «Ми бачимо значний прогрес у заснуванні антикорупційних органів. Водночас ефективність боротьби з корупцією дуже низька: жодного високопосадовця не притягнуто до відповідальності за корупційні діяння, незважаючи на те, що Україна широко сприймається як країна з високим рівнем корупції» [5]. Важко не погодитися з цією думкою. На перший погляд, в Україні сформовано потужну інституційну основу для формування та реалізації антикорупційної політики в державі, однак фактично створено органи з різним правовим статусом та обсягом повноважень, між якими розподілено функції формування та реалізації антикорупційної політики.

Прийняття законодавчих актів та створення нових антикорупційних органів – це лише половина справи. Далі необхідний етап впровадження, реалізації, однак, очевидно, на це бракує насамперед політичної волі.

Джерела та література:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n116>
2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
3. Положення про Національну поліцію: затв. постановою Кабінету Міністрів України № 877 від 28.10.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-p>
4. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>
5. Ефективність боротьби з корупцією в Україні дуже низька [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zik.ua/news/2018/11/15/efektyvnist_borotby_z_korupsiieyu_v_ukraini_duzhe_nyzka__mvf_1448751

Pozdejev V. The role and value of specially authorized subjects in the field of combating corruption in the protection of human rights. *The article highlights some issues of specially authorized subjects activity in the field of combating corruption and describes their effectiveness in guaranteeing human rights in Ukraine.*

Keywords: *corruption, countering corruption, anti-corruption legislation, National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, National Agency on Corruption Prevention.*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА ДОСТАТНІЙ ЖИТТЕВИЙ РІВЕНЬ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЮ

Х. М. Полюх

Науковий керівник: ст. викл. Н. І. Вознюк

Стаття присвячена дослідженню норм міжнародного та вітчизняного законодавства, які закріплюють право людини на достатній життєвий рівень.

Ключові слова: *життєвий рівень, право на достатній життєвий рівень, соціальні стандарти, соціальний захист.*

З огляду на сучасні соціально-економічні та політичні проблеми особливої актуальності набуває питання реалізації права людини на достатній життєвий рівень. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.) у ч. 1 статті 11 визнає право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя. Цей міжнародний договір закріплює права трудящих на задовільне існування, що повинне бути забезпечене рівнем заробітної плати, і

кожного на достатній життєвий рівень, який за необхідності підтримується соціальними виплатами. Ці ж положення повторюються в інших міжнародних актах з прав людини [1].

Європейська соціальна хартія (1996 р.) у частині першій зазначає, що держави-учасниці повинні забезпечити умови, за яких усі працівники мають право на справедливий винагорода, яка забезпечить достатній життєвий рівень для них самих та їхніх сімей. Кожна людина має право на захист від бідності та соціального відчуження. Якщо сума заробітку менша, необхідна наявність соціальних, сімейних, освітніх та податкових пільг для осіб із низьким заробітком. У будь-якому випадку, якщо заробіток менше половини середньої заробітної плати, така винагорода буде вважатися несправедливою [2].

Право на достатній рівень життя, як у міжнародних договорах, так і у конституціях європейських держав з розвинутими демократичними традиціями та визнаним високим рівнем забезпечення прав людини розкривається у двох ракурсах: для трудящих право на відповідний рівень винагороди за працю, а для інших на соціальні виплати відповідного (достатнього або гідного) рівня.

Так, Конституція Бельгії (1994 р.) проголошує право кожного на життя, що відповідає людській гідності. Конституція Італійської Республіки (1947 р.) визначає право трудящих на винагорода, що відповідає кількості і якості його праці, та спроможність для забезпечення їм і їхнім сім'ям вільного і гідного існування. А кожен нездатний до праці та позбавлений необхідних засобів до існування, має право на підтримку і допомогу суспільства. У Конституції Королівства Нідерланди (1983 р.) визначається обов'язок державних органів піклуватися про забезпечення засобів до існування та справедливий розподіл багатства. Вони повинні піклуватися про забезпечення населенню достатнього життєвого рівня. Конституція Португалії (1976 р.) зазначає, що всі трудящі мають право: на винагорода, яка відповідає кількості, характеру і якості праці; на організацію роботи в соціальних умовах, що не принижують людської гідності [3].

Ст. 48 Конституції України проголошує, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Право на достатній життєвий рівень не означає, що Українська держава бере на себе зобов'язання забезпечити кожному громадянину і його сім'ї достатнє харчування, одяг і житло. У статті не встановлюється, що держава гарантує достатній життєвий рівень. Тим більше, що розуміння «достатній життєвий рівень» не є усталеним, оскільки він змінюється залежно від соціально-економічних та інших чинників. Завдання держави, яка проголосила себе соціальною, полягає в тому, щоб створити належні умови для людини, щоб вона могла соєю працею забезпечити гідну матеріальну базу життєдіяльності для себе і своєї сім'ї.

У праві кожного на достатній життєвий рівень, розкривається важливий аспект соціальної, правової держави. Вона не може і не повинна роздавати всім громадянам матеріальні блага, але держава зобов'язана забезпечувати їм можливість захищати своє право на гідне життя. Якщо держава не зробить цього, то суспільство функціонуватиме в умовах гострих соціальних конфліктів. Встановлене в Конституції України право кожного на достатній життєвий рівень є своєрідним стандартом, до якого повинна у своїй політиці прагнути держава.

У систему соціально-економічних прав людини в цілому традиційно включають положення, які характеризуються як довгострокові ідеали і перспективні цілі [4]. Вважаємо, що така практика є хибною, необхідно забезпечувати громадянам максимально високий рівень реалізації соціально-економічних прав вже і зараз, адже від цього залежить майбутнє нашої держави, і якщо вона не надасть громадянину умови для забезпечення достатнього рівня життя, то людина шукатиме цих умов в інших країнах, що на даний момент є дуже актуальним.

В Україні достатній життєвий рівень передбачає забезпеченість рівня доходу працюючих громадян у розмірі не менше встановленої законом мінімальної заробітної плати (мінімальний розмір заробітної плати є державною соціальною гарантією), а для громадян, які потрапили у складні життєві ситуації, втратили засоби до існування – у розмірі не меншому, ніж базовий державний соціальний стандарт прожитковий мінімум, встановлений державою для відповідних соціальних груп населення. Неприпустимим є, на нашу думку, встановлення подвійних стандартів: прожиткового мінімуму і рівня забезпечення прожиткового мінімуму,

який застосовується для призначення допомоги відповідно до Закону України “Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім’ям” та визначення права на звільнення від плати за харчування дитини у державних і комунальних дитячих дошкільних закладах відповідно до Закону України “Про дошкільну освіту” [5].

Крім встановлення державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій на належному рівні, реалізація права на достатній життєвий рівень забезпечується ефективною, виваженою та дієвою державною системою соціального захисту населення. Остання, на нашу думку, має базуватись на положеннях ст. 3 Конституції України, у якій закріплено, що людина, її життя і здоров’я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Джерела та література:

1. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
2. Європейська соціальна хартія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062.
3. Кулачок-Тітова Л. В. Гідний рівень життя як категорія та соціальне право людини / Л. В. Кулачок-Тітова. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/36826/1/social%20rights.pdf>
4. Науково-практичний коментар до Конституції України [Електронний ресурс] / [Петришин О. В., Погорілко В. Ф., Притика Д. М., Рабінович П. М. та ін.]; за ред. О. В. Петришин, В. Ф. Погорілко. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. Режим доступу: <https://jurisprudence.club/konstitutsionnoe-uchebnik/stattya-kojen-mae-pravo-dostatniy-jitteviy-47997.html>
5. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2246-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 3-4. – Ст. 26

Poliukh K. To the question of the right to the sufficient standart of living and its implementation *The article is devoted to research of the norms of international and domestic legislation, which establish the human right to the sufficient standard of living.*

Keywords: *standard of living, the right to the sufficient standard of living, social standards, social protection.*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВЛАСНИКІВ АВТО З ІНОЗЕМНОЮ РЕЄСТРАЦІЄЮ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МОЛДОВСЬКИЙ ДОСВІД

О. І. Пономаренко

Науковий керівник: к.ю.н., доц. О. М. Юхимюк

Проаналізовано права та обов’язки власників авто на іноземних номерах, а також досліджено проблеми, які виникають при розмитненні даних транспортних засобів. Порівняно досвід вітчизняних та зарубіжних власників автомобілів такого типу.

Ключові слова: *авто з іноземною реєстрацією, європейські номери, права власників.*

Проблема автівок на єврономерах в Україні виникла ще кілька років тому. Зараз українськими дорогами, їздить понад 383,3 тис. авто з іноземною реєстрацією. Неофіційна статистика свідчить про понад мільйон машин на єврореєстрації. Стати володарями авто з іноземною реєстрацією не гребують і представники влади – у деклараціях чиновників за 2018 років нарахували 295 автомобілів на європейських номерах [1].

Зараз власників таких автівок штрафують, машини крадуть, за розслідування їх походження взялися й за кордоном. Тривають суперечки між владою та активістами щодо їх легалізації, у вересні останні навіть перекидали вулиці Києва, під Радою влаштували

«бляхомайдан». У жовтні 2018 року власники автомобілів з іноземною реєстрацією блокували рух на пунктах пропуску з країнами ЄС, зокрема з Польщею та Словаччиною, що свідчить про серйозні наміри мітингувальників [2].

Митний кодекс України (частина 4 статті 380) [3] забороняє ввезення таких авто для власного користування, але активісти люблять посилатися на Стамбульську конвенцію, яку Україна ратифікувала ще в 1997 році [4].

Стамбульська конвенція – це міжнародний договір, тому він має вищу юридичну силу, аніж українське право. В статті 7 додатку С до конвенції йдеться про те, що для здійснення комерційної діяльності транспортні засоби можуть бути зареєстровані на особу, що фактично не перебуває в країні. Ввозити та використовувати автівки в такому випадку можуть особи, які проживають в Україні. Але якщо авто потрібне для приватного використання, його обов'язково реєструвати та розмитнювати за всіма правилами.

Тобто, громадянин України, який працює комерційним агентом іноземної фірми, керуючись ст. 7 додатку до Конвенції, має право користуватися пільгами, передбаченими конвенцією, а саме ставити авто в митний режим. Митний режим, як вже зазначалось, передбачає ввезення строком виїзду до 1 року.

Литовськими номерами прозвали всі машини з європейськими номерами, що не розмитнені в Україні. Найбільше на території нашої країни – польських, чеських, латвійських і литовських. До 2014 року кількість таких автомобілів в країні відповідала кількості нерезидентів, які і в'їжджали на цих авто. Але чотири роки тому в парламенті ухвалили закон, який дозволив ввозити в Україну машини з європейськими номерами транзитом на 10 днів. Це зробили для того, щоб з Європи була можливість без податків приганяти дешеві автомобілі для потреб АТО. Машини відправляли в АТО, там їх «вбивали» за кілька місяців, а після просто приганяли нові.

На разі купівля автомобілів з іноземною реєстрацією не є великою проблемою, адже існує значна кількість компаній, які провадять такий вид діяльності. Усі вони працюють цілком відкрито і не бояться будь-якої відповідальності за свої дії.

Також збільшуються штрафні санкції за порушення термінів переміщення транспортних засобів особистого користування в митному режимі і режимі транзиту. Залежно від терміну порушення, штраф становитиме від 8,5 тис. грн до 170 тис. грн. Поліцейським дали право зупиняти і перевіряти автомобілі на іноземній реєстрації. Водій може на свій страх і ризик продовжувати їздити, але після прийняття законів поліцейські отримують право зупиняти авто на іноземних номерах і перевіряти всю інформацію щодо законності його перебування на території України [5].

Україна не єдина країна Європи, яка зустрілась з такою проблемою. На дорогах Молдови, наприклад, знайти авто з іноземною реєстрацією не так вже і просто. Хоча ще декілька років тому, за даними громадських організацій, таких машин було багато – майже кожна десята.

У 2014 році молдовська влада дозволила автівкам з іноземною реєстрацією перебувати на території країни безстроково. Достатньо було лише заплатити раз на рік 100 євро за так звану «віньєтку», тобто дорожній збір. Чотириколісні з Європи ринули на молдовські дороги.

У 2016 році парламент Молдови проголосував за закон, у якому для машин, що були ввезені до нашої країни до листопада 2016 і не були зареєстровані, вартість розмитнення знизили на 70%. Це стосувалося і машин, яким більше 10 років. Розмитнити авто за таким тарифом можна було впродовж півроку – з січня до липня. Тобто у цей період водії сплачували 30% від повної вартості розмитнення. Така пропозиція більшості водіїв влаштувала. Однак за півроку 2017 року розмитнили не всі автомобілі. Легалізувалися понад 19 тисяч машин. Куди поділася решта – лише припущення. Ймовірно, перекочувала до Придністров'я, яке контролюють сепаратисти. Деякі автовласники могли перепродати в Україну.

Після завершення пільгового періоду, власники автомобілів з іноземною реєстрацією платять повну вартість розмитнення. Більше того, правила і терміни перебування таких машин на території Молдови стали жорсткішими.

Транспортний засіб, незареєстрований у Молдові, може перебувати на її території 180 днів протягом наступних 12 місяців. Це стосується всіх громадян. Але є категорії, де є винятки. Наприклад, якщо громадянин має водійське посвідчення тієї держави, де він проживає і якщо йому дозволено перебування на території Молдови понад 180 днів [6].

Висновок: ситуація у Молдові з автомобілями на закордонній реєстрації дещо різниться від української. Тут машини на іноземні компанії реєстрували значно рідше. Кількість автомобілів на іноземній реєстрації в Україні, за різними даними, у десяток разів вища. Попри це, молдовський досвід легалізації в Україні теж розглядається. Однак поки що жодна із сторін в Україні – ні влада, ні автомобілісти – на поступки йти не хочуть.

На сьогоднішній день власники авто на іноземних номерах розійшлися у поглядах на розмитнення. Деякі просто залишають авто за кордоном, щоб не перереєстровувати їх, деякі – надіються на зміни в законодавстві.

Джерела та література:

1. В деклараціях українських чиновників назвали 295 автомобілей на єврономерах. Інфографіка // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://antikor.com.ua/articles/209589v_deklaratsijah_ukrainskih_chinovnikov_nashli_295_avtomob_ilej_na_evronomerah_infografika

2. Три питання про «євроляхи»: чому протестують власники нерозмитнених авто? // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/avto-na-evronomerah>.

3. Митний кодекс України // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://protocol.ua/ua/mitniy_kodeks_ukraini_stattya_380/.

4. Конвенція про тимчасове ввезення // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_472.

5. Штрафи за ввезення авто на єврономерах в Україну: коли запрацює закон [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://24tv.ua/shtrafi_za_vvezennya_avto_na_yevronomerah_v_ukrayinu_koli_zapratsyuye_zakon_n1060533.

6. "МОЛДОВСЬКИЙ ДОСВІД": ЯК КИШИНІВ ВИРІШИВ ПРОБЛЕМУ АВТО З "ЄВРОНОМЕРАМИ" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.5.ua/suspilstvo/moldovskiy-dosvid-ia-kyshyniv-vyrishyv-problemu-avto-z-ievronomeram-spetsreportazh-168382.html>.

Ponomarenko O. Problems of protection of authorized authors with foreign registration: domestic and moldova experience. *The rights and obligations of car owners to foreign numbers have been analyzed, and the problems that arise during the cleared data of vehicles are investigated. Comparative experience of domestic and foreign owners of cars of this type.*

Keywords: car with foreign registration, European numbers, owner rights.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Н. Р. Попович, Л. О. Герасимчук

Науковий керівник: ст. викл. Н. І. Вознюк

Стаття присвячена дослідженню правових аспектів запровадження інклюзивної освіти дітей з інвалідністю в Україні.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, діти з інвалідністю, соціальний захист.

Створення інклюзивного освітнього середовища є одним із пріоритетних напрямів державної політики України. Концепція інклюзивної освіти як правило застосовується до людей з обмеженими можливостями, які потребують додаткового соціального захисту та підтримки, у тому числі до дітей з інвалідністю. Освітні послуги для цієї категорії осіб є важливою складовою їх соціального захисту, що обумовлює актуальність дослідження.

Законодавче визначення поняття "дитина з інвалідністю" міститься у статті 1 Закону України "Про охорону дитинства" це дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту [1]. Проте серед науковців немає єдності щодо визначення поняття "дитина з інвалідністю". С. Корнієнко вказує, що у жодному документі ООН, як і більшості країн світу, не вживається термін "інвалід", оскільки він вважається образливим та дискримінуючим права людей з інвалідністю [3, с. 273-274]. Окремі дослідники пропонують законодавчо закріпити терміни "людина з обмеженими можливостями" та "дитина з обмеженими можливостями". І. Козуб пропонує ввести інший термін – "особи зі зниженою працездатністю", адже вказаний термін дає змогу розглядати цю категорію осіб саме як таких, що потребують різного роду соціальної допомоги, юридичного захисту, і таких, що водночас є визначеною мірою працездатними і рівноправними членами соціуму [2, с. 123]. Вважаємо, що такі терміни мають ширше значення і доцільно застосовувати наявні – "особа з інвалідністю" та "дитина з інвалідністю".

Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності. У забезпеченні прав дітей з інвалідністю важливе місце займає можливість отримання освіти. У Конституції України вказано, що держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах.

Слушно зазначає Міщик М., що на сьогоднішній день офіційно прийнята в державі інтернатна модель перестає бути єдиним і обов'язковим типом закладу, в якому діти з особливостями психофізичного розвитку вчаться відокремлено від соціуму. У батьків та учнів з'явилася можливість вибору різних форм навчання: індивідуальне у домашніх умовах, у спеціальній школі, школі-інтернаті, навчально-реабілітаційному центрі, спеціальному класі при загальноосвітній школі, дитсадку-школі [6, с. 115]. З цим варто погодитись, організація корекційного навчання в умовах загальноосвітніх навчальних закладів забезпечує рівність прав на освіту дітей, які мають особливі потреби, та відповідає їхнім запитам і суспільним потребам. І, як вказує О.М. Василенко, ефективна соціальна адаптація та інтеграція дітей з обмеженими можливостями у суспільство неможливі без здобуття ними повноцінної дошкільної, шкільної та позашкільної освіти. Перебуваючи в умовах інтернатного закладу або на вихованні у сім'ї, ці діти деякою мірою ізольовані від суспільства і позбавлені можливості вести повноцінний спосіб життя у відкритому середовищі, яке аж ніяк не відповідає їхнім особливим потребам [5, с. 129].

З метою забезпечення рівних прав на освіту в Україні запроваджена система інклюзивного навчання дітей з особливими потребами. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу [10, с. 245]. Відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах освітні послуги надаються дітям з особливими освітніми потребами загальноосвітніми навчальними закладами у класах з інклюзивним навчанням із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей. На підставі заяви батьків, висновку психолого-медико-педагогічної консультації та підтримки місцевого органу управління освітою дитина має право на отримання освіти у будь-якій школі. Відповідно до індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності на кожного учня з особливими освітніми потребами складається індивідуальна програма розвитку, яка забезпечує індивідуалізацію навчання, визначає конкретні навчальні стратегії та підходи [9].

Чинним законодавством врегульовано порядок утворення та припинення, основні засади діяльності, а також правовий статус інклюзивно-ресурсного центру. Центр є установою, що утворюється з метою забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу [8]. Варто зазначити, що такі центри діють лише в деяких містах України.

На нашу думку, для розвитку національної системи інклюзивної освіти слід враховувати зарубіжний досвід і розширювати міжнародне співробітництво у цій сфері. Вважаємо за доцільне врахування досвіду Німеччини та США. Так, наприклад у Німеччині інтеграція дітей з інвалідністю у суспільство починається змалку. Саме для виховання дітей у душі толерантності існують "інклюзивні" дитячі садочки. У таких закладах в одній групі десять "звичайних" дітей та п'ять – з обмеженими можливостями різного ступеню. Також, існують школи для розвитку мовлення, навчальних навичок, для розумового та емоційно-соціального розвитку тощо. У цій школі вчать діти з фізичними обмеженнями, подеколи найважчими, а також діти розумовими обмеженнями. Шкільна програма базується на трьох принципах: індивідуалізація, диференціація та комплексне цілісне навчання. Залежно від здібностей, діти мають три різні навчальні плани: план звичайної початкової школи, план для дітей зі складностями в навчанні та план для розумового розвитку дітей [7]. У США учні з особливими освітніми потребами інтегруються за допомогою асистента педагога. Діти, які мають більш важкі форми інвалідності, забезпечуються в класах персональним асистентом, а також викладачами по фаховій освіті. Заслугує на увагу і досвід інклюзивної освіти в Іспанії. Навчальні заклади, де перебувають діти з особливостями розвитку, від місцевих управлінь освіти одержують необхідну допомогу при організації інклюзивного навчання, у тому числі навчально-методичну та кадрову. У штаті кожного навчального закладу є спеціальний педагог, який встановлює тісні зв'язки з різнопрофільними фахівцями, підтримує контакти з батьками дитини. Окрім цього, позашкільні місцеві служби психолого-педагогічної підтримки опікуються дітьми з особливими освітніми потребами, що перебувають в інклюзивному середовищі [4, с. 200-202].

Отже, основним завданням інклюзивної освіти є забезпечення послідовного процесу від інтегрування у навчально-виховних закладах до інтегрування у суспільство. Саме така форма навчання сприяє особистісному розвитку дітей з інвалідністю, а також формуванню ставлення до них, як до рівноправних членів колективу. В Україні створення дієвої системи інклюзивної освіти доцільно здійснювати із врахуванням зарубіжного досвіду та на основі таких факторів: збільшення фінансування освіти, удосконалення її нормативно-правового забезпечення, покращення методичного та кадрового забезпечення інклюзивної освіти.

Джерела та література:

1. Закон України «Про охорону дитинства» від 24.04.2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
2. Козуб І. Права людини чи інваліда? / І. Козуб // Право України. – 2010. – № 1. – С. 122-127.
3. Корнієнко С. Теоретичний аналіз спеціального понятійного апарату на відповідність завданням забезпечення прав дітей-інвалідів в Україні/ С. Корнієнко // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2011. – № 3. – С. 271-276.
4. Лапін А. В. Огляд зарубіжного досвіду інклюзивної освіти [Електронний ресурс] / А. В. Лапін // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2013. – Вип. 4 (1). – С. 194-205. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooor_2013_4\(1\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooor_2013_4(1)_26)
5. Маранчак Р. С. Інклюзивна освіта як одна із умов соціальної адаптації дітей з особливими потребами [Електронний ресурс] / Р. С. Маранчак, О. М. Василенко // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – 2013. – № 2. – С. 128-132. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znphhist_2013_2_26

6. Міщик Л. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання [Електронний ресурс] / Л. Міщик. – Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2012_5/12mliupn.pdf.

7. Огаркова Т. Життя європейців: “інклюзивне” навчання дітей з особливими потребами в Німеччині [Електронний ресурс] / Т. Огаркова// Українська правда. – 2014 р. – 17 жовтня. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2014/10/17/182300/>

8. Положення про інклюзивно-ресурсний центр: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545 // Офіційний вісник України. – 2017. – № 61. – Ст. 1859.

9. Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 62. – Ст. 2475.

10. Семак С. М. Інклюзивна освіта: сутність, поняття, термінологія [Електронний ресурс] / С. М. Семак // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (1). – С. 242-251. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprk_sp_2012_19\(1\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprk_sp_2012_19(1)_28)

Popovych N., Gerasimchuk L. To the question of legal regulation of inclusive education of children with disabilities in Ukraine. *The article is devoted to the study of legal aspects of the introduction of inclusive education for children with disabilities in Ukraine.*

Keywords: *inclusion, inclusive education, child with disabilities, social protection.*

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІТЕЙ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

С. В. Романцова

Розглянуто сучасні форми та методи спеціально-кримінологічного запобігання сексуальному насильству щодо дітей закордоном та узагальнено комплексні рекомендації щодо подальшого удосконалення діяльності відповідних суб'єктів.

Ключові слова: *спеціально-кримінологічне запобігання; сексуальне насильство щодо дітей.*

Спеціально-кримінологічне запобігання сексуальному насильству щодо дітей є конкретною системною протидією, зміст якої становить всебічна діяльність держави та громадських інституцій з метою нейтралізації чинників, що детермінують прояви сексуального насильства щодо дітей на різних стадіях розвитку деструктивної поведінки [1, с. 27].

Закордонний досвід засвідчив результативність функціонування різноманітних інформаційних баз статистичних даних стосовно проявів сексуального насильства та передусім щодо дітей. Так, у США із 2006 р. успішно функціонує та координується Міністерством юстиції публічний реєстр осіб, які вчинили сексуальне насильство. До відомостей цього реєстру мають доступ і державні й правоохоронні органи, і пересічні громадяни. На відповідному сайті публічний реєстр осіб, які вчинили сексуальне насильство, оновлюється у режимі реального часу та містить відомості про більш півмільйона незаконослужняних осіб, які вчинили сексуальне насильство (опис зовнішності, види насильницьких проявів сексуального характеру, марка авто, домашня адреса тощо).

Зважаючи на українські реалії сьогодення, найбільш коректним, відповідно до потреб запобігання сексуальному насильству щодо дітей, поставатиме Єдиний державний реєстр щодо насильства у сім'ї, який нині перебуває на стадії формування та накопичення відповідної кримінологічної інформації. Попри це, варто зазначити, що за змістом та обсягом передбачувані Єдиним державним реєстром відомості про кривдника є набагато «скромнішими», ніж про жертву насильства, на відміну від закордонних аналогів. До того ж,

у контексті досліджуваної проблематики варто зробити застереження, що насильство щодо дитини, зокрема сексуальне, вчиняється не лише в осередку сім'ї, а й за її межами (навчальні заклади, дитячо-юнацькі клуби, спортивні секції тощо). Відтак така кримінологічна інформація, що має значення для запобігання сексуальному насильству щодо дитини, не потрапляє до відповідного Реєстру. Тому вбачається доцільність у формуванні Єдиного державного реєстру насильства щодо дитини та інтеграції його бази даних із Єдиним державним реєстром випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Задля ефективнішого використання необхідної кримінологічної інформації варто передбачити доступ до відповідних даних, у межах наданих повноважень, для усіх суб'єктів, які забезпечують соціальний захист та профілактику правопорушень щодо дітей, зокрема насильницького сексуального характеру.

Окрім цього, для ефективного реагування поліції на випадки насильства щодо дитини, зокрема сексуального, доцільно запровадити систему обліку проблемних сімей, а також усіх попередніх випадків насильства щодо дитини, за аналогією з позитивними зразками закордонного досвіду. До прикладу, в Державному реєстрі випадків насильства в сім'ї у Республіці Молдова облік проблемної сім'ї здійснюється за такими критеріями: а) склад сім'ї та кола близького спілкування, кількість правопорушень (і насильство у сім'ї, й інші); б) винесені рішення щодо них (приписи, обмеження тощо); в) агресивність та особливості поведінки членів сім'ї; г) наявність зброї.

Польський досвід так званої процедури «Блакитні карти» передбачає збір дільничним офіцером поліції усієї інформації у накопичувальній папці, що стосується сімейних інцидентів. Зокрема, обсяг необхідної інформації не обмежується критеріями, що визначені відповідним реєстром. Зважаючи на це, дільничний офіцер поліції прибуває на виклик про насильство інформативно зорієнтованим, а отже, знає як саме допомогти конкретній жертві насильства в сім'ї.

Зважаючи на позитивні зразки закордонної практики запобігання насильству в сім'ї, за доцільне буде ч. 3 ст. 16 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» доповнити пунктом, що передбачає ведення Реєстру відомостей про сім'ю, де вчинено насильство, зокрема сексуальне щодо дитини. Такі дані сприятимуть комплексній розробці заходів запобігання сексуальному насильству щодо дитини, а також ефективному процесу соціалізації дитини.

Окрім застереження варто зробити з приводу того, що на практиці використання відповідної кримінологічної інформації в основному підпорядковане потребам планування заходів недопущення рецидиву. Натомість на ранніх стадіях запобігання, коли є реальна загроза сексуального насильства щодо дитини, відповідна інформація залишається не реалізованою. Наприклад, за даними вибіркового досліджень, правоохоронні органи володіли відомостями про аморальний спосіб життя осіб, що вчинили злочини у побуті, зокрема насильницькі, лише у 20% випадків, тоді як у понад 50 % випадків така можливість була упущена [2, с. 80].

Загалом наведене спонукає до висновку, що ефективна протидія сексуальному насильству щодо дітей передбачає формування належного банку даних кримінологічних відомостей щодо проявів сексуального насильства щодо дітей, а також дієвої інформативної взаємодії між різними суб'єктами соціального захисту і профілактики правопорушень щодо дітей.

У рамках цього заходу можуть здійснюватися й інші інформаційно-просвітницькі та організаційно-роз'яснювальні заходи із неприпустимості насильства щодо дитини в сім'ї, зокрема сексуального. За результатами опитування, 76% респондентів вбачають доцільність у запровадженні «запобіжного (попереджувального) припису» як заходу запобігання сексуальному насильству щодо дитини.

Про доцільність таких заходів свідчить закордонний європейський досвід (Великої Британії, Франції, Німеччини, Швейцарії). Відтак відповідні заходи набувають організованих форм у вигляді інформаційно-просвітницьких кампаній, які проводяться з урахуванням специфіки організації життєдіяльності сім'ї (неповні сім'ї, сім'ї іммігрантів, сім'ї, де проживають особи з обмеженими фізичними можливостями, тощо), режиму функціонування

спеціалізованої установи, де перебувають діти (пенітенціарні установи, притулки для біженців) тощо [3, с. 155].

Порівнюючи відповідні закордонні зразки з вітчизняним досвідом, можна зауважити, що заходам запобігання сексуальному насильству щодо дітей за межами сім'ї в Україні не приділяється належна увага. За функціональною спрямованістю – це передусім заходи-нагляд та заходи-контроль (зокрема громадський). За змістовим наповненням спеціально-кримінологічні заходи, що застосовуються у закладах, установах, де діти навчаються, чи в інших місцях проведення дозвілля, можуть полягати у: запровадженні оперативного нагляду, зокрема з використанням засобів прихованого аудіо-, відеоспостереження, за утриманням дітей у виховних закладах (дошкільних освітніх закладах, школах, інтернатах, дитячих будинках тощо) з подальшою можливістю проведення перевірок цих закладів, обов'язкових регулярних медичних оглядів за участю психологів та згодою батьків чи законних представників дітей; розробленні додаткової ретельної перевірки роботодавцем відомостей претендентів на роботу, пов'язану з педагогічною чи іншою діяльністю, роботою з дітьми, на предмет застосування ними в минулому насильства щодо дитини, зокрема сексуального, використання її в сексуальних цілях інших осіб; запровадженні аналогічних додаткових перевірок відомостей про особистість кандидатів в опікуни чи піклувальники, незалежно від наявності родинних зв'язків, чи терміну опіки (піклування); формуванні офіційних загальнодоступних спеціалізованих баз даних, інформаційних сайтів щодо засуджених чи звільнених із місць позбавлення волі осіб, які вчинили насильницькі злочини щодо дітей, зокрема сексуального характеру, використовували дітей у порнобізнесі чи в інший спосіб здійснювали їх сексуальну експлуатацію.

Специфічним змістом вирізняються технічні заходи-контролю за особами, які вчинили сексуальне насильство щодо дітей. Так, у деяких штатах США проходять апробацію флуорисцентні номери автомобілів зеленого кольору для осіб, які вчинили сексуальне насильство. Це полегшує за потреби відстеження так званих «сексуальних злочинців» та забезпечує можливість дітям бачити й усвідомлювати небезпеку [4].

Задля забезпечення інтернет-захисту дітей від впливу так званих «сексуальних збоченців», у Нью-Йорку прийнято закон, де передбачено заходи-контролю інтернет-активності осіб, які зареєстровані у поліції як такі, що вчинили злочини на сексуальному ґрунті. Останні зобов'язані надавати у поліцейські відділки свої інтернет-адреси, імена, які блокуються для входу у підліткові чати та соціальні мережі [5].

В Австралії особи, які відбули покарання за так звані «сексуальні злочини» чи достроково вийшли з місць позбавлення волі, носять спеціальні електронні пристрої, що дає змогу поліції контролювати їхнє переміщення цілодобово. Особливість носіння такого електронного пристрою полягає у забороні наближатися до місць скупчення дітей (дитячих садочків, шкіл, лікарень, будинків жертв). У разі порушення цієї заборони до поліції автоматично надходить відповідне повідомлення [6].

Джерела та література:

1. Джужа О. М., Іваненко В. О. Проблеми протидії секс-бізнесу (кримінологічні та кримінально-правові аспекти). К., 2000. – 71 с.
2. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М. Проблеми кримінальної віктимології (кримінологічний, психологічний та пенітенціарний аспекти): монографія. К.: НТВ Правник – НАВСУ, 1998. – 84 с.
3. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка, В. В. Муранова та ін.; за заг. ред. А. О. Галай. К.: КНТ, 2014. – 160 с.
4. США открыли онлайн-базу данных сексуальных маньяков. URL: <http://lenta.ru/news/2006/07/04/offenders/>
5. Маньяков из штата Огайо заставят ездить на машинах с зелеными номерами. URL: <http://news.day.az/unusual/72479.html>
6. Штат Нью-Йорк перекрыл педофилам выход в Интернет. URL: <http://obozrevatel.com/news/2008/5/16/237677.htm>

Romantsova S. External experience of special-criminological prevention of sexual victims on children: some aspects. *Modern forms and methods of special-criminological prevention of sexual violence against children abroad are considered and comprehensive recommendations for further improvement of the activity of the relevant subjects are generalized.*

Keywords: *special-criminological prevention; sexual abuse of children.*

СУЧАСНІ ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ В УКРАЇНІ

В. В. Рудик, І. І. Борковська

Науковий керівник: к.ю.н., ст.. викл. М. Ю. Щирба

У статті розглядається актуальна проблема нігілізму в Україні, історія її походження, його концепція, сутність і причини, історичні аспекти та особливості сучасного нігілізму. Проблема юридичного нігілізму не є новим для інших країн, які мають більш розвинений законодавчий та економічний рівень. Поняття "правовий нігілізм" і "розвиток" пов'язані в прямій залежності один від одного, оскільки в значній мірі нігілізм уповільнює будь-яке поліпшення, сповільнює зростання. Якщо розвиток розвивається швидкими темпами, це може свідчити про те, що правова культура громадян знаходиться на високому рівні, а правовий нігілізм є рідкістю. Для досягнення цих цілей в статті висвітлено шляхи позбавлення від правового нігілізму.

Ключові слова: *правовий нігілізм, закон, право, можливості правового нігілізму, правова культура, правосвідомість, дефініція.*

Особливе місце серед чинників суспільного життя, які суттєво гальмують рух нашої країни до стандартів демократичної, правової держави, займає правовий нігілізм. Відсутність культури у правовій сфері набула в суспільстві широкомасштабного розповсюдження: від сфери повсякденних відносин між людьми до діяльності вищих законодавчих органів держави.

Аналіз літератури свідчить, що існують певні труднощі у виведенні поняття правого нігілізму й існує значна різноманітність додаткових дефініцій поняття правового нігілізму [1, с. 140]. Разом із тим потрібно підкреслити, що наукові пошуки розв'язання цього питання йдуть повільним шляхом і навіть у спеціалізованих наукових виданнях (як вітчизняних, так і закордонних) практично відсутня достатня практична база [2, с. 69]. Ця обставина говорить нам про те, що правовий нігілізм є не тільки надзвичайно шкідливим і небезпечним явищем у суспільстві, а й надзвичайно складною для пізнання правовою категорією. Загалом можна визначити правовий нігілізм як різновид правової культури, який ґрунтується на свідомому негативному ставленні певного суб'єкта до права та, відповідно, на запереченні, зокрема, позитивного значення впливу права на суспільні відносини.

На думку В. Крауса, нігілізм як суспільний феномен виражає заперечення у надзвичайному ступені, заперечує існуючі цінності, не визнаючи жодних інших. Фактично нігілізм – це позиція людини, яка заперечує наявний світ, але не здатна уваяти собі жодної можливості його покращити, і тому ця людина сама переживає фазу руйнування або саморуйнування. Більшість виявів нігілізму зводиться до двох основних його форм: активного чи войовничого, екстравертного чи пасивного, апатичного чи інтровертного. Активний нігілізм ще містить життєвий порив, віру в дійсність руху, зміни, переконання. Пасивний нігілізм призводить до мовчання, до поступової атрофії всіх життєвих реакцій [3, с. 9].

До прикладу, О. Скакун визначає правовий нігілізм як «деформований стан правосвідомості особи, суспільства, групи, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір» [4, с. 487]. Своєю чергою, П. Баранов також підкреслює важливість уточнення, що правовий нігілізм виключає свідомий злочинний намір. Вказівку на

відсутність злочинного наміру дослідник пояснює необхідністю відмежувати правовий нігілізм від інших форм деформації, що знаходяться вже за межами сфери права як такого. На його думку, ігнорування закону і злочинної мети, а також злочинне законодавство і т.п. – явища, які є самостійними формами деформації правосвідомості [5, с. 482].

Хоч і правовий нігілізм не містить злочинного умислу, але таке явище може бути основою для його виникнення та є однією з основних причин поширення злочинності й вчинення найжахливіших злочинів проти окремих осіб, суспільства, держави, а іноді й цілих народів або соціальних груп.

Правовий нігілізм на всіх рівнях державного устрою не має меж, тому й носить назву безмежного, тож боротися із ним традиційними методами – малоефективно та непродуктивно, а тому потрібно ретельно вивчити цю проблему і створити певні екстраординарні заходи.

По-перше: за словами відомого вченого: потрібно зробити все, щоб приблизити право до народу, щоб закріпити масову правосвідомість, щоб народ розумів та цінував закони своєї країни, усвідомлював надзвичайну роль їх дотримання, щоб він добровільно виконував свої обов'язки та заборони, лояльно користувався своїми повноваженнями. Право повинно стати фактором життя, мірою реальної поведінки, силою народної душі [6, с. 31].

По-друге: необхідно удосконалити законодавство, намагатися уникнути подвійного розуміння та тлумачення правової норми, не допускати колізій в праві, які в однаковій мірі прискорюють шлях до нігілізму та невиконання законів.

По-третє: необхідно постійно проводити профілактику правопорушень, й, перш за все, злочинів, слідкування за виконанням принципу караності, але в межах, що не порушують прав і свобод громадянина, закріплення правопорядку в державі та верховенства закону, державної дисципліни.

Українська політична та правова система давно вже повинна бути реформована – тож реформи у цих сферах життя – також необхідний засіб профілактики правового нігілізму та нігілізму в цілому.

До додаткових заходів, але не останніх, можна віднести також, підготовку кваліфікованих кадрів – юристів, які зможуть досконало і на професійному рівні тлумачити закон і служити Феміді; запозичення позитивних правових надбань інших держав світу; подальша інтенсивна інтеграція до міжнародного права (ратифікація, приєднання, підписання).

Поряд із зазначеними методами, у боротьбі із правовим нігілізмом потрібно використовувати в розрізі конкретних правових норм такі перевірені практикою категорії як правові аксіоми.

Вони повинні включати в себе знання щодо: правових стимулів, які спонукають громадян до правомірної поведінки, які створюють такі умови, за яких суб'єкти без перешкод зможуть задовольняти свої інтереси та реалізовувати права (такими стимулами в даному випадку можуть стати – певне заохочення підприємницької діяльності, державні гарантії щодо малого бізнесу, процедура видачі кредиту на розвиток своєї справи, надання пільг, закріплення права на власність тощо); правових обмежень, які полягають у стриманні протиправної поведінки, що створює умови для забезпечення прав та інтересів контрsub'єкта (вдосконалення боротьби із корупцією, хабарництвом, бюрократизмом, оказамілюванням, присікання зловживання службовим становищем); охорони та захисту правопорядку у суспільстві (обмеження правоздатності дітей, законодавчо встановлені обмеження щодо виборчого права) [4, с. 528-529].

З огляду на вище викладене варто зробити наступні висновки, звести правовий нігілізм до мінімуму можна лише шляхом застосування комплексу заходів, спрямованих на: формування якісно нової, ефективної правової системи; поліпшення об'єктивних умов життя суспільства, на формування нового соціального середовища; виправлення деформацій правосвідомості і підвищення рівня правової культури населення. Правовий нігілізм є значною перепороною на шляху державно-правових та соціально-економічних реформ. Він відтермінує момент досягнення Україною таких реальних цілей як підвищення економічного благополуччя та рівня життя населення, зменшення безробіття, а також створення справді правової, демократичної, соціальної, висококультурної держави та громадянського суспільства.

Джерела та література:

1. Дручек О. В. Правовий нігілізм: підходи до розуміння / О. В. Дручек // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 140-144. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09dovpdr.pdf>.
2. Гладкий С. О. Правовий нігілізм як об'єкт правового самопізнання / С. О. Гладкий // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 69-73.
3. Craous W. Nigilizm et idaiализm / Wolfgang Craous. – Paris: Drapeu, 1994. – 100 р.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / О. Ф. Скакун. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
5. Общая теория права: курс лекций / под ред. В. К. Бабаева. – Нижний Новгород, 1993. – 488 с.
6. Ільїн І. А. О сущности правосознания. –М., 1993. – С. 31.

Ryduk V., Borkovska I. The typology of the state from the standpoint of a formative approach. *The article deals with the topical issue concerning nihilism in Ukraine, the history of its origin, his concept, the essence and the causes, historical aspects and characteristics of contemporary nihilism. The problem of legal nihilism is not new to other countries that have their legislative and economic level more advanced. The concepts of "legal nihilism" and "development" are linked in a straight line as dependent on each other, because to a large extent nihilism it slows any improvement slows growth. In case, the development is swift pace, this may indicate that the legal culture of citizens is at a high level, and legal nihilism is a rare. To achieve these objectives, the article shows the ways of depriving citizens of legal nihilism.*

Keywords: *legal nihilism, law, possibilities of legal nihilism, legal culture, legal consciousness, definition.*

**ПРАВО УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧЕМ**

К. А. Садлей, О. В. Крикунов

Досліджено проблемні моменти реалізації права на забезпечення перекладачем осіб, які не володіють мовою кримінального судочинства. Наведено тлумачення поняття «достатнє володіння мовою судочинства або будь-якою іншою мовою», запропоновано зміни до законодавства.

Ключові слова: *державна мова судочинства, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, перекладач.*

Аспект мови судочинства має не тільки правове, але й соціальне та політичне значення, бо тісно пов'язане з питаннями національного та державного розвитку, врахування існування в Україні численних національних меншин та дотримання їх прав. Правове закріплення засади державної мови та визнання такою української мови відбулося у ст. 10 Конституції України.

У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 14) та Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р. (ст. 6), які ратифіковані Україною, застережене право осіб, які не володіють мовою судочинства, на забезпечення їх перекладачем, у т.ч. і за кошти держави.

Право учасників провадження, які не володіють мовою судочинства, на участь перекладача, законодавчо закріплено у ч. 3 ст. 29 чинного Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК) [6]. Зокрема, слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати

скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК України.

Спеціально застережене право на залучення перекладача за рахунок держави для підозрюваного, обвинуваченого, цивільного відповідача (п. 18 ч. 3 ст. 42, ч. 3 ст. 62 КПК), потерпілого, цивільного позивача (п. 9 ч. 1 ст. 56, ч. 3 ст. 61КПК), представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (п.1 ч. 2 ст. 64-1 КПК), якщо вони не володіють чи недостатньо володіють мовою судочинства.

Очевидно, що правильно розуміння та застосування засади державної мови судочинства потребує аналізу оціночного поняття «достатнє володіння мовою судочинства або будь-якою іншою мовою». На нашу думку, законодавець має на увазі, що відповідна особа має можливість вільно говорити і розуміти зміст інформації, із якою вона стикається у зв'язку із провадженням.

Ступінь володіння мовою визначає посадова особа, яка керує кримінальним провадженням. Ми вважаємо, що для визначення того, що особа здатна чи не здатна вільно висловлюватися на мові судочинства, не потрібне призначення експертизи. Адже не потребує спеціальних наукових знань висновок про те, що особа не зрозуміла змісту зверненого до неї питання. Очевидним стає також недостатнє володіння мовою судочинства із недосконалого змісту, форми відповіді на питання чи заяви, скарги з боку певної особи, яке вона ніби зрозуміла. На наш погляд, документ про те, що особа вивчала українську або іншу мову у навчальному закладі також не дозволяє зробити висновок, що вона на даний час нею достатньо володіє. Це формалізований підхід, а треба виходити із реальної здатності особи взаємодіяти із іншими, захищати свої законні інтереси. Варто вказати, що така обставина, як іноземне громадянство також не є фактом, що автоматично обумовлює висновок про відсутність вміння достатньо володіти мовою судочинства.

Засада державної мови кримінального судочинства передбачає участь перекладача на всіх стадіях провадження, під час яких його учасниками є особи, що не можуть вільно володіти мовою судочинства. У разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження чи суд залучають відповідного перекладача (ст. 68 КПК). Перекладач у таких випадках є обов'язковим учасником провадження і відмова підозрюваного (обвинуваченого), потерпілого, цивільного позивача, відповідача, представника юридичної особи від його допомоги не може бути прийнята.

У КПК України передбачено, що перед початком процесуальної дії сторона кримінального провадження, яка залучила перекладача, чи слідчий суддя або суд пересвідчується в особі і компетентності перекладача. Але законодавець не конкретизує критеріїв фаховості перекладача. О. П. Головинська з цього приводу вважає, що компетентність перекладача означає володіння ним мовами, з яких і на які здійснюється переклад [1, с. 9]. Ми з цим міркуванням не можемо погодитися, адже перекладач здійснює переклад не побутового мовлення, а є учасником кримінального процесуального провадження, виступаючи «комунікатором» між його учасниками. Тому слушно вважаємо думку О. Покрещук та С. Фурси, які обґрунтовано акцентують увагу на тому, що перекладач у юридичному процесі обов'язково повинен володіти юридичною термінологією та мати хоча б мінімальний багаж знань у тій чи іншій галузі права [3, с. 89].

Спроба впорядкувати цю сферу правовідносин вже здійснена. На сьогоднішній день в Україні сформований Довідково-інформаційний реєстр перекладачів, порядок ведення якого затверджений наказом МВС України від 11 березня 2013 р. № 228 [4]. Цей Реєстр містить відомості про перекладачів, які можуть залучатися органами державної влади для надання послуг перекладу під час досудового розслідування та розгляду судами кримінальних проваджень і справ про адміністративні правопорушення, вчинені біженцями та іншими категоріями мігрантів на території України. Але, на нашу думку, внесення відомостей про перекладача у вище згаданий Реєстр не у всіх випадках буде свідчити про його компетентність, адже ця процедура не передбачає перевірки володіння іноземною мовою, знання спеціальної термінології. Тому підтвердженням компетентності виступає диплом перекладача, про який вносяться відомості до Реєстру. З цього приводу є підстави приєднатися до думки Т. М. Кузик, яка вважає, що перекладачами у кримінальному судочинстві мали б бути лише особи, які сертифіковані Міністерством юстиції України та

внесені до Реєстру судових перекладачів, а факт атестації таких перекладачів слугував би ознакою їх компетенції [2, с. 716]. Ми погоджуємося, що запровадження такого способу підтвердження кваліфікації перекладача було б виправданим, адже ця практика є успішною щодо діяльності судових експертів.

У відповідності до міжнародно-правових зобов'язань витрати, пов'язані із залученням та участю перекладачів для перекладу показань підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України в порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України (ч. 2 ст. 122 КПК). Але реалізація цього припису є дуже проблематичною. Рада суддів України цілком обґрунтовано вказала, що законодавець, поклавши відповідно до ч. 3 ст. 29 КПК на слідчого суддю, суд обов'язок забезпечити право користуватись за потреби послугами перекладача, в той же час не встановив ефективного механізму його залучення. Також було вказано на невідповідність фактичній вартості послуг перекладачів із розмірами компенсації виплати винагороди перекладачам, встановлені у п. 1 Інструкції, яка затверджена постановою КМ України від 1 липня 1996 р. №710. Враховуючи дефіцит фінансування судів, такий стан унеможлиблює залучення перекладачів, що відповідно є невиконання гарантії дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження щодо мовного питання і в свою чергу є порушенням принципу незалежності судової влади [5]. На цей підставі Рада суддів України сформулювала пропозицію КМ України розглянути питання щодо врегулювання механізму залучення перекладачів на досудовому розслідуванні та в судовому провадженні в такому ж порядку, який передбачений для залучення захисників (адвокатів) за рахунок держави, а також щодо необхідності переглянути розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди перекладачам, що встановлені Інструкцією від 01 липня 1996 р. № 710, та приведення цих розмірів у відповідність фактичній вартості цих послуг на даний момент і понесеними перекладачами витрат. Ми повністю підтримуємо цю пропозицію судової влади як належно аргументовану та своєчасну.

Джерела та література:

1. Головинская Е. П. Процессуально-правовые основы деятельности переводчика на обеспечению принципа языка уголовного судопроизводства: автореф. дис. д.ю.н., спец. 12.00.09 / Е. П. Головинская. – Воронеж, 2006. – 23 с.
2. Кузик Т. М. Участь перекладача у кримінальному процесі як гарантія забезпечення принципу мови судочинства / Т. М. Кузик // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 67. – С. 714-721.
3. Покрещук О. О. Процесуальне становище перекладача в нотаріальному та інших юридично значущих процесах: проблемні питання / О. О. Покрещук, С. Я. Фурса // Право України. – 2000. – № 10. – С. 87-91.
4. Про затвердження Порядку ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів: Наказ Міністерства внутрішніх справ України №228 від 11.03.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-13>.
5. Про залучення перекладачів у кримінальному провадженні: рішення РСУ № 48 від 09.06.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rsu.gov.ua/ua/events/risenna-rsu-no-48-vid-09062016-pro-zalucenna-perekladaciv-u-kriminalnomu-provazdenni>.

Sadley K., Krykunov A. Right of participants of criminal proceedings on providing by translator. *The authors carried out an analysis of the problematic aspects of realization of the right on providing by translator for persons, who do not speak the language of criminal proceedings. The interpretation of the evaluative concept «sufficient command of the language of legal proceedings or in any other language» was presented, changes to the current legislation were proposed.*

Keywords: state language of proceedings, suspected, accused, victim, translator.

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ НА ЖИТЛО ЗА МІЖНАРОДНИМ ТА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

З. Ф. Самчук-Колодяжна, Р. М. Ширшикова

Основою будь-якої цивілізованої держави є сім'я, головною цінністю якої є діти. Діти потребують спеціальної правової охорони та захисту, в зв'язку з їх фізичною та розумовою незрілістю. Саме тому діти наділені особливим правовим статусом і права дитини знаходять своє закріплення як на міжнародному, так і на національному рівні.

Основним документом, що визначає правові стандарти в сфері захисту прав дитини є Конвенція ООН про права дитини 1989р. Україна не лише приєдналася до цієї Конвенції, але й приймає участь в розробці нових міжнародних інструментів в сфері захисту прав дітей.

Необхідно відмітити, що в Україні помінялись підходи до осмислення та реалізації прав дітей значним підвищенням уваги зі сторони держави до захисту дитини та удосконаленням механізму контролю за дотриманням чинного законодавства в сфері охорони дитинства. Проте норми національного законодавства не завжди в повній мірі сприяють захисту прав дітей, зокрема, в частині житлових прав.

Багато проблем виникає в питаннях обмеження прав батьків на житло в інтересах дитини, ущемлення прав дитини, зловживання батьківськими правами, недоторканості права власності, в тому числі, на житло та потреб дитини, яка має і моральне, і юридичне право на турботу та утримання. Для оптимального співвідношення прав і інтересів дитини необхідне чітке і логічне законодавство, метою якого є забезпечення дітям можливості визначити себе як особистість і реалізувати свої можливості в безпечних та сприятливих умовах у сім'ї чи середовищі опікунів.

В статті розглядається повнота та достатність правового регулювання захисту прав дитини на житло як міжнародним, так і національним законодавством.

Ключові слова: дитина, право на житло, конвенція, правова охорона, механізм захисту, відчуження житла, боржник, іпотека, інтереси дитини, органи опіки та піклування.

Конвенцією ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р., ратифікованою постановою Верховної Ради УРСР від 27 лютого 1991 р., найбільш широко врегулює права дитини. Відповідно до ст. 3 Конвенції держави-учасники зобов'язуються забезпечувати дитині такий захист та турботу, яка необхідна для благополуччя та визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку, (ст. 6.) Батьки та інші особи, що виховують дитину, вказана в ст.27 Конвенції, несуть відповідальність за забезпечення в межах своїх можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини [2].

Конституція України життя людини визнає найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначає, як зміст і спрямованість діяльності держави [1].

Право кожної людини на життя пов'язане з багатьма факторами, серед яких одне з головних місць займає її право на житло (ст. 27). Всі громадяни мають рівні конституційні права та свободи та рівні перед законом (ст. 24), серед яких діти, яка одна з найбільш уразливих категорій населення, що потребують особливого піклування та захисту своїх прав.

Право на житло закріплене в ст. 47 Конституції України [1]. Держава гарантує реалізацію та захист прав на житло всіх громадян, кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48) і ніхто не може бути примусово позбавлений житла, як на підставі закону за рішенням суду (ст. 47) [1]. Проте право приватної власності на житло може піддаватися певним обмеженням у зв'язку з суспільною необхідністю або за підставами, встановленими в законі. Одним з таких обмежень, встановлених законом, може бути право дитини на житло наймача або власника житла.

Правила користування житлом, передбачені ст. 64 Житловим кодексом України, згідно з яким члени сім'ї наймача, мають рівні права з наймачем та несуть усі обов'язки, що випливають із договору найму житла. Відповідно до ст. 18 Закону України «Про охорону

дитинства”, діти – члени сім’ї наймача або власника житла мають право користуватися зайнятими помешканнями нарівні з власником або наймачем. Правочини здійснені щодо житлового приміщення, право власності або права користування яким має дитина, не можуть порушувати житлові права дитини і здійснюватися без дозволу органу опіки та піклування [3].

Аналізуючи чинне законодавство про забезпечення житлових прав дітей, можна зробити висновок, що обмеження прав батьків, усиновлювачів, опікунів та піклувальників щодо розпорядження ними майном дітей, в т.ч., житловими приміщеннями, зберігається до досягнення дитиною повноліття. Право на житлове приміщення також зберігаються за дитиною-сиротою та дитиною, позбавленою батьківської опіки. Такі житлові приміщення не можуть бути відчуждені без отримання згоди від органів опіки та піклування, яке можливе лише в інтересах дитини.(ст. 33 ЖК України) [6].

Необхідно відмітити, що таке обмеження на відчуження житлового приміщення має місце, коли право власності або право на користування таким житлом має дитина.

Дитина набуває права на те житлове приміщення, в якому живуть його батьки, з моменту народження. Якщо житло вже було у власності батьків або одного з них, то дитина має право користуватися житлом і не може бути позбавлена житла без відповідного дозволу органу опіки та піклування. Тобто, мають місце певні обмеження права власності його батьків, так як вільно розпоряджатися житлом вони вже не можуть.

Так, згідно Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб та безпритульних дітей» (ст. 12), недопустимі зменшення або обмеження прав та інтересів дітей при укладенні будь-яких правочинів щодо житлових приміщень та іншого нерухомого майна, право власності на які або право користування якими мають діти [4].

Багато проблем і неоднозначних судових рішень виникає при примусовому відчуженні житла в разі звернення стягнення на нерухоме майно боржника за кредитним договором при відсутності у нього іншого майна.

У справах про звернення до суду на стягнення майна боржника виникає питання про співвідношення законодавства про захист прав дітей та примусової реалізації майна боржника. В одних випадках суди задовольняють такі позови, в інших звертаються до Конвенції про захист прав дитини, згідно зі ст. 3 якої: «в усіх діях у відношенні дітей, незалежно від того, вживаються вони державними або приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними або законодавчими органами, першочергова увага приділяється забезпеченню інтересів дитини» [2]. Відмітимо, що в разі звернення стягнення на майно боржника за рішенням суду, в ст. 7 Закону України «Про виконавче провадження» зазначено, що для проведення виконавчих дій державний виконавець за необхідності залучає, зокрема органи опіки та піклування.

Непоодинокі випадки зловживання батьками пріоритетних прав дітей на житло при виконанні цивільно-правових договорів, зокрема, кредитних. При неможливості погасити заборгованість кредитор набуває право на примусове звернення стягнення на житло, що належить боржнику.

Для запобігання негативних наслідків малолітня дитина приписується в житловому приміщенні, що належить батькам з метою недопущення стягнення на це майно, так як звернення стягнення на житло, де проживає дитина, неможливе. Ці дії не що інше, як зловживання правом з боку батьків при вирішенні питання про їх відповідальність за кредитними договорами.

Щодо питання охорони прав дітей в іпотечних правовідносинах.

Реалізація положень міжнародних актів з охорони прав та інтересів дитини в сфері обігу нерухомості, знайшла своє відображення і в законодавстві України. Так, ст. 12 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб та безпритульних дітей» і ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства» встановлює, що держава охороняє і захищає права та інтереси дітей при здійсненні правочинів щодо нерухомого майна. Не допускається зменшення або обмеження прав та інтересів дітей при здійсненні будь-яких правочинів щодо житлових приміщень. Контроль за додержанням батьками або особами, як їх заміняють, майнових та житлових прав дітей при здійсненні правочинів про відчуження житлових приміщень, право власності на які або право користування яких мають діти, покладається на органи опіки та піклування.

Національний законодавець приділяє особливу увагу не любим правочинам з нерухомістю, під час здійснення яких забезпечується особливий контроль з боку держави щодо дотримання прав та інтересів дітей, а лише тих, предметом яких виступають житлові помешкання. Згідно ст. 379 Цивільного кодексу України житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, що призначені та придатні для постійного проживання в них [7].

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про іпотеку» іпотека виникає на підставі договору, закону або рішення суду.

Враховуючи те, що договір іпотеки, що стосується нерухомого майна, в т.ч. житла, підлягає нотаріальному посвідченню, при укладенні іпотечного договору щодо майна, власником або співвласником якого являються діти, необхідно дотримуватися положень спеціального законодавства. Так, відповідно до ст. 177 Сімейного кодексу України [6] та ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства» батьки або особи, які їх заміняють, не мають права без дозволу органу опіки та піклування укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню. Згода органу опіки та піклування унеможливорює зловживання батьківськими правами, коли ті діють від імені дитини та порушують інтереси дитини при передачі майна в іпотеку, під забезпечення, на яке, в разі невиконання основного зобов'язання може бути в установленому законом порядку звернено стягнення і дитина може втратити право власності на своє майно.

Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» (ст. 12) передбачає, що для здійснення правочинів щодо нерухомого майна, право користування яким мають діти, потрібний дозвіл органу опіки та піклування. Існування такого законодавчого механізму охорони прав та інтересів дитини пов'язано із забезпеченням її конституційного права на житло. Як правило, дитина самостійно не може забезпечити себе житлом, оскільки не має відповідного заробітку. В даному випадку таке забезпечення здійснюється шляхом надання права користування житлом батьків (опікунів, піклувальників). Згідно з частинами 3,4 ст. 29 Цивільного кодексу України місцем проживання фізичної особи, яка не досягла 18 років (дитина), є місцем проживання її батьків або одного з них, з ким вона проживає.

Діти – члени сім'ї власника приміщення мають право користуватися цим приміщенням нарівні з власником або орендарем (ч. 2 ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства»). В разі передачі батьками (опікунам, піклувальниками) нерухомого майна в іпотеку, яке належить їм на праві власності необхідно отримати дозвіл органу опіки та піклування.

Орган опіки та піклування може відмовити в видачі дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна лише у випадках передбачених ст. 177 Сімейного кодексу України, з одночасним зверненням до нотаріуса для накладення заборони на відчуження такого майна.

Однак, для недопущення зловживань з боку органу опіки та піклування рішення про надання дозволу або про відмову в його наданні може бути оскаржене до суду.

Якщо при передачі житла в іпотеку та зверненні на нього стягнення в зв'язку з невиконанням основного зобов'язання, власником або співвласником якого є дитина, буде встановлено порушення прав і законних інтересів дитини, то чинне законодавство містить норми охоронного характеру, що зобов'язують поновлення прав дитини. Це випливає зі ст. ст. 203, 215 Цивільного кодексу України, спираючись на які, в разі якщо батьки (усиновителі) вчинили правочин, який суперечить правам та інтересам їхніх неповнолітніх чи непрацездатних дітей, може бути визнаний недійсним [7].

Таким чином, передбачений чинним законодавством механізм охорони та захисту прав дитини за рахунок дозволів та заборон органу опіки та піклування, порядку вчинення нотаріально посвідчених правочинів та договорів, виконання судових рішень щодо відчуження майна дитини, забезпечує охорону та захист конституційного права дитини на житло.

Джерела та література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 // ВВР України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Конвенція про права дитини від 20.11.1989.[Електронний ресурс] – Режим доступу: [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show).

3. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://res.in.ua/zakon-ukrayini-pro-ohoronu-ditinstva-iz-zminami-i-dopovnennam-v3.html?page=7>
4. Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб та безпритульних дітей» // ВВР України. – 2005.– № 2623. – IV.
5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Житловий кодекс України від 30 червня 1983 // ВВР УРСР.– 1983.– Дод. до № 28. – Ст. 573.
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003// ВВР України.–2003. – № 40-44. – Ст. 356.

Samchuk-Kolodyazhna Z., Shyrshykova R. Protecting the rights of children to housing in international and national legislation. *The basis of any civilized state is the family, the main value of which is a child. Children need special legal protection and protection due to their physical and mental immaturity. That is why children have a special legal status. The rights of the child are consolidated both internationally and nationally.*

The basic document defining the legal standards in the field of the protection of the rights of the child is the UN Convention on the Rights of the Child 1989.

Ukraine not only joined the Convention, but also participates in the development of new international instruments in the field of the protection of children's rights.

It should be mentioned that approaches to understanding and realizing children's rights have changed in Ukraine, with a significant increase in the attention of the state to protecting the child and improving the mechanism for monitoring compliance with the current legislation in the field of child protection, including the private civil rights and legitimate interests of the child.

However, the norms of national legislation do not always fully contribute to the protection of the rights of children, in particular, in terms of housing rights.

Many problems arise in relation to the restriction of the rights of parents to housing for the child, the violation of the rights of the child and the illegal abusing of parental rights, the inviolability of the right to property, including the housing, and the needs of the child, which has both moral and legal right to care and maintenance. For the optimal balance of the rights and interests of the child, a clear and logical law is needed to ensure that children can identify themselves as individuals and realize their opportunities in safe and favorable conditions in the family or the guardianship environment for their preparation for a social life.

The article deals with the completeness and adequacy of legal regulation of the protection of the rights of the child to housing as international as well as national legislation.

Keywords: *child, right to housing, convention, legal protection, mechanism of protection, alienation of housing, debtor, mortgage, child's interests, bodies of care and care.*

САМОЗАХИСТ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ

Д. С. Спесівцев

Доповідь присвячена розгляду окремих проблем юридичної конструкції самозахисту суб'єктивних цивільних прав. Окреслюються історичні корені дискусії з приводу суб'єктивного права на самозахист, аналізуються положення чинного цивільного законодавства України, що регулюють відносини, пов'язані зі здійсненням права на самозахист у цивільних правовідносинах.

Ключові слова: *неюрисдикційний захист, самозахист, самодопомога, притримання, відмова від зобов'язання.*

Самозахист є одним з малодосліджених і в той же час дискусійних питань сучасного цивільного права. Полеміка стосовно необхідності наділення суб'єктів цивільного права можливістю самостійно захищати свої права велась ще німецькими вченими пандектистами в другій половині XIX ст. При цьому думки з цього приводу були полярно протилежними. Зокрема, ярим противником наділення осіб правом на самозахист виступив Б. Віндшейд. На переконання вченого потерпілий або особа, яка вважає себе потерпілою, повинна звертатись по допомогу до держави і не вправі вдаватись до самопомоги. І хоча вчений визнавав існування передумов для самозахисту і в римському праві, тим не менше він дотримувався погляду, що кредитор у випадку, якщо він відбирає у боржника певні речі або примушує останнього до їх передачі кредитору, то позбавляється права вимоги до боржника в рівній мірі як і власник, який відбирає свою річ, що перебуває у володінні іншої особи, позбавляється права власності на відповідну річ відносно такої особи. Самозахист на переконання Б. Віндшейда допускається лише в крайніх випадках, коли його незастосування пов'язане з ризиками невідної втрати майна [1, с. 297-299].

Більш помірну позицію з цього приводу висловлював Г. Дербург, на переконання якого самозахист, будучи здійсненням управленою особою права, незважаючи на протидію і без звернення до сприяння влади, є дозволим, однак в суворо визначених державою випадках. Таке обмеження вчений пояснював тим, що здійснення права на самозахист може призвести до трагічних наслідків, тому розмежовував в цьому ключі самооборону та самоуправство (самозадоволення), як відповідно правомірний самозахист та примусове вилучення майна у боржника у випадках, передбачених договором [2, с. 290-291].

Звернення до історичних коренів порушеного питання демонструє неоднозначне ставлення до нього юридичної спільноти протягом досить тривалого проміжку часу, оскільки й сьогодні позиції правників стосовно цієї тематики є не одностайними. Поряд із цим слід відзначити, що в сучасних дисертаційних роботах право на самозахист розглядається в якості природного й невідчужуваного права людини, що виключає його розгляд як похідного від держави права і її підпорядкованого [3, с. 15]. При цьому право на самозахист знайшло чітку формалізацію в рамках нормативних положень чинного цивільного законодавства України, хоч і в необґрунтовано обмеженій формі.

Стан нормативної урегульованості цивільних відносин самозахисту перебуває на відносно низькому рівні. У ст. 19 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) міститься основні положення, які визначають порядок застосування самозахисту, а ст. 1169 ЦК України врегульовує порядок відшкодування шкоди, завданої в результаті здійснення прав на самозахист. Якщо вважати одним із способів самозахисту дії в стані крайньої необхідності (а вони містять всі ознаки самозахисту), то в такому випадку до наведених положень слід віднести також ст. 1171 ЦК України, яка визначає порядок відшкодування шкоди, завданої в стані крайньої необхідності.

Основана проблема нормативного регулювання відносин самозахисту полягає у відсутності чітких критеріїв віднесення дій суб'єктів цивільного права до способів самозахисту і, як результат, відсутність чіткої нормативної відповіді на питання кола таких способів. Зокрема, абз. 2 ч. 1 ст. 19 ЦК України встановлюється, що самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства [4]. Таким чином, наведене нормативне положення включає в конструкцію самозахисту практично всі дії суб'єктів цивільного права, що вчиняються як протидія правопорушенню, оскільки саме таку спрямованість має захист, ознаки якого слід вважати родовими по відношенню до розмежування юрисдикційного та неюрисдикційного захисту. У подальшому це розмежування знаходить поглиблення в характері застосовуваного примусу, оскільки очевидно, що юрисдикційний захист характеризується державним примусом, в той час як неюрисдикційний – приватним [5, с. 413]. Межі здійснення останнього на нормативному рівні чітко не визначені.

Результатом наукового осмислення ст. 19 ЦК України стало обґрунтоване віднесення вченими до способів самозахисту не лише протидії фактичним діями, що втілюється в необхідній обороні та вчиненні дій в стані крайньої необхідності, але й дій з притримання речі [6, с. 256], односторонню відмову особи від зобов'язань як реакцію на порушення [7, с. 37].

Проблеми реалізації суб'єктивного цивільного права на самозахист є логічним

втіленням в практиці неточностей нормативного регулювання відповідних відносин. Зокрема, якщо вважати, що право притримання речі є самозахистом прав кредитора, то на його реалізацію поширюються вимоги стосовно співрозмірності самозахисту. Тому це має означати, що у випадку, коли шкода, яка завдається притриманням, наприклад у разі, якщо боржник одержує доходи від її передачі в оренду, починає незначно перевищувати розмір шкоди, який поніс кредитор, то річ необхідно або повертати боржникові (оскільки існує ризик перевищення меж самозахисту) або звертати стягнення на неї. Аналогічним чином правило співрозмірності самозахисту повинно діяти й відносно односторонньої відмови від зобов'язання. За відсутності чітких законодавчих положень з цього приводу судам буде важко вирішувати відповідний юридичний конфлікт.

Крім того, хоча ст. 19 ЦК України й закріплює прогресивне положення, що суб'єктом права на самозахист може бути як особа, чії права порушуються або на чії права здійснюється посягання, так і інша особа, однак не вирішує питання стосовно об'єкта самозахисту. Буквальне тлумачення наведеної норми дає зрозуміти, що таким об'єктом виступає суб'єктивне цивільне право. Однак чи може бути таким об'єктом законний інтерес? Ситуація з безхазайним речами, зокрема з бездоглядними тваринами, описана в літературі [7, с. 17–18], дає змогу припустити, що самозахист законних інтересів у випадку відсутності прав на відповідний об'єкт і якщо це не порушує суб'єктивні цивільні права інших осіб, є логічним.

Підводячи підсумок викладеному вище, необхідно констатувати, що фрагментарний підхід до регулювання порядку здійснення права на самозахист суб'єктивних цивільних прав є малоефективним. Дискусія з приводу самозахисту, що розгорнулася на сторінках німецької юридичної літератури в другій половині XIX ст., не є безпідставною. Здійснення права на самозахист пов'язується з ризиками порушення встановлених меж протидії. Питання ефективності в поєднанні з емоціонально-психічним станом, в якому перебуває потерпілий, може сприяти перевищенню меж самозахисту, в результаті чого сам самозахист набуде ознак правопорушення. При цьому відсутність належної нормативної бази, якою регламентуються відповідні відносини, сприяє поглибленню дискусійних питань, що проявляються не лише в неефективності самозахисту, але й у формуванні неоднакової судової практики у відповідних справах.

Слід констатувати, що вітчизняними вченими-правниками здійснено серйозний науковий добробот питання самозахисту суб'єктивних цивільних прав, який втілюється в дисертаційних роботах О. І. Антонюк «Право учасників цивільних правовідносин на самозахист» (Харків, 2004 рік), Осолінкера І. М. «Самозахист права власності в Україні» (Харків, 2011 рік) та Ляшевської Л. І. «Відшкодування шкоди, завданою особою у разі здійснення нею права на самозахист» (Харків, 2016 рік), що можуть послугувати теоретичним базисом для вдосконалення положень чинного цивільного законодавства України. У зв'язку з цим подальший логічний розвиток відповідних наукових розробок повинен знайти продовження в практичній площині в якості оновленого нормативного матеріалу, а також підвищення ефективності практики застосування положень чинного цивільного законодавства України.

Джерела та література:

1. Dr. Bernhard Windscheid Lehrbuch des Pandektenrechts: in drei Bänden. Düsseldorf, Verlagshandlung von Julius Buddeus, 1862. Erster Band. XV, 663 s.
2. Heinrich Dernburg Pandekten: in drei Bänden. Berlin, Verlag von H.W. Müller, 1892. Erster Band. Dritte, verbesserte Auflage. XIX, 730 s.
3. Осолінкер І. М. Самозахист права власності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 215 с.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356 (із змінами).
5. Горайнов А. М. Самозахист як засіб приватного правового примусу. Держава і право. Київ, 2011. – Вип. 53. – С. 413-418.
6. Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. – 468 с.

7. Ляшевська Л. І. Відшкодування шкоди, завданою особою у разі здійснення нею права на самозахист: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. – 211 с.

Spiesivtsev D. Self-defense of subjective civil rights: problems of the regulation and fulfillment. *The report is devoted to consideration some problems of legal construction of self-defense of subjective civil rights. Historical basis of debate over right to self-defense are determined, current legislative provisions of Ukraine governing relationships related to fulfillment of right to self-defense are analyzed.*

Keywords: *non-jurisdictional defense, self-defense, self-help, retention, renege on obligation.*

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ

О. Л. Старко, О. С. Обач

Стаття присвячена проблемі кримінально-правової оцінки евтаназії, вивченню досвіду зарубіжних країн щодо правового регулювання евтаназії. У статті наводяться пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: *право на життя, евтаназія, вбивство, кримінальна відповідальність.*

На сучасному етапі складних суспільно-політичних, соціально-економічних перетворень особливе місце відводиться розробці питань щодо охорони та забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Найважливішим серед особистих прав, що забезпечують природне існування людини як фізичної особи та одиниці громадянського суспільства, є право на життя. Стаття 27 Конституції України проголошує, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Реалізація права людини на життя забезпечується за допомогою кримінально-правових гарантій. Так, норми Кримінального кодексу (далі – КК) України (ст.ст. 115-119) передбачають відповідальність за різні види вбивств. Одним із видів вбивств є вбивство на прохання потерпілого, який внаслідок невиліковної хвороби зазнає тяжких фізичних страждань (евтаназія). Цей вид вбивства кваліфікується за ч. 1 ст. 115 КК України, тобто як "просте" вбивство (без обтяжуючих чи пом'якшуючих відповідальність обставин).

Законодавство небагатьох зарубіжних країн передбачає право на проведення евтаназії (переважно пасивної), тобто не визнає це діяння вбивством чи іншим злочином. Зокрема, це такі країни як Бельгія, Нідерланди, США (Каліфорнія, Орегон, Північна Кароліна, Юта, Вайомінг та ін.), Франція, Ізраїль. У Фінляндії та Швеції пасивна евтаназія не вважається протизаконною, проте підставою для її застосування є вільне і свідоме волевиявлення пацієнта, причому аналогічні прохання навіть від найближчих родичів визнаються юридично недійсними [1, с. 192].

У переважній більшості країн евтаназія визнається кримінально караним діянням, проте у низці країн за такий злочин передбачено значне пом'якшення відповідальності. За законодавством деяких країн евтаназію відносять до привілейованих складів умисних вбивств. Так, ст. 159 КК Польщі передбачає відповідальність за вбивство людини на її прохання та під впливом співчуття до неї. У параграфі 2 передбачено, що у виняткових випадках суд має право застосувати надзвичайне пом'якшення покарання або навіть звільнити винного від його призначення [2]. КК Молдови відносить евтаназію до вбивств за пом'якшуючих обставин. Евтаназія – позбавлення життя особи у зв'язку з невиліковною хворобою чи нестерпністю фізичних страждань за бажанням особи, а стосовно неповнолітнього – за бажанням його родичів (ст. 148) [3, с. 654].

За КК Іспанії (ч. 4 ст. 143) передбачено відповідальність за заподіяння або ж активне

сприяння заподіяння смерті іншої особи за її “наполегливим, серйозним і ясным проханням”, якщо жертва страждала від тяжкої хвороби, яка напевно б призвела до смерті і завдавала їй постійні тяжкі страждання. Цей злочин карається на 1-2 ступеня нижче покарань, передбачених ч. 2 та 3 цієї статті, які передбачають відповідальність за доведення до самогубства, його сприянню [3, с. 660].

За КК Італії вбивство за згодою (ст. 579) розглядається як вбивство з пом'якшуючими обставинами. У разі засудження за такий злочин, не застосовуються загальні обтяжуючі обставини, передбачені ст. 61 КК Італії [3, с. 658].

В окремій статті КК Австрії (параграф 77) передбачено відповідальність за вбивство за наявності серйозної і наполегливої вимоги потерпілого [3, с. 656]. За КК ФРН евтаназію не відносять до вбивств. Згідно параграфу 216 це діяння визнається позбавленням життя за наполегливим і серйозним проханням потерпілого [3, с. 657].

За КК України, як зазначалось вище, евтаназія кваліфікується як просте вбивство (ч. 1 ст. 115). Як просте вбивство кваліфікуються також вбивство з ревнощів, помсти, особистої неприязні, прагнення позбавитись потерпілого. Проте, у науці кримінального права такий підхід щодо кваліфікації даного діяння, часто піддається критиці. І не безпідставно. З огляду на мотивацію, не можна ставити в один ряд вбивство зі співчуття та вбивство з помсти. Адже, саме мотив найкращим чином характеризує ступінь суспільної небезпеки як злочину, так і винного у його вчиненні [4, с. 20]. Якщо мотив помсти є мотивом низького морального змісту, то мотив співчуття є суспільно-корисним (суспільно-прийнятним). Співчуття це чуйне, співчутливе відношення до переживань, горя інших Співчувати – чуйно ставитися до чийогось горя, чийось переживань [5, с. 668]. Мета евтаназії, на відміну від вбивства з помсти, також суспільно-корисна – припинити нестерпні страждання безнадійно хворої особи. Цілком слушною, з цього приводу, є думка В.М. Куца, що у цьому діянні домінуючою метою є позбавлення людини від страждань, яка сформована стійким почуттям (мотивом) жалю до такої людини. Ця мета не тільки не є небезпечною. Навпаки вона є суспільно корисною. Наявність соціально корисної мети перетворює означений випадок спричинення смерті з убивства на “не вбивство” [6, с. 106].

На наш погляд, з метою удосконалення чинного кримінального законодавства України та диференціації кримінальної відповідальності за евтаназію, доцільно було б використати законодавчий досвід тих зарубіжних країн, які відносять даний склад злочину до привілейованих видів, виділивши його в окрему норму. При цьому, у назві та диспозиції вжити словосполучення “припинення життя”, не використовуючи слово “вбивство” та словосполучення “позбавлення життя” Наприклад, ст. 118-1 КК України “Умисне припинення життя невеликою хворої людини на її прохання”.

Джерела та література:

1. Коментар до медичного законодавства України / За ред. Лавриненко О. О., Рогової О. Г., Панасюка С. А. та ін.. – К.: Професіонал, 2011. – 360 с.
2. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. А. И. Лукашов, Н. Ф. Кузнецова; пер. с пол. Д. А. Барилович. - СПб: Юрид. центр Пресс, 2001. – 298 с.
3. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: Монографія / М. І. Хавронюк. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.
4. Наумов А. В. Мотивы убийств. – Волгоград: Высшая следственная школа МВД СССР, 1969.
5. Сучасний тлумачний словник української мови / За заг. ред. В. В. Дубічинського. – Х.: ВД “Вища школа”, 2008. – 832 с.
6. Куц В. М. Прогалини в законодавчій регламентації відповідальності за деякі види позбавлення життя іншої людини // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві. Міжнародний симпозиум, 12-13 вересня 2008 р. Тези і реферати доповідей. – Львів, 2008. – 352 с.

Starko O., Obach O. To the question of the criminal legal defence of the right to life. *The article is devoted to the problem of criminal-legal evaluation of euthanasia and to the studying the experience of foreign countries concerning the legislative regulation of euthanasia. In the article proposals are given about the improvement of current criminal legislation.*

Keywords: *right to life, euthanasia, murder, criminal liability.*

ЩОДО ЗАБОРОНИ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

О. В. Старчук

У статті проаналізовані міжнародно-правові акти заборони дитячої праці, ратифікація яких є першим кроком, що допоможе подолати експлуатацію дитячої праці шляхом закріплення у національному законодавстві України чітких кроків у боротьбі проти цього явища.

Ключові слова: *міжнародно-правове регулювання, конвенція, заборона, дитяча праця, форми дитячої праці.*

Однією із найактуальніших світових проблем визнано експлуатацію дитячої праці, факторами якої є: повний робочий день у ранньому віці; велика кількість годин за роботою; робота на вулиці у незадовільних умовах; невідповідна оплата праці; принизлива робота (рабська або кабальна праця, сексуальна експлуатація); робота заважає всебічному соціальному й психологічному розвитку.

На Міжнародній конференції праці у 1998 році було прийнято Декларацію МОП "Про основоположні принципи і права у світі праці", у якій передбачено, що всі члени Організації, навіть ті з них, які не ратифікували основні конвенції, мають зобов'язання, що випливають уже із самого факту їхнього членства в Організації, дотримуватися, зміцнювати та реалізовувати добросовісно та відповідно до Статуту принципи, що стосуються основних прав, які є предметом основних конвенцій [1].

На сьогодні Україною ратифіковані Конвенція № 182 МОП "Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці" 1999 р., Конвенція про права дитини 1989 р., Конвенція МОП № 138 "Про мінімальний вік для прийому на роботу" 1973 р. та Рекомендації № 146 щодо мінімального віку для приймання на роботу 1973 р.

Відповідно до ст. 3 Конвенції про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 до форм дитячої праці належать:

- усі форми рабства або практика, подібна до рабства, як, наприклад, продаж дітей та торгівля ними, боргова кабала та кріпосна залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;

- використання, вербування або пропонування дитини для заняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи для порнографічних вистав;

- використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності, зокрема для виробництва та продажу наркотиків, як це визначено у відповідних міжнародних договорах;

- роботу, яка за своїм характером чи умовами, у яких вона виконується, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності дітей.

Окрім цього, ст. 1 Конвенції передбачено, що кожна держава-член негайно вживає ефективних заходів щодо забезпечення в терміновому порядку заборони й ліквідації найгірших форм дитячої праці [2].

Конвенція про права дитини 1989 р. установлює право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може становити небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоду її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

Держави-учасниці цієї Конвенції – вживають законодавчі, адміністративні й соціальні заходи, а також заходи в галузі освіти із тим, щоб забезпечити вказані права людини, зокрема: по-перше, установлюють мінімальний вік прийому на роботу; по-друге, визначають необхідні вимоги щодо тривалості робочого дня й умови праці; по-третє, передбачають відповідні види покарань або інші санкції для забезпечення ефективного здійснення вказаних прав [3].

Так, ст. 1 Конвенції про мінімальний вік для прийому на роботу № 138 передбачає, що кожний член Організації, для якого ця Конвенція є чинною, зобов'язується здійснювати національну політику, що має на меті забезпечення ефективної ліквідації дитячої праці й поступове підвищення мінімального віку для прийому на роботу до рівня, який відповідає найповнішому фізичному та розумовому розвитку підлітків [4].

Для забезпечення успіху національної політики слід приділяти першочергову увагу планам і заходам для задоволення потреб дітей та молоді в межах національної політики й національних програм розвитку, а також поступовому розширенню взаємопов'язаних заходів, необхідних для забезпечення дітям і підліткам якнайкращих умов для фізичного та розумового розвитку. А тому особлива увага повинна приділятися таким аспектам планування й політики, як:

- тверде національне зобов'язання прагнути до забезпечення повної зайнятості згідно з Конвенцією про мінімальний вік для прийому на роботу № 138 і Рекомендацією щодо мінімального віку для приймання на роботу № 146 про політику в галузі зайнятості та вживати заходів, спрямованих на розвиток сільських і міських районів, орієнтуючись на забезпечення зайнятості;

- поступове розширення сфери дії економічних та соціальних заходів із метою полегшення становища бідняків, де б вони не існували, і забезпечення таких доходів і життєвого рівня сімей, завдяки яким відпала б необхідність у залученні дітей до економічної діяльності;

- розробка й поступове розширення без будь-якої дискримінації заходів соціального забезпечення та культурно-побутового обслуговування сімей із метою забезпечення утримання дітей, включаючи допомоги на дітей;

- створення й поступове розширення належних можливостей для освіти та професійної орієнтації й підготовки, що відповідають за формою та змістом потребам зацікавлених в цьому дітей і підлітків;

- створення й поступове розширення відповідних можливостей для захисту та культурно-побутового обслуговування дітей і підлітків, у тому числі робочої молоді, а також для сприяння їхньому розвитку.

У разі необхідності слід особливо враховувати потреби дітей та підлітків, які або не мають сім'ї, або живуть окремо від сім'ї, а також потреби дітей і підлітків мігрантів, які живуть і переїжджають разом зі своїми сім'ями. До числа заходів, що вживаються з цією метою, слід віднести надання стипендій і забезпечення професійної підготовки [5].

Мінімальний вік для прийому на роботу не повинен бути нижчим, ніж вік закінчення обов'язкової шкільної освіти та, в будь-якому випадку, не нижчим, ніж 15 років. При цьому Конвенція встановлює виняток для держав-членів МОП, чия економіка й система освіти достатньо розвинені, може після консультації із зацікавленими організаціями роботодавців і працівників, де такі існують, спочатку встановити вік у 14 років як мінімальний (ст. 2).

Окрім цього, у п. 1 ст. 3 зауважується, що мінімальний вік для прийому на будь-який вид роботи за наймом або іншої роботи, яка за своїм характером або через умови, у яких вона здійснюється, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності підлітка, не може бути нижчим, ніж 18 років.

Незважаючи на положення п. 1 ст. 3 національне законодавство або правила чи компетентні органи влади можуть після консультації із зацікавленими організаціями роботодавців і працівників, де такі існують, дозволяти роботу за наймом або інший вид роботи особам, віком не молодше ніж 16 років, за умови, за здоров'я, безпека й моральність цих підлітків повністю захищені та що ці підлітки отримали достатнє спеціальне навчання чи професійну підготовку у відповідній галузі діяльності [4].

Мінімальний вік повинен установлюватись на одному й тому ж рівні для всіх галузей економічної діяльності. Члени Організації повинні поставити собі за мету послідовне

підвищення до шістнадцяти років мінімального віку для приймання на роботу за наймом та на інші роботи, визначені згідно зі ст. 2 Конвенції 1973 р. про мінімальний вік.

Якщо ж мінімальний вік для приймання на роботу за наймом та інші роботи, усе ще нижчий за п'ятнадцять років, слід уживати термінових заходів для доведення його до цього рівня [5].

Окрім цього, ст. 6 Конвенції передбачає, що її норми не застосовується до роботи, що виконується дітьми й підлітками в школах загального, професійного чи технічного навчання або в інших навчальних закладах, або до роботи, що виконується особами у віці щонайменше 14 років на підприємствах, якщо така робота виконується відповідно до умов, установлених компетентними органами влади після консультацій із відповідними організаціями роботодавців і працівників, де такі існують [4].

Отже, ратифікація Верховною Радою України Конвенції № 182 МОП "Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці" 1999 р., Конвенції про права дитини 1989 р., Конвенції МОП № 138 "Про мінімальний вік для прийому на роботу" 1973 р. та Рекомендації № 146 щодо мінімального віку для приймання на роботу 1973 р. є першим кроком, що допоможе подолати експлуатацію дитячої праці за допомогою закріплення у своїх нормах чітких кроків у боротьбі проти цього явища.

Джерела та література:

1. Про основоположні принципи і права у світі праці: Декларація МОП від 18 червня 1998 р. // Конвенції та рекомендації, ухвалені МОП 1965–1999 рр. – Т. 2. – 1999. – 39 с.
2. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17 червня 1999 р. № 182 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_166
3. Конвенція про права дитини від 20 грудня 1989 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021
4. Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу від 26 червня 1973 р. № 138 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_054
5. Рекомендація щодо мінімального віку для приймання на роботу № 146 від 26 червня 1973 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mizhnarodnividnosnyy.xrtmp.com/document>

Starchuk O. On prohibition of child labor: the international legal aspect. *The article deals with the international legal acts of child labor prohibition where ratification is the first step that will help to overcome the exploitation of children's labor by fixing clear step resisting this phenomenon in national legislation of Ukraine.*

Keywords: *international-legal regulation, convention, prohibition, children's labor, forms of child labor.*

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ НЕНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Т. М. Стружук

Науковий керівник: д.ю.н., проф. М. М. Яцишин

У статті розглядається актуальне питання про право ненародженої дитини. Мета цієї роботи полягає у визначенні того, чи є ненароджена дитина суб'єктом права. У цій статті аналізуються основні міжнародно-правові документи, які встановлюють положення про захист прав ненароджених дітей.

Ключові слова: *дитина, права людини, права дитини, ембріон, початок життя людини.*

На даний момент найбільша частка у міжнародному праві належить основоположним правам та свободам людини. Але не менш важливими серед цих прав є права та свободи дитини.

Генезис поняття «дитина» у міжнародному гуманітарному праві має довготривалу історію. Вперше питання щодо необхідності надання спеціального статусу дитині у міжнародному праві було порушено в положеннях Декларації прав дитини, яка була прийнята Асамблеєю Ліги Націй 26 листопада 1924 року у м. Женева (далі – Женевська декларація). Саме в ній, з-поміж п'яти принципів, було проголошено принцип пріоритетності надання допомоги дитині у тяжкий час випробувань та принцип захищеності дитини від усіх форм експлуатації [2].

Серед досліджень про права і свободи дитини в міжнародному праві, особливу увагу привертає найменш досліджена частина таких прав, як «права ненародженої дитини».

При визначенні правового становища ненародженої дитини, потрібно перш за все встановити з якого моменту ембріон стає людиною. Дане положення міститься в Рішенні Ради Європи по біоетиці від 1996 року. Зокрема, вказується, що людиною ембріон стає на 14 день після запліднення.

Найбільш спірним для міжнародного співтовариства стало питання визначення початку періоду життя дитини, що і викликало серйозні дебати при обговоренні проекту Конвенції ООН про права дитини 1989 року.

Представники деяких делегацій, підтримуючи концепцію початку життя дитини з моменту зачаття, ставили питання про включення даного положення у визначення поняття дитини. Серед таких держав, з-поміж інших, були Польща, Мальта, Сенегал, Ватикан. Дану пропозицію категорично відкинули делегати з Австралії, Канади, Китаю, Данії, Індії, Нідерландів, Норвегії, Швеції та СРСР. Дебати були надзвичайно серйозними, через що, було запропоновано створити спеціальну Робочу групу для пошуку компромісного варіанту, до складу якої входили представники держав різних правових систем, зокрема: ФРН, Ірландії, Італії, Нідерландів, Польщі, Швеції та США [7]. Результатом їхньої роботи і стала Конвенція ООН про права дитини 1989 року, в якій статтею 1 закріплюється наступне визначення дитини: «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» [4]. Але найважливіше питання про початок правового захисту прав і свобод дитини у Конвенції не було вирішено.

При підписанні та ратифікації Конвенції деякі держави зробили заяви щодо тлумачення положення статті 1 у питанні початку життя дитини. Аргентина зокрема заявила, що стаття 1 «тлумачиться державою в світлі того, що термін «дитина» означає людську істоту з моменту зачаття до досягнення нею 18-річного віку».

Гватемала зробила аналогічну заяву, вказавши на те, що стаття 1 тлумачиться нею в співвідношенні зі статтею 3 Конституції Гватемали, в якій проголошено, що «державна гарантує та захищає людське життя з моменту зачаття». Ватикан підтримав такі заяви, вказавши, що розуміє Конвенцію як документ, який «гарантує права дитини як до, так і після народження» [7]. Таким чином, хоча Конвенція і не містить положення, яке б зобов'язувало держави гарантувати права передбачені Конвенцією ненародженій дитині, проте, не існує заборони у рамках національного законодавства окремої держави визнавати дитину з моменту її зачаття.

І не дивлячись на те, що жоден міжнародний договір безпосередньо, за винятком Американської конвенції про права людини, не визначає обсяг прав ненародженої дитини, проте, у рамках захисту прав жінок Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року в статті 6, і Додатковий протокол І до Женевських конвенцій 1977 року статтею 6, вказуючи на заборону виконання смертного вироку щодо вагітної жінки та гарантуючи матерям охорону протягом розумного періоду до і після пологів, визнають та захищають права ненародженої дитини [1;5;6].

Згадана вище Американська конвенція з прав людини або Пакт Сан-Хосе прийнята на Міжамериканській конференції з прав людини 1969 року, зокрема в статті 4 вказує на те що, кожна людина має право на повагу його життя і таке право охороняється законом з моменту зачаття[1].

Положення про захист прав ненародженої дитини закріплені і в Декларації прав дитини, яка була прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. Преамбула Декларації проголошує, що дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, зокрема належного правового захисту, до і після народження.

Відповідно до Принципу 4 Декларації дитина має користуватися благами соціального забезпечення. Їй має належати право на здорове зростання і розвиток; з цією метою спеціальні догляд і охорона мають бути забезпечені дитині та її матері, зокрема належний допологовий і післяпологовий догляд. Дитина повинна мати право на належні харчування, житло, відпочинок і медичне обслуговування.

Це положення гарантує ненародженій дитині право користуватися тими соціальними благами, які необхідні для нормального розвитку в утробі матері.

Колізії у визначенні моменту початку правової охорони життя також зачіпаються в практиці Європейського суду з прав людини. Зокрема, у справі «Брюггеман і Шойтен проти Німеччини» Європейська комісія з прав людини встановила, що заборона абортів стала б порушенням ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод будучи втручанням у приватне життя жінки. Разом з цим, Комісія відзначила, що вона не вважає обов'язковим вирішувати, чи слід розглядати ненароджену дитину як «живу» [3].

Позиція Європейського суду щодо права на життя ненародженої дитини знайшла своє відображення в рішенні по справі «Thi-Nho Vo Vs. France» від 8 липня 2004 року, зокрема Суд відмовився визнати право на життя шестимісячного плоду, що загинув в результаті помилки лікарів.

Незважаючи на те, що зачата дитина, у майбутньому може стати суб'єктом права, навряд чи слід розглядати її як володаря правоздатності та інших суб'єктивних прав ще до народження. Інші вчені дотримуються й такої думки, що суб'єктивні права можуть виникнути лише в суб'єкта, який реально існує. Створення механізму захисту прав ненародженої дитини не слід сприймати як конституційне закріплення виникнення правосуб'єктності з моменту зачаття.

Отже, ненароджена дитина не може бути суб'єктом права, проте для визначення правового статусу можна визнати умовну правоздатність зачатої дитини.

Джерела та література:

1. American Convention on Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hrcr.org/docs/American_Convention/oashr.html
2. Geneva Declaration of the Rights of the Child [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>
3. Декларація прав дитини [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384
4. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021
5. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/470?OpenDocument>
7. Старовойтов О. К вопросу о трактовке понятия «ребенок» в международном праве / О. Старовойтов // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2000. – № 2.

Struzhuk T. The legal status of the unborn child in international law. *The article discusses the actual question of the right of an unborn child. The purpose of this work is to determine if the unborn child is a person of law. In this article analyzed of the main international legal documents, which establish the provisions on the protection of the rights of the unborn child.*

Keywords: child, human Rights rights of the child, embryo, beginning of human life.

ПРАВОВИЙ ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ

Т. С. Тімофєєва

Науковий керівник: к.ю.н., доц. З. В. Журавська

У даній статті досліджується проблема визначення ролі засобів масової інформації у запобіганні злочинності. Аналізується позитивний та негативний вплив ЗМІ на суспільство.

Ключові слова: злочинність, запобігання злочинності, профілактика злочинності.

Злочинність є однією з найважливіших проблем, яка стоїть на заваді руху суспільства в напрямку розгортання процесів демократизації нашої держави. Як відомо, це є багатокomпонентне соціальне явище, породжене дією низки факторів та чинників – соціальних явищ, ситуацій, обставин, а зокрема – соціальною та економічною нестабільністю, кризою моралі тощо [1, с. 286].

Процес суспільного розвитку, ідеологічних, соціальних, культурних та інших трансформацій проходить паралельно із змінами у інформаційному та комунікаційному просторі. Роль засобів масової інформації у формуванні названого простору важко переоцінити. Вони є важливим інструментом соціальних перетворень, соціалізації, а особливо – світоглядного, психологічного, освітнього, політичного, інформативного впливу [2, с. 235]. Тому постає нагальна проблема визначення ролі засобів масової інформації саме у запобіганні злочинності.

На сьогоднішній день ЗМІ сформувались в окремий соціальний інститут, який значною мірою спроможний впливати на розвиток усього людства. Як важливий інститут демократії, засіб реалізації принципу гласності, вираження суспільної думки сучасні ЗМІ здійснюють значний вплив на сферу правопорядку, зокрема на діяльність правоохоронних органів, покликаних протидіяти злочинності.

ЗМІ можуть впливати на суспільство як позитивно, так і негативно.

У кримінологічній літературі висунуто декілька концепцій впливу ЗМІ на злочинність. Умовно основними з них є три: 1) ЗМІ як каталізатор агресивності у суспільстві; 2) ЗМІ як інструмент попередження злочинності; 3) ЗМІ як засіб психологічного впливу (як позитивного, так і негативного) – комбінована концепція [1, с. 287].

В. В. Боровикова детально розглядає першу концепцію впливу, зупиняючись на тому, що повідомлення про злочинність, насильство, які з'являються у ЗМІ, підвищують рівень агресивності у людей [1, с. 288].

В. І. Галаган дотримується думки, що ЗМІ впливають на детермінацію злочинності виключно негативно: «Це такий вплив, під час якого передається інформація з боку ЗМІ, що прямо чи побічно впливає на вибір різних видів та форм злочинної поведінки шляхом переконання в обґрунтованості та справедливості зробленого вибору» [2, с. 236-237].

О. І. Бугера у своїй дисертації «Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинів серед неповнолітніх» стверджує: «Складовою частиною негативного впливу ЗМІ на протиправну поведінку неповнолітніх є значний відсоток трансляції інформаційної продукції з елементами насильства та агресії, безконтрольність доступу неповнолітніх до такої інформаційної продукції...» [3].

Разом з тим О. І. Бугера вважає, що залучення ЗМІ до запобігання злочинності серед неповнолітніх є одним із найбільш перспективних напрямів, враховуючи специфічність та масштаби їх впливу на неповнолітніх [4].

З іншого боку, ЗМІ, безперечно є важливим інструментом профілактичного впливу. Великою є роль ЗМІ у правовому вихованні, формуванні правосвідомості. ЗМІ, у доступній формі інформуючи суспільство про певні юридичні явища, тим самим поліпшує загальні знання у різних галузях права, підвищує відповідальність кожної конкретної особи [1, с. 289].

Позитивна роль ЗМІ у запобіганні злочинності проявляється також у процесі їх взаємодії із правоохоронними органами. Так, у ході здійснення взаємодії правоохоронних органів та ЗМІ відбувається правове виховання як конкретного індивіда, так і всього суспільства. Дана діяльність, перш за все, спрямовується на здійснення правового просвітництва, правової агітації серед населення, що дасть змогу зменшити кількість осіб схильних до вчинення злочинів. Також у процесі взаємодії ЗМІ та правоохоронних органів відбувається профілактика не лише тих злочинів, що вчиняються громадянами, а й злочинів, які вчиняються співробітниками органів внутрішніх справ. Таким чином ЗМІ здійснюють контроль за діяльністю правоохоронних органів [5, с. 387].

Отже, ЗМІ виступають важливим компонентом у функціонуванні детермінаційного механізму злочинності, якісно впливають на формування особистості людини, характер її розумової діяльності, є джерелом формування поведінки, в тому числі й злочинної. ЗМІ має як негативний вплив на суспільство, так і позитивний, в результаті чого комбінована концепція розкриває дійсну роль ЗМІ у запобіганні злочинності.

Джерела та література:

1. Мокряк М. О. Теоретичний дискурс ролі ЗМІ у попередженні злочинності / М. Мокряк // Актуальні проблеми політики. – 2016. – Вип. 58. – С. 287-292.
2. Мокряк М. О. Засоби масової інформації як кримінологічний феномен: генезис наукової думки / М. Мокряк // Порівняльно-аналітичне право. – 2017. – № 4. – С. 235-239.
3. Бугера О. І. Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинів серед неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О. І. Бугера; Акад. Адвокатури України. – Київ, 2006. – 20 с.
4. Бугера О. І. Детермінанти злочинності неповнолітніх [Електронний ресурс] / Олена Іванівна Бугера – Режим доступу до ресурсу: <http://intkonf.org/kand-yurid-nauk-bugera-oi-determinanti-zlochinnosti-nepovnoolitnih/>.
5. Зеленецький О. С. Взаємодія органів внутрішніх справ та засобів масової інформації у сфері профілактики та розкриття злочинів / О. С. Зеленецький // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 385-388.

Timofeeva T. Legal influence of mass media in prevention of crime. *In this article, the problem of determining the role of the media in preventing crimes is explored. The positive and negative influence of mass media on society is analyzed.*

Keywords: *crime, prevention, prophylactic of crime.*

НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ – ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

О. В. Ткаченко

У запропонованій статті розглянуто Національну гвардію України, як одного із елементів механізму державного забезпечення прав людини і громадянина.

Ключові слова: *Національна гвардія України, права людини та громадянина, правоохоронна функція.*

Національна гвардія України – є військовим формуваннями з правоохоронними функціями, яке призначене для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп

та злочинних організацій. Національна гвардія України входить до сектору безпеки та оборони України при цьому не дублює функції Збройних Сил України.

Унікальність Національної гвардії України полягає в тому, що зазначене військове утворення покликане до виконання службово-бойових завдань в інтересах громадян, суспільства і держави в умовах мирного часу, за надзвичайних ситуацій, а також бере участь у забезпеченні оборони України, захисті її суверенітету і територіальної цілісності, безпеки прикордонного простору, державної незалежності і національних інтересів у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення (бойових) дій.

У відповідності до Закону України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2013 року, на Національну гвардію України покладено п'ять військових функцій, п'ять охоронних функцій і дванадцять правоохоронних функцій. В умовах мирного часу та за надзвичайних ситуацій Національна гвардія України залучається до виконання правоохоронних функцій в середині держави.

У демократичних країнах, які є членами Європейського Союзу, правоохоронна функція має на меті забезпечення особистої безпеки особи, забезпечення охорони суспільних відносин від протиправних посягань, створення у суспільстві умов, за яких можливе стабільне функціонування всієї системи державних органів [1].

Правоохоронна діяльність Національної гвардії України включає в себе заходи, які спрямовані попередження будь-яких порушень прав і свобод громадян та держави, заходи щодо безпосереднього припинення порушення прав і свобод громадян та створення умов для їх подальшого відновлення [2, с. 43].

В силу визначених законодавством України завдань та функцій Національної гвардії України, особливістю правоохоронної діяльності зазначеного військового формування є те, що його підрозділи приймають участь у заходах, спрямованих на запобігання виникнення умов і причини протиправних суспільно небезпечних діянь, порушень громадського порядку, публічної безпеки, життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян – превентивні заходи. Поряд з тим, в умовах ускладнення суспільно-політичної обстановки, окремі підрозділи Національної гвардії України залучаються до участі у заходах з припинення масових заворушень, відновленні правопорядку, відновленні конституційного правопорядку – примусові заходи, де існує велика ймовірність застосування фізичної сили та спеціальних засобів.

В сучасних умовах, враховуючи внутрішньополітичні та зовнішньополітичні чинники, які впливають на розвиток України як демократичної та правової держави, важливість дотримання прав людини та громадянина в діяльності органів державної влади і правоохоронних органів, зокрема, набуває особливого значення. Наявні загрози державності України, забезпечення її територіальної цілісності та суверенітету, повернення під політичний та адміністративний контроль тимчасово окупованих територій, вимагають від органів державної влади, Збройних сил України, військових формувань та правоохоронних відомств, забезпечення безпеки та захисту громадян. В цьому значна роль відводиться Національній гвардії України, як одному із ключових елементів механізму забезпечення державної та національної безпеки, діяльність якої повинна ґрунтуватися на принципах верховенства права, неупередженості, добросовісності та дотримання прав і свобод людини і громадянина, сприятиме укріпленню засад демократії та розбудови громадянського суспільства.

Джерела та література:

1. Степанова О. Г. Пріоритет правоохоронної діяльності держави як члена Європейського союзу (теоретико-правовий аспект) // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 1106. Серія: Право. – Вип. № 17. – 2014. – С. 247-249.

2. Горбач Д. О. Адміністративно-правовий статус Національної гвардії України: монографія / за заг. ред. д-ра. юрид. наук, проф. О. І. Безпалової. – Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017. – 288 с.

Tkachenko O. National Guard of Ukraine as a subject of human rights provision.

In the article National Guard of Ukraine is considered as one of the element of state mechanism of provision human and citizen rights.

Keywords: *National Guard of Ukraine, human and citizen rights, law enforcement function.*

ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ю. О. Фідря

У статті висвітлено сутність деяких процесуальних проблем, пов'язаних із гарантуванням прав неповнолітнього у ході діяльності посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження, крізь призму міжнародно-правових актів.

Ключові слова: *неповнолітній, процесуальні гарантії, ювенальна юстиція, кримінальне провадження щодо неповнолітніх.*

Декларація прав дитини 1959 року проголошує, що дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист...[1]. Міжнародна спільнота виходить з універсального принципу пріоритетного захисту прав та інтересів неповнолітніх, зміст якого полягає у покладенні обов'язку із забезпечення першочергового захисту прав та інтересів дітей на державу в особі її органів, у тому числі й у рамках формування та реалізації кримінальної політики. Крім того, Конвенцією про права дитини 1989 року [2] встановлюється, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (ст. 3).

Цілком очевидно, що в силу своєї специфіки, зумовленої насамперед віковими, психологічними та психофізичними факторами, неповнолітні не завжди здатні самостійно повною мірою реалізувати свої права, зокрема й у сфері кримінального судочинства. Тому така ситуація компенсується системою додаткових гарантій, передбачених національним кримінальним процесуальним законодавством поряд із загальними, якими користуються повнолітні учасники кримінального провадження. Гарантійний механізм покликаний забезпечити ефективність закріплених прав, їх переміщення із теоретичної площини у практичну. Задекларовані у законодавстві можливості за відсутності процедури їх реалізації перетворюються на «мільну бульбашку».

Провідну роль у реалізації значного обсягу прав неповнолітніх у кримінальному провадженні відіграють посадові особи. Відповідно до ч. 1 ст. 9 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) під час кримінального провадження суд, слідчий, суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Важливою передумовою і разом з тим гарантією принципу законності у кримінальному процесі є детальна і, як правило, чітка регламентація усіх його інститутів і порядку їх реалізації на кожному етапі кримінальної процесуальної діяльності. Цей порядок обов'язковий для усіх учасників кримінального провадження, що є важливою умовою його дотримання, особливо для посадових осіб. Невиконання приписів закону під час правозастосовчої діяльності тягне за собою серйозні правові наслідки (наприклад, визнання недопустимими доказів, отриманих з порушенням закону, скасування незаконних процесуальних рішень тощо).

Щодо поводження із неповнолітніми учасниками кримінального провадження, то у ст. 40 Конвенції про права дитини 1989 року [2] закріплено право кожної дитини, яка, як

вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною у його порушенні, на таке поведіння, що сприяє розвиткові у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві. Це, у свою чергу, вимагає від посадових осіб суду та правоохоронних органів спеціальної підготовки до роботи з дітьми, які перебувають у конфлікті з законом або є іншими учасниками кримінального судочинства. З моменту першого ж контакту неповнолітнього із системою кримінального правосуддя на посадових осіб покладається обов'язок надавати неповнолітньому відповідну інформацію про його права та обов'язки, встановлені міжнародними документами. Не випадково у ч. 2 ст. 484 КПК закріплено, що під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього.

Отже, правозастосовна діяльність посадових осіб у рамках здійснення кримінального провадження виступає гарантією прав неповнолітніх, однак, слід констатувати, що не завжди така гарантія «спрацює».

Відповідно до ч. 4 ст. 28 КПК кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово. Дане положення національного законодавства відповідає п. 20.1 Мінімальних стандартних правил ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 року [3], де вказано, що будь-яку справу неповнолітнього з самого початку слід вести швидко, не допускаючи непотрібних затримок, а також ст. 7 Європейської конвенції про здійснення прав дітей [4], яка закріплює обов'язок діяти швидко, під яким розуміється, що під час розгляду справ судовий орган повинен діяти швидко для уникнення будь-яких невинуватих зволікань, а швидке виконання прийнятих рішень повинно бути забезпечене відповідною процедурою. У термінових випадках судовий орган при необхідності має повноваження приймати рішення, які підлягають негайному виконанню.

Таким чином, на міжнародному рівні досягнуто принципової домовленості щодо максимального зменшення (настільки, наскільки це можливо) відрізка часу між вчиненням кримінального правопорушення й остаточним реагуванням на цей вчинок для дітей, які перебувають у конфлікті із законом. Що більшим є цей період, тим вищою є ймовірність того, що вжиті заходи впливу втратять свій виховний ефект, оскільки з плином часу дедалі важче переконати, допомогти усвідомити та зрозуміти неповнолітньому логічний взаємозв'язок між вчиненням ним діяння та застосованими заходами реагування, насамперед, примусовими. Варто зауважити, що принцип невідкладності здійснення кримінального провадження щодо неповнолітнього носить наскрізний характер, який поширюється як на стадію досудового розслідування, так і на судовий розгляд.

Ще одним актуальним питанням гарантування посадовими особами прав неповнолітніх у кримінальному провадженні є забезпечення конфіденційності. У Керівних принципах Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей [5] зазначено, що держави-учасниці повинні передбачити обмежений доступ до всіх даних або документів, що містять персональні та конфіденційні дані дітей, зокрема, у провадженні, до якого залучені ці діти. Якщо необхідно передати персональні або конфіденційні дані, враховуючи якнайкраще інтереси дитини, держави-учасниці повинні здійснювати регулювання такої передачі згідно з відповідним законодавством про захист. Відповідно до Мінімальних стандартних правил ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх [3], право неповнолітнього на конфіденційність має забезпечуватись на всіх етапах процесу, щоб уникнути заподіяння шкоди через непотрібну гласність, або через шкоду репутації.

Згідно з ч. 2 ст. 27 КПК слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у тих випадках, які вказані у даній нормі, у тому числі якщо обвинуваченим є неповнолітній. Дійсно, неповнолітні більш залежні від

громадської думки, не завжди спроможні протистояти її тиску, є інтелектуально, психологічно та емоційно незрілі. Тому існує об'єктивно зумовлена необхідність створити сприятливі умови для здійснення правосуддя щодо неповнолітнього, у тому числі й шляхом проведення закритих судових засідань з метою захисту недоторканості приватного життя дитини та ефективної реалізації своїх прав.

Таким чином, недостатній життєвий досвід, психологічні та інтелектуальні особливості, специфіка сприйняття і реакція на інформацію досить часто не дозволяють неповнолітньому повноцінно брати участь у кримінальному провадженні, якщо тільки такий процес спеціально не адаптовано до його потреб. Тому на посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження, покладено обов'язок створити умови для ефективної участі неповнолітнього у процесі, керуючись при цьому принципом досягнення найкращих інтересів дитини та принципом забезпечення якнайшвидшого реагування та захисту прав та інтересів неповнолітнього. Водночас, правове регулювання захисту прав, свобод та законних інтересів неповнолітніх у кримінальному провадженні та правозастосовча практика у контексті відповідності міжнародним стандартам у цій сфері все ще потребують подальшого вдосконалення.

Джерела та література:

1. Декларація прав дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384

2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

3. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») від 29 листопада 1985 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211

4. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_135

5. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, прийняті 17 листопада 2010 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/16804c2188>

Fidria Y. Guaranteeing the minor's rights by officials who carry out criminal proceedings: international aspects. *The article highlights the essence of some procedural problems connected with guaranteeing the rights of an underage suspect (defendant) by officials who carry out criminal proceedings against a minor, through the prism of international law acts.*

Keywords: *minor, procedural guarantees, juvenile justice, criminal proceeding against minors.*

ЗМІСТ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

С. А. Фрасолюк

Науковий керівник: к.ю.н., доц. О. В. Крикунов

Автор здійснила аналіз змістовного наповнення права на захист від підозри, обвинувачення, інших форм кримінального переслідування за Конституцією та КПК України. З'ясовано коло суб'єктів, зобов'язаних забезпечити право на захист, узагальнено їх відповідні процесуальні обов'язки.

Ключові слова: *право на захист, підозра, обвинувачення, кримінальний процес.*

Правова політика сучасної України є орієнтованою на міжнародні стандарти, відповідно до яких головним обов'язком держави є забезпечення захисту прав людини і громадянина, недопущення їх порушення або обмеження в незаконний спосіб. Саме тому Конституція [2] та КПК України [4] спрямовані на забезпечення основоположних прав людини через їх закріплення та визначення ефективного механізму їх захисту, зокрема, у сфері кримінального процесу через право на захист від підозри, обвинувачення. Зокрема, у п. 5 ч. 1 ст. 129 Конституції України забезпечення обвинуваченому права на захист слушно віднесено до системи основних засад судочинства; ст. 59 Конституції проголошує право кожного на вільний вибор захисника своїх прав, на професійну правничу допомогу, у т.ч. у випадках, передбачених законом, безоплатно. Будучи конституційною засадою кримінального провадження, забезпечення права на захист створює загальні умови правового регулювання одного із основоположних прав – права на правову допомогу та встановлює загальні вимоги, яким повинна відповідати кримінально-процесуальна діяльність суб'єктів сторони захисту щодо здійснюваної ними функції, а також й інших суб'єктів судочинства щодо відповідності їх діяльності цим нормам та кримінально-процесуальній формі [6, с. 32].

На галузевому рівні засада забезпечення права на захист конкретизована у ст. 20 КПК. Відповідно до п. 1 ст. 20 КПК України розкривається зміст поняття фундаментального, конституційного об'єктивного права особи на захист від підозри, обвинувачення, а саме «підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК. Отже, на даному етапі законодавчо право підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на захист включає усю сукупність процесуальних прав, використання яких дозволяє йому особисто захищатися від підозри, обвинувачення у вчиненні злочину, доводити свою непричетність до злочину, невинуватість або менший ступінь вини, захищати інші законні інтереси у провадженні [1, с. 169].

Особливістю реалізації особою права на захист є можливість, а доволі часто і обов'язковість залучення у провадження на сторону захисту іншого суб'єкта кримінального провадження – захисника, уповноваженого здійснювати захист прав і законних інтересів особи, проти якої спрямоване кримінальне переслідування. Разом із цим, слушно відзначено, що підозрюваний (обвинувачений) і його захисник – два різні суб'єкти кримінального провадження, діяльність яких хоча і близька та поєднується метою захисту, однак різняться змістовим наповненням, та відрізняється процесуальним становищем даних суб'єктів [5, с. 111].

Варто зазначити, що КПК України встановлює єдиного суб'єкта, який у кримінальному провадженні має право виступати як захисник – це адвокат (ст. 45 КПК). Ця обставина має позитивне значення як для особи, яка потребує захисту, так і для кримінального провадження в цілому. В юридичній літературі слушно зазначається, що саме у кримінальних справах найчастіше зустрічаються різноманітні порушення прав людини, на стороні яких стоїть адвокат. У таких справах на кону стоять дуже вагомі речі, тому захист не може бути довіреним неспеціалісту [7, с. 13].

Наступна складова загальної засади забезпечення права покладає на посадових осіб, які керують кримінальним провадженням, роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника. За нашим узагальненням норм чинного КПК на слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд покладені конкретні процесуальні обов'язки, від виконання яких прямо залежить реальне забезпечення права на захист, зокрема це обов'язки щодо вручення підозрюваному (обвинуваченому) пам'ятки про права та обов'язки та за необхідності її роз'яснення (ч.8 ст. 42 КПК); щодо обов'язкового залучення захисника (ст. 49, 52, 330 КПК України); щодо залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії (ст. 53 КПК України); щодо ознайомлення з матеріалами провадження (ст. 221, 290 КПК України); щодо розгляду заявлених клопотань та скарг (ст. 220, ч. 2 ст. 315 КПК України); щодо визнання

недопустимими доказів, зібраних із порушенням права на захист (п. 3 ч. 2 ст. 87 КПК); щодо скасування судового рішення, ухваленого із порушенням права на захист (ст. 412 КПК).

Варто вказати, що і захисник як професійний правозахисник особи, щодо якої ведеться кримінальне провадження, також зобов'язаний бути активним учасником провадження, використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність (ст. 47 КПК).

Заслугує на увагу закріплення у ч. 3 ст. 20 КПК України можливості надання підозрюваному, обвинуваченому безоплатної правової допомоги за рахунок держави. Важливими кроками в цьому напрямку було прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [8], у якому передбачено підстави, правовий механізм та гарантії діяльності системи органів безоплатної правової допомоги.

Важливим елементом засади забезпечення права на захист є акцент законодавця на тому, що участь у кримінальному провадженні захисника підозрюваного, обвинуваченого, не звужує процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого (ч. 4 ст. 20 КПК). Така позиція законодавця є послідовною і виправданою, так як ще раз підтверджується, що захисник не заміняє свого підзахисного, а дані суб'єкти є окремими повноправними учасниками, які реалізують функцію захисту. Ми погоджуємося із думкою, що, безперечно надання захисником правової допомоги підзахисному не знаходиться поза захистом, однак і не зливається з ним, так як дані учасники провадження мають різний правовий статус [3].

Висновки. З вище наведеного можна зробити висновок, що питання дотримання права на захист від підозри, обвинувачення чи іншої форми кримінального переслідування є ключовим для всіх стадій та різновидів кримінального провадження.

Законодавець вимагає забезпечення підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, осіб, щодо яких ведеться провадження про застосування примусових заходів медичного, виховного характеру, захисником; добросовісного виконання посадовими особами, які здійснюють кримінальне провадження, та захисником своїх професійних та процесуальних обов'язків; забезпечення судом умов для реалізації підозрюваним, обвинуваченим, засудженим права на захист поряд із професійним захистом; недопущення випадків обмеження у праві на захист.

Джерела та література:

1. Галаган О. І. Поняття та система засад (принципів) кримінального провадження / О. І. Галаган, Д. П. Письменний // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. 2013. – № 4. – С. 167-172.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Корчева Т. В. Щодо питання забезпечення права на захист особи у кримінальному провадженні за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / Т. В. Корчева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/tipp_2013_1_23.pdf.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Мокрицька І. Я. Проблеми реалізації права на захист у кримінальному провадженні в умовах принципу змагальності сторін / І. Я. Мокрицька // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2014. – Т. 155. – С. 110-113.
6. Молдован В. В. Поняття та зміст права обвинуваченого на захист у кримінальному процесі України та ФРН / В. В. Молдован, С. М. Мельник // Адвокат. – 2009. – № 8 (107). – С. 31-34.
7. Мороз І. Роль і статус адвоката в кримінальному процесі / І. Мороз // Юрид. вісн. України. – 2011. – № 50 (17-23 грудня). – С. 13.
8. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 03.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

Frasolyuk S. Content of the right to protection in criminal process of Ukraine. *The author carried out an analysis of the content of the right to protection from suspicion, prosecution and other forms of criminal prosecution in the Constitution and the Criminal Procedural Code of Ukraine. The circle of subjects, obliged to provide the right to protection, has been clarified, their procedural obligations are generalized.*

Keywords: *right to protection, suspicion, prosecution, criminal procedure.*

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ ЗАТРИМАНОЇ ОСОБИ

К. І. Холейко

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Ю. О. Фідря

Проаналізовано деякі проблемні питання законодавчої регламентації затримання особи у контексті обмеження права на свободу та особисту недоторканність. Акцентовано увагу на соціальній та правовій природі затримання та необхідності забезпечити відповідність цього заходу примусу європейським стандартам.

Ключові слова: *затримання, тимчасовий запобіжний захід, законне затримання, уповноважена службова особа, особиста недоторканність, право на свободу.*

Одним з найважливіших об'єктів державного захисту є право громадянина на свободу та особисту недоторканність. Гарантією цього права є положення ст. 29 Конституції України, що відтворює закріплену у ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] загальновизнану норму про те, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність.

Нові реалії, в яких Україна перебуває у зв'язку з європейською інтеграцією та приведенням кримінального процесуального законодавства до вимог міжнародно-правових актів, викликають необхідність переосмислення багатьох положень кримінального процесу. Закономірно, що захист прав, свобод і законних інтересів особи, а також суспільства та держави від кримінальних правопорушень у сучасних умовах неможливо забезпечити без ефективного врахування європейського та міжнародного досвіду кримінального судочинства, а його імплементація у вітчизняне законодавство є особливою необхідною [2, с. 114-115]. Таким чином, це стосується затримання особи, адже дана процесуальна дія обмежує права і свободи людини.

На думку О. Білоусова та С. Смокова, пріоритетною проблемою політико-правової думки, яка має багатовікову історію, є захист свободи і особистої недоторканності людини та громадянина, оскільки вона становить невід'ємну складову відносин індивіда і держави. У системі природних і невід'ємних прав людини свобода й особиста недоторканність посідає особливе місце. Якщо не захищені свобода й особиста недоторканність, то незахищені й усі інші права [3, с. 7]. Право на свободу та особисту недоторканність є одним з наріжних каменів у системі конституційних прав і свобод особи, тому будь-які законодавчі новели, що стосуються можливостей його обмеження, потребують вичерпної аргументації їх суспільної необхідності і дуже зваженого юридичного вираження [3].

Досліджуючи законність затримання, потрібно встановити взаємозв'язок, який би дозволив зробити висновок про допустимість і правомірність нанесення шкоди особі, яка підозрюється у вчиненні злочину. Такий взаємозв'язок спостерігатиметься між правами особи та суспільними інтересами, які захищаються законом і державою, і водночас порушуються внаслідок затримання особи. Існує позиція, що шкода, яка нанесена при затриманні, є засобом відвернення суспільної небезпеки, тому корисність чи шкідливість дій, які вчиняються під час затримання, розглядаються у взаємодії та співвідношенні із порушеними суспільними інтересами.

Насильство, яке може проявлятися під час затримання особи, не є покаранням, хоча і є засобом примусу. Як зазначав Г. Бушуєв, насилля, яке може застосовуватись при затриманні – це міра, яка не тільки перешкоджає явному ухиленню затриманого від потенційної відповідальності, а також дає затриманому розуміння невідворотності покарання у разі вчинення ним кримінально караного правопорушення [4, с. 19, 22]. Таким чином, суспільна значущість затримання особи проявляється в усвідомленні затриманим настання реальної процесуальної дії щодо нього як логічне завершення його протиправної діяльності. Під час затримання особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, повинна розуміти всю невідворотність покарання у разі вчинення нею суспільно небезпечного діяння і доведення її вини у встановленому законом порядку.

З аналізу норм законодавства випливає те, що у регламентації визначення «затримання особи» потрібно чітко зазначити цілі, які переслідують особи, наділені правом на затримання, та засоби, з допомогою яких досягаються такі цілі. Як зазначає В. Фаринник, кримінальне процесуальне законодавство не містить чіткого визначення цілей затримання. Водночас, затримання лише для з'ясування причетності особи до вчинення злочину й вирішення питання про застосування до неї запобіжного заходу, при відсутності бажання в підозрюваного зникнути, продовжити злочинну діяльність або сховати (знищити) докази, не зовсім виправдане – адже ці питання можливо вирішити й не затримуючи особу, анкетні відомості й місцезнаходження якого відомі органу розслідування. Свобода ж особи повинна обмежуватися виключно тоді, коли без цього неможливо забезпечити виконання поставлених цілей [7, с. 193-194].

У системі запобіжних заходів кримінальним процесуальним гарантіям відведено вагомe місце. При цьому, їх найбільша концентрація спостерігається навколо тих дій, які мають спрямування на обмеження особистої свободи. Саме з цієї причини затримання особи постає в центрі найбільшої уваги в аспекті оцінки процесуальних гарантій в механізмі застосування запобіжних заходів.

З огляду на це, необхідно сформулювати цілісне теоретичне бачення затримання особи у рамках науки кримінального процесу, що дозволить вирішити проблеми застосування даного заходу примусу на практиці.

Джерела та література:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія і практика: монографія. К.: Алерта, 2017. – 548 с.
3. Білоусов О. І., Смоков С. М. Затримання підозрюваного у кримінальному процесі України: монографія. – Одеса, 2009. – 112 с.
4. Бушуєв Г. В. Социальная и уголовно-правовая оценка причинения вреда преступнику при задержании. Горький, Горьковская высшая школа МВД СССР, 1976. – 91 с.
5. Фаринник В., Мірковець Д. Затримання особи в новому Кримінальному процесуальному кодексі України: окремі питання відповідності міжнародним стандартам і практиці Європейського суду з прав людини. Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 6. – С. 192-196.

Khohlyko K. Limitation of the human's liberty rights and personal integrity of the detained person. *There are analyzed some problematic issues of the legislative regulation of detention of a person in the context of limiting the right to liberty and personal integrity in the article. We have emphasised on the social and legal nature of detention and the need to ensure coherence of this measure with European standards.*

Keywords: *detention, temporary precautionary measure, lawful detention, authorized official, personal integrity, right to liberty.*

**ПЕРЕДОРУЧЕННЯ У ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ
ДОГОВІРНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА****Н. Ф. Чубоха**

Стаття присвячена дослідженню передоручення у договірному представництві прав та інтересів суб'єктів цивільного права.

Ключові слова: представництво, представлений, представник, довіритель, повірений, відповідальність, права та обов'язки.

Однією з гарантій реального та належного здійснення прав та інтересів суб'єктів приватного права виступає представництво, без якого практично не можуть обійтись ні фізичні, ні юридичні особи. Його без сумніву потребують ті, хто, зважаючи на вік чи психічний стан, належать до категорії осіб, за якими взагалі не визнається наявність юридично значущої волі. Усі вони можуть бути учасниками цивільного обороту лише тоді, коли певні особи - представники будуть діяти за них. Такі відносини залежать від їх змісту (сукупності прав та обов'язків суб'єктів) представництва, які за своїм характером та сутністю є особистісними, оскільки ґрунтуються на взаємній довірі їх учасників. Саме тому представник зобов'язаний особисто виконувати покладені на нього повноваження. Адже можливість представляти іншу особу в порядку добровільного представництва на підставі договору (за наявності повноваження) є суб'єктивним правом представника, яке, як і кожне суб'єктивне право, є мірою можливої поведінки, має чіткі межі змісту і характеру здійснення [1, с. 19].

Саме ст. 12 ЦК України встановлює вимоги до кожної особи здійснювати свої суб'єктивні права (у тому числі й пов'язані із правовідносинами представництва) належним чином, відповідно до закону, правил цивілізованого співжиття і моральних принципів суспільства [2]. В. П. Грибанов зазначав, що коли перевищуються межі правомірної поведінки, право перетворюється у свою протилежність – у свавілля і в результаті взагалі перестає бути правом [3, с. 18]. Вимога належного здійснення суб'єктивних прав, яка поширюється на будь-які правовідносини, набуває особливого значення при добровільному представництві. Це пов'язане з тим, що повноваження як суб'єктивне право на представництво передбачає можливість вторгнення у майнову і правову сферу того, кого представляють (довірителя), що може привести до певних змін в останній [4, с. 483]. Саме тому будь-яке відхилення від належного здійснення повноваження загрожує порушенням інтересів того, кого представляють, і нерідко може призвести до виникнення негативних наслідків для цієї особи яку представляють у цивільному обороті.

У випадках, коли представник не має можливості, засобів, здатності до укладення правочину в інтересах представленої особи (довірителя), то відповідно до ч. 1 ст. 240 ЦК України він може частково або в повному обсязі передати свої повноваження іншій особі (заміснику) : якщо право на передоручення встановлено договором між представником і особою, яку представляють; якщо таке право представника випливає із закону; якщо представник не наділений правом на передоручення за законом або договором, проте змушений до цього з метою охорони інтересів особи, яку він представляє [2]. Передоручення можливе, але з дотриманням вимог та правил щодо нього, зокрема, невиконання представником інформаційного обов'язку, який включає повідомлення про сам факт передоручення; особу замісника (прізвище, ім'я, по батькові, професійні, моральні якості та (або) інші відомості, які мають значення для виконання замісником повноважень і які можуть вплинути на рішення представленого щодо схвалення передоручення. Суттєвим моментом є строк, у який це зобов'язаний зробити представник. За аналогією закону і, враховуючи сутність та зміст відносин представництва, доцільно застосувати ч. 1 ст. 1005 ЦК України, яка зобов'язує довірителя за договором доручення повідомити повіреного про передоручення негайно [2]. У протилежному випадку настає відповідальність, яка полягає у покладенні на представника обов'язку відшкодування збитків, заподіяних довірителю у зв'язку з тим, що

новий представник виявився з тих чи інших причин (наприклад, через відсутність необхідних знань, досвіду тощо) непридатним для належного виконання повноважень. Якщо передоручення відповідно до ч. 2 ст. 240 ЦК України можливе відповідно до договору між представником і особою, яку він представляє, то у випадках, коли особа, яку представляють, наперед вказала представнику конкретну особу, щодо якої вона визнає можливим передоручення, то вибір тут робить той, кого представляють (довіритель), а не представник. Тому у таких випадках представник не несе відповідальності за вибір свого замісника.

Представник несе відповідальність за вибір замісника за наявності його вини у неналежному виборі того, кого він обирає замість себе для виконання доручення, наданого йому довірителем, тобто за умови, якщо представник знав чи повинен був знати про непридатність замісника для виконання представницьких функцій. Оцінку правильності зробленого вибору замісника необхідно виходити з вимог, які зазвичай ставляться до представника та з урахуванням особливостей змісту його повноважень. При цьому, наприклад, вибір є недоречним, якщо повноваження представника були передовірені неповнолітній особі, особі яка немає достатньо спеціальних знань для огляду та оцінки житлових споруд, транспортних засобів тощо.

Відповідно до ст. 240 ЦК України представник відповідає за вибір замісника і після того, як повідомить особу, яку представляє (довірителя), про передоручення і надасть їй необхідні відомості про обраного ним замісника. Суворіша відповідальність представника буде у тому випадку, якщо він не повідомить особу, яку представляє, про передоручення, а також не надасть необхідні відомості про особу, якій передає відповідні повноваження (про свого замісника), тобто не виконає свого інформаційного обов'язку, пов'язаного із передорученням. Представник відповідатиме за дії обраного ним замісника як за свої власні. Адже довіритель не міг скористатися своїм правом на відвід у випадку, якщо відомості про ті чи інші якості обраного замісника могли потягнути неналежне здійснення повноважень. Проте з іншої сторони, якщо особа, яку представляють, була вчасно попереджена про передоручення та про якості замісника, що стали (або могли стати) в майбутньому причиною неналежного здійснення повноважень, і не скористалася своїм правом на відвід замісника, то вона не має права посылатися на неправильний вибір останнього. У цьому випадку вимога про відшкодування збитків може бути пред'явлена нею лише до замісника основного представника.

Відповідальність представника за вибір замісника може мати місце лише протягом строку, необхідного для того, щоб представлена особа могла скористатися своїм правом на відвід; у випадках, якщо представлена особа не отримала відомостей про якості замісника, які свідчили б про його непридатність до здійснення переданих йому повноважень і виявилися причиною виникнення збитків у неї; або якщо направлене представником повідомлення не було отримане представленою особою. Відповідальність за вибір замісника у разі повідомлення представником представленої особи про передоручення має наставати лише у випадку, якщо збитки в особи, яку представляють, виникли у зв'язку із непридатністю замісника за відсутності вини останнього і за наявності вини представника у неналежному виборі замісника.

Відповідальність представника за вибір ним свого замісника і неповідомлення особи, яку представляють, про передоручення настає за умови, що збитки, які виникли в особи, яку представляють, мають причинний зв'язок з неправильним вибором представника чи неповідомленням ним особи, яку представляють, про передоручення ним повноважень іншій особі та заміну себе у правовідносинах представництва іншою особою. Проте, відповідно до ст. 240 ЦК України передоручення формально не позбавляє повністю повноважень основного представника. Хоча в ч. 2 ст. 240 ЦК України йдеться про особу, яка передала повноваження, однак у ч. 1 цієї ж статті зазначено, що представник може передати своє повноваження частково або в повному обсязі іншій особі. А це означає, що повноваження на вчинення правочинів від імені особи, яку представляють, за певних умов можуть належати і основному представнику, який потім частково передає їх іншій особі (своєму заміснику). Проте у будь-якому випадку, виходячи із засад здійснення цивільних прав, поведінка і представника, і

замісника має бути добросовісною, розумною і справедливою та відповідати інтересам представлених осіб.

Джерела та література:

1. Рабінович П. Межі прав людини і Конституція України / П. Рабінович, І. Панкевич // Право України. – 1997. – № 5. – С. 19-22.
2. Цивільний кодекс України: Закон від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
3. Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав / В. П. Грибанов. – М: Издательство Московского ун-та, 1972. – 411 с.
4. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс: Підручник. – 3-тє вид., допов. / З. В. Ромовська. – К.: «ВД»Дакор», 2013. – 672 с.

Chubokha N. Turning is in the civil legal relations of contractual representative office. *The article is devoted to research of turning in the contractual representative office of rights and interests of civil legal subjects.*

Keywords: *are a representative office, presented, representative, principal, attorney, responsibility, right and duties.*

ОСОБЛИВОСТІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ІЗОЛЯЦІЄЮ ОСОБИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Б. О. Чупринський

У статті проведено науковий аналіз проблем регламентації кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи деяких країнах Європи, маючи за мету виокремлення як позитивних її рис, так і проблемних питань, пов'язаних з регламентацією процедури відбування та виконання відповідних видів покарань, важливою видається необхідність проведення порівняльно-правового аналізу положень кримінального законодавства України та зарубіжних країн, якими визначаються загальні ознаки системи покарань, їх види, процедура відбування та виконання, наслідки її порушення.

Ключові слова: *злочин, суд, призначення покарання, ухилення від покарання, кримінальна відповідальність, права, свобода.*

Правова система світу складається із величезної кількості держав, які, враховуючи особливості інституційної, нормативної частин, відповідний рівень механізму правового впливу, характер норм права, механізми забезпечення їх реалізації, а також відповідність способів і форм їх об'єктивації, поділяються на різні типи сучасних правових систем: романо-германський (континентального права), англо-американський (загального права), релігійно-правовий (країни, що сповідують як державну релігію іслам, індуїзм, іудаїзм), соціалістичний (В'єтнам, КНДР, Куба), звичаєвий (екваторіальна Африка і Мадагаскар) тощо [6]. Кримінальне законодавство цих країн, звичайно ж, досить різноманітне, що на думку Ю. В. Бауліна, пов'язано не із сутністю того чи іншого кримінально-правового явища, а з його юридичною формою, правовими традиціями, правовою культурою, законодавчою технікою тощо [1, с. 33]. Враховуючи суттєві зміни, які відбуваються у соціально-політичній сфері нашої країни, та значний вплив Європейських держав на гуманізацію суспільних відносин, вважаємо, важливим при дослідженні кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, провести аналіз кримінального законодавства Європейських держав.

Так, питання, які пов'язані з порушенням відбування такого виду покарання як штраф (грошовий та штрафо-дні), у Франції вирішуються згідно положень кримінального та

кримінального процесуального законодавства.

Відповідно ст. 749 КПК Франції при постановленні обвинувального вироку та призначенні винному покарання у виді штрафу суд зобов'язаний визначити термін позбавлення волі на випадок невиконання засудження вимог судового рішення. Терміни такого покарання залежать від розміру грошового стягнення і визначені у ст. 750 КПК Франції (від двох днів до двох років). Варто зазначити, що закон не допускає заміну штрафу на позбавлення волі особам, які не досягли 18 років на момент вчинення злочину, і тим, кому до моменту засудження виповнилося 70 років [2].

У випадку невиконання такого покарання як громадські роботи поряд з простою відстрочкою їх виконання та відстрочкою виконання покарання з режимом випробування застосовується інститут відстрочки виконання покарання з обов'язком виконання роботи в громадських інтересах. Протягом строку, встановленого судом для виконання таких робіт, засуджений повинен додатково дотримуватися визначених заходів контролю. При цьому, в законодавстві наголошується, що дане покарання не може бути призначене, якщо підсудний відсутній або відмовляється виконувати таку роботу (ст. 132-54) [2].

Враховуючи такий контроль за виконанням та відбуванням відповідного виду покарання, французьким законодавцем передбачено кримінальну відповідальність за ухилення від його відбування. Так, згідно ст. 434-42 КК Франції порушення засудженим обов'язків, що випливають з покарання у вигляді робіт в громадських інтересах, призначеного в якості основного або додаткового покарання, карається двома роками тюремного ув'язнення і штрафом у розмірі 200 000 франків [2].

Кримінальна відповідальність встановлюється французьким законодавцем і у разі порушення покарання у вигляді заборони здійснювати будь-яку професійну чи громадську діяльність, яка стосується або професійної чи громадської діяльності, при виконанні чи у зв'язку із виконанням якої злочинне діяння було вчинено, чи будь-якої іншої професійної чи громадської діяльності, визначеної кримінальним законом (стаття 434-40 КК Франції) [6, ст. 211].

Згідно положень КК ФРН кримінально-правові наслідки порушення відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, передбачені лише щодо деяких з них. Так, якщо засуджений не в змозі негайно сплатити грошовий чи майновий штраф, то суд має право здійснити відстрочку такої виплати чи дозволити сплачувати штраф частинами. До того ж, згідно § 43 КК ФРН передбачається заміна такого штрафу позбавленням волі у разі його невиконання у розрахунок одна добова ставка за один день позбавлення волі [3]. Підхід, відповідно до якого ставка штрафу за один день відповідає одному дню тюремного ув'язнення, на думку Н. Є. Крилова, відображає умисел законодавця розглядати штраф як надійну альтернативу позбавленню волі [6, с. 310]. Але чи можна прирівнювати за тяжкістю покарання, які розглядають як найменш суворе та найбільш суворе, навіть в аспекті «всесвітньоохоплюючого руху» гуманізації кримінального законодавства, – питання спірне.

До покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, німецький законодавець відносить і заборону займатися визначеною професійною діяльністю (§ 70-70b КК), виділяючи її у спеціально-правовий інститут німецького права, який визначають як «засоби виправлення і безпеки» [3].

Якщо особа порушує таку заборону, вона підлягає кримінальній відповідальності відповідно до § 145 КК, внаслідок чого її може бути засуджено до позбавлення волі на строк до 1 року чи до грошового штрафу [3].

Що ж до інших видів покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, законодавець не встановлює ні процедури їх заміни, ні кримінальної відповідальності за ухилення від їх відбування. Однак, зважаючи на досить розвинену систему злочинів проти правосуддя, у КК ФРН передбачена кримінально-правова норма, що містить заборону на вчинення діянь шляхом протидії виконанню службовими особами рішення суду, у тому числі й такого, яким засудженому призначено покарання, не пов'язане з ізоляцією особи.

У КК Данії міститься норма, що встановлює кримінальну відповідальність лише за діяння, які пов'язані з недотриманням передбаченої законом процедури у відношенні розгляду справи чи виконання певних юридичних актів, або у відношенні арешту, тюремного

ув'язнення, обшуку, віймки чи заходів аналогічного характеру [4]. Що ж до покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, а серед них данський законодавець виділяє лише штраф та штрафо-дні, то питання щодо їх відбування та процедури заміни урегульовується наступним чином. Згідно § 52 визначається, що у випадку, якщо штраф не виплачений часно, він повинен бути стягнутий, якщо інше не визнано поліцією неможливим або якщо стягнення не завдасть істотної шкоди умовам життя злочинця. При цьому поліція може стягувати штрафи, витрати і конфісковані суми по кримінальних справах, які ведуться державним обвинувачем, шляхом накладення забезпечувального арешту на майно або утримання заробітної плати особи відповідно до правил оподаткування фізичних осіб, викладених в законі про оподаткування, у джерела виплати [4]. Якщо ж штраф не може бути стягнуто, то він замінюється покаранням у вигляді простого взяття під варту або тюремного ув'язнення.

Детальна процедура заміни покарання у вигляді штрафу регламентована § 54 КК Данії. Законодавцем визначається, що, за загальним правилом, штраф, накладений або схвалений судом, замінюється покаранням, що полягає у простому взятті під варту. І лише тоді, якщо особа протягом попередніх п'яти років відбувала покарання, пов'язане з позбавленням волі, більш суворе, ніж просте взяття під варту, або якщо вона більше одного разу відбувала альтернативне покарання у зв'язку з несплатою штрафу, то їй може бути призначено покарання у вигляді тюремного ув'язнення [4]. Враховуючи те, що суб'єктом злочину у Данії вважається і юридична особа, законодавець у ч. 3 § 54 КК вказує на заборону можливості заміни призначеного їй штрафу як покарання.

В кримінальному законодавстві Швеїцарії передбачено лише процедуру заміни покарання у разі несплати штрафу. Так, у випадку, якщо засуджений у встановлений для нього термін не виплачує штраф і іншим чином його не відпрацьовує, то компетентний орган призначає стягнення з нього боргу, якщо від цього можна чекати якого-небудь результату. Коли ж засуджений взагалі не виплачує штраф і іншим чином його не відпрацьовує, то суддя замінює штраф арештом. При цьому, якщо засуджений докаже судді, що без вини знаходиться у стані, при якому він не може сплатити штраф, останній може самостійно у вирокі чи додатковому рішенні відмінити заміну штрафу. При додатковій відміні штрафу процес безоплатний [5].

Згідно КК Республіки Польща кримінальна відповідальність передбачена законодавцем за недотримання встановленої судом заборони на зайняття посади, здійснення професійної діяльності, здійснення певної діяльності чи керування транспортним засобом або невиконання розпорядження суду про оголошення його рішення певним способом. Санкція, яка може бути застосована у такому випадку, встановлена у виді позбавлення волі на строк до 3 років [6, ст. 122]. Відповідальності за невідбування будь-яких інших покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, не встановлено.

Відсутність у Великобританії єдиного кодифікованого закону, який би містив положення про злочини, систему покарань за їх вчинення, заповнюється значною кількістю законів, якими врегульовано відповідні питання. Відповідно до діючого Закону «Про кримінальне правосуддя» від 2003 року система покарань цієї країни представлена такими видами покарань, не пов'язаними з ізоляцією особи: група покарань, що обмежують різні права і свободи особи, яка називається «покарання в інтересах суспільства», та штраф.

Покарання в інтересах суспільства призначаються судом лише як альтернатива позбавленню волі чи штрафу і як такі не визначаються у санкціях статей. Важливим є те, що на заміну штрафу вони згідно ст. 151 Закону призначаються лише тоді, коли суд вважає, що в інтересах правосуддя доцільно призначити таке покарання особі, що раніше уже тричі присуджувалася до сплати штрафу [6, с. 272].

Порушення вимог відбування такої групи покарань може потягти за собою або посилення вимог приказу, або призначення покарання у межах санкції, що передбачає відповідальність за вчинення злочину, або призначення покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше 51 тижня, якщо санкція, що передбачає відповідальність за вчинене суспільно небезпечне діяння, не встановлює позбавлення волі у якості призначуваного покарання, а порушення вимог приказу було умисним та неодноразовим. Англійським законодавцем визначено і наслідки ухилення від сплати штрафу. Так, при несплаті штрафу у

встановлений строк він замінюється позбавленням волі або наказом в інтересах суспільства, в якому суд може винести вимогу про безоплатну роботу чи дотримання комендантської години [6, с. 174].

При цьому, умови заміни штрафу позбавленням волі визначаються Законом «Про уповноважених кримінальних судів» від 2000 р., відповідно до положень якого максимальний строк позбавлення волі, що заміняє штраф, який не перевищує 200 фунтів стерлінгів, становить 7 днів; якщо ж штраф перевищує 1 млн. фунтів стерлінгів, то його можуть замінити 10 роками позбавлення волі.

Коли ж суд виносить наказ в інтересах суспільства з метою заміни простроченого штрафу, його дія припиняється після повної сплати останнього, а при частковій виплаті – скорочується пропорційно виплаченій сумі (ст. 300 Закону «Про кримінальне правосуддя»). Замість винесення наказу в інтересах суспільства при невиплаті штрафу суд може позбавити особу прав керування транспортним засобом до повної виплати штрафу, але не більше 12 місяців [6, с. 179].

Отже, внаслідок порівняльного наукового аналізу проблем регламентації кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи в країнах Європи можливе запозичення окремих норм або цілих правових механізмів для нашої держави, а також і від необдуманого впровадження у чинне законодавство окремих положень, які не знаходять свого виправдання на практиці, бо саме в порівнянні можна знайти аргументація, які не можна отримати навіть при дуже доброму знанні тільки власного права.

Підсумовуючи вищенаведене та беручи до уваги тотожність кримінально-правових наслідків невідбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, у країнах різних типів правових систем, робимо висновок про можливість здійснення їх класифікації залежно від того, чи підлягає особа, яка вчинила ухилення від відбування будь-якого з відповідних видів покарань, кримінальній відповідальності, чи до неї застосовується заміна покарання більш суворим. Таким чином, усі держави, кримінальне законодавство яких підлягало аналізу, вважаємо за можливе об'єднати у наступні групи: а) ті, в яких передбачається лише можливість заміни покарання на більш суворе (Данія, Швейцарія, Великобританія); б) ті, законодавством яких визначено виключно кримінальну відповідальність за ухилення від відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи (Республіка Польща); в) ті, де передбачена як заміна, так і кримінальна відповідальність за невідбування такого виду покарань (Франція, ФРН).

Джерела та література:

1. Баулін Ю. В. Сучасне кримінальне право України: підсумки, тенденції, перспективи розвитку / Ю. В. Баулін // Питання боротьби зі злочинністю: [зб. наук. пр.] / Редкол.: Борисов В. І. (голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2012. – Вип. 23. – С. 29-42.

2. Уголовный кодекс Франции от 01.01.1992 г. (с изм. и допол.) [Електронний ресурс] / Федеральний правовий портал «Юридическая Россия». – Режим доступу до ресурсу: http://yurist-online.org/laws/foreign/criminalcode_fr/_doc-5-.pdf.

3. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии от 13.11.1998 г. (с изм. и допол.) [Електронний ресурс] / Федеральний правовий портал «Юридическая Россия». – Режим доступу до ресурсу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733>.

4. Уголовный кодекс Дании от 1930 г. (Распоряжение № 648 от 12 августа 1997 г. с изменениями, внесенными Законом № 403 от 26 июня 1998 г., Законом № 473 от 1 июля 1998 г. и Законом № 141 от 17 марта 1999 г.) [Електронний ресурс] / Федеральний правовий портал «Юридическая Россия». – Режим доступу до ресурсу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241524&subID=100096345,100096365#text>.

5. Швейцарский Уголовный Кодекс от 21.12.1937 г. (с изм. и допол.) [Електронний ресурс] / Федеральний правовий портал «Юридическая Россия». – Режим доступу до ресурсу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950>

6. Уголовное право зарубежных стран / Г. А. Есаков, Н. Е. Крылов, А. В. Серебренникова. – М.: Проспект, 2008. – 336

Chuprynskyj B. Features of regulation of criminal responsibility are for avoiding serving of punishments unconnected with the isolation of person in the countries of Europe. *In the article the scientific analysis of problems of regulation of criminal responsibility is conducted for avoiding serving of punishments unconnected with the isolation of person some countries of Europe, having for an aim a selection of both her positive lines and problem questions related to regulation of procedure of serving and implementation of corresponding types of punishments, the important is seemed by the necessity of realization of comparatively-legal analysis of positions of criminal legislation of Ukraine and foreign country, that determined general sign system punishment, their kind, procedure serving and implementation, consequence her.*

Keywords: *crime, court, awarding punishment, avoiding punishment, criminal responsibility, rights, freedom.*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

Л. М. Шевчук

У статті проаналізовано окремі питання національного та міжнародного правового регулювання трудових прав громадян України за кордоном. Внесено деякі пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у цій сфері.

Ключові слова: *трудова міграція, трудові права, громадяни України, праця за кордоном.*

Непроста соціально-економічна ситуація, яка останнім часом склалася в Україні, зумовила активізацію трудових міграційних процесів, спричиняючи пошук низкою громадян нашої держави кращих умов і оплати праці за кордоном. Національна політика у сфері зайнятості, яка нині реалізовується в країні, безумовно, включає систему заходів, спрямованих на підвищення економічної активності населення, скорочення безробіття та зростання кількості нових робочих місць, а також розширення можливостей для реалізації права особи на гідну працю в цілому.

Разом з тим, Україна все ще продовжує залишатися країною – “донором” робочої сили. Зважаючи на це, сьогодні у сфері трудової міграції так само актуальними залишаються проблеми, окреслені в Рекомендаціях парламентських слухань на тему: “Українська трудова міграція: стан, проблеми та шляхи їх вирішення” у 2013 році. Зокрема, положеннями Рекомендацій до основних питань, які потребують врегулювання, віднесено: 1) посилення соціального та правового захисту трудових мігрантів та членів їх сімей; 2) налагодження обліку трудових мігрантів, які працюють за межами України; 3) запобігання незаконній трудовій міграції та ризикам, що пов’язані з нею; 4) створення умов для повернення та реінтеграції трудових мігрантів; 5) активізація державної політики щодо формування привабливого внутрішнього ринку праці [1].

Безумовно, наведений перелік проблем не є вичерпним, однак він яскраво ілюструє труднощі, з якими стикаються українські трудові мігранти при реалізації своїх прав за кордоном та свідчить про намагання держави їх вирішити.

В цілому, регулювання трудових прав громадян України за кордоном здійснюється нормами як внутрішньодержавного законодавства, так і міжнародних актів, у встановленому порядку ратифікованих нашою державою. Серед національних нормативно-правових актів у цій сфері слід виокремити Конституцію України, відповідно до положень якої “Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується” (ч. 1 ст. 43) [2], “Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом” (ч. 4 ст. 43) [2], “Кожен, хто працює, має право на відпочинок” (ч. 1 ст. 45) [2], “Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або

тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом” (ч. 1 ст. 46) [2] та ін.

Незважаючи на відсутність в Основному Законі норм, які б прямо вказували на трудові права громадян України за кордоном, наведені положення все ж поширюються й на цю категорію осіб.

Спеціальний нормативно-правовий акт в системі національного законодавства про працю, – КЗпП України, – щодо регулювання трудових відносин громадян України, які працюють за її межами, містить лише відсилочну норму (ст. 8) [3], яка посилається на Закон України “Про міжнародне приватне право”.

У свою чергу, за загальним правилом, встановленим ст. 52 Закону України “Про міжнародне приватне право”, до трудових відносин застосовується право держави, у якій виконується робота, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України [4]. Крім того, у відповідності до положень ст. 53 цього ж Закону, трудові відносини громадян України, які працюють за кордоном, регулюються правом України в разі, якщо: 1) громадяни України працюють у закордонних дипломатичних установах України; 2) громадяни України уклали з роботодавцями – фізичними або юридичними особами України трудові договори про виконання роботи за кордоном, у тому числі в їх відокремлених підрозділах, якщо це не суперечить законодавству держави, на території якої виконується робота; 3) це передбачено законом або міжнародним договором України [4].

Окремі норми щодо трудових прав громадян України за кордоном містить і Закон України “Про зайнятість населення”, яким встановлено, що громадяни України мають право займатися трудовою діяльністю за кордоном, якщо така діяльність не заборонена законодавством України та держави перебування (ч. 1 ст. 10) [5]. Частиною другою цієї ж статті передбачено таке: “Права громадян України, які працюють за кордоном, захищаються законодавством України та держави перебування, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України” [5].

Крім національного законодавства, трудові права громадян України за кордоном регулюються й низкою загальних та спеціальних міжнародних актів. До них, зокрема, відносять Загальну декларацію прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Конвенції МОП “Про примусову або обов’язкову працю” 1930 р., “Про скорочення робочого часу до 40 годин на тиждень” 1935 р., “Про щорічні оплачувані відпустки” 1936 р., “Про охорону заробітної плати” 1949 р., “Про рівне винагородження чоловіків і жінок за рівну працю” 1951 р., “Про мінімальний вік прийняття на роботу” 1973 р. та ін. Додатково питання трудової міграції, як правило, врегульовуються двосторонніми угодами між державами.

З урахуванням наведеного можна стверджувати, що права громадян України у сфері праці за кордоном, зокрема, в частині питань укладення трудового договору, умов і оплати праці, відпочинку тощо мінімально регламентуються внутрішньодержавним законодавством та міжнародними актами. Разом з тим, конкретний обсяг трудових прав (як і обов’язків) працівника прямо залежить від права тієї країни, де він виконує трудову функцію. Причому до уваги слід брати як норми діючого в цій державі трудового права, так і норми, які визначають правовий статус іноземців, що в ній перебувають.

І якщо з приводу офіційно працевлаштованих за кордоном громадян України питанню регулювання їх прав приділяється достатньо уваги як органами влади держави, так і міжнародною спільнотою, то стосовно осіб, які працюють нелегально, наявні труднощі. Загальновідомим є той факт, що більшість українців працюють у статусі нелегальних мігрантів, а тому захист їх прав суттєво ускладнюється.

Так, як свідчить практика, найбільш розповсюдженими проблемами, з якими стикаються неурегульовані мігранти, що працюють без офіційного дозволу, є відмова роботодавців виплатити зарплатню, письмово скласти трудовий договір, заниження обіцяної винагороди, понаднормова праця, шантаж, відбирання документів [6]. У подібних випадках нелегальному трудовому мігранту доведеться докласти доволі багато зусиль для захисту своїх трудових прав.

Зважаючи на викладене, можна стверджувати, що існуюча в Україні тенденція до активізації пошуку роботи та працевлаштування за кордоном зумовлює потребу в належному,

комплексному регулюванні прав таких осіб з боку держави. Це, зокрема, може бути реалізовано шляхом прийняття окремого закону щодо правового статусу громадян, працевлаштованих за кордоном. При цьому, враховуючи специфіку сфери, що потребує регулювання (застосування права держави, у якій особа виконує трудову функцію), увагу слід акцентувати на тих питаннях, які напряму залежать від України, у тому числі: визначити не тільки права, але й обов'язки громадян, які виїжджають з метою працевлаштування за кордон; механізми захисту прав таких категорій осіб; повноваження й відповідальність органів державної влади у сфері захисту прав українських заробітчан; вимоги до діяльності з посередництва з питань працевлаштування за кордоном та юридична відповідність посередників тощо.

Джерела та література:

1. Рекомендації парламентських слухань на тему: "Українська трудова міграція: стан, проблеми та шляхи їх вирішення", схвалені Постановою Верховної Ради України від 05.11.2013 р. № 680-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 22. – Ст. 850.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. (зі змінами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. (зі змінами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
5. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. (зі змінами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
6. Права громадян України за кордоном має захищати держава – Урядовий контактний центр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1899140-prava-gromadyan-ukrajini-za-kordonom-mae-zahischaty-derjava-uryadoviy-kontaktny-tsent.html>.

Shevchuk L. Some aspects of legal regulation of labor rights of Ukrainian citizens abroad. *The article analyzes separate issues of national and international legal regulation of labor rights of Ukrainian citizens abroad. Some suggestions were made regarding the improvement of the current legislation in this area.*

Keywords: labor migration, labor rights, citizens of Ukraine, work abroad.

ІНСТИТУТ ОМБУДСМАНА У ФРАНЦІЇ

А. С. Шишко

Науковий керівник: к.ю.н., доц. А. М. Гороть

Розкрито зміст діяльності та повноваження Захисна прав людини і громадянина французької республіки. Проаналізовані наслідки конституційної реформи 2008 року і їх безпосередній вплив на діяльність омбудсмана. Проведено порівняння із українським Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

Ключові слова: омбудсман, інститут Посередника Республіки, інститут Захисника прав, юрисдикція, мирова угода, конституційна реформа.

В період розвитку економічних та політичних відносин, в епоху нових технологій і відкриттів, в час, коли світ набирає нових прогресивних обертів, навіть в найбільш демократичних країнах права й свободи людини і громадянина не завжди є захищеними в абсолютній мірі. Цьому сприяють багато чинників, серед яких невисока правосвідомість громадян, страх перед невдачею, відсутність чіткого механізму захисту. Реалізації прав і свобод людини і громадянина, крім інших засобів правового захисту, покликаний сприяти Інститут Уповноваженого з прав людини (омбудсмана).

У більшості країн світу, у яких діє інститут омбудсмана, кандидат на посаду омбудсмана призначається парламентом або однією з його палат. Виключення становить Франція. 2008 року в результаті конституційних змін інститут Посередника Республіки був замінений інститутом Захисника прав. Зазнав змін і порядок призначення французького омбудсмана. Захисник прав відтепер відповідно до ст.ст. 13 та 71-1 Конституції Франції призначається Президентом Республіки на шестирічний термін після консультації з компетентними комісіями палат французького парламенту та за наявності їхнього висновку. При цьому вплив парламенту на вибір Президентом кандидатури Захисника прав є досить обмеженим, оскільки для відхилення кандидатури, запропонованої Президентом, необхідно, аби проти цієї кандидатури висловилися не менш як 3/5 членів обох комісій [1]. З огляду на особливості форми правління П'ятої Республіки, така можливість видається швидше теоретичною, ніж реальною.

Його функції несумісні з функціями члена Уряду і члена Парламенту. Інші випадки несумісності встановлюються органічним законом. Захисник прав звітує у своїй діяльності перед Президентом Республіки і Парламентом [1].

Захисник прав стежить за дотриманням прав і свобод адміністративними службами держави, адміністративно-територіальними утвореннями, державними установами, а також будь-якими органами, на які покладаються місії публічних служб або щодо яких органічний закон наділяє його певними повноваженнями. До нього можуть звертатися відповідно до умов, передбаченими органічним законом, будь-які особи, які вважають себе ущемленими в результаті діяльності будь-якої публічної служби або органу, згаданого в абзаці першому. Він може проявляти ініціативу в силу власних повноважень. Органічний закон визначає функції і способи втручання Захисника прав. Органічний закон визначає умови, відповідно до яких він може користуватися колегіальною допомогою для здійснення деяких з своїх функцій [1].

Історично процес становлення інституту омбудсмана у Франції гальмувався наявністю сильної президентської влади та розвиненим адміністративним правосуддям. Втім, складна політична ситуація в країні наприкінці 60-х – на початку 70-х років та той факт, що провадження в адміністративних судах хоча і забезпечувало більш ефективний механізм захисту прав людини порівняно із загальними судами, проте й надалі залишалося досить дорогим та повільним, зумовили прийняття в 1973 р. Закону Франції «Про заснування посади Посередника» [3, с. 11].

Обмеження юрисдикції французького омбудсмана пов'язані з тим, що він не має права втручатися у провадження щодо порушеної в суді справи чи вимагати перегляду неправомірного рішення. Таким чином, він не наділений правом контролювати судову систему та оскаржувати рішення суду по суті [3, с. 11]. Якщо проводити паралелі із Уповноваженим Верховної Ради з прав людини в Україні, то бачимо більш широкі повноваження саме в «українського омбудсмана», адже у його діяльності участь в суді передбачена згідно із процесуальними та матеріальними нормами українського законодавства.

Сьогодні Захисник прав може рекомендувати врегулювати по справедливості ситуацію особі, яка звернулася до нього, може також виступати як посередник, примирюючи спір осіб, які до нього звернулися, може запропонувати сторонам укласти мирову угоду у певній формі або запропонувати особі у випадку констатації фактів, які становлять склад дискримінації, коли за цими фактами вже не можна здійснювати кримінальне переслідування, сплатити примирювальний штраф. Мирова угода означає відмову від кримінального переслідування. У випадку відмови від примирення чи невиконання мирової угоди, затвердженої прокурором, Захисник може порушити кримінальне переслідування [2, с. 45].

Отже, Конституція будь-якої держави залишається фікцією доти, доки відсутній дієвий механізм захисту прав і свобод людини і громадянина. Важливу роль в цьому механізмі відіграють інституційні гарантії прав і свобод, до яких, зокрема, належить інститут омбудсмана.

Після того як в результаті конституційної реформи 2008 р. інститут омбудсмана дістав своє конституційне закріплення, французька модель омбудсмана максимально наблизилася до шведської. Від класичної шведської моделі Захисника прав її сьогодні відрізняє фактично поза парламентський порядок призначення омбудсмана, формально необов'язковий характер актів

Захисника прав та відсутність можливості у Захисника прав впливати на судову систему. Таким чином, аналіз змін у правовому статусі омбудсмана у Франції підтверджує загальну тенденцію в конституційному праві зарубіжних країн до посилення значення інституційних гарантій у механізмі забезпечення прав людини.

Джерела та література:

1. Constitution du 4 octobre 1958 à jour de la révision du 23 juillet 2008: [Електронний ресурс], Режим доступу: https://www.conseilconstitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/constitution/constitution_russe_version_aout2009.pdf
2. Пилипенко А. Н. Защитник прав во Франции /А. Н. Пилипенко // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. – 2011. – № 3. – С. 43-49.
3. Портнов А. В. Конституційно-правовой статус захисника прав у Франції / Портнов А. В. – К.: Адвокат № 9 (144), 2012. – 11-13 с.

Shushko A. Institute of ombudsman in France. *The contents of the activity and authority of the Protection of human rights and the citizen of the French Republic are revealed. The consequences of the constitutional reform in 2008 and their direct impact on the activities of the ombudsman have been analyzed. A comparison with the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights was conducted.*

Keywords: *ombudsman, Institute of Mediator of the Republic, Institute of the Rights Defender, jurisdiction, international agreement, constitutional reform.*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

О. М. Юхимюк, С. Л. Дмитрук

На міжнародному, регіональному (європейському) рівні сформувались стандарти прав людини, схвалені більшістю країн. Важливими викликами в питаннях реалізації та захисту прав людини в Європейському Союзі можемо вважати дискримінацію, безпекові виклики, загрозу свободі слова. Такі виклики потребують ґрунтовного вивчення та напрацювання шляхів вирішення, над чим працюють інституції Європейського Союзу.

Ключові слова: *права людини, Європейський Союз.*

Загальна декларація прав людини [1], прийнята у 1948 році, стала фундаментальним документом, що визначив міжнародні стандарти прав людини. Такі міжнародні стандарти знайшли своє відображення та поширення на регіональному рівні. Так, на європейському континенті Радою Європи була напрацьована і прийнята Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [2], яку Верховна Рада України ратифікувала у 1997 році [3]. Проте сьогодні в світі актуальною залишається проблема захисту прав людини. В багатьох країнах світу ігноруються права людини, оспорожуються чи дискутуються.

З метою розвитку і удосконалення захисту прав людини в рамках Європейського Союзу у 2000 році була прийнята Хартія основних прав Європейського Союзу [4]. Зазначений документ, не втручаючись у внутрішні справи держав-членів ЄС, окреслює невід'ємні права кожного, хто мешкає в Європейському Союзі. Кожен в Європейському Союзі має права, передбачені Хартією, та може безпосередньо посилатись на її положення в будь-якому національному суді, який зобов'язаний дотримуватись норм права Європейського Союзу. Тож Хартія основних прав Європейського Союзу покликана захищати права особи. Правові норми Європейського Союзу в сфері прав людини вдало поєднуються з традиціями конституціоналізму держав-членів ЄС, впливом Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, сторонами котрої є всі держави-члени Європейського Союзу.

Разом з тим права людини часто розглядаються як абстрактне явище. Проте охорона і захист таких прав мають бути наповнені конкретними заходами.

Сьогодні мають місце ряд викликів, пов'язаних з реалізацією прав людини та їх захистом. Таким глобальним викликом найперше є питання безпеки, боротьби з тероризмом при одночасному дотриманні основоположних прав людини. Все частіше держави намагаються забезпечити національну безпеку ціною обмеження прав особи.

Виклик у тому, що сучасні загрози різноманітні, отже потрібно враховувати все.

По-перше, маємо слідкувати за тим, що відбувається в «Ісламській Державі». По-друге, відслідковувати долі тих бойовиків, які повертаються в Європу із Сирії, адже лише за останні три роки близько 5 тисяч європейців виїхали, щоб воювати на боці «Ісламської держави» або у «Фронті Аль-Нусра». Багато хто з них обов'язково повернеться в Європу. Когось уб'ють, але хтось повернеться.

По-третє, загроза надходить не лише від людей, безпосередньо пов'язаних з терористичними організаціями. Вони живуть, скажімо, в Європі. «Ісламська держава» активно використовує соцмережі, а надто зашифровані на кшталт Telegram [5].

Ще однією важливою проблемою в сфері прав людини є дискримінація. Громадянське суспільство здатне належно розвиватись за умови, коли всі його члени мають рівні права та можливості, в тому числі в здобутті освіти, отриманні праці, професійному розвитку, у виборі політичних уподобань, свободі совісті та релігії. Хоча людство віслюму суттєво просунулось в питаннях боротьби з расизмом, ксенофобією в правовому вимірі, проте на практиці можемо спостерігати часті випадки нетерпимості до представників інших рас, національностей, віросповідань, до людей, які виглядають інакше.

Наприклад, шведський суд із трудових спорів постановив, що мусульманка, співбесіда з якою була перервана через її відмову тиснути руку колегам-чоловікам з релігійних причин, зазнала непрямої дискримінації [6].

Окремою важливою проблемою є свобода слова. Вільні та демократичні засоби масової інформації виступають запорукою нормального розвитку суспільства, функціонування демократичної держави.

Висновки європейських експертів та аналітиків у сфері свободи преси дедалі частіше збігаються: ЗМІ перебувають у небезпеці, особливо у таких державах, як Угорщина та Польща, де з'являються законопроекти, що обмежують цю свободу, – але також і в Іспанії, де криза в Каталонії дала поштовх для різких словесних нападів на журналістів у соціальних мережах.

Фахівці застерігають: жодна країна ЄС не захищена від викликів свободі преси, особливо тому, що і громадська думка і політики, на кшталт угорського президента Віктора Орбана, дедалі більше захоплюються авторитарними моделями таких держав, як Росія, Туреччина чи Білорусь [7].

Отже, ключовими викликами щодо реалізації та захисту прав людини в Європейському Союзі можемо вважати дискримінацію, безпекові виклики, загрозу свободі слова. Такі виклики потребують ґрунтовного вивчення та напрацювання шляхів вирішення, над чим працюють інституції Європейського Союзу.

Джерела та література:

1. Загальна декларація прав людини // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року // Голос України. – 24.07.1997
4. Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524
5. Як Європа бореться з тероризмом – інтерв'ю з відповідальним посадовцем Європейської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/yak-evropa-boretsia-z-teroryzmozom>

6. Мусульманка виграла справу про дискримінацію через рукостискання у Швеції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.euointegration.com.ua/news/2018/08/16/7085701/>

7. Єреміца В. Свобода преси в ЄС: повернення «демонів» цензури, тиску й переслідувань? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29206439.html>

Iukhymiuk O., Dmytruk S. Some questions of protection of human rights in European Union. *The standards of human rights were formed at international, regional (European) level and were approved most countries. Most important calls in the questions of realization and protection of human rights in European Union are discrimination, safety calls, threat to freedom of speech. Such calls need study and work of ways of decision, what the institutes of European Union work on.*

Keywords: human rights, European Union.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

А. О. Яфонкін, В. А. Шевчук

У статті висвітлені проблемні питання правового регулювання пенсійного забезпечення військовослужбовців, звільнених з лав Збройних Сил України. Особливу увагу приділено колізійним питанням перерахунку пенсійного забезпечення та їх невідповідності конституційним засадам у сфері захисту прав та свобод людини.

Ключові слова: право на соціальний захист, право на достатній рівень життя, право на охорону здоров'я, пенсійне забезпечення, гідність, держава, Кабінет Міністрів України, закон.

З початком проведення масштабних реформ в Україні почалися й масштабні проблеми в усіх сферах суспільного життя в цілому та у сфері пенсійного забезпечення громадян держави, зокрема.

Слід зазначити, що у Конституції України наголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Відповідно до Конституції України громадянам держави передбачені такі соціальні права, як право на соціальний захист, право на житло, право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1].

Вищий законодавчий орган України - Верховна Рада України при формуванні соціальної політики держави самостійно визначає, зокрема, основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення, засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства і батьківства та може збільшувати, зменшувати або перерозподіляти соціальні виплати й допомогу з урахуванням принципів пропорційності та соціальної справедливості.

Необхідно відмітити, що держава здійснює регулювання змісту та обсягу соціальних прав, встановлюючи обмеження щодо їх реалізації не лише в Конституції, а й у законах України. Законодавчі обмеження не можуть порушувати сутнісний зміст цих прав. Відповідно до Основного Закону України такі обмеження повинні мати недискримінаційний характер.

Однак, пенсійна реформа показала, що окремі категорії силових структур України за своїм статусом виявились вище за інших. Так, для перерахунку пенсійного забезпечення працівникам поліції разом із званням, посадою та вислугою років залишили усі надбавки та

премії, в той же час військовослужбовцям це скасували. В результаті пенсійне забезпечення між цими категоріями значно відрізняється одне від одного.

Конституційний Суд України вважає, що зміни законодавства у соціальній сфері, складна фінансово-економічна ситуація, потреба в забезпеченні збалансованості Державного бюджету України не повинні призводити до порушення гідності людини, яка належить до фундаментальних цінностей, захищених Конституцією України, та становить основу системи конституційного захисту прав і свобод людини і громадянина. Обов'язковою складовою людської гідності є доступ людини до мінімальних соціальних благ, здатних забезпечити їй достатній і гідний життєвий рівень. Верховна Рада України, формуючи соціальну політику держави, повинна гарантувати ефективну реалізацію права на повагу до людської гідності, зокрема, шляхом забезпечення пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги для осіб, які потребують соціального захисту.

Враховуючи те, що за даними Державного комітету статистики України, станом на 1 січня 2017 року середня пенсія в Україні становила 1 828 грн. 30 коп., а з 1 січня 2018 року цей показник дорівнює 2479 грн. 20 коп., слід зробити висновок, що Україна за рівнем гідності життя займає одне з найнижчих в Європейському Союзі показників та суперечить Конституції України щодо гідного існування людини.

Відповідно до ст. 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом; це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними; пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [2].

Так, за Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 р. № 2246-VIII встановлено розмір прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць у 2018 році для осіб, які втратили працездатність: з 1 січня 2018 року – 1373 грн., з 1 липня – 1435 грн., з 1 грудня – 1497 грн. [3].

На нашу думку, за таких умов з урахуванням підвищення цін на всі види товарів і послуг та з відсутності інших джерел, людина фізично не може існувати.

Передбачене підвищення розміру мінімальної заробітної плати з визначенням його на рівні 4200 грн. на місяць із II кварталу 2018 року, на жаль, не виконано.

Право громадян на соціальний захист є комплексним, його зміст визначають як Конституція, так і закони України. Однак, за діючим вітчизняним законодавством, складовими права громадян на соціальний захист є право на забезпечення, поряд з іншими складовими соціального захисту, є старість. Тому за Рішення Конституційного Суду України, складові конституційного права громадян на соціальний захист не можуть бути скасовані законом.

Не може бути скасоване законом також право на пенсійне забезпечення, яке є складовою конституційного права на соціальний захист. Згідно з Основним Законом України це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення" [4].

Водночас інші складові права на соціальний захист, не конкретизовані в частині першій статті 46 Основного Закону України або в інших його статтях, визначає Верховна Рада України шляхом ухвалення законів, тому вона може змінити, скасувати або поновити їх при формуванні соціальної політики держави за умови дотримання конституційних норм та принципів.

Таким чином, відповідно до Конституції України, держава зобов'язана здійснювати соціальний захист, насамперед виплату пенсій для військовослужбовців усіх військових формувань, створених відповідно до вітчизняного законодавства по загальному для всіх правилам.

Джерела та література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР (в редакції від 30.09.2016) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 – Ст. 141.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 7 розділу II Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-18>.
3. Держбюджет-2018: Мінімальна зарплата й прожитковий мінімум. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onenews/114374>.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV "Прикінцеві положення" Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України "Про статус суддів" (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05>.

Yafonkin A., Shevchuk V. Problems of legal regulation of social protection in the field of pension supply of certain categories of citizens of Ukraine. *The article deals with problematic issues of legal regulation of pension provision for servicemen released from the armed forces of Ukraine. Particular attention is paid to the conflict issues of the recalculation of pensions and their non-compliance with the constitutional principles in the field of protection of human rights and freedoms.*

Keywords: *the right to social protection, the right to an adequate standard of living, the right to health care, pensions, dignity, the state, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the law.*

ZABEZPECENIA PRAW I SWOBOD LUDYNI: POGLĄD Z-ZA KORDONU

WOLNOŚĆ ZGROMADZEŃ JAKO PODSTAWOWE PRAWO SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO W DEMOKRATYCZNYM PAŃSTWIE PRAWA

Jakub Kacprzak

Opiekun: dr Ewa Jasiuk

The right to assembly is a basic right to in a democratic country. The State Power can limit the right only in special cases. The right to assembly can citizens influence politicians and exercise authority. This law is protect international agreements..

Keywords: human rights, the right to assembly, freedom, democracy, constitution, international law, citizens.

Jednym z podstawowych praw obywateli w demokratycznym państwie jest wolność do zgromadzeń. Istotą tej wolności jest nierozdzielnie związana liberalizmem, który w obecnym kształcie narodził się w Europie w epoce oświecenia.

Wolność zgromadzeń związana jest z demokracją nie tylko jako jedna ze składowych wolnościowego ustroju, ale jest także jej przejawem w najczystszej postaci, jako demokracji bezpośredniej. Warto zauważyć, że w polskim prawie, jak i doktrynie, używa się określenia „wolność do zgromadzeń” a nie „prawo do zgromadzeń”. Polski ustrojodawca podkreśla przez to – a co za tym idzie – w swoisty sposób nadaje temu prawu szczególny status – iż możliwość zgromadzenia jest na tyle istotna z perspektywa państwa prawnego, iż jej przedmiot nie zasługuje na miano „prawa”, które może być błędnie rozumiane jako prawo podmiotowe jednostki, które ta nabyła, ale wolność, która – choć może być organiczna – jest niezbywalną cechą ustroju, przez którą obywatele, jako naród mogą artykułować swoją wolę.

Podstawę prawną wolności zgromadzeń w polskiej jurysdykcji stanowi norma konstytucyjna, którą wprost wprowadza się z artykułu 57 ustawy zasadniczej: „Każdemu zapewnia się wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestnictwa w nich. Ograniczenie tej wolności może określić ustawa”.

Z przepisu tego, można wyciągnąć kilka interesujących wniosków. Mianowicie, wolność zgromadzeń posiadają nie tylko polscy obywatele, ale każdy – czyli ustrojodawca przyjął najszerzy z możliwych zakresów podmiotowych. Na terenie Rzeczypospolitej pokojowo mogą gromadzić się także cudzoziemcy oraz osoby nieposiadające żadnego obywatelstwa. Jest to logiczna konsekwencja tego, iż wolność do zgromadzeń jest prawem człowieka, którą to ochraniają także umowy międzynarodowe, których Polska jest stroną (np. art. 20 par. 1. Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r.: „Każdy człowiek ma prawo spokojnego zgromadzenia i stowarzyszenia się.” Albo art. 11 par.1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw i Podstawowych Wolności Człowieka z 1950 r.: „Każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się oraz do swobodnego stowarzyszenia się, włącznie z prawem tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów.”).

Sam przepis zawiera w sobie ograniczenie i stanowi, iż wolność do zgromadzeń nie jest wolnością absolutną. Konstytucja zapewnia wolność tylko zgromadzeń, które są pokojowe. Polski ustrojodawca jednak nie sprecyzował czym jest „pokojowe zgromadzenie”. Uregulowanie tego zagadnienia zostawił ustawodawcy zwykłemu, czym też przyczynił się do zwiększenia możliwości ograniczenia tej wolności, o czym będzie poniżej.

Należy też zwrócić uwagę na dwuaspektowość tej wolności: organizowanie zgromadzenia (aspekt czynny) oraz uczestnictwo w zgromadzeniu (aspekt bierny). Ochrona obu tych aspektów, które z pragmatycznego punktu widzenia są nierozdzielnie ze sobą zespolone, pozwala w pełni

realizować wolność oraz unikać niekorzystnej dla obywatela sytuacji – często spotykanej w Rzeczypospolitej Ludowej – kiedy to norma wprawdzie była, ale nie było możliwości jej urzeczywistnienia. Wyjątkiem jest tutaj tzw. zgromadzenie spontaniczne, czyli takie którego nie dało się wcześniej przewidzieć, a jako iż jego siła wpływa właśnie ze spontaniczności, brak zgłoszenia zgromadzenia odpowiedniemu organowi – nie czyni zgromadzenia nielegalnym (orzekł Trybunał Konstytucyjny wyr. Z 10.07.2008 r. P 15/08, OTK-a 2008, Nr 6, poz. 105).

Ostatnie zdanie omawianego przepisu konstytucyjnego koncentruje się na lakonicznym ograniczeniu tej wolności stwierdzając, iż wolność zgromadzeń może ograniczyć ustawa. Domniemywać należy, iż skoro ustawa może ograniczyć wolność zgromadzeń, to zakres tego ograniczenia musi być szerszy niżeli sama kwestia tego, czy zgromadzenie jest pokojowe – bo innych zabrania już sama konstytucja. Należy także zwrócić uwagę, iż o wadze jaką przykłada ustrojodawca to wolności zgromadzeń poprzez zastrzeżenie, iż jedynie ustawą, można tę wolność ograniczyć. Ustrojodawca nie nałożył na ustawodawcę obowiązku ograniczenia tego prawa (tzw. aspekt pozytywny – czyli konkretyzacja norm konstytucyjnych poprzez ustawy), ale fakultatywnie dał możliwość ograniczenia tej wolności.

Jak już było wspomniane, zakres podmiotowy uregulowania wolności zgromadzeń jest bardzo szeroki, o tyle zakres przedmiotowy wydaje się niezwykle wąski. W konstytucji RP artykuł 57 razem z kolejnymi artykułami, tytułowany jest jako „wolności i prawa polityczne”. Wynika więc stąd, iż prawo do zgromadzeń jest prawem politycznym, co znaczy, iż w przypadku innych zgromadzeń – w szczególności prywatnych – artykuł ten nie mam mocy. Nie mniej, poprzez pojęcie „polityczne” należy rozumieć jako zagadnienia związane zarządzaniem państwem.

Z płaszczyzny obywatelskiej wolność do zgromadzeń ma fundamentalne znaczenie. Poprzez zgromadzenie ludzie, czyli część narodu, wyraża swoje poparcie lub dezaprobatę wobec rządzących lub zjawiska, które ma miejsce. Jest więc ono nierozdzielnie związane z innymi podstawowymi wolnościami jak choćby wolność słowa czy sumienia. Poprzez zgromadzenia obywatele mogą – często z sukcesem – realnie wpływać na bieżącą politykę swojego kraju. Mogą również lobbować lub przeciwstawiać się rozwiązaniom politycznym, a także wpływać na nie pośrednio poprzez wyrażanie swojego niezadowolenia z różnego rodzaju innych zjawisk społecznych czy gospodarczych. Jest więc to drugi – po prawie wyborczym – najsilniejszym instrument kształtowania decyzji rządu czy prac ustawodawczych w parlamencie.

Z uwagi na wagę przedmiotu, wolność do zgromadzeń jest szczególnie chroniona, a jej ograniczenia budzą wątpliwości, dlatego też o kwestiach z nią związanych rozstrzygał Trybunał Konstytucyjny oraz sądy powszechne.

Ustawodawca, korzystając z delegacji konstytucyjnej, próbował ograniczyć wolność zgromadzeń poprzez zakazanie uczestnictwa w zgromadzeniu osób z zasłoniętymi twarzami. Ograniczenie więc zmniejszyło zakres podmiotowy i nie mogło być powodem rozwiązania zgromadzenia, a jedynie zakazem uczestnictwa w nim osób, których twarzy nie można zidentyfikować poprzez celowe jej zakrycie. Trybunał Konstytucyjny orzekł jednak, iż ustawa narusza wolność do zgromadzeń i ją uchylił (wyr. Trybunału Konstytucyjnego z 10.11.2004 r. Kp 1/04, OTK-a 2010, Nr 10, poz. 105). Trybunał uznał więc, że normy wolności obywatelskiej mają pierwszeństwo nad pewnymi aspektami bezpieczeństwa czy ułatwienia identyfikacji osób dokonujących czynów zabronionych podczas zgromadzenia.

Sąd Apelacyjny w Lublinie, uchylając wyrok sądu okręgowego, który utrzymał w mocy decyzje prezydenta miasta o zakazie zgromadzenia, nie tylko podkreślił, iż wolność zgromadzeń jest podstawowym elementem państwa demokratycznego, ale także posiłkował się wykładnią, iż zagrożenie dla pokojowego przebiegu manifestacji musi być ze strony samych uczestników, a ochrona zgromadzenia spoczywa na państwie.

Ustawa reguluje, kiedy mamy do czynienia ze zgromadzeniem. Mianowicie polski ustawodawca za zgromadzenie uznał: „zgrupowanie co najmniej 15. osób, zwołane w celu wspólnych obrad lub w celu wspólnego wyrażenia stanowiska”. Za zgromadzenie nie zostanie uznane więc zgrupowanie, które nie spełnia wymogu liczbowego (aspekt obiektywny) oraz wspólnego celu przedsięwzięcia (aspekt subiektywny). Podanie definicji legalnej zgromadzenia ma na celu skonkretyzowanie prawnej definicji, która odbiega od powszechnej, dla której zbiór przypadkowych osób jest również ich zgromadzeniem.

Problematyka bezpieczeństwa zgromadzenia jest dwojaka: zapewnienie bezpieczeństwa samym uczestnikom zgromadzenia oraz zapewnienie bezpieczeństwa zewnętrznego, któremu mogą zagrażać sami uczestnicy. Zgodnie w ustawą, aby zgromadzenie posiadało przymiot pokojowego, jego uczestnicy nie mogą posiadać broni ani innych niebezpiecznych narzędzi.

Na takich samych zasadach mają prawo organizować się zgromadzenia antagonizujące wobec zgromadzenia głównego – jej uczestnicy mają prawo w pokojowy sposób manifestować swój sprzeciw wobec opozycyjnego zgromadzenia, jak również wyrażać pogląd przeciwny niżeli uczestnicy zgromadzenia głównego. Jedyną różnicą między obydwoma zgromadzeniami jest taka, że jeżeli odwołana lub zakazane zostanie zgromadzenie główne, jej kontrmanifestacja traci sensowność bycia.

Zgromadzenia mogą pełnić różne funkcje. Mogą być organizowane przez organy Państwowe, jak i osoby fizyczne. Niektóre cementują tradycje, oddają cześć bohaterom, upamiętniają ofiary reżimów (elementy narodotwórcze), inne zaś skierowane są ku przyszłości – ich celem jest upominanie się o prawa mniejszości, osób niepełnosprawnych, wykluczonych, a także tych którzy sami nie mogą zmanifestować w obronie swoich praw. Jeżeli zgromadzenie organizowane jest przez osoby prywatne lub organizacje pozarządowe, ich postulaty często są antagonizujące wobec władzy, toteż będąc w słabszej pozycji, prawo do zgromadzeń należące do podstawowych praw i wolności, jest specjalnie chronione nawet w przypadku zmiany konstytucji – mianowicie w przypadku zmiany któregoś z artykułów rozdziału I, II lub XII, podmioty posiadające prawo inicjatywy ustrojodawczej, mogą ustanowić zatwierdzające referendum ogólnonarodowe.

Wolność zgromadzeń jest jednym z najważniejszych praw, jakie posiada społeczeństwo w demokratycznym państwie prawnym. Jego rola, choć mało doceniana, z oczywistych względów pełni jedną z kluczowych funkcji sprawowania władzy przez naród oraz artykułowania jego woli, jest więc jednym z podstawowych filarów demokracji, a jego ograniczenia bez oczywistych powodów, musi być zawsze jednoznacznie negatywnie oceniane.

Bibliografia:

1. Prawo Konstytucyjne RP, Paweł Sarnecki (red.), wyd. Beck, 2013, wydanie 9, rozdział: Wolność zgromadzeń, str. 126-132
2. Materialne Prawo Administracyjne, Zbigniew Leoński, wyd. Beck, wydanie 9, 2009, rozdział: Zgromadzenia, str. 36-46
3. <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wolno%C5%9B%C4%87%20zgromadze%C5%84%20w%20Polsce%20w%20latach%202016-2018.%20Raport%20RPO.pdf> (na dzień: 09.12.2018)
4. <http://www.siemysli.info.ke/wolnosc-zgromadzen-w-polsce-koniecznosc-zmian/> Agnieszka Maria Wasieczko, (na dzień 09.12.2018)
5. <https://amnesty.org.pl/wolnosc-zgromadzen-zagrozona/> (na dzień 09.12.2018)

ŁAMANIE PRAW CZŁOWIEKA NA KUBIE, W KOREI PÓŁNOCNEJ, W TURCJI ORAZ W SYRII

Amadeusz Dzikowski
Opiekun: dr Ewa Jasiuk

Prawa człowieka na Kubie

Republika Kuby to państwo położone w Ameryce Północnej. Jest to państwo wyspiarskie położone w pobliżu mniejszych wysp razem tworzących archipelag Wielkiej Antyli. Kubę zamieszkuje ponad 11 milionów ludzi, którzy posiadają liczne prawa człowieka jednak ich przestrzeganie budzi znaczącą wątpliwość. Bardzo duży wpływ na sytuację ludności zamieszkującej tereny Kuby bez wątplenia ma sytuacja polityczna tego kraju. Od roku 1925 mamy do czynienia z systemem

jednopartyjnym i władzę sprawują tam nieprzerwanie partia komunistyczna ściśle związana w ostatnich dekadach z osobami Fidela i Raula Castro.

Obecnie obowiązująca ustawa zasadnicza na Kubie została przyjęta w 1976 roku. Charakteryzuje ona Kubę jako państwo socjalistyczne. Były Przewodniczący Rady Państwa Fidel Castro od samego początku swojej działalności politycznej, swoje rządy opierał na dyktaturze i podporządkowaniu jego reformom. Działalność tego przywódcy, bardzo odbiła się na komforcie życia społecznego tamtejszej ludności. Dyktator ten miał wizję przeprowadzenia wielu niezrozumiałych reform, które w większość państw byłyby nie do zaakceptowania. W swoich działaniach, Castro wielokrotnie łamał prawa człowieka ingerując m.in. życie prywatne, dyskryminując ludność o wątpliwej orientacji seksualnej. Starał się, używając wszelkich możliwych sposobów zwalczać opozycjonistów oraz wszystkich przedstawicieli mediów, który nie byli przychylni jego rządowi. Państwo Kubańskie słynie również z systemu reglamentacyjnego, który polega na tak zwanym przydziale odpowiedniej ilości artykułów na dany okres czasu [1]. Źródłem wszelkich praw i nakazów jest oczywiście Konstytucja oraz Kodeks Karny. O ile w ustawach tych znajdują się liczne regulacje dotyczące funkcjonowania obywatela w państwie kubańskim to w praktyce raczej ważniejszy jest interes państwa niż obywatela. Wszelkie uprawnienia dotyczące kwestii poszanowania praw człowieka niestety nie są przestrzegane. Konstytucja przyznaje obywatelom pełną swobodę w dostępie do mediów, niestety jej dostęp jest cały czas poddawany kontroli państwa. Samo funkcjonowanie mediów oraz treści publikowane przez wszelkiego rodzaju środki masowego przekazu, są nieustannie weryfikowane czy są zgodne z interesem państwa kubańskiego. Rząd Kuby wielokrotnie dokonywał weryfikacji działalności dziennikarzy, jeżeli ich działalność była sprzeczna z interesem państwa, wówczas osoby te stawały się więźniami politycznymi [2]. Na początku XXI w. Kuba posiadała bardzo dużą ilość więźniów politycznych. Przedstawiciele władzy również znacząco utrudniali dostęp do Internetu obywatelom Kuby. Jedynie Internet był ogólnodostępny dla turystów, którzy zamieszkiwali w hotelach. W Konstytucji Republiki Kubańskiej znajdują się przepisy mówiące o wolności do tworzenia organizacji i stowarzyszeń, organizacji robotników, zezwalające na różnorodność wyznania, jednakże z drugiej strony można dostrzec przepisy, które uniemożliwiają prowadzenia takiej działalności, jeżeli jest ona wymierzana przeciwko powziętemu interesowi państwa kubańskiego. Ustawa zasadnicza stanowi o prawie do edukacji na każdym szczeblu, pod warunkiem pełnego rygoru i kontroli treści, które są przekazywane uczniom i studentom. Również w tej materii ustawodawca chce mieć kontrolę.

Wraz z objęciem władzy przez Raula Castro nastąpiło minimalnie rozluźnienie rygorystycznych założeń. Obecny prezydent jest gotowy iść na pewne ustępstwa względem swojego społeczeństwa i jego sposób prowadzenia polityki jest bez wątpienia bardziej sprzyjający niż wcześniejsze dyktatorskie zwyczaje. Ludność obecnie może dokonywać różnych zakupów zgodnie ze swoim zapotrzebowaniem, ponadto mogą również prowadzić działalność gospodarczą i zakładać firmy. W obecnym czasie Kuba jest coraz przyjaźniej odbiera w świecie i mimo, iż te przemiany nadal następują bardzo powoli to jednak wypada się cieszyć, że występuje taka praktyka.

Bibliografia:

1. Nina Podsiedlik, Prawa człowieka po kubańsku „Przegląd Prawniczy Ekonomiczny i Społeczny” 1/2013, [online] dostępny w: https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/6089/1/PPES12013_NP.pdf, dostęp: 11.12.2018r.

2. Polak A., Nieprzestrzeganie praw człowieka i obywatela w Republice Kuby, [online] dostępny w: http://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/89815/02_3_A_Polak_Nieprzestrzeganie_praw_czlowieka_i_obywatela_w_Republice_kuby.pdf, dostęp: 11.12.2018r.

Patrycja Hajduk*Opiekun: dr Ewa Jasiuk****Prawa człowieka w Korei Północnej***

W dzisiejszych czasach poważny problem na świecie stanowi łamanie praw człowieka. Prawa te głównie nie są respektowane w zacofanych krajach m.in. Azji – Korei Północnej, w którym rządzi dyktator Kim Dzong Un.

Głównym problemem jest głód, który został ukazany w 2004 roku przez ONZ (Organizacja Narodów Zjednoczonych), przedstawiając raport odnośnie łamania praw człowieka w Korei Północnej. Głód panuje tam na szeroką skalę, więc wiele osób cierpi z tego powodu. Państwo nie pomaga, a wręcz wykorzystuje ludzi, którzy za jedzenie są zdolni do posłuszeństwa. Duży odsetek ludności, by tego uniknąć, decyduje się do opuszczenia kraju i udaje się na teren Chin bądź innych krajów [1].

Na niedożywienie narażone są także dzieci, które chcą uwolnić się z obozów pracy, w których przebywały nie z własnej woli, ani rodziców decydują się na ucieczkę. W ten sposób zostają sierotami i nie mogą liczyć na niczyją pomoc, a tym bardziej państwa [1].

W koreańskiej konstytucji wolność wypowiedzi, prasy i zgromadzeń, jest zagwarantowana, jednakże nie jest przestrzegana. Obywatele Korei są pod ciągłą kontrolą, gdyż według władz wszystko może naruszyć porządek publiczny [2]. Jeśli ktoś nie będzie się do tego stosował, będzie ukarany co najmniej pięcioletnim pobytom w obozie pracy. Brak wolności jest dostrzegany także w mediach, która podlega cenzurze. Niedopuszczalne jest, aby ludność mogła się zgromadzać bez zgody władzy, gdyż będą narażeni na areszt, a w najgorszym przypadku na egzekucję. Publiczne egzekucje są dozwolone. Przeprowadza się je we większych miastach i w ten sposób zastrasza się ludzi, którzy oglądają cały ten proceder [2].

Tortury i złe traktowanie są na porządku dziennym. Ludzie są przetrzymywani w obozach pracy i więzieniach. Stosowane są wobec nich tortury. Życie w więzieniach i obozach pracy jest bardzo ciężkie, gdyż więźniowie pracują od świtu do nocy. Wielu z nich umiera, gdyż nie mają wystarczającej ilości pożywienia, a także żyją w nieludzkich warunkach i brak im odpowiedniej opieki medycznej [2].

Prawa człowieka w Korei Północnej są masowo naruszane, mimo że opierają się na konstytucji. Ludzie są w każdy możliwy sposób kontrolowani przez państwo. Brak jest wolności słowa i innych uprawnień wskazanych w konstytucji.

Bibliografia:

1. Justyna Szołtysek, Łamanie Praw Człowieka w Korei Północnej, [online] 2014.06.14, dostęp w: <https://prezi.com/vj9tyskqsgwy/amanie-praw-czowieka-w-korei-ponocnej/>,, dostęp 11.12.2018 r.

2. Amnesty International, Korea Północna: Troska o przestrzeganie praw człowieka, [online] 2003.04.11 dostęp w: <https://amnesty.org.pl/korea-p%C3%B3%C5%82nocna-troska-o-przestrzeganie-praw-cz%C5%82owieka/>, dostęp 11.12.2018 r.

Aleksandra Kowalczyk*Opiekun: dr Ewa Jasiuk****Jak łamane są prawa człowieka w Turcji?***

Turcja ze stolicą w Ankarze jest położona w Azji Zachodniej. To państwo już od dłuższego czasu walczy o przystąpienie do Unii Europejskiej, jednak ze względu na nadmierne łamanie praw człowieka i nieprzestrzeganie zasad demokratycznych państwo od lat 60 XX w. nie jest jeszcze członkiem Unii Europejskiej. W Turcji dochodzi do łamania wielu zasad, m.in.: wolności słowa, dyskryminacji kobiet.

Zgodnie z definicją „Deklaracji praw człowieka i obywatela” wolność to: „prawo czynienia wszystkiego co nie przeszkadza komu innemu; wykonywanie praw przyrodzonych przez każdego człowieka nie ma innych granic niż te, które zapewniają innym członkom społeczeństwa korzystanie z tych samych praw”. Orhan Pamuk jeden z najbardziej znanych tureckich pisarzy i noblistów w jednym ze swoich wywiadów poruszył kwestię dotyczącą ludobójstwa Kurdów i Ormian. Władze tureckie twierdzą, że nie doszło do ludobójstwa, ponadto oskarżono Orhana Pamuka na podstawie art. 301 kodeksu karnego tureckiego o „oczernianie tożsamości tureckiej i założyciela republiki Mustafy Kemala Atatürka”. W ostateczności postępowanie formalne zostało umorzone ze względów o charakterze formalnych [1]. W art. 301 ust 1. Kodeksu karnego tureckiego zdefiniowano pojęcie przestępstwa publicznego, tj. zniewaga tureckości, Państwo Republiki Turcji, Tureckie Wielkie Zgromadzenie Narodowe, rząd Republiki Turcji i organy sądowe Turcji. W ust. 2 w/w artykułu zawarto definicję publicznego oczerniania Państwa Republiki Tureckiej, organów sądowych, wojskowych i policyjnych jako kolejne przestępstwo. Na podstawie tego artykułu postawiono zarzut popełnienia przestępstwa wielu innym osobom. Należy też podkreślić, że w tureckim państwie toczą się inne sprawy sądowe wielu innych dziennikarzy, pisarzy, których oskarżono o popełnienie przestępstw mających podobny charakter [2].

Kolejnym aspektem, dotyczącym łamania praw człowieka i podstawowych wolności jest dyskryminacja kobiet. Kobiety w Turcji po raz pierwszy otrzymały prawa wyborcze w 1924 r. Poważny problem stanowi nadal przemoc w rodzinie dotycząca kobiet. Po nowelizacji kodeksu karnego w Turcji, wprowadzono przestępstwo gwałtu, zamiast „napadu na czystość i honor”. Wprowadzono gwałt na kobiecie zamężnej oraz odstąpiono od rozróżnienia gwałtu na kobiecie zamężnej i niezamężnej. Wprowadzono także odrębną kategorię przestępstwa na dzieciach poniżej 15 roku życia. W trudnej sytuacji nadal pozostają dzieci z związków pozamałżeńskich. Kobieta, często w takiej sytuacji decyduje się na dzieciobójstwo pod naciskiem swojej rodziny i bliskich. Dla rodziny jest to ogromny wstyd i hańba, dlatego dochodzi też do zabójstw kobiet. Kodeks Karny Turecki zawiera klasyfikację przestępstwa honorowego. Kobiety, ale też mężczyźni dopuszczają się takiego czynu gdy dziecko pochodzi ze związku pozamałżeńskiego, pomiędzy partnerami doszło do złamania zakazu dotyczącego poligamii, gwałt i porwanie kobiet, wybór kandydata na męża przez członka rodziny. W 2009 r. wydano wyrok dotyczący Naile Erdas, która została zgwałcona a następnie zaszła w ciążę, jej rodzina postanowiła ją zabić za naruszenie honoru [3].

Mimo wprowadzenia wielu nowelizacji w kodeksie karnym tureckim, nadal dość powszechne jest łamanie praw człowieka. W Turcji zmianie uległy tylko przepisy prawne, faktycznie sytuacja pozostała bez zmian. Problem zmian praw człowieka i respektowania ich nie leży tylko i wyłącznie w „suchych przepisach prawnych” ale też i w kulturze, która się tam wykształciła. Stopniowe wprowadzenia zmian legislacyjnych mogą pomóc w zmianie postaw społecznych i zwrócenia większej uwagi społeczeństwa na prawa człowieka.

Bibliografia:

1. Beata Jurkowska, Prawa człowieka i wolności narodowe w Turcji, „Stosunki międzynarodowe”, [online] 2010. 08.25, dostępny w: <http://stosunki-miedzynarodowe.pl/unia-europejska/1076-prawa-czlowieka-i-wolnosci-narodowe-w-turcji>, dostęp 11.12.2018 r.
2. Justyna Michalska, Odpowiedzialność karna za negowanie zbrodni przeciwko ludzkości oraz naruszenie godności narodu w systemach prawnych wybranych państw – Chorwacja, Słowenia oraz Turcja, [online] 2018, dostępny w: https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/IWS_Michalska-J.-Odpowiedzialność-karna-za-naruszanie-godności-narodu-Chorwacja-SłoweniaTurcja.pdf, dostęp: 11.12.2018 r.
3. Marta Kiebała, Kobieta w prawie tureckim, „Polityka Globalna”, [online] 2009.03.08, dostępny w: <http://www.politykaglobalna.pl/2009/03/kobieta-w-prawie-tureckim/>, dostęp 11.12.2018 r.

Aleksandra Snochowska
Opiekun: dr Ewa Jasiuk

Prawa człowieka w Syrii

Istnieje wiele państw, w których notorycznie są łamane prawa i wolności człowieka. Prawa te zawarte w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 roku przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Bazując na tych prawach działa międzynarodowa Organizacja – Amnesty International [1]. Jednym z takich państw jest Syria. Toczy się tam wojna, która doskonale obrazuje, że odeszliśmy od ideałów powszechnych praw człowieka.

W Syrii łamane są podstawowe prawa człowieka, ale najważniejsze z nich to prawo do życia. Działania reżimu syryjskiego są tożsame ze zbrodniami przeciwko ludzkości. Komisarz ONZ-owski Rada Praw Człowieka Navi Pillay, na posiedzeniu w Genewie wskazała, że syryjskie siły rządowe, tocząc działania wojenne, używając broni ciężkiej, a także prowadząc ostrzał artyleryjski na tym terenie pochłonęły wiele ofiar spośród ludności cywilnej [2].

Poza prawem do życia łamane są prawa do rzetelnych sądów, zakaz stosowania tortur, prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania, prawo do ochrony zdrowia [3]. Wysoka Komisarz ONZ ds. praw człowieka przytacza również dla podparcia swoich argumentów działania sił antyrządowych. Według niej, siły antyrządowe dopuszczają się morderstw, bezprawnych egzekucji i tortur na ludności cywilnej [4].

Rada bezpieczeństwa wielokrotnie wzywała do skierowania informacji o działaniach toczących się na terenie Syrii do Międzynarodowego Trybunału Karnego. Jednakże taką informację może skierować tylko Rada Bezpieczeństwa ONZ a ta, jest podzielona jeżeli chodzi o konflikt w Syrii. Prezydent Syrii – Baszat el Asad – próbami zostaje pociągnięty do odpowiedzialności. Działania te blokują dwa duże państwa: Chiny i Rosja [5]. Większość Syryjczyków, która opuściła swój rodowity kraj tonie w ubóstwie. Ponad połowy z nich nie stać na jedzenie, nie mówiąc już o wygospodarowaniu środków na wynajem najskromniejszego lokalu mieszkalnego.

Bibliografia:

1. Wiktoria Płecha, łamanie praw człowieka w Syrii, (online), 21.02.2018, dostępny w: <https://prezi.com/syserda2ksmv/amanie-praw-czowieka-w-syrii/>, dostęp 11.12.2018 r.
2. TVN 24, wiadomości ze świata, ONZ o Syrii: Obie strony konfliktu łamią prawa człowieka, (online), 10.09.2012, dostępny w: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/onz-o-syrii-obie-strony-konfliktu-lamia-prawa-czowieka,275963.html>, dostęp 11.12.2018 r.
3. Amnesty International, Prawa człowieka, (online), 2018, dostępny w: <https://amnesty.org.pl/co-robimy/prawa-czowieka/>, dostęp 11.12.2018 r.
4. Tygodnik polityka, Alarmujący raport roczny Amnesty International na temat przestrzegania praw człowieka na świecie, (online), 24.02.2016, dostępny w: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1651978,1,alarmujacy-raport-roczny-amnesty-international-na-temat-przestrzegania-praw-czowieka-na-swiecie.read>, dostęp 11.12.2018 r.
5. Wojciech Wilk, Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej, Bitwa o Aleppo pokazuje, że koncepcja praw człowieka praktycznie nie istnieje, (online), 14.12.2016r. dostępny w: <https://pcpm.org.pl/bitwa-o-aleppo-pokazuje-ze-koncepcja-praw-czowieka-praktycznie-nie-istnieje.html>, dostęp 11.12.2018 r.

**ZASADA HUMANITARYZMU W USTAWIE Z DNIA 6 CZERWCA 1997 R. –
KODEKS KARNY (DZ.U. 1997 NR 88 POZ. 553.)****Damian Mądry**Opiekun: dr **Ewa Jasiuk**

Zasada humanitaryzmu w polskim prawie jest zagwarantowana zarówno w konstytucji, jak również w kodeksie karnym jako naczelną zasadą prawa karnego. Zasada ta jest również zagwarantowana przez ustawodawstwo międzynarodowe. Zasada humanitaryzmu gwarantuje ochronę godności człowieka w odniesieniu nie tylko do stosowania kar lecz również wykonywania tych kar oraz pozostałych procesów w postępowaniu karnym.

Wstęp

W obecnych czasach wymogiem koniecznym jest, aby szeroko rozumiane pojęcie prawa a w szczególności prawo karne cechowało się zasadą humanitaryzmu. Pojęcie humanitaryzmu definiowane jest poprzez postawienie wartości ludzkiej jako największej wartości, a wszelkie uregulowania prawne oraz instytucje państwowe uwzględniały jednostkę ludzką w sposób nadrzędny. Tak szerokie ujęcie pojęcia zasady humanitaryzmu według L. Gardockiego jest nierealistyczne. Prawo karne musi w swojej istocie chronić prawa jednostki, jednakże nie może funkcjonować w sposób nadrzędny do ochrony interesów ogólnospołecznych, organów państwa a także instytucji. Zgodnie z takim rozumowaniem pojęcia humanitaryzmu, prawo karne powinno wymagać tylko tych zachowań, które uważa się za ludzkie, a stosowane kar oraz środków karnych nie może być okrutne oraz wyrządzać oskarżonemu dolegliwości, które nie są konieczne.

Zasada humanitaryzmu w polskim kodeksie karnym

Zasada humanitaryzmu w polskim kodeksie karnym została wyrażona wprost w art. 3 ustawy: „Kary oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka”. Tak zdefiniowany artykuł w kodeksie karnym gwarantuje zgodność z ratyfikowaną przez państwo polskie Konwencją w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz.U. 1989 nr 63 poz. 378.). Artykuł 3 K.K. jest również zgodny z Europejską konwencją o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzona w Strasburgu w dniu 26 listopada 1987 r. (Dz.U. 1995 nr 46 poz. 238.). Obok ustaw międzynarodowych zasada humanitaryzmu jest wyrażona w Konstytucji RP (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483) w art. 30, stanowiącym o przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka, która jest nienaruszalna a także innych artykułach. Tak skonturowane przepisy konstytucji wyznaczają granicę dolegliwości kary, a także innych środków przewidzianych przez ustawodawcę. Na płaszczyźnie kodeksu unormowane również zostały niehumanitarne zachowania polegające na znęcaniu się psychicznym lub fizycznym w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień informacji lub oświadczenia (art. 245-247 KK).

Analizując art. 3 ustawy KK zasada humanitaryzmu odnosi się do pojęcia wymiaru kary i należy traktować ją jako jedną z głównych zasad stosowania sankcji karnych. Należy więc przyjąć, iż katalog kar i środków, a także w części szczegółowej kodeksu karnego rozmiar tych kar przewidzianych do danego przestępstwa spełnia wymogi tej zasady. Stosowanie więc kar musi okazywać poszanowanie godności człowieka, a także ograniczyć dolegliwość oskarżonemu do niezbędnego minimum. Zastosowanie sankcji karnych w szczególnych przypadkach powinny być zaniechane ze względu na szczególne właściwości osobiste sprawcy np. wiek, sytuacja materialna. Wymierzenie kary nawet w jej maksymalnym rozmiarze pozostaje zgodne z zasadą humanitaryzmu o ile przy jej wymierzeniu spełnia się również pozostałe dyrektywy normujące wymierzenie kary. W odniesieniu do wymierzenia kary oraz jej zgodnością z omawianą zasadą, sąd nie może za pośrednictwem sankcji karnych osiągać innych celów. Dlatego też, w obowiązującej ustawie nie jest dopuszczalne stosowanie prewencji ogólnej w ujęciu negatywnym czyli odstraszenia od popełnienia

czynu zabronionego za pośrednictwem surowych kar przekraczających swoją sankcją stopień zawinienia.

Artykuł 3 KK wprost oddziałuje na pozostałe artykuły zawarte w kodeksie karnym. Obok rezygnacji z kary śmierci oraz kar cielesnych które w swojej istocie są wprost sprzeczne z omawianą zasadą, należy zwrócić uwagę na możliwość ubiegania się po pewnym okresie pozbawienia wolności o warunkowe zwolnienie z odbycia reszty kary po spełnieniu przesłanek zawartych w artykule 77 KK. Zgodnie z kodeksem skazanego można warunkowo zwolnić z odbywania kary po odbyciu co najmniej połowy zasądzonej kary (art. 78§1 KK). Analizując treść tych artykułów należy zauważyć, iż sąd nie może wyłączyć możliwości warunkowego zwolnienia w przypadku spełnienia wszystkich przesłanek ustawowych. Zasada humanitaryzmu wyrażana jest również poprzez stopniowanie sankcji karnych. Kary penitencjarne są stosowane dopiero wtedy, gdy inne kary nie spełniają celów przewidzianych do danego przestępstwa. W przypadku czynów niedozwolonych o mniejszej szkodliwości społecznej (art. 58 § 1) sąd może karę pozbawienia wolności zamienić na karę ograniczenia wolności lub karę grzywny. Zgodnie z artykułem 33 §3, sąd ustalając stawkę dzienną grzywny bierze pod uwagę dochody sprawcy, uwarunkowania osobiste, rodzinne, majątkowe a także możliwości zarobkowe.

W ustawie unormowano również szerokie możliwości sądu odnoszące się do nadzwyczajnego złagodzenia a także odstąpienia wymierzenia kary. Uregulowania odnoszące się do nadzwyczajnego złagodzenia kary zostały wyrażone w art. 60 KK. Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary np. w przypadku gdy pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, szkoda została naprawiona albo pokrzywdzony i sprawca wspólnie uzgodnili sposób naprawienia zaistniałej szkody. Pojednanie poszkodowanego ze sprawcą otwiera również możliwość do odstąpienia wymierzenia kary.

Artykuł 3 KK będący instrukcją w stosowaniu środków karnych oraz kar pozostaje w korelacji z przepisami normującymi zasady oraz dyrektywy sądowego wymierzania kar. Istotnym znaczeniem odnoszącym się do zasady humanitaryzmu jest unormowanie odnoszące się do właściwości oraz warunków osobistych sprawcy (art. 53 §2 KK). Humanitaryzm można więc interpretować jako oznakę litości wobec osób słabszych a w szczególności osób chorych, w podeszłym wieku a także znajdujących się w ciężkiej sytuacji życiowej .

Wnioski

Podsumowując powyższą analizę, należy z całą stanowczością stwierdzić, iż zasada zapisana w art. 3 KK jest ważna w swojej istocie oraz powinna mieć stałe miejsce w odniesieniu do zasad prawa karnego. Zasada humanitaryzmu nie oznacza liberalizacji prawa karnego, lecz stanowi swoiste zablokowanie możliwości stosowania nieadekwatnych środków karnych.

Bibliografia:

1. Gardocki L., Prawo karne, wyd. C. H. Beck, Warszawa, 2017 r.
2. Trafny M., Zasada humanitaryzmu w kodeksie karnym, „Prokuratura i Prawo”, 2007 r., nr 3.
3. Wojciechowski J., Kodeks Karny. Komentarz, Warszawa, wyd. Librata, 1997 r.
4. Zoll A., Nowa Kodyfikacja Karna [w:] Kodeks Karny. Zasady odpowiedzialności Karnej. Krótkie komentarze, zeszyt 20, Warszawa, 1998 r.
5. Janiszewski B., Humanitaryzm jako zasada sądowego wymiaru kary, [w:] Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce., Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Aleksandrowi Tobisowi, red. Janiszewski B., Poznań, 2004 r.

The principle of humanitarianism in the act of 6 June, 1997 - the Penal Code. *The principle of humanitarianism in Polish law is guaranteed both in the constitution and in the penal code as the guiding principle of criminal law. This principle is also guaranteed by international legislation. The principle of humanitarianism guarantees the protection of human dignity with regard not only to the application of penalties but also the execution of these penalties and other criminal proceedings.*

Keywords: *Penal Code, humanity, penalties, judgment.*

WOLNOŚĆ WYZNANIOWA JAKO JEDNO Z PODSTAWOWYCH PRAW CZŁOWIEKA**Anna Trzcńska**Opiekun: dr **Ewa Jasiuk**Wstęp

Ludzie żyjący we współczesnym świecie dążą do możliwości świadomego wyboru w wielu istotnych aspektach życia codziennego, a przede wszystkim do swobodnego kreowania i reprezentowania własnego światopoglądu. Dla wielu z nich wspomnianym wcześniej elementarnym poglądem jest nic innego jak wolność sumienia i wyznania, która utożsamiana jest z samorealizacją człowieka. Rozgraniczają życie na tzw. sferę „sacrum” i „profanum” i dostrzegają przy tym istotę obecności w nim właśnie tej duchowej. Samo hasło „wolność” stało się obecnie bardzo popularne m.in. we wszelkiego rodzaju kampaniach społecznych czy programach politycznych. Wciąż jednak pojawia się obawa przed zniewoleniem zewnętrznym i wewnętrznym, swego rodzaju stygmatyzacją bądź pogwałceniem wolności wyznaniowej. Nasuwa się pytanie co właściwie gwarantuje nam owe przekonanie o zdolności dokonywania wyborów i stwarza poczucie bezpieczeństwa w wyznawaniu swoich poglądów: czy są to bardziej regulacje prawne, subiektywne przekonania o własnej racji, a może obietnice i zapewnienia, które można usłyszeć żyjąc w demokratycznym państwie prawa.

Wolność sumienia i religii ujęta w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej

Najważniejszym powszechnie obowiązującym aktem prawnym w demokratycznym państwie Polskim jest Konstytucja, m.in. to właśnie z niej wywodzi się prawo do wolności sumienia i religii. Jej postanowienia wiążą przede wszystkim organy władzy publicznej, ale także obywateli działających indywidualnie w różnych rolach społecznych. Szeroko pojęta problematyka wyznaniowa, albo jeszcze lepiej światopoglądowa, jest dzisiaj niekwestionowanym standardem konstytucyjnym. Oznacza to, że zawarcie w ustawie zasadniczej minimalnych choćby postanowień odnośnie do kwestii konfesyjnych jest obligatoryjne, w związku z czym ewentualne pominięcie w akcie o randze konstytucyjnej przepisów wyznaniowych czyni z niego akt niekompletny, jedynie częściowy, niespełniający wymogu konstytucji pełnej, w sposób całościowy regulującej najistotniejsze elementy ładu społeczno- politycznego [1].

Wolność sumienia i wyznania jako prawo osobiste jest prawem podmiotowym bezwzględnym, oznacza to, że jest skuteczne wobec wszystkich i nie można w nie ingerować. Przysługuje każdemu człowiekowi bez względu na narodowość, obywatelstwo, status społeczny, płeć czy rasę. W teorii więc bez wątpienia jest prawem równych szans i takich samych możliwości prawnych. Mówiąc najogólniej podmiotem tych praw jest nie tylko jednostka ludzka, ale i także zbiorowość jaką jest kościół (instytucjonalna sfera stosunków państwo- kościół).

„Istota tej wolności polega przede wszystkim na swobodnej aktywności, wynikającej z dokonanego wyboru. Jest to więc z jednej strony wolność wierzenia i niewierzenia, wolność wyznawania idei i doktryn religijnych, jak również wolność przyjęcia przekonań ateistycznych, ich zmiany i tworzenia nowych, a z drugiej strony – wolność kultu i praktyk religijnych, krytyki religii i propagowania światopoglądu religijnego, jak i areligijnego, wolność wyrażania swych postaw światopoglądowych, swego stosunku do religii” [2].

Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską

W Polsce dodatkową gwarancję poszanowania praw wolności wyznania podkreśla Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, który jest umową międzynarodową zawartą 28 lipca 1993 roku w siedzibie Rady Ministrów. Konkordat uregulował kwestie nauczania religii w szkołach publicznych, zakładania i prowadzenia kościelnych placówek oświatowych i wychowawczych oraz opieki duszpasterskiej nad żołnierzami.

Działalność jednostek i zbiorowości wyznaniowych, gwarantowana przez wolność sumienia i wyznania

„Działalność jednostek i zbiorowości wyznaniowych, gwarantowana przez wolność sumienia i wyznania, wymaga ciągle jeszcze ochrony. Uzasadniają ją różnorodne przejawy nietolerancji i dyskryminacji oraz wystąpienia naruszające uprawnienia jednostek. Obowiązek zapewnienia

poszanowania tej wolności spoczywa na organach państwowych. Istotny wpływ na jej uznanie i ochronę w prawie wewnętrznym poszczególnych państw wywarło prawo międzynarodowe” [3]. Ochronę wolności religijnej mniejszości wyznaniowych w 1648r. zapoczątkował traktat westfalski, potem został przygotowany w Wersalu traktat o ochronie praw mniejszości gdzie uczestniczyła także Polska. Po II wojnie światowej kwestia ochrony wolności sumienia i wyznania znalazła odbicie w traktatach pokojowych z Włochami, Rumunią, Bułgarią, Węgrami i Finlandią.

Uprawnienia wynikające z wolności sumienia i wyznania znajdowały się także w uchwalonej przez Narody Zjednoczone w 1948r. Deklaracji Praw Człowieka, czy w uchwalonym przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w 1966r. Pakcie praw cywilnych i politycznych. „W marcu 1981r. projekt Deklaracji o eliminacji wszystkich form nietolerancji i dyskryminacji religijnej lub wyznaniowej został przyjęty przez Komisję Praw Człowieka ONZ. Natomiast w 1975r. państwa, które podpisały Akt Końcowy Konfederacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, zobowiązały się szanować wolność myśli, sumienia, religii lub przekonań każdego człowieka oraz wolność wyznania i praktykowania, indywidualnie lub zbiorowo, religii lub przekonań” [4].

Wolność sumienia była także tematem papieskiego Oświadczenia na Światowy Dzień Pokoju w 1991 roku. Zaczyna się ono od słów: “Jeżeli chcecie pokoju, szanujcie sumienie każdej osoby” [5].

Orzeczenie Sądu Najwyższego w zakresie ochrony wolności sumienia i religii

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20 września 2013 r., sygn. akt II CSK 1/13 jednoznacznie stwierdził, że osoba, która deklaruje się, jako niewierząca, nie może oczekiwać, że nie będzie miała kontaktu z osobami wierzącymi, ich praktykami i symbolami religijnymi, bo byłoby to równoznaczne z ograniczeniem swobody sumienia osób wierzących. Na przykładzie powyższego orzeczenia możemy dostrzec pewnego rodzaju konflikt racji między osobami wierzącymi oraz niewierzącymi.

Podsumowanie

W demokratycznym państwie prawa zdecydowanie wolność i umożliwienie swobodnego wyboru bez ingerencji władzy bądź jakichkolwiek osób trzecich jest niezbędna w funkcjonowaniu każdej niezależnej jednostki. Nie powinniśmy ograniczać w żaden sposób tych wolności i praw, które nam przysługują, a już w szczególności dbać o nie, o ich przestrzeganie oraz ochronę.

Bibliografia:

1. Por. J. Szymanek, Konstytucyjna regulacja stosunków państwo-kościół (ujęcie komparatystyczne), „Państwo i Prawo” 2000 nr. 4 s. 24
2. Jerzy F. Godlewski, Krzysztof H. Jabłoński, Prawo a religia, Warszawa, 1988, s. 37.
3. Michał Pietrzak, Prawo wyznaniowe, Warszawa, 1982, s. 39.
4. Michał Pietrzak, Prawo wyznaniowe, Warszawa, 1982, s. 42
5. <https://ordoiuris.pl/wolnosc-sumienia/analiza-podstaw-prawnych-obecnosci-tresci-religijnych-w-szkole-pozna-edukacja> dostęp 9 grudnia 2018r.

Wykaz aktów prawnych:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, rozdział II Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela Warszawa 2 kwietnia 1997 r.
2. Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. z 1998 r. nr 51, poz. 318).
3. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Dz.U. 1989 nr 29 poz. 155
4. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, artykuł XVIII 10 grudzień 1948 r Paryż

Orzecnictwo:

1. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20 września 2013 r., sygn. akt II CSK 1/13

Religious Freedom as a basic human right. *The Declaration of Human and Civil Rights guarantees the Freedom of Religion and Belief. The Freedom of Conscience and Belief is the personal right of any individual irrespective of his/her nationality, place of residence, sex, race, education and age. The Freedom of Religion or Belief includes the Freedom of Thought in its intellectual context, the Freedom of Conscience in its ethical context and the Freedom of Belief in its religious context.*

The state based on the principles of the Freedom of Belief recognizes equal rights of religions and religious denominations, as well as the impartiality rule in the area of faith, worldview and philosophy.

Keywords: *human rights, The Freedom of Belief, The Freedom of Religion, The Right to Freedom of Religion or Belief, The Universal Declaration of Human Rights, The International Covenant on Civil and Political Rights, The Constitution of the Republic of Poland.*

HUMANITARNE STOSOWANIA KAR I ŚRODKÓW KARNYCH W POLSKIM PRAWIE KARNYM

Daniel Walczak

Opiekun: dr Ewa Jasiuk

Zasada humanitarnego stosowania kar i środków karnych w polskim prawie karnym jest związana także z normami prawnymi określonymi w prawie międzynarodowym. Są to główne zasady, dotyczące osób skazanych, aby ich przyrodzona godność człowieka była zachowana i zagwarantowana. Humanitaryzm jest nie tylko kierunkiem etyczno-społecznym, ale jest także prawnym gwarantem zabezpieczającym skazywanych i osadzonych przed stosowaniem tortur oraz nieludzkim czy poniżającym traktowaniem. Humanitarne zasady w polskim prawie karnym nakazują organom procesowym i wykonawczym szanować godność człowieka.

Wstęp

Zasada humanitaryzmu nie jest tylko normą kodeksową. Jest ona ściśle związana z dyrektywą o randze konstytucyjnej, którą muszą się kierować wszystkie władze, instytucje oraz organy państwowe.

Polska Konstytucja w art. 30 potwierdza, że istnieje przyrodzona i niezbywalna każdemu człowiekowi godność, która jest źródłem wolności i praw. Prawa te są prawami nieustanowionymi (ich istnienie ontologiczne jest odwieczne), a jedynie znajdują wyraz w przyjmowanych konwencjach międzynarodowych, czy także w ustawodawstwie krajowym.

Humanitaryzm w polskim Kodeksie Karnym

Mając na uwadze postanowienia Konstytucji oraz normę wyrażoną w art. 3 Kodeksu Karnego (Dz.U. 2018 poz. 1600 t.j.), żadne kary ani środki karne przewidziane w polskiej ustawie karnej nie mogą naruszać godności człowieka. To właśnie ta dyrektywa nakazuje tak wymierzać karę, aby jej cel był spełniony o tyle o ile odnosi się ona do indywidualnych cech sprawcy, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy, a przy tym cele zapobiegawcze i wychowawcze w odniesieniu do skazanego, a także potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa. Stąd też dyrektywa ta skierowana jest do sądów, które przy wymierzaniu kary muszą kierować się zasadami humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka [1]. Jak zważył polski Sąd Najwyższy (postanowienie z dnia 19 października 2010 r., sygn. II KK 224/10), wymierzając karę sądy muszą zwracać uwagę na to, aby sprowadzała się ona do minimalizacji cierpień, dolegliwości i innych niedogodności zadawanych w związku z realizacją norm prawa karnego.

Humanitaryzm w polskim Kodeksie Karnym Wykonawczym

Polski Kodeks Karny Wykonawczy (Dz.U. 2018 poz. 652 t.j) zawiera w sobie dalej idącą normę humanitaryzmu. Wynika to z oczywistej przesłanki jaką jest wykonywanie kar, środków karnych, środków kompensacyjnych, środków zabezpieczających i środków zapobiegawczych, zasądzonych w postępowaniu karnym, w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe, w postępowaniu w sprawach o wykroczenia. Te wszystkie dolegliwości jakie są przewidziane dla skazanego mają być zgodnie z art. 4 Kodeksu Karnego Wykonawczego, wykonywane zgodnie z zasadą humanitaryzmu, z poszanowaniem godności ludzkiej. Polski ustawodawca dodatkowo w tym akcie prawnym zagwarantował, że wobec skazanego nie mogą być

stosowane tortury, a karanie i traktowanie skazanego nie może odbywać się w warunkach nieludzkich i poniżających.

Należy tutaj zaznaczyć, że na etapie wykonawczym każdy przestępca, nawet skazany nawet za najcięższe przestępstwo, będący osobą niebezpieczną, nie traci przymiotu godności i szacunku, a nakaz godnego traktowania jest niezależny od rodzaju i wagi czynu oraz prawnej reakcji na ten czyn [2].

Wnioski

Normy humanitaryzmu przewidziane w polskich ustawach karnych, mają swój odpowiednik w wiążących Polskę umowach międzynarodowych. Od 18 stycznia 1977 roku Rzeczpospolita Polska jest stroną Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167). Ta konwencja w art. 7 stanowi, że nikt nie będzie poddany torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu i poniżającemu traktowaniu lub karaniu. W odniesieniu do osób skazanych natomiast w art. 10 nakazuje ich traktowanie w sposób humanitarny i z poszanowaniem przyrodzonej godności człowieka.

19 stycznia 1993 roku natomiast zaczęła obowiązywać na terytorium Polski Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284). W art. 3 ta umowa międzynarodowa stanowi, że nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

Z tego punktu widzenia należy uznać, że wiążące Polskę międzynarodowe umowy, traktujące o prawach człowieka, weszły do krajowego porządku prawnego i zostały recypowane do polskich ustaw karnych.

Bibliografia:

1. Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Cześć I. Komentarz do art. 1-52, wyd. V, pod. Red. W. Wróbel, A. Zoll, Opublikowano: WK 2016 LEX.
2. Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, wyd. IV, K. Postulski, Opublikowano: WKP 2017 LEX.

Humane application of penalties and penal measures in Polish criminal law. *The principle of humane application of penalties and penal measures in Polish criminal law is also linked to legal norms specified in international law. These are the main principles for convicts, so their inherent human dignity should be preserved and guaranteed. Humanitarianism is not only an ethical and social direction, but it is also a legal guarantee protecting convicts and prisoners from torture and inhuman or degrading treatment. Humanitarian principles in Polish criminal law require the procedural and executive authorities to respect human dignity.*

Keywords: *human rights, humanitarianism, penalties, human dignity.*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

А. С. Балабух

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. М. Ю. Щирба

В статті розглядається питання оприлюднення нормативно-правових актів. Основна увага приділяється способу оприлюднення нормативно-правових актів. Проаналізовано роль Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України у впорядкуванні офіційного оприлюднення нормативно-правових актів.

Ключові слова: *нормативно-правовий акт, правова держава, законодавчий акт, оприлюднення.*

Постановка проблеми. У правовій системі України нормативно-правовий акт є основним джерелом права та являє собою офіційний правовий документ, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом у визначеній формі і за встановленою процедурою, який регулює суспільні відносини і містить норми права.

Аналіз вивченості теми. Питанням оприлюднення нормативно-правових актів, набуття і припинення ними чинності в просторі і часі займалися такі вчені, як В. Р. Барський, І. М. Жаровська, В. Б. Ісаков, К. С. Кармадонов, О. В. Пушняк, С. П. Погребняк, В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, Ю. С. Шемшученко, та ін. Аналіз праць цих та інших вчених у згаданому контексті зумовлює необхідність їх систематизації.

Метою дослідження є визначення особливостей оприлюднення нормативно-правових актів для позначення початку їх чинності в просторі і часі.

Виклад матеріалу дослідження. Відповідно до статті 57 Конституції України кожному гарантується право знати свої права і обов'язки.

Нормативно-правові акти, якими визначаються права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку встановленому чинним законодавством, тому їх дія (чи їх окремої частини) починається з моменту набрання ними чинності [2].

На особливості та порядок набрання чинності нормативно-правових актів впливають такі фактори як: суб'єктність їх видання, сфера розповсюдження нормативно-правового акта, державна реєстрація в органах юстиції тощо.

Основним законодавчим актом, що встановлює порядок доведення до відома населення нормативно-правових актів, є Указ Президента України від 10 червня 1997 року № 503/97 "Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності" [1]. Питання офіційного оприлюднення та набуття чинності окремими видами актів регулюється низкою документів, серед яких Закони України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI "Про Регламент Верховної Ради України", від 27 лютого 2014 року № 794-VII "Про Кабінет Міністрів України", від 20 травня 1999 року № 679-XIV "Про Національний банк України" тощо.

Відповідно до частини 3 статті 94 Конституції України, закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. Виходячи з норм цієї статті можна зробити висновок, що поняття "офіційне оприлюднення" не є тотожним поняттю "опублікування" [2].

З метою впорядкування офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, що їх приймають Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, забезпечення регулювання суспільних правовідносин на основі чинних актів, запобігання перекрученням їх змісту, визначення порядку набрання ними чинності, Указом Президента

Україні від 10 червня 1997 року № 503/97 було встановлено, що закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України не пізніш як у п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях.

У якості офіційних визначені: "Офіційний вісник України" та газета "Урядовий кур'єр". Ці видання є офіційними для оприлюднення всіх актів зазначених органів влади.

Частиною п'ятою статті 52 Закону України "Про Кабінет Міністрів України" передбачено, що постанови Кабінету Міністрів України публікуються в "Офіційному віснику України", газеті "Урядовий кур'єр", акти Кабінету Міністрів України також оприлюднюються шляхом їх розміщення на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України.

Окремо Указом визначено, що офіційними друкованими виданнями, в яких здійснюється офіційне оприлюднення законів та інших актів Верховної Ради України, є також газета "Голос України" та "Відомості Верховної Ради України".

Відповідно до частин 1-3 статті 139 Закону України "Про Регламент Верховної Ради України" підписані Президентом України закони та закони, які офіційно оприлюднені Головою Верховної Ради України, публікуються в газеті "Голос України" та у Відомостях Верховної Ради України. Публікація законів у цих друкованих засобах масової інформації вважається офіційною.

Нормативно-правові акти можуть бути опубліковані в інших друкованих виданнях лише після їх офіційного оприлюднення відповідно до вимог цього Указу. Нормативно-правові акти, опубліковані в інших друкованих виданнях, мають інформаційний характер і не можуть бути використані для офіційного застосування.

Крім того, відповідно до статті 7 Указу Президента України акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, які не мають загального значення чи нормативного характеру, можуть не публікуватися за рішенням відповідного органу. Ці акти та акти з обмежувальними грифами офіційно оприлюднюються шляхом надіслання відповідним державним органам та органам місцевого самоврядування і доведення ними до відома підприємств, установ, організацій та осіб, на яких поширюється їх чинність [2].

Висновок. Таким чином, момент опублікування нормативно-правових актів є невід'ємним елементом такого правового поняття як набрання чинності нормативно-правового акта. Спосіб оприлюднення представляє собою важливий елемент офіційного оприлюднення акта регуляторної дії по забезпеченню принципів державної регуляторної політики – передбачуваності, прозорості й врахування громадської думки й дотримання загального принципу верховенства права.

Джерела та література:

1. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності. URL: Указ Президента України від 10.06.1997 № 503/97.: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503/97>

2. Правова абетка: особливості набрання чинності нормативно-правових актів, які підлягають державній реєстрації в органах юстиції. Головне територіальне управління у Донецькій області. URL : <http://justice-dn.gov.ua/index.php/2-uncategorised/1065-pravova-abetka-osoblivosti-nabrannya-chinnosti-normativno-pravovikh-aktiv-yaki-pidlyagayut-derzhavnij-reestratsiji-v-organakh-yustitsiji>

Balabuh A. Publication of legal acts. *Issue of publication of legal acts is given in the article. The main attention is paid to a way of publishing legal acts. The role of The Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, The Cabinet of Ministers of Ukraine for ordering the official publication of legal acts have been analyzed.*

Keywords: *legal act, constitutional state, legislative act, promulgation.*

ЗАХОДИ УСУНЕННЯ ПРОГАЛИН В ПРАВІ І ЗАКОНОДАВСТВІ НА ОСНОВІ ДОТРИМАННЯ ЛОГІЧНИХ ЗАКОНІВ ПРОЕКТУВАННЯ НОРМАТИВНИХ АКТІВ

Т. Л. Гаврилюк

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. М. Ю. Цирба

На підставі проведеного аналізу наукових джерел подано класифікацію прогалин за різними критеріями як негативного явища в правотворенні, розглянуто форми законодавчої техніки як заходи усунення прогалин в нормативних приписах.

Ключові слова: прогалини, законодавча техніка, вимоги побудови нормативних актів, умисел законодавця.

Постановка проблеми. Проблеми регулювання суспільних відносин при прогалинах у праві були предметом дослідження ще з давніх часів.

Дослідження проблематики подолання прогалин у праві потребує комплексного підходу, врахування нових напрямів розвитку вітчизняної юридичної науки, з одночасним переосмисленням наукових поглядів минулого, висвітленням прикладних аспектів даного напрямку дослідження.

Мета. Метою дослідження є пошук методів усунення прогалин в праві шляхом їх вчасного попередження.

Виклад матеріалу. Прогалини у праві (прогалини в законодавстві) – це повна або часткова відсутність правових норм, якими, виходячи з принципів права, мають бути врегульовані певні суспільні відносини. Вони мають місце тоді, коли можливо із впевненістю констатувати, що окреме питання входить у сферу правового регулювання, має вирішуватися за посередництвом юридичних засобів, однак, конкретне його вирішення ні в цілому, ані в будь-якій частині не передбачено чи передбачено не повністю. Прогалини у праві можуть усуватися у процесі правотворчості або долатися під час правозастосування.

На нашу думку, прогалини в праві та законодавстві виникають не лише не через зміну суспільних відносин або свідому неконкретизацію механізмів регулювання спірних питань законодавцем через складність прорахунку наслідків в різних ситуаціях, але й через недотримання логічних законів, правил, методів проектування нормативних актів.

Так, Д. В. Чухвічев виділяє три головні вимоги до логіки нормативно-правового акта: регулятивна спрямованість, єдність, системність [1, с. 140-151].

Натомість В. І. Риндюк розмежує логічні форми законодавчої техніки на прийоми та методи, розглядаючи їх як такі, що використовуються при побудові: юридичних норм (нормативна побудова, прийоми викладу юридичних норм, прийоми посилання та відсилання); правових інститутів (юридична конструкція); галузевого законодавства (галузева типізація). Дослідниця також зазначає, що логічну єдність і послідовність законодавчого акта забезпечує його структура [2, с. 11-12]. Водночас є позиція Т. В. Кашаніної [3, с. 102], відповідно до якої структурні правила належать і до групи вимог, що ставляться до форми нормативно-правового акта. Дослідниця наголошує, що в основу структурних правил покладено логічні основи класифікації правових норм [4].

Дотримання регулятивної спрямованості, єдності та системності в нормотворенні дасть змогу подолати такі правові прогалини, як:

- 1) за часом виникнення – первинні;
- 2) за охопленням існування прогалин умислом законодавця – випадкові.

Ототожнення нормативних термінів в різних нормативно-правових актах, особливо кодифікованих, дає змогу попередити появу таких прогалин в праві, як:

- 1) за часом виникнення – наступних;
- 2) за можливістю подолання прогалин під час правозастосування – непереборних;
- 3) за охопленням існування прогалин умислом законодавця – умисних;

4) за ступенем відсутності законодавчої регламентації певної групи суспільних відносин – часткових.

Виконання логічного закону несуперечності попередить появу таких прогалин в праві, як за ступенем відсутності законодавчої регламентації певної групи суспільних відносин – часткових.

Виконання вимог побудови нормативних актів згідно правил логічного викладу дасть змогу подолати при проектуванні актів таких прогалин, як:

- 1) за часом виникнення – первинні;
- 2) за можливістю подолання – неперекорні;
- 3) за ступенем відсутності законодавчої регламентації – часткові.

Висновки. Дослідження взаємозв'язку логічних вимог викладу нормативних актів на етапі їх формування, написання, проектування дасть змогу усунути прогалини за їх класифікацією, принаймні, за часовими характеристиками – первинні, за охоплення прогалин умислом законодавця – умисні та випадкові, за ступенем наявності/відсутності законодавчої регламентації суспільних відносин – і часткові, і повні.

Джерела та література:

1. Чухвичев Д. В. Логика, стиль и язык закона. Право и политика. – 2005. – № 2. – С. 140-151.
2. Риндюк В. І. Законодавча техніка: поняття, форми, види, реалізація в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., – 2008. – 212 с.
3. Кашанина Т. В. Юридическая техника в сфере частного права (Корпоративное и договорное нормотворчество): учеб. пособие. М.: Норма, 2009. – 288 с.
4. Кашанина Т. В. Юридическая техника: учебник. М.: Эксмо, – 2007. – 512 с.

Gavrylyk T. Ways of the gaps elimination in law and legislation abide by the logical rules of legal acts designing. *On the basis of the conducted analysis of scientific sources the classification of gaps in national legislation as a negative phenomenon according to different criterions is done. Forms of legislative technique as ways of the gaps elimination in normative orders are analyzed.*

Keywords: *gaps, legislative technique, requests to legal acts structure, legislator intention.*

ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИННИХ ДІЙ ЯК ВЕРБАЛЬНИЙ ЗЛОЧИН

В. В. Гапончук

Науковий керівник: д.ю.н., проф. О. О. Кваша

У статті розглядаються ознаки публічних закликів до вчинення злочинних дій як вербального злочину. Охарактеризовано спонукальний дискурс як предмет публічних закликів. Виявлено особливості цих закликів і контексті психолінгвістики.

Ключові слова: *публічні заклики, вербальний злочин, спонукування, дискурс, феноменологічний підхід.*

У Кримінальному кодексі України (КК України) є ціла низка статей, в яких передбачається відповідальність за публічні заклики до вчинення злочинних дій. Йдеться про публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (ч.ч. 2, 3 ст. 109), до зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ст. 110), до вчинення терористичного акту (ст. 2582), до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку (ст. 295), до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами

(ст. 299), до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту (ст. 436), до геноциду (ч. 2 ст. 442)).

У кожному з зазначених вище випадків відбувається «інформаційний контакт» між двома особами (тією, яка здійснює відповідний заклик та тією, що його сприймає). В українській мові слово «вербальний» означає «такий, що стосується мови та мовлення; словесний» [1, с. 121]. Здійснюючи публічні заклики, особа, відповідно, оперує словом, яке має певне смислове навантаження, зміст та спрямоване на спонукання невизначеної кількості осіб до злочинної поведінки.

На сьогодні у теорії кримінального права України відсутнє поняття вербальних злочинів. Хоча в окремих публікаціях науковців дослідження окремих форм вербального впливу на інших осіб.

Викремлення вербальних злочинів ґрунтується на феноменологічному підході у праві. На думку О. В. Міщенко, «феномен співвідношення права і мови визначається не через наявні теоретичні уявлення або правові структури, а як форма осмислення правової реальності, закріплена в правових нормах та інститутах» [2, с. 13]. На думку італійського дослідника, М. Костебла, мова і право – подібні, враховуючи феномен правової доктрини та правових текстів, оскільки мова діє як вимога, а не як правила про іменник та його застосування [3]. На думку Л. І. Кабанової, мова в феноменології є не просто системою знаків, а й інтенціональною та цілеспрямованою діяльністю суб'єкта, спрямованої на сприйняття та породження значень за допомогою промовляння або за допомогою створення тексту [4].

Публічні заклики до вчинення злочинних дій як комунікативний акт передбачає наявність *двох сторін комунікативних відносин: мовця* (особа, яка закликає до злочинної поведінки) та *адресатів* (невизначене коло осіб, для яких адресується заклик). При цьому особливістю публічних закликів є те, що його *предметом* є саме *спонукальний дискурс*, що визначає цілеспрямованість дій мовця та пов'язується з його наміром вплинути на невизначене коло адресатів і у певний спосіб змінити поведінку окремих з них у потрібному для мовця напрямку.

Спонукальні речення згідно зі словником лінгвістичних термінів виражають різні форми волевиявлення: від прохання чи застереження до категоричного наказу [5, с. 179]. Це той тип речень, який об'єднує волевиявлення мовця, вплив на співрозмовника, спонукання його до дії. Відповідні речення можуть включати наказ чи розпорядження, вимогу, запрошення, заклик, прохання, пораду, роз'яснення, пересторогу, побажання, заохочення тощо. Проте заклики у психолінгвістиці посідають окреме місце порівняно з іншими типами спонукальних дискурсів. На думку О. М. Баранова, заклик – це мовленнєвий акт, звернений до адресата з метою спонукати його виконати певну дію або сукупність дій, усвідомлених як важливої частини суспільно-значущої діяльності [6, с. 420].

Заклик є формою спонукання, до якого належать й інші форми впливу на людину, зокрема, наказ, прохання, порада. «Спонукуванням є відношення, яке відображає волюнтаристичні стосунки між мовцем, який називає дію, що її необхідно виконати (не виконати), і слухачем, який повинен забезпечити її виконання (невиконання)» [7, с. 5]. Заклики відрізняються від інших форм спонукань. Зокрема, від наказу – відсутністю субординації, від прохання – наявністю великої залежності від адресата, від поради – характером зацікавленості при збігові субординаційної лінії [6, с. 421].

У будь-яких повідомленнях як складової закликів, вживаються констативи та перформативи. Констатив – це тип повідомлення, що позначає стан речей, констатує факт об'єктивної (чи такої, яка вважається об'єктивною) дійсності; перформатив – це висловлювання, еквівалентне дії, вчинку [8, с. 175-178]. Отримувач інформації може бути заявлений як відкрито, у виді звертання, або обмежуватися особистими займенниками. Отримувач інформації вказувався у відповідному тексті, що містили публічні заклики, порізному. Зокрема, в одному з вироків вказано, що повідомлення містить публічні заклики до братів слов'ян, патріотів Батьківщини, політично активних і свідомих мешканців України, членів всіх радикальних угруповань, лідерів об'єднаної армії південного сходу та народного ополчення Донбасу, воїнів роду [9]. Таким чином, у цьому випадку отримувач інформації позначений та визначений як певна група осіб.

Заклики можуть мати як пряму, так і непряму форми. Прямий заклик – це найбільш радикальна, явна форма словесного впливу на поведінку суб'єкта, що містить дієслово спонукального наказового способу. У тексті обов'язковою ознакою прямого заклику є використання його адресатом такого знаку пунктуації, як знак оклику. Зокрема, відповідно до висновку експерта-лінгвіста словосполучення «ПОРА ВОЕВАТЬ!» визнано прямим експліцитним закликом, іллокутивний компонент якого виражений лексично за допомогою прислівника часу «пора» та інфінітиву «воевать». Автор закликає розпочати війну, із загального контексту – проти діючої влади в Україні, тобто містить заклики до збройного повстання проти діючої влади, що є етапом захоплення державної влади [10].

Проте автори текстів відповідного спрямування дуже рідко вдаються до прямих експліцитних мовних засобів. Крім прямих засобів вираження заклику існують численні мовленнєві прийоми їх маскуванню. Це насамперед подання відповідних мовленнєвих актів у виді змістових імплікацій, які використовуються, з одного боку, як елементи найефективнішого прийому мовленнєвої маніпуляції – прихованого мовленнєвого впливу на свідомість, а з іншого боку, пов'язані з намаганням уникнути відповідальності за порушення закону [6, с. 412–475]. У текстах у такому випадку відсутня головна зовнішня ознака – імперативна форма дієслова. Нерідко заклики у завуальованій формі впливають на поведінку адресата мови, використовуючи маніпулятивні методи мовленнєвого впливу на свідомість, психіку, підсвідомість адресата [11, с. 391].

Таким чином, публічні заклики здатні психологічно вплинути на адресата та викликати бажання у майбутньому до протиправної поведінки, що становлять зміст публічних закликів. Саме такий мовленнєвий акт виступає способом вчинення публічних закликів до вчинення злочинних дій. З урахуванням діяльнісного підходу публічні заклики можна розглядати як певну комунікативну активність суб'єкта, якій притаманна славна стратегія реалізації комунікативно-пізнавальних завдань, зокрема, привернути увагу співрозмовника до висловлювань, зорієнтувати його у меті та умовах спілкування, організувати смислове сприйняття інформації адресантами, викликати їх зацікавленість як у подальшій комунікації, так і таким чином вплинути на особу з невизначеного кола адресантів, щоб викликати у неї бажання та рішучість вчинити конкретну злочинну дію. Тобто, публічні заклики як комунікативний акт полягає у впливі на невизначене коло адресантів у процесі спілкування з метою зміни їх поведінку, до якої їх закликає інша особа і, до того ж, публічні заклики за всіма ознаками належать до вербальних злочинів.

Джерела та література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Мінченко О. В. Використання феноменологічного підходу в правових дослідженнях. JURNAL ULJURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ. 2018. № 2-1 (30). С. 13–16. URL: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_numar_revista/103/3222 (дата відвідування: 01.12.2018).
3. Constable M. Lawas Language. Critical Analysis of Law: An International & Interdisciplinary Law Review, Vol 1, № 1(2014), 63-74.
4. Кабанова Л. И. Феноменологический анализ проблем языка и коммуникации в современной культуре. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов, 2011. № 8 ч. 4 С. 80-82. URL: <http://www.gramota.net/materials/3/2011/8-4/21.html> (дата відвідування: 01.12.2018).
5. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. – 360 с.
6. Баранов А. Н. Лингвистическая экспертиза текста: теория и практика: учеб. пособие. 3-е изд. – Москва: Флинта: Наука, 2011. – 592 с
7. Мясоедова С. В. Категорія спонування і її вираження в непрямих висловленнях української мови: автореф. дис. ... канд. філолог. наук. Харків, 2001. – 16 с.
8. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. Київ: ВЦ «Академія», 2004. – 344 с.

9. Вирок Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 07.11.2014 у справі №: 398/6849/14-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41311052> (дата відвідування 01.12.2018).

10. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 15.09.2017 у справі № 161/10984/17 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68965241> (дата відвідування 01.12.2018).

11. Каминский Б. Б., Краснянская Т. И. Призыв как основной признак текстов экстремистской направленности: лингвистический и правовой анализ. Языковая толерантность как фактор эффективности языковой политики: матеріали Междунар. науч.-практ. конф. (г. Пермь, 13.11.2015 г.). Пермь: Тип. ПНИПУ, 2015. – С. 388-392.

Haponchuk V. Public proposals for the appearance of criminal acts as a verbal crime. *The article examines the signs of public appeals for committing criminal acts as a verbal crime. The inductive discourse is described as a subject of public appeals. The features of these appeals and the context of psycholinguistics are revealed.*

Keywords: public proposals, verbal crime, induction, discourse, phenomenological approach.

ТИПОЛОГІЯ ДЕРЖАВИ З ПОЗИЦІЇ ФОРМАЦІЙНОГО ПІДХОДУ

С. В. Гнатюк, Д. Ю. Демчук

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. М. Ю. Щирба

У статті розглядається питання типологізації держав, підходи до поділу держав на види, зокрема з точки зору формаційного підходу, визначені сутність та специфіка держав перехідного типу, в тому числі, України.

Ключові слова: типологія, історичні типи держав, цивілізація, перехідний тип держав.

Актуальність теми. Проблема вдосконалення типології держави і права актуальна повсякчас, адже з розвитком суспільні процеси ускладнюються, відповідно й означена проблема виходить за рамки чистої науки про державу і право. Увага до проблеми типологічного розуміння сутності держави абсолютно обґрунтована, інакше це може спричинитися до певної стагнації у її вивченні. Типологія держави не може бути чимось застиглим й остаточним, вона вимагає подальшого розвитку й уточнення у зв'язку з нагромадженням нового фактичного матеріалу. Ґрунтовне вивчення проблем типології держави вимагає нового для сучасної юриспруденції підходу, який забезпечив би комплексне дослідження найважливіших проблем на основі принципів і методів теорії держави і права з обов'язковим використанням напрацювань інших наук.

Окрім питання стосовно сутності, структури, призначення держави вивчали представники правової, історичної та соціологічної науки, зокрема: Р. Давид, М. Ж. Карбоньє, Г. Кельзен, Є. Пашуканіс, М. Рейснер, Д. Тернер, А. Уотсон, Л. Фрідмен. З-поміж представників близького зарубіжжя феномен держави досліджували С. Алексєєв, В. Карташов, Д. Керімов, В. Кудрявцев, О. Малько, М. Марченко, М. Матузов, А. Саїдов, В. Синюков, Ю. Тихомиров, Л. Явич та інші. На сучасному етапі розвитку концептуальних підходів до дослідження держави, зокрема її типології, присвячено праці низки відомих науковців: В. Авер'янова, В. Денисова, А. Зайця, Л. Луць, В. Погорілка, П. Рабіновича, Ю. Римаренка, В. Селіванова, В. Сіренка, О. Скакун, І. Усенка та інших.

Метою дослідження є часткове вирішення проблем типології держави і права, що дасть змогу сконструювати природно-історичний процес переходу держави, визначити зміст та сутність держави на певному етапі розвитку.

Виклад основного матеріалу. До недавнього часу в теорії держави і права питання типології держав розглядалися, як правило, з позиції формаційного підходу. Його сутність полягає у тому, що в основу типізації держав покладена категорія суспільно-економічної формації, яка ґрунтується на тому чи іншому способі виробництва і відображає співвідношення базису та надбудови, мети, завдань і функцій держави з позиції її соціального призначення [1].

Теоретичні знання про історичні типи держав дають, зокрема, можливість конкретним країнам визначити тип своєї держави і на основі цього здійснювати державотворчі процеси у правильному напрямі. Саме факт неврахування цих теоретичних положень у нашій країні, де упродовж 20 років не спромоглися визначити, що собою являє сучасна українська держава, якою вона типу, куди їй треба прямувати, зумовили практичну потребу знову повертатися до проблеми типологізації держав [1].

Цій проблемі особливу увагу приділяли у радянські часи, але усі дослідники так чи інакше не виходили за межі формаційного підходу щодо типологізації держав. Перші спроби типологізації здійснив ще Аристотель, котрий вважав, що основними критеріями поділу держав є кількість тих, хто панує у державі (правління одного або багатьох), а також поставлена мета, якою є загальне благо (правильна держава) або приватні інтереси (неправильна держава). Г. Еллінек зазначав, що, незважаючи на постійний розвиток і перетворення, можна встановити деякі ознаки, які надають окремій державі або групі держав протягом їх історії риси певного типу. Тип, отриманий порівнянням характерних рис та особливостей реальних держав, він визначає як емпіричний (давньосхідна, грецька, римська та сучасна держави), створений у свідомості людей – ідеальний (наприклад, ідеальна держава Платона) [2].

Г. Кельзен, узявши за основу для типологічного поділу ідею політичної свободи, розрізняв держави авторитарні й демократичні; Р. Макайвер за ступенем відображення державною владою волі суспільства визначав держави династичні (антидемократичні) та демократичні; такі самі типи виділяє і німецький політолог Р. Дарендорф, стверджуючи, що у процесі поступової демократизації суспільство класової боротьби (з недемократичною державою) стає громадянським суспільством (з демократичною державою) [3]. Доволі поширений у зарубіжному державознавстві так званий цивілізаційний критерій (А. Дж. Тойнбі), в основу якого покладено категорію "цивілізація". У найзагальнішому вигляді "цивілізацію" можна визначити як соціокультурну систему, що ґрунтується не тільки на соціально-економічних, а й етнічних, духовних засадах суспільства і визначає рівень економічної, політичної, соціальної та духовної свободи особи. Згідно з цивілізаційним підходом тип держави визначається не стільки об'єктивно-матеріальними, скільки суб'єктивно-духовними, культурними факторами [3].

У вітчизняному державознавстві питання типології держави і права досі розглядаються переважно з позицій формаційного підходу, основа якого – категорія суспільно-економічної формації. Її основу становлять наявні продуктивні сили й виробничі (економічні) відносини, соціально-економічне підґрунтя, яке зумовлює відповідну надбудову. Найважливішими елементами надбудови є держава і право, котрі, залежно від характерних для певного історичного періоду базисних відносин, набувають зумовлених цими відносинами типових рис, що у сукупності визначають той чи інший історичний тип держави і права: рабовласницький, феодалний, буржуазний, соціалістичний [4].

Для визначення типу тієї чи іншої держави значення мають не тільки соціально-економічна формація, а стан суспільства загалом. З огляду на це в основу типологізації держави замість категорії "суспільно-економічна формація" слід покласти категорію "суспільна формація", яка відображає стан суспільства як певної, історично визначеної системи економічних, соціальних, духовно-культурних та політичних відносин. Інакше кажучи, державу і право необхідно розглядати не як надбудовний елемент соціально-економічної формації, а як "продукт" людського суспільства відповідної епохи [5]. Слушною є пропозиція вітчизняного теоретика держави і права В. Ткаченка, котрий, використовуючи як критерій принцип законності, поділяє "держави на дві великі групи – держави до громадянського і держави громадянського типу". У зв'язку з цим визнаємо: наше твердження про те, що епоха громадянського суспільства бере свій початок з англійської, американської та французької

буржуазних революцій XVII–XVIII ст., потребує уточнення. Якщо вважати, що світ за цивілізаційними ознаками можна поділити на дві макроцивілізації – західну та східну, котрі відрізняються власними шляхами соціально-економічного, політичного, духовного розвитку взагалі та особливостями державного будівництва [5]. Східна макроцивілізація вступила на цей шлях значно пізніше. Початковими віхами цього в Азії можна було б визначити буржуазні перетворення й революції у другій половині XIX ст. (реформи 60-х років у Росії та Японії) – на початку XX ст. (Росія, Іран, Туреччина, Китай), а в Африці – 60-ті роки XX ст., коли переважна більшість країн цього континенту позбулися колоніальної залежності та заклали основи власної державності [6].

Можна зазначити, що перехід від одного історичного типу держави до іншого можливий за умов народження та визрівання в надрах попереднього суспільства не тільки соціально-економічних, а й відповідних культурних, духовно-світоглядних передумов. Оскільки на практиці цей перехід здійснюється упродовж певного періоду, то можна говорити про наявність ще одного типу держави – перехідного, у змісті якого поєднано ознаки як нереспубліканського, так і республіканського історичних типів держави.

Саме до такого перехідного типу можна віднести Україну, у сутності котрої “борються” між собою вузькокласове та загальносоціальне, нереспубліканські та республіканські начала. Форми та засоби їх впливу на державне й суспільно-політичне життя, так само як і зумовлені цим впливом темпи й наслідки змін, залежать від рівня дозрівання необхідних для цього відносин, адже рівень зрілості відповідних стосунків у час переходу держави з одного стану в інший породжує низку особливостей, притаманних державі перехідного періоду: різка зміна характеру та масштабів традиційних економічних зв'язків, тимчасовий розлад економіки, послаблення матеріальної основи держави і правової системи, різке падіння життєвого рівня частини населення, бездуховність. Перехідний стан суспільства містить у собі кілька можливих варіантів подальшої еволюції держави, можливих альтернативних шляхів його розвитку, які зумовлені багатьма об'єктивними та суб'єктивними факторами: економічними можливостями держави й суспільства, співвідношенням антагоністичних сил, здатністю їх до компромісів, інтелектуальними можливостями та моральністю новоявлених вождів та політичних лідерів, їх здатністю виробити концепцію перехідного періоду з урахуванням не короткотермінової вигоди й інтересів, а віддаленішої перспективи та прогресивного розвитку держави [7].

Висновки. Отже, держава – це політико-територіальна, суверенна організація політичної влади більшості населення або частини суспільства, що має спеціальний апарат управління і примусу, здатна надавати своїм велінням загальнообов'язкового характеру, здійснює керівництво і управління загальносуспільними справами і виступає як суб'єкт міжнародних відносин Категорія "тип держави" посідає самостійне місце в теорії держави і права, тому що дає можливість більш повного відображення сутності держави, яка змінюється, особливостей її виникнення й еволюції, можливість побачити в цілому історичний прогрес державно організованого суспільства. Сьогодні не можна цілком відкидати класифікацію держав на історичні типи (рабовласницька, феодална, буржуазна), але важливо враховувати, що критерій такого поділу обмежений певними рисами – базисними, класово-економічними: поза увагою залишається багато історичних явищ, які складають глибинну сутність суспільства та його політичної організації.

Джерела та література:

1. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. – 2-ге вид., переробл. та доп. – К.: ЦУЛ, 2008.
2. Комаров С. А. Общая теория государства и права: учебник / С. А. Комаров. – 7-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 512 с. – (Учебник для вузов).
3. Котюк О. В. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / В. О. Котюк. – К.: Атіка, 2005. – 592 с.
4. Кульков М. О. Теоретические проблемы типологии форм государства: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства» / М. О. Кульков. – Саратов, 2008. – 34 с.

5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: пер. з рос. / О. Ф. Скакун; Нац. ун-т внутр. справ. – 2-ге вид. – Х.: Консум, 2001. – 254 с.

6. Тимченко С. М. Актуальні проблеми теорії держави та права. Ч. 1.: Актуальні проблеми теорії держави: [навч. посіб.] / Тимченко С. М., Бостан С. К., Легуша С. М. та ін. – К.: КНТ, 2007. – 288 с.

7. Тойнбі А. Д. Типологія цивілізацій [Електронний ресурс] / А. Д. Тойнбі. – Режим доступу: http://ua-referat.com/Типологія_цивілізацій_А_Д_Тойнбі.

Gnatiyk S., Demchuk D. The typology of the state from the standpoint of a formative approach. *The article deals with the states typology is examined held, going near dividing states by kinds, in particular from the point of structure approach view, essence and specific of the states of transition-type are defined where Ukraine is also included.*

Keywords: *typology, historical types of the states, civilization, transitional type of the states.*

ПІДГОТОВКА ДО ВИБУХУ, ПІДПАЛУ АБО ІНШИХ ДІЙ ЯК ЗМІСТ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН (СТАТТЯ 259 КК УКРАЇНИ)

З. А. Загинеї

Розглядається проблеми тлумачення такої ознаки складу злочину, передбаченого у статті 259 КК України, як предмет. Зроблено висновок, що повідомлення про те, що особа вчинить вистовлені нею дії (вибух, підпал або інші дії, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками) у майбутньому під умовою виконання або невиконання її вимог свідчить про те, що у діях особи відсутній склад злочину, передбачений у цій статті.

Ключові слова: *вибух, підготовка вибуху, завідомо неправдиве повідомлення, погроза.*

Одним із злочинів проти громадської безпеки є завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (стаття 259 КК України). У цій статті передбачено відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками, що караються позбавленням волі на строк від двох до шести років. Якщо те саме діяння спричинило тяжкі наслідки або вчинене повторно, то воно карається позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років. У загальнозживаній мові цей злочин називають «телефонним тероризмом», «телефонним хуліганством».

На сьогодні у наукових дослідженнях практично відсутні ґрунтовні теоретичні дослідження складу злочину, передбаченого у ст. 259 КК України. Однак у судовій практиці можуть виникати певні труднощі у частині тлумачення конкретних ознак цього складу злочину. Йдеться, наприклад, про інтерпретацію того, що слід розуміти під підготовкою вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками. Зокрема, виправдовуючи Особу-1, який 28.12.2016 близько 20 години 27 хвилин, знаходячись за місцем свого мешкання, зателефонував зі свого стаціонарного номеру телефону (0542) 36-18-91 на номер «103» КЗ СОП «СОЦМЕД та МК» і погрожував замінування приміщення у разі, якщо до нього не приїде автомобіль з працівниками швидкої медичної допомоги, у вироку Зарічного районного суду м. Суми від 12.04.2017 (справа № 591/603/17) зазначається, що Особа-1 повідомляв про можливість замінування в майбутньому, тобто його повідомлення не містили жодних даних, які б свідчили про вже існуючі підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками [1]. Це рішення було підтверджено і в ухвалі Апеляційного суду Сумської області від 12.10.2017 [1].

У ч. 1 ст. 259 КК України термінологічний зворот «завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками» позначає одночасно і суспільно небезпечну дію, і предмет складу злочину. Оскільки слово «підготовка» є частиною не лише формулювання про суспільно небезпечну дію, а й предмет складу злочину, передбачений у ст. 259 КК України, то воно фактично вказує на зміст інформації, яка на вербальному рівні передається від однієї особи до іншої. Таким чином, *змістом завідомо неправдивого повідомлення як предметом цього складу злочину є підготовка вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками.*

Слово «підготовка» є частиною відповідного звороту та утворене, як зазначено у словнику української мови, від дієслова недоконаного виду «підготовляти». В українській мові слово «підготовити» (дієслово доконаного виду) («підготовляти» - дієслово недоконаного виду) означає «1. Забезпечувати здійснення, проведення, існування чогось, завчасно роблячи, готуючи для цього все необхідне. // Заздалегідь доводити до ладу, до стану готовності все необхідне для проведення, здійснення чого-небудь. // перев, док. Заготовити, приготувати що-небудь для використання, зробити запас чогось. // перев, док. Виконати, здійснити, розробити і т. ін. що-небудь. Підготовляти ґрунт, 2, також до чого. Давати необхідний запас знань, передавати навички, досвід і т. ін. в процесі навчання, практичної діяльності. // у сполуч, зі сл, себе. Набувати певних знань, навичок, досвіду і т. ін. 3. перев, док. Передбачаючи, відчувачи що-небудь, повідомити когось, навчити чогось і т. ін. заздалегідь, завчасно» [3, с. 925].

Те, що у диспозиції ч. 1 ст. 259 КК України вжитий віддієслівний іменник недоконаного виду «підготовка», свідчить про те, що законодавець вочевидь вважає за необхідне підкреслити, що суб'єкт злочину на вербальному рівні повинен повідомити завідомо неправдиву інформацію про те, що він приготував все необхідне для того, щоб стався вибух, підпал або вчинив інші дії, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками. І саме ці його приготувальні дії можуть у майбутньому спричинити суспільно небезпечні наслідки, зазначені у ч. 1 ст. 259 КК України (загибель людей або інші тяжкі наслідки). У свою чергу це означає, що повідомлення про те, що особа вчинить висловлені нею дії у майбутньому під умовою виконання або невиконання її вимог свідчить про те, що у діях особи відсутній склад злочину, передбачений у ст. 259 КК України, оскільки таке повідомлення не містить даних про те, що особа приготувала все необхідне для того, щоб стався вибух, підпал або вчинив інші дії, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками.

Таким чином, рішення судів про невинуватість Особи-1, на наш погляд, є правильним.

Водночас звертаємо увагу, що у кримінальному провадженні, що було предметом судового розгляду, можна було б вирішувати питання про наявність у діях особи, яка повідомила про те, що вчинить вибух у майбутньому під умовою виконання або невиконання її вимог, іншого складу злочину. Йдеться про погрозу знищення чужого майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози (ст. 195 КК України) або хуліганство (ст. 296 КК України). Найбільш вірогідніше дії Особи-1 можна було б за ст. 195 Кодексу, оскільки він погрожував диспетчеру швидкої медичної допомоги вибухом, а в неї та інших осіб були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози, оскільки Особа-1 кілька разів телефонував у диспетчерську з відповідними погрозами та повідомляв про те, що раніше вже мав судимість за вчинення злочину, передбаченого у ст. 259 КК України. Однак запропонувати більш точну кваліфікацію не вбачається можливим через відсутність у відкритих джерелах повної інформації про злочин, вчинений Особою-1.

Таким чином, доходимо висновку, що повідомлення про те, що особа вчинить висловлені нею дії (вибух, підпал або інші дії, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками) у майбутньому під умовою виконання або невиконання її вимог свідчить про те, що у діях особи відсутній склад злочину, передбачений у ст. 259 КК України, оскільки таке повідомлення не містить даних про те, що особа приготувала все необхідне для того, щоб стався вибух, підпал або вчинив інші дії, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками.

Джерела та література:

1. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 12.04.2017 у справі № 591/603/17 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65918813> (дата звернення: 08.12.2018).
2. Ухвала Апеляційного суду Сумської області від 12.10.2017 у справі №591/603/17 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65918813> (дата звернення: 08.12.2018).
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

Zahynei Z. Preparation for expression, subject or other acts as content under the infringing communication from the infringement of the citizen's security (article 259 of the Criminal Code of Ukraine). *The problem of the interpretation of such a feature of the crime, stipulated in Article 259 of the Criminal Code of Ukraine, as an object is considered. It is concluded that the notification that a person makes the actions expressed by her (an explosion, arson or other acts that threaten the death of people or other grave consequences) in the future, on the condition of execution or non-fulfillment of its requirements, indicates that there is no composition in the actions of the person the crime provided for in this article.*

Keywords: *explosion, preparation of an explosion, knowingly false message, threat.*

ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ

М. І. Колетюк

Метою статті є дослідження окремих питань кримінальної відповідальності за невиконання судових рішень, виокремлення проблем законодавчого регулювання у цій сфері, а також формулювання пропозицій щодо їх усунення.

Ключові слова: *невиконання судового рішення; кримінальна відповідальність; державна виконавча служба.*

Реальне та повне виконання судових рішень є однією із найгостріших сучасних проблем в Україні, оскільки захист порушених прав, свобод і законних інтересів може бути реалізований тільки тоді, коли громадянин або організація, можуть отримати реальне та повне виконання рішення такого юрисдикційного органу як суд. І неодмінною ознакою правової держави є наявність компетентного, неупередженого і незалежного суду, рішення якого мають поважатися та є обов'язковими для всіх органів, підприємств, установ, організацій, службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території нашої держави.

Згідно зі ст. 129 Основного Закону держави – Конституції України обов'язковість судових рішень віднесено до основних засад судочинства в державі, а у ст. 129-1 закріплено конституційне положення про те, що суд ухвалює рішення іменем України, що судові рішення є обов'язковим до виконання і що держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку, а також, що контроль за виконанням судового рішення здійснює суд [1]. Ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» доповнює дане положення уточненням, зокрема, що: судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом [2]. Ч. 8. ст. 13 передбачає також, що судові рішення інших держав, рішення міжнародних арбітражів, рішення міжнародних судових установ та аналогічні рішення інших міжнародних організацій щодо вирішення спорів є

обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, а також відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

Окреслене питання у своїх наукових працях досліджували багато вчених, проте у зв'язку зі змінами у законодавстві воно потребує додаткового вивчення.

Забезпечити повноту і своєчасність виконання судових рішень покликана державна виконавча служба. Проте, за новим Законом України від 02.06.2016 р. «Про виконавче провадження» примусове виконання рішень покладено на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених цим Законом випадках – на приватних виконавців [3]. За невиконання судових рішень, а також невиконання вимог державного виконавця та порушення норм Закону України «Про виконавче провадження» чинним законодавством передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність.

Одним із правових засобів забезпечення виконання судових рішень є кримінальна відповідальність, встановлена у ст. 382 КК України [4]. Суспільна небезпечність вказаного злочину полягає в тому, що його вчинення порушує конституційне положення щодо обов'язковості виконання судових рішень, підриває авторитет органів правосуддя, ущемляє права та законні інтереси громадян і юридичних осіб. Слід зауважити, що ч. 4 ст. 382 КК доповнено і встановлено кримінальну відповідальність за умисне невиконання службовою особою не тільки рішення Європейського суду з прав людини, а й рішення Конституційного Суду України та умисне недодержання нею висновку Конституційного Суду України [4].

Згідно з диспозицією ст. 382 КК України кримінальна відповідальність за умисне невиконання усіх без винятку видів судових рішень настає за умови набрання цими рішеннями законної сили. Відповідне законодавче положення цілком обґрунтоване, оскільки судові рішення, що не набрало законної сили, не вважається остаточним і може бути змінено [5].

Ст. 63 Закону України «Про виконавче провадження» передбачає, що у разі невиконання без поважних причин боржником рішення виконавець вносить постанову про накладення на боржника штрафу, в якій також зазначаються вимога виконати рішення протягом десяти робочих днів (за рішенням, що підлягає негайному виконанню, – протягом трьох робочих днів) та попередження про кримінальну відповідальність. А у разі повторного невиконання без поважних причин боржником рішення, якщо таке рішення може бути виконано без участі боржника, виконавець надсилає органу досудового розслідування повідомлення про вчинення боржником кримінального правопорушення та вживає заходів примусового виконання рішення, передбачених цим Законом.

У разі невиконання боржником рішення, яке не може бути виконано без участі боржника, виконавець надсилає до органу досудового розслідування повідомлення про вчинення боржником кримінального правопорушення та вносить постанову про закінчення виконавчого провадження.

Також, згідно зі ст. 75 Закону України «Про виконавче провадження» у разі невиконання без поважних причин у встановленому державним виконавцем строк рішення, що зобов'язує боржника виконати певні дії, та рішення про поновлення на роботі державний виконавець вносить постанову про накладення штрафу на боржника – фізичну особу сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; на посадових осіб – двісті неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; на боржника – юридичну особу – триста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та встановлює новий строк для виконання. А у разі повторного невиконання рішення боржником без поважних причин державний виконавець у тому ж порядку накладає на нього штраф у подвійному розмірі та звертається до правоохоронних органів з поданням про притягнення боржника до кримінальної відповідальності відповідно до закону.

З наведеного слідує, що законодавець наділив виконавців повноваженнями ініціювати притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Так, згідно і зі ст. 76 вказаного Закону, яка передбачає відповідальність за невиконання законних вимог державного виконавця та порушення вимог цього Закону, за

невиконання законних вимог виконавця, порушення вимог цього Закону, у тому числі за несвоечасне подання або неподання звітів про відрахування із заробітної плати та інших доходів боржника, неподання або подання неправдивих відомостей про доходи і майновий стан боржника, ненадання боржником на вимогу виконавця декларації чи зазначення у декларації неправдивих відомостей або неповідомлення про зміну таких відомостей, неповідомлення боржником про зміну місця проживання (перебування) чи місцезнаходження або місця роботи (отримання доходів), а також за неявку без поважних причин за викликом виконавця, винні особи несуть відповідальність відповідно до закону. За наявності ознак кримінального правопорушення в діях особи, яка умисно перешкоджає виконанню рішення чи в інший спосіб порушує вимоги закону про виконавче провадження, виконавець складає акт про порушення і звертається до органів досудового розслідування з повідомленням про вчинення кримінального правопорушення [3].

Аналіз судової практики у кримінальних провадженнях про злочини, передбачені ст. 382 КК України, свідчить, що суди при постановленні вироків вказують на необхідність доведення умислу щодо вчинюваних дій (бездіяльності), направлених на ухилення або протидію (перешкоджання) виконанню судового рішення та, відповідно, законних вимог державного виконавця. Не менш важливою є необхідність встановлення та доведення наявності у суб'єкта реальної можливості виконати судові рішення.

Водночас вважаємо, що для спонукання суб'єкта до усунення наслідків своєї протиправної поведінки доцільно розглянути питання щодо запровадження у ст. 382 КК України механізму звільнення від кримінальної відповідальності за спеціальними підставами, як це передбачено, наприклад, у ч. 3 ст. 175 КК (особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення до кримінальної відповідальності (до повідомлення про підозру) нею здійснено виплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої встановленої законом виплати громадянам) або у ч. 4 ст. 212 КК України (особа, яка до притягнення до кримінальної відповідальності (до повідомлення про підозру) сплатила податки, від сплати яких ухилилася, звільняється від кримінальної відповідальності).

Вважаємо також за необхідне, до ч. 1 ст. 382 КК України внести наступні зміни: після слів «Умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили...» та перед словами «...або перешкоджання їх виконанню...» додати слова «...чи підлягають негайному виконанню».

Джерела та література:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про судову систему і статус суддів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Закон України «Про виконавче провадження» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [9-те вид., переробл. та доп.]. – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.

Kopetiuk N. To the question of criminal liability for negligence of the judicial decision. *The purpose of the article is to study certain issues of criminal liability for non-enforcement of court decisions, to highlight the problems of legislative regulation in this area, as well as to formulate proposals for their elimination.*

Keywords: *non-enforcement of a court decision; criminal liability; state executive service.*

ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЇХ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ

В. М. Кравчук, Ю. Ю. Полінчук

Судова реформа 2016 року стала важливим кроком для запровадження міжнародних та європейських стандартів, що визначають правовий статус суддів. У статті досліджуються підстави для звільнення суддів як елемент їх конституційно-правового статусу.

Ключові слова: звільнення суддів, конституційно-правовий статус, Конституція України, суддя, судова реформа.

Виявлення структурних елементів конституційно-правового статусу суддів України є необхідним для більш повного аналізу даної категорії, а тому для досягнення цієї мети слід звернутись до теоретичних напрацювань з даного питання. Як справедливо зазначає Л. Москвич, для забезпечення надійності правового статусу судді необхідне чітке теоретичне визначення і детальне закріплення в національному законодавстві всіх структурних елементів, що становлять зміст цієї правової категорії та повинні бути логічно взаємопов'язаними й чітко конкретизованими [1, с. 496].

Варто зазначити, що в юридичній літературі спостерігається плуралізм думок та підходів стосовно визначення структурних елементів правового статусу суддів. Так, В. Кряжков до змісту статусу судді відносить вимоги, що пред'являються до суддів та їх права і обов'язки [2, с. 54]. Л. Сергієнко як складові елементи статусу носія судової влади виділяє права, обов'язки, а також відповідальність, яка обумовлюється займаною посадою [3, с. 42].

Інші вчені до елементів правового статусу суддів відносять більш широке коло елементів. Наприклад, О. Абросімова вважає, що поняття правового статусу судді як публічного суб'єкта охоплює такі елементи: порядок призначення або обрання, порядок припинення діяльності, компетенцію та порядок і спосіб її реалізації, особливості правового положення судді, що відрізняють його від інших публічних суб'єктів [4, с. 42]. О. Бабаєва у зміст статусу судді включає такі елементи: а) правоздатність та дієздатність судді; б) законодавчо закріплені права та обов'язки; в) гарантії цих прав і обов'язків; г) відповідальність за належне виконання покладених на нього обов'язків [5, с. 136]. Г. Ермошин у статусі судді виділяє дві складові: по-перше, права та обов'язки судді, які встановлюються процесуальним законодавством (процесуальна складова); по-друге, права та обов'язки судді, які визначають його особливе становище в суспільстві як громадянина. Саме це особливе становище, вказує він, є гарантією забезпечення тих прав і обов'язків, які суддя реалізує, безпосередньо здійснюючи правосуддя [6, с. 433]. М. Вітрук до структурних елементів правового статусу судді відносить: а) права та обов'язки судді; б) правові принципи, що відображають взаємовідносини між суддею та суспільством і державою; в) гарантії, що забезпечують використання прав і виконання обов'язків судді [7, с. 229-230].

Правове закріплення у відповідних нормативно-правових документах елементів правового статусу суддів не лише надає їм імперативного (обов'язкового) характеру, а й становить серцевину правового статусу суддів. Ядром серцевини правового статусу суддів є норми, передбачені насамперед статтями 6, 126-129, 130, 130-1 Конституції України, що в свою чергу дає усі підстави стверджувати про існування повноцінного конституційного інституту статусу суддів. Положення Основного Закону, що закріплюють статус суддів, знаходять своє логічне продовження та конкретизацію у законодавстві про статус суддів, що дає нам змогу визначити не просто правовий статус суддів, а конституційно-правовий статус суддів як основу правового статусу. Тому, для характеристики конституційно-правового статусу суддів надзвичайно важливим є встановлення його структурних елементів та їх характеристика. Елементи конституційно-правового статусу суддів дають уявлення про їхнє функціонування в межах механізму реалізації системи функцій судів. Як слушно підкреслює В.

Федоренко, «ці елементи є своєрідним юридичним інструментарієм, що визначає ефективність роботи механізму функціонування судової влади в Україні» [8, с. 66].

Погоджуючись у цілому з такими аргументами, вважаємо, що в сучасних умовах до елементів правового статусу доцільно відносити: права та обов'язки суддів; їх правосуб'єктність; принципи правового статусу суддів; вимоги, що пред'являються до суддів; призначення на посаду судді (порядок зайняття посади судді); присяга суддів; кваліфікаційний рівень суддів; правосвідомість суддів; суддівський розсуд; дисциплінарна відповідальність суддів; звільнення суддів з посади та припинення їх повноважень; гарантії діяльності суддів; забезпечення суддів.

Суддя може бути звільнений з посади з підстав, визначених частиною шостою статті 126 Конституції України, а саме: неспроможністю виконувати повноваження за станом здоров'я; порушення вимог щодо несумісності; вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді; подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням; незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду; порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя звільняється з посади у разі неспроможності здійснювати повноваження за станом здоров'я за наявності медичного висновку, що надається медичною комісією, утвореною спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я, за зверненням Вищої ради правосуддя. Визнавши, що стан здоров'я судді не дає змоги протягом тривалого часу або постійно здійснювати йому свої повноваження, Вища рада правосуддя ухвалює рішення про звільнення судді з посади.

Суддя звільняється з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності за рішенням, ухваленим Вищою радою правосуддя.

Вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, є підставою для звільнення судді з посади. Факти, що свідчать про вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, мають бути встановлені Вищою радою правосуддя (її відповідним органом).

Суддя, який має стаж роботи на посаді судді не менше двадцяти років має право подати заяву про відставку. Суддя має право у будь-який час перебування на посаді незалежно від мотивів подати заяву про звільнення з посади за власним бажанням. Заява про відставку, заява про звільнення з посади за власним бажанням подається суддею до Вищої ради правосуддя, яка протягом одного місяця з дня надходження відповідної заяви ухвалює рішення про звільнення судді з посади. Суддя здійснює свої повноваження до ухвалення рішення про його звільнення. За суддею, звільненим за його заявою про відставку, зберігається звання судді та гарантії недоторканності, встановлені для судді до його виходу у відставку.

Відмова від переведення до іншого суду (в тому числі ухилення від виконання рішення про переведення) у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду, є підставою для звільнення судді за рішенням, ухваленим Вищою радою правосуддя.

Порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна є підставою для звільнення судді з посади. Порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна може бути встановлене: 1) у межах дисциплінарного провадження щодо суддів – Вищою радою правосуддя (її органами); 2) у межах кваліфікаційного оцінювання судді – Вищою кваліфікаційною комісією суддів України; 3) судом при розгляді відповідної справи.

Отже, звільнення суддів з посад є елементом їх конституційно-правового статусу, що знаходить своє нормативне закріплення в Конституції та законах України та значною мірою впливає на функціонування суддів, обумовлюючи їх роль при здійсненні правосуддя.

Джерела та література:

1. Судова влада: монографія / За заг. ред. І. Є. Марочкіна. – Харків: Право, 2015. – 792 с.
2. Кряжков В. А. Конституционное правосудие в субъектах Российской Федерации: правовые основы и практика / В. А. Кряжков. – М.: Городец, 1999. – 768 с.
3. Сергиенко Л. А. Правовая регламентація управленческого труда / Л. А. Сергиенко. – М.: Наука, 1984. – 141 с.
4. Абросимова Е. Б. Суд в системе разделения властей: российская модель: (конституционно-теоретические аспекты): учебное пособие / Е. Б. Абросимова. – М.: Проспект, 2002. – 112 с.
5. Бабаева О. Н. Проблемные вопросы статуса мировых судей Российской Федерации / О. Н. Бабаева // Вестник Воронежского государственного университета. – 2007. – № 1. – С. 132-142.
6. Самостоятельность и независимость судебной власти Российской Федерации / Под ред. В. В. Ершова. – М.: Юристъ, 2006. – 493 с.
7. Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс: учеб. пособие / Н. В. Витрук. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2010. – 592 с.
8. Федоренко В. Л. Конституційно-правовий статус суддів судів загальної юрисдикції / В. Л. Федоренко // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 3. – С. 62-67.

Kravchuk V., Polinchuk J. Reasons of discharge of judges as element them constitutionally-legal status. *Judicial reform of 2016 became an important step for the input of international and European standards that determine legal status of judges. There are investigated reasons of discharge of judges as an element them constitutionally-legal status.*

Keywords: *liberation of judges, constitutionally-legal status, Constitution of Ukraine, judge, judicial reform.*

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО РОЗСУДУ В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

М. А. Кравчук, А. О. Глабай

На процес здійснення правосуддя, статус та розсуд судді при винесенні рішення в Стародавньому Римі впливали ряд факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру. Римським юристам притаманне вміння логічно, виважено, лаконічно формулювати власні думки та відповідні судові рішення. Базові засади здійснення правосуддя, сформовані римськими юристами, є стандартами правосуддя і в сучасних реаліях.

Ключові слова: *Стародавній Рим, суддя, суддівський розсуд.*

До сучасної правової держави ставляться досить високі вимоги щодо організації та здійснення правосуддя, сформованим в результаті тисячолітнього розвитку людства та державності.

Дослідження статуту суддів та судового розсуду на основі історико-правового методу дозволить проаналізувати динаміку формування і розвитку зазначених категорій, що можуть бути враховані у реформуванні сучасної системи судів та здійснення правосуддя.

Судовий розсуд вивчався з позицій теорії та філософії права такими науковцями, як В. Канцір, О. Копиленко, П. Недбайло, О. Гришук, П. Рабинович, Г. Мельник, П. Куфтирев та ін. Крім того, судовий розсуд розглядався науковцями в контексті окремих галузей права (М. Закурін, В. Вапнярчук та інші).

Дане дослідження обумовлюється необхідністю історико-правової характеристики проблеми суддівського розсуду та підготовку на цьому ґрунті рекомендацій, які можуть мати значення для подальшого удосконалення правозастосовчої діяльності.

Наділення суду дискреційними повноваженнями має тривалу історію та сприяє забезпеченню здійснення правосуддя. Вони є важливим і необхідним елементом судової діяльності. [1, с. 68-69].

Важливим аспектом в історії Стародавнього Світу, на нашу думку, є стрімкий розвиток законодавства, яке регламентувало судовий процес і використовувалося впродовж наступних століть. Ідеї римського права відобразились у сучасній теорії цивільного права, цивільного процесу, підприємницького права, міжнародного приватного права тощо. У римському праві закріплено розуміння права як системи загальнообов'язкових правових норм, санкціонованих людьми на благо собі, тому право – це інститут захисту населення. Римська юриспруденція вирізняється високою технікою правотворчості, вмінням аналізувати конкретні правовідносини, аргументувати свої висновки. Формулювання правових ідей римськими юристами характеризуються чіткістю, лаконізмом, глибиною змісту. Ці ідеї є взірцем для сучасних юристів [2, с. 68-69].

Ще в Стародавньому Римі третейські арбітри, як правило, вирішували спори між сусідами та родичами. Від присяжних суддів вони відрізнялися тим, що діяли на свій розсуд і самі визначали розмір стягнення. На другому етапі суддя або присуджував до виконання, або виправдовував відповідача. Остаточним поєднанням вимог природного права й норм позитивного права стала кодифікація Юстиніана (527-566 р.р.), яка являла собою правовий збірник, побудований на грецькій концепції природного розуму та римському почутті гармонії. В основі судового угляду в цей час лежали моральні якості судді, думка якого, побудована на законності (позитивному праві) й моральності (природному праві), уважалась його углядом, а за їх відсутності – його свавіллям [3, с. 495].

Вже в Стародавньому Римі кримінальне судочинство, здійснюване спочатку народними зібраннями, а потім постійними комісіями (квестіями), очолюваними преторами, забезпечувало гласність на всіх стадіях процесу, відкритість пред'явлення обвинувачення й присутність народу на суді, що проходив під відкритим небом. За часів Цицерона найважливішим справам додавалася найбільша урочистість. Дні засідань суду повідомлялися заздалегідь, збиралися маси глядачів. Відзначаючи значення явної змагальності, А. С. Стоянов писав: «Римський процес із безумовною логікою започаткував гласність. Всі заходи слідства були відкриті, за ними пильно стежив обвинувачений. Кожному огляду, кожному допиту свідків протиставлялося заперечення. Таким чином, змагання між звинуваченням і захистом могло початися набагато раніше суду на форумі» [4, с. 263].

Історія військового судочинства показує, що, як правило, військові суди утворювалися тоді, коли в державах створювалися постійні армії. Дещо схоже на окреме військове судочинство існувало вже у Римі періоду республіки (утворена у 509 р. до н. е.), проте його повного становлення у той час так і не відбулось. У мирний час жодного окремого військового судочинства у республіканському Римі взагалі не існувало, діяло виключно загальне судочинство. У військовий період уся судова влада належала полководцям (консулу або диктатору). Дрібні справи розглядали різні стройові начальники – військові трибуни, центуріони. Судовий процес відбувався гласно, а рішення виносились відразу після допиту обвинуваченого та свідків. У провінціях Риму стосовно розташованих там військових частин судовими повноваженнями наділялись проконсул та пропретор, які були намісниками у провінціях і призначалися туди сенатом. З 123 р. до н. е. можна було оскаржувати рішення проконсулів та пропреторів до римського сенату, який міг передати справу на новий розгляд. Істотні зміни у комплектуванні легіонів та в організації діяльності військових судів відбулись в період імперії (приблизно з I ст. до н. е.). До служби у легіонах почали набирати не тільки громадян Риму, але і найманців, громадян які збідніли, жителів провінцій, тобто різних людей. Військове судочинство починає функціонувати не тільки у військовий період, але і в мирний час [5, с. 241].

Римські юристи зробили значний внесок у розробку принципів і правил судочинства. Вони вважали, що «погані вчинки» не повинні залишатися безкарними, бо безкарність – це постійне заохочення правопорушників і злочинців. Закон спрямований насамперед у майбутнє, а суддя розглядає минуле, тобто фактично здійснене. Отже, правосуддя ефективне там, де

існує справедливий і швидкий суд. Будь-яке зволікання є відмовою в правосудді. Правосуддя розглядалось як постійне і вічне бажання держави забезпечити права кожного громадянина. Авторитет закону бачили в неухильному його виконанні [2, с. 68].

Отже, на процес здійснення правосуддя, статус та розсуд судді при винесенні рішення впливали ряд факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру. Такими чинниками були суспільний та економічний устрій, соціально-економічне становище в державі, в тому числі, соціальне становище, яке займали і самі судді, і учасники процесу. Значний вплив на суддівський розсуд в Стародавньому Римі мав рівень правосвідомості особи, її обізнаності в правових питаннях. Крім цього, спільною рисою в усіх державах стародавнього світу була вимога щодо вольових та емоційних якостей судді. Суддя повинен був вміти чути людей, мати високий рівень моральності, що відповідав би стандартам моралі тогочасного суспільства.

Вже в Стародавньому Римі юриспруденція характеризується досить високим рівнем юридичної техніки, як правотворчої, так і правозастосовної. Римським юристам притаманне вміння логічно, виважено, лаконічно формулювати власні думки та відповідні судові рішення. Базові засади здійснення правосуддя, сформовані римськими юристами, є стандартами правосуддя і в сучасних реаліях.

Джерела та література:

1. Кравчук М. А. Історико-правові аспекти судового розсуду (дискреції) // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. – Випуск 33. – Ч. 1. – Ужгород, 2015. – С. 21-24
2. Демедюк Т. Протидія хабарництва в судах Стародавнього Світу / Т. Демедюк // Вісник Академії управління МВС. - 2010. - №3 (15). – С. 64-70
3. Попов Д.І. Розвиток уявлень про застосування природного права при здійсненні судового угляду / Д.І. Попов // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 2. – С. 488–496.
4. Багнюк Г. Історико-правовий аспект становлення і розвитку засади гласності та відкритості кримінального провадження / Г. Багнюк // Юридичний вісник. - № 6. – 2014. – С. 263-268
5. Романовський Я. Я. Становлення військового судочинства у країнах Європи // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/14030/1/39_240-245_Vis724_Armiya.pdf

Kravchuk M., Glabaj A. Factors of forming of judge discretion in Ancient Rome.

The row of factors of objective and subjective character influenced on the process of realization of justice, status and discretion of judge at awarding judgement in Ancient Rome. To the Roman lawyers are inherent ability logically, self-weighted, laconically to formulate own opinions and corresponding court decisions. Base principles the realizations of justice, which was formed by the Roman lawyers, are the standards of justice and in modern realities.

Keywords: Ancient Rome, judge, judge discretion.

ЧИННІСТЬ ПРАВОЗАСТОСОВЧИХ АКТИВ В ЧАСІ ЗА НАПРЯМОМ ДІЇ

Ю. В. Назарук

Науковий керівник: к.ю.н., доц. О. М. Юхимюк

У тезах доповіді розглядаються ключові питання, пов'язані з дією правозастосовних актів в часі за напрямом дії. Окреслюються основні визначення таких понять як пряма, зворотня та переживаючи дія в часі.

Ключові слова: правозастосовчий акт, чинність правозастосовного акту в часі за напрямом дії, пряма, зворотня та переживаючи дія в часі.

Дія правозастосовних актів в часі за напрямом дії характеризується тривимірним аспектом, який є недостатньо закріплений та визначений на законодавчому рівні. Такі прогалини в законі можуть призвести до суттєвих порушень при правозастосовній діяльності, саме тому дане питання потребує ґрунтовного дослідження в межах створення правозастосовних актів.

Індивідуальні адміністративні акти існують у часі та просторі і, як засоби правового регулювання, діють на певних осіб. Ці три параметри дії: час, простір та коло осіб визначають сферу дії індивідуальних адміністративних актів [1, с. 109].

Темпоральна чинність правових актів вцілому та правозастосовчих зокрема має визначальне значення для здійснення правозастосовчої діяльності та функціонування суб'єктів такої діяльності.

Варто сказати, що дослідження темпоральної чинності правозастосовних актів в Україні майже не проводилось. Загалом же вивченням нормативно-правових та підзаконних актів займалося чимало вчених України та світу, зокрема дане питання було висвітлено у роботах Пушняка О., Пономаренка О., Щирби М., Плечій О. та ін. У зв'язку з цим пропонуємо провести дослідження в межах порівняння основних правил, що стосуються нормативно-правових актів вцілому разом із правозастосовними актами органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Напря́м темпоральної дії – показник, що визначає дію нормативно-правового акта стосовно правових відносин, які виникли до і після набуття ним чинності [2, с. 293].

В свою чергу для України вцілому характерні пряма та зворотня дія в часі, як визначено ст. 8, 58 Конституції України [3].

В українському законодавстві, законодавець чітко виокремив такий напрям дії актів в часі як пряма дія, зокрема відповідно до ч. 3 ст. 8 Конституції України встановлено, що норми Конституції України є нормами прямої дії [3].

Загальним принципом, який визначає напрям темпоральної дії нормативних актів, є неґайна дія. Це пояснюється тим, що держава, як правило, зацікавлена в найбільш швидкій заміні старих правовідносин новими, старої норми права – новою нормою [2, с. 293].

Крім того, пряму (неґайну) дію в часі деякі правники окреслюють як здатність акта поширювати свою обов'язковість на факти, які виникають після набрання ним чинності або ж виникли до набрання ним чинності (введені в дію), але продовжують існувати й після набрання ним чинності.

Однак, в деяких випадках, як зазначає Мандюк О. О. акт може починати діяти не з моменту його доведення до відома, а з більш пізнього моменту, якщо таке передбачено законодавством чи самим індивідуальним адміністративним актом.

Переживаюча дія (ультраактивна форма) застосовується зазвичай тоді, коли необхідно враховувати інтереси осіб, що вступили у правовідносини до видання нового нормативного акта. [2, с.293]

Слід зауважити, що даний підхід законодавчо не визначений в Україні, однак інколи простежується у висновках та правовій позиції Конституційного Суду України.

Однак розглядаючи питання напрямку дії в часі особливо увагу заслуговує питання зворотної дії в часі. Кожен правник знає, що така дія – це його дія на факти та правовідносини, які виникли до набрання ним чинності — причому з моменту їх виникнення.

Разом з тим, варто зауважити, що українське законодавство найбільш суворо регламентує можливість зворотної дії нормативних актів. За загальним правилом нормативні акти не мають зворотної дії в часі [2, с. 293].

Вияток з цього правила слідує із ст. 58 Конституції України — закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [3].

Слід зауважити, що Косович В. в своєму дослідженні акцентував увагу на тому, що не є до кінця однозначним трактування серед науковців назв та змісту напрямів дії нормативно-правових актів. Частина правознавців ведуть мову про пряму, зворотною та переживаючі дію нормативно-правових актів в часі. Інші ж доповнюють їх ще додатковими позначеннями – ретроактивна, неґайна, ультра активна [4, с. 14].

Зважаючи на особливості правозастосовчих актів, слід сказати, що їм притаманна як пряма (наприклад, розпорядження міської ради про виділення ділянки під забудову), так і зворотня дія в часі (наприклад, вирок або рішення суду).

Джерела та література:

1. Шпак Ю. А. Законотворчість органів місцевого самоврядування: теоретико-правовий вимір: дис. канд. юрид. наук: спец.12.0.01/ Юрій Анатолійович Шпак. – Львів, 2016. – 169 с.
2. Загальна теорія держави і права/ М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Косович В. Напрямок дії нормативно-правових актів України в часі: теоретичні та практичні аспекти, необхідність вдосконалення. /Косович В./ Вісник Львівського університету. Серія юридична. – № 58. – 2013. – С.11-26.

Nazaruk Y. The validity of legal acts in time and in the course of action. *In it theses, the report addresses the key issues related to the effect of law enforcement acts in time and in the course of action. The main definitions of such concepts as direct, reverse and continuous in time are outlined.*

Keywords: law enforcement act, the validity of a law enforcement act in time and in the direction of action, direct, retroactive and continuous action in time.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В ЕКОЛОГІЧНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

Х. М. Полюх, О. С. Драницька

Науковий керівник: к.ю.н., доц. І. І. Коваленко

Статтю присвячено дослідженню ролі верховенства права в системі регулювання екологічних суспільних відносин.

Ключові слова: верховенство права, екологічно-правове регулювання, природокористування, охорона довкілля.

Принцип верховенства права в системі регулювання екологічних суспільних відносин проявляється в багатьох інститутах екологічного права – праві власності на природні ресурси; екологічних правах та обов'язках людини; праві природокористування; правовому забезпеченні екологічної безпеки; еколого-правового регулювання та охорони клімату.

М. О. Орлов у своїх дослідженнях із цієї тематики розглядав верховенство права крізь призму юридичної гарантії захисту прав громадян і юридичних осіб в галузі охорони навколишнього природного середовища [3, с. 141-159]. На його думку, в сучасних умовах природні (невід'ємні) права людини, - право на життя, право на здорове навколишнє середовище, право на свободу та ін., за своєю юридичною силою не тільки не поступаються в демократичних державах національним законам всіх рівнів, але й мають по відношенню до них пріоритетну юридичну дію. Права людини стають орієнтиром, який визначає напрямок і перспективу рішення тих чи інших юридичних справ. А далі М. О. Орлов робить висновок про те, що право на здорове навколишнє середовище необхідно використовувати в якості верховенства права при розгляді протиріч між вимогами діючого закону і природними екологічними правами людини [4].

Натомість, О. М. Ткаченко у своїх наукових працях дослідила поняття і значення принципу верховенства права та його застосування в регулюванні еколого-правових відносин [5, с. 78-80]. За її думкою, з точки зору об'єктивного екологічного права, тобто системи

загальнообов'язкових правил поведінки, спрямованих на врегулювання відносин, пов'язаних з використанням, відтворенням, охороною та захистом природних ресурсів і навколишнього природного середовища в цілому, принцип верховенства права полягає у пріоритеті первинних еколого-правових ідей, втілених в принципах екологічного права.

Гетьман А. П. вважає, що верховенство права в інституті еколого-правового регулювання і охорони клімату знаходить своє віддзеркалення в міжнародних публічно-правових угодах, - Рамковій конвенції ООН про зміну Клімату, Кіотському протоколу та Паризькій угоді до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, - де Україна є стороною та згоду на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що відповідає вимогам ч. 1 ст. 9 Конституції України. З урахуванням положень, що містяться в цих міжнародних договорах, Україна вибудовує свою кліматичну політику через призму адаптації національного законодавства до існуючих на міжнародному рівні стандартів у сфері охорони клімату. Яскравим прикладом такої адаптації є прийняття Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, якою передбачено низку заходів стосовно зміцнення інституційної спроможності щодо формування і забезпечення реалізації державної політики у сфері зміни клімату; запобігання зміни клімату через скорочення антропогенних викидів і збільшення абсорбції парникових газів та забезпечення поступового переходу до низько вуглецевого розвитку держави; адаптація до зміни клімату, підвищення опірності та зниження ризиків, пов'язаних зі міною клімату [2].

Верховенство права в інституті управління природокористуванням та охороною довкілля частково знаходить своє втілення крізь призму передбачених в Конституції України повноважень Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в частині, яка стосується організаційно-правового забезпечення функціонування відповідних державних та самоврядних органів у сфері публічного адміністрування. Зокрема, до повноважень Верховної Ради України належить затвердження загальнодержавних програм охорони довкілля (п. 6 ст. 85); Президент України оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації - з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України (п. 21 ст. 106); Кабінет Міністрів України забезпечує проведення політики у сферах охорони природи, екологічної безпеки і природокористування (п. 3 ст. 116); місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують виконання державних і регіональних програм охорони довкілля (п. 3 ст. 119); територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють землею, природними ресурсами, що є в комунальній власності та здійснюють інші повноваження, в т.ч. й екологічного спрямування (ч. 1 ст. 143) [1].

Вважаю, що належне дотримання і виконання принципу верховенства права сприятиме розвитку навколишнього середовища в позитивному руслі, зменшиться негативний вплив на природу, адже наслідки недбайливого поведіння людей ми можемо відчути завдяки теперішньому клімату, який ніби говорить: «Людино, що посієш - те й пожнеш».

Щодо принципу верховенства права в інституті природокористування та охорони довкілля, то він повинен полягати в існуванні доволі чіткої, прозорої, зрозумілої та доступної системи правових норм, за якої вибудується вертикаль органів державної виконавчої влади у сфері екології, а повноваження та процедури їх реалізації будуть відповідати міжнародним та національним конституційним стандартам регулювання екологічних суспільних відносин з безумовним дотриманням встановлених правових норм усіма задіяними суб'єктами, в тому числі державою.

Джерела та література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Гетьман А. П. Принцип верховенства права в еколого-правовому регулюванні та охорони клімату / Збірник матеріалів Міжнародного Конгресу «Правові проблеми приватного партнерства в умовах євроінтеграції». - Одеса, 2017.
3. Орлов М. Роль верховенства права в захисті прав людини у сфері екології / Вісник Акад. правових наук. - Харків, 2002. - № 1. - С. 117-124;

4. Орлов Н. А. Правовые проблемы охраны окружающей среды в Украине: Монография. – Симферополь: Таврія. – 2002. – С. 141-159.
4. Орлов Н. А. Правовые проблемы охраны окружающей среды в Украине: Монография. – Симферополь: Таврія. – 2002. – С. 153-154.
5. Ткаченко О. Застосування принципу верховенства права в регулюванні еколого-правових відносин: деякі аспекти // Право України. – 2004. – № 1. – С. 78-80.

Poliukh K., Dranitska O. Rule of law in ecological and legal regulation. *The article is devoted to research role of rule of law in system of regulation ecological social relations.*

Keywords: *rule of law, ecological and legal regulation, nature management, environment protection.*

КОНСТИТУЦІЙНІ ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ ЗА СУДОВОЮ РЕФОРМОЮ 2016 РОКУ

Н. Р. Райниш

Науковий керівник: к.ю.н., доц. В. М. Кравчук

Судова реформа 2016 року стала важливим кроком для запровадження міжнародних та європейських стандартів, що визначають статус органів прокуратури. У статті досліджуються конституційні функції прокуратури за судовою реформою 2016 року.

Ключові слова: *Конституція України, прокуратура, судова реформа, функції прокуратури.*

Судова реформа 2016 року стала важливим кроком для розвитку системи судоустрою. Однією з найсуттєвіших змін за цією реформою стало виключення з Конституції України розділу VII «Прокуратура» в повному обсязі, а приведені у відповідність з міжнародними та європейськими стандартами положення, які визначають правовий статус органів прокуратури, включено до Розділу VIII Конституції України «Правосуддя». Прихильники таких змін зазначають, що це певним чином, можна сказати психологічно, зрівнює статус прокуратури з іншими учасниками процесу, зокрема кримінального, наприклад з адвокатурою [1]. Інші науковці, які не підтримують змін до Конституції в частині функцій прокуратури занепокоєні «урізанням деяких функцій прокуратури» [2]. Неоднозначне сприйняття суспільством та експертами нових функцій прокуратури за судовою реформою 2016 року і зумовлює актуальність даного дослідження.

На сьогоднішній день одним із головних критеріїв визначення місця прокуратури України в державному механізмі є її функціональне призначення. Саме від того, які функції прокуратура має виконувати у правовій державі залежить її місце в системі органів державної влади. Питання функцій прокуратури в Україні є одним із найбільш дискусійних у сучасній правовій науці та практиці. Проте як у прихильників однієї думки щодо цього питання, так і у їхніх опонентів не виникає сумніву, що підхід до функцій прокуратури в Україні необхідно змінювати.

Нині прокуратура України не віднесена до тієї чи іншої визначеної в Конституції гілки влади та існує як окрема централізована система. За судовою реформою 2016 року з переліку функцій прокуратури вилучено ряд не властивих (за європейськими стандартами) їй функцій. Натомість після усіх змін, органи прокуратури отримали широкі процесуальні можливості для більш якісного виконання властивих прокуратурі функцій [3].

Проте нові конституційні функції прокуратури є предметом для дискусій як у наукових колах, так і громадських. Наприклад, перша функція – підтримання публічного обвинувачення в суді, жваво обговорюється критиками, які зазначають, що недоречним є зміна терміну «державне обвинувачення» на «публічне обвинувачення». Адже прокурор виступає від імені

та в інтересах виключно держави, але аж ніяк якоїсь незрозумілої «публіки». У ст. 3 Кримінального процесуального Кодексу України зазначається, що державне обвинувачення – це процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [4]. В той час ст. 477 КПК передбачається поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо деяких кримінальних правопорушень. Іншими чинними законами та нормативно-правовими актами не передбачено поняття «публічного» обвинувачення.

У п. 2 ст. 131-1 Конституції України сформульовано найобширнішу функцію прокуратури – організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Зазначена конституційна функція прокуратури, на наш погляд, є найбільш дискусійною. Зміни у формулюванні даної конституційної функції прокуратури, вимагають нової інтерпретації організаційних і процесуальних основ участі прокурора у досудовому розслідуванні, якої досі не було здійснено. Таке формулювання містить чимало недоліків. По-перше, воно занадто складне й громіздке, що суперечить правилам нормативної техніки побудови Основного Закону, який має бути максимально чітким і лаконічним. По-друге, одна функція прокуратури по суті передбачає чотири напрямки діяльності прокурора: (1) організація досудового розслідування; (2) процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; (3) вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження; (4) нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Однак така спроба законодавця максимально повно охопити у цій нормі всі можливі прояви участі прокурора у досудовому розслідуванні та взаємодії із органами правопорядку призвело до зворотного результату, а саме до обмеження компетенції прокуратури у сфері протидії злочинності лише визначеними у п. 2 ст. 131-1 Конституції України формами.

По-третє, застосування положень Конституції України щодо здійснення прокуратурою розглядуваної функції є проблематичним, адже використана у ній термінологія не відповідає чинному законодавству України. Так, наприклад, новим для прокуратури є покладення на неї організації досудового розслідування. На сьогодні КПК України згадує лише поняття «процесуальне керівництво досудовим розслідуванням» як форму реалізації прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням. Покладення на прокуратуру ще й організації досудового розслідування зумовлює появу двох проблем: (1) розмежування організації досудового розслідування й процесуального керівництва ним як напрямів діяльності прокурора у досудовому кримінальному провадженні; (2) відмежування організації досудового розслідування, здійснюваного прокурором, від аналогічної діяльності керівника органу досудового розслідування [6].

Також у перехідних положеннях Конституції (п. 9) встановлюється, що прокуратура продовжує виконання функцій досудового слідства та т. зв. «загального нагляду» – нагляду за додержанням і застосуванням законів – тимчасово, до формування спеціальних державних органів і запровадження законів, що регулюватимуть їхню діяльність. Зміни до Конституції України в частині функцій прокуратури зазнали чимало критики. Зокрема тому, що законодавці попередньо не створили відповідної системи державних органів, які спроможні б були взяти на себе весь обсяг роботи органів прокуратури щодо здійснення нагляду за додержанням та здійсненням законів, проте прокуратуру цих повноважень вже позбавили. В результаті такого антиконституційного (як вважають деякі науковці) обмеження функцій прокуратури, органи державної влади і місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи залишилися безконтрольними, в т.ч. і щодо дотримання прав громадян [9].

Слід також зазначити, що вступаючи до Ради Європи (1995 р.), Україна взяла на себе зобов'язання усунути функцію загального нагляду з компетенції прокуратури. Проте на сучасному етапі це питання залишається актуальним та дискусійним як у наукових, так і громадських колах. Це все пов'язано з тим, що на сьогоднішній день у вітчизняній юридичній науці немає одностайного бачення прокуратури як в інституційному, так і у функціональному

аспектах. Зокрема існує декілька теоретичних підходів до визначення місця прокуратури у системі державних органів та її функцій.

Третьою функцією прокуратури є представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. ВСУ роз'яснив, що участь прокурора в судовому процесі залежить за умови, що доведено нездійснення або неналежне здійснення захисту інтересів держави у спірних правовідносинах суб'єктом влади, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, або підтверджено відсутність такого органу (частини 3, 4 ст. 53 КАС України, ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру»). Суд пояснює, що прокурор не може вважатися альтернативним суб'єктом звернення до суду і замінювати належного суб'єкта владних повноважень, який може і бажає захищати інтереси держави. Щоб інтереси держави не залишилися незахищеними, прокурор виконує субсидіарну роль, замінює в судовому провадженні відповідного суб'єкта владних повноважень, який відсутній або всупереч вимог закону не здійснює захисту чи робить це неналежно [8]. У кожному такому випадку прокурор повинен навести (а суд перевірити) причини, які перешкоджають захисту інтересів держави належним суб'єктом і які є підставами для звернення прокурора до суду.

Таким чином, метою реформування прокуратури було повернення до неї довіри суспільства. Проте далеко не всі як в наукових, так і громадських колах сприймають зміни в Конституції щодо прокуратури оптимістично, вважаючи їх неефективними і такими, що дають системи можливості для самозбереження. Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що проблема деяких функцій прокуратури полягає не в їхньому усуненні, а в їх чіткому законодавчому унормуванні, а також у забезпеченні реальної незалежності прокуратури, усуненні будь-яких можливостей політичного втручання в її діяльність. Тому питання функцій прокуратури безумовно потребує додаткового вивчення та фахового і громадського обговорення.

Джерела та література:

1. Яворський В. Реформувати прокуратуру чи залишити радянською? [Електронний ресурс] / Яворський В. // Режим доступу: <https://helsinki.org.ua/articles/reformuvaty-prokuraturu-chy-zalyshyty-radyanskoju/>
2. Баганець О. Нова Конституція – нова «безправна» прокуратура [Електронний ресурс] / О.Баганець // Режим доступу: <http://baganets.com/blogs-baganets/nova-konstituc-ja-nova-bezpravna-prokura.html>
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401–VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 10.11.2018 – [Електронний ресурс] – Режим доступу – <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Прилуцький С. Реформування прокуратури – шлях до реформування кримінальної юстиції [Електронний ресурс] / С. Прилуцький // Інформаційно-аналітичні огляди "Вдосконалення діяльності прокуратури України – шлях до реформування кримінальної юстиції". – № 10. – С. 44–50. Режим доступу: <http://www.cga.in.ua/fckfiles/procur.pdf>
6. Лапкін А. В. Проблеми формулювання функції прокуратури, визначеної пунктом 2 статті 131-1 Конституції України [Електронний ресурс] / А. В. Лапкін// Режим доступу: <http://forumprava.pp.ua/files/213-218-2017-5-33-.pdf>
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2017. – 768 с.
8. Лапкін А. В. Проблеми приведення законодавства про прокуратуру у відповідність до Конституції України. Верховенство права – основоположний принцип правової держави: VIII Науковий круглий стіл молодих вчених, аспірантів та магістрів, (м. Харків, 16 грудня 2016 р.). Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – С. 196-198.
9. Скибенко О. Проблеми реформування функцій прокуратури України в механізмах судочинства та забезпечення законності [Електронний ресурс] / О. Скибенко // Режим доступу: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/06/38.pdf>

Rainysh N. Constitutional duties of prosecutor's office in Ukraine according to judicial reform 2016. *Judicial reform 2016 became one of the most important steps for implementation of international and european standarts, which define status of prosecutor's office. This article deals with new duties of prosecutor's office according with judicial reform.*

Keywords: *judicial reform, Constitution of Ukraine, prosecutor's office, duties of prosecutor's office.*

ПРОТИЗАКОННЕ НАСИЛЬСТВО, ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ОБУМОВЛЮЄ ВИНИКНЕННЯ СТАНУ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ

А. Б. Розпутняк

Науковий керівник: к.ю.н., доц. О. І. Саско

Визначено, що підставою для пом'якшення відповідальності та покарання за злочини, учинені в стані сильного душевного хвилювання, є спрямованість діянь винуватої особи, яка їй загалом не властива і сформувалася під впливом сильних емоцій, що виникли у результаті протизаконного насильства чи тяжкої образи з боку потерпілого.

Ключові слова: *сильне душевне хвилювання, протизаконне насильство, тяжка образа.*

Вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого, у кримінально-правовій літературі розглядається як складна обставина, яка пом'якшує покарання, обов'язковими ознаками якої є: 1) на момент вчинення злочину особа перебувала у стані сильного душевного хвилювання; 2) такий стан був викликаний неправомірними або аморальними діями потерпілого; 3) злочин вчинено проти тієї особи, неправомірні або аморальні дії якої викликали у винного стан сильного душевного хвилювання.

Актуальності дослідження набуває у зв'язку з необхідністю осмисленням відповідних положень КК України перш за все з метою найбільш точного розуміння кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за посягання на життя і здоров'я особи, їх правильного застосування.

Вагомий внесок у наукове дослідження цього правового явища зробили такі вчені, як О. В. Авраменко, М. І. Бажанов, А. В. Байлов, Ю. В. Баулін, В. М. Бурдін, О. М. Костенко, М. В. Костицький, В. О. Навроцький, О. М. Попов, А. В. Савченко, Б. В. Сідоров, О. Д. Сітковська, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, Т. Г. Шавгулідзе, Л. І. Шеховцева, Н. М. Ярмиш, С. С. Яценко та інші.

Проте, незважаючи на значний науковий інтерес, чимало питань, пов'язаних із поняттям, змістом та кримінально-правовим значенням стану сильного душевного хвилювання, продовжують залишатися спірними і не до кінця з'ясованими, інші вимагають додаткової аргументації, а деякі з них нового підходу до їх вирішення.

У доктрині кримінального права та кримінальному законодавстві України термін «стан сильного душевного хвилювання» вживається для позначення раптового емоційного процесу, викликаного поведінкою потерпілого, що протікає швидко і бурхливо та певною мірою знижує здатність особи усвідомлювати свої дії та керувати ними. На думку А. В. Наумова, насамперед враховується стан сильного душевного хвилювання, при якому здатність уявляти й мислити послаблюється, притуплюється. Однак, оскільки здатність особи контролювати свої дії не втрачається цілком, а лише послаблюється, то винний і підлягає відповідальності, але за злочин із привілейованим складом.

До чинників, що можуть спричинити стан сильного душевного хвилювання як законодавець, так і Пленум Верховного Суду України відносять: 1) насильство, яке може призвести до виникнення фізіологічного афекту, 2) тяжку образу, до якої відноситься «явно

непристойна поведінка потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб» [5, с. 283-284].

Однією із причин виникнення стану сильного душевного хвилювання, при якому винний вчиняє злочин, передбачений ст. 123 КК, є неправомірна поведінка з боку потерпілого, а саме протизаконне насильство. У юридичній літературі одностайного бачення проблеми, що можна визнавати протизаконним насильством немає. Так, М. І. Загородніков обмежує поняття «насильство» тільки фізичним впливом [1, с. 85-86]. Аналогічну позицію займає Т. Ткаченко, який зазначає, що насильство – це фізичний вплив на людину за допомогою мускульної сили або збрарядь, механізмів, речовин (радіоактивних, отруйних, сильнотіючих), температур, електромагнітних процесів тощо, які здатні заподіяти біль, тілесні ушкодження або смерть [8, с. 18]. Існує і інша точка зору, що під поняттям насильства пропонується розуміти фізичний вплив на організм потерпілого, який полягає у нанесенні удару, позбавленні чи обмеженні особистої свободи, заподіянні тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості чи навіть смерті [4, с. 73-74]. Тобто є всі підстави вважати насильством як фізичний, так і психічний протиправний вплив. Крім того, в літературі термін «насильство» також має подвійний зміст. Під ним розуміють як фізичне насильство, так і психічне [6, с. 92]. Дана позиція відображена і в постанові Пленум ВСУ, де визнається як фізичне (заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв), так і психічне (наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди) насильство.

Л. В. Сердюк вважає, що вичерпне тлумачення психічного насильства у законодавстві слід визнати правильним і, в принципі, корисним для найбільш повного правового захисту прав, свобод і здоров'я громадян. Крім того, вчений пропонує до психічного насильства включати не тільки всі види погроз, але й образи, а в деяких випадках і наклеп, і гіпноз, якщо він застосовується в злочинних цілях, а також електронну стимуляцію мозку, яка застосовується спеціально для того, щоб підкорити людину чужій волі [7, с. 19].

Основною вимогою до такого насильства, на думку Мельника М.І. та Хавронюка М.І., є «спроможність викликати в особи стан сильного душевного хвилювання». Автори слухають, що реальна можливість того чи іншого насильства, або тяжкої образи спричинити стан сильного душевного хвилювання повинна вирішуватись також з урахуванням таких обставин справи, як характер дій потерпілого, особливості психічного стану винного, характер відносин потерпілого з винним, обстановка, за якої застосовувалось насильство чи завдавалась тяжка образа» [5, с. 283].

Підставою пом'якшення відповідальності за злочини вчинені у стані сильного душевного хвилювання внаслідок тяжкої образи (зокрема, ст.123 КК України), має місце та образа, яка в особливо недопустимій формі принижує честь і гідність особи. Законодавець не вказує критеріїв для визначення ступеня тяжкості, тому тяжкість образи є оціночною категорією.

У сучасній теорії кримінального права поняття «образы» визначається по-різному. Так, П. С. Матишевський, С. С. Яценко та П. П. Андрушко під образою розуміють приниження честі та гідності особи [2, с. 120].

На нашу думку, при здійсненні образи винний принижує честь і гідність потерпілого шляхом висловлювання нецензурних чи брутальних слів, вчиненням непристойних або насильницьких дій (жесту, руху і т.п.) чи дає непристойну оцінку особистим якостям чи поведінці потерпілого у формі, яка категорично суперечить прийнятому спілкуванню між людьми. Так, О. М. Мурзінов вважає, що при вирішенні питання про тяжкість образи необхідно брати до уваги, перш за все, не стільки об'єктивні її властивості, скільки ступінь її впливу на людину, здатність викликати у неї стан сильного душевного хвилювання. Ступінь же цього впливу залежить скоріше від суб'єктивних властивостей конкретної особи, ніж від об'єктивних властивостей образи. Честь та гідність – поняття дуже індивідуальні, нерозривно пов'язані із особливостями носіїв цих властивостей. Одні і ті ж слова та дії можуть неоднаково сприйматися різними людьми. В одному випадку вони здатні глибоко вразити людину, а в іншому розглядаються як нормальна форма спілкування [3, с. 44].

При визначенні тяжкості образи необхідно керуватись загальноприйнятими нормами моралі, а також враховувати індивідуальні особливості винної особи. Тяжкість образи повинна визначатись з урахуванням характеру й обставин, за яких вона була завдана.

Проведений аналіз такої обставини, як протизаконне насильство, що може обумовити виникнення стану сильного душевного хвилювання дав підстави вважати насильство з боку потерпілого як привід або причина вчинення злочинів у стані сильного душевного хвилювання. При цьому таке насильство має бути значним, тобто спроможним викликати такий стан, реальним, а не уявним. Насильство може проявлятися у будь-якій формі. Основна його риса полягати в тому, щоб воно було спроможним за своїм характером викликати в особи стан сильного душевного хвилювання.

Джерела та література:

1. Загородников Н. И. Преступления против здоровья. – М.: Госюриздат, 1969. – 166 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина. / За ред. проф. П. С. Матишевського, Г. В. Андрусіва, доц. П. П. Андрушка., П. П. Лихової. – К.: Юрінком Інтер., 1999. – 891 с.
3. Мурзинов А. Н. Уголовно-правовое значение аффекта // Проблемы уголовно-правовой борьбы с преступностью. – М., 1989. – С.37-49.
4. Навроцький В. О., Тростюк З. А. Тлумачний словник (Особливої частини кримінального законодавства України). – Львів: Юрид. ф-т ЛНУ ім. І. Франка, 1997. – 127 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України // за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – Київ: Канон: АСК, 2002. – 452 с.
6. Попов А. Н. Преступление против личности при смягчающих обстоятельствах. – СПб.: Издательство Юридический центр «Пресс», 2001. – 465 с.
7. Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование / Под ред. Заслуженного деятеля науки РФ, док. юрид. наук, проф. Щербы С. П. – М.: Юрлитинформ, 2002. – 384 с.
8. Ткаченко Т. Уголовно-правовое значение аффекта // Законность. – 1995. – № 10. – С. 18-20.

Rozputnyak A. Unlawful violence as a circumstance that causes the emergence of a state of intense emotional anxiety. *It has been determined that the grounds for mitigating responsibility and punishment for crimes committed in a state of intense emotional anxiety are the direction of the actions of the perpetrator who is not generally peculiar to her and was formed under the influence of strong emotions that arose as a result of unlawful violence or severe abuse from the side the victim.*

Keywords: *strong emotional excitement, illegal violence, difficult image.*

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ТЕРОРИСТА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Д. З. Чайковський

Науковий керівник: к.ю.н., доц. С. В. Романцова

Проаналізовано наявні підходи до визначення особи-терориста. Розглянуто криминологічну характеристику сучасної особи злочинця терориста. Запропоновано визначення основних особистісних особливостей терориста.

Ключові слова: *особа злочинця терориста, тероризм, криминологічна характеристика.*

Гострою проблемою сьогодення кожної розвиненої країни є – тероризм. В суспільстві існує багато громадян, які не задоволені політичною, економічною, соціальною та духовною обстановкою у своїй країні. Кожен не вдоволений має право висловити свою думку, запропонувати представникам влади ті зміни, яких прагне певне коло осіб, має право на мирні

демонстрації. Однак, не кожне звернення, демонстрація буде почута владою, тоді радикально настроєні особи, громадяни вдаються до агресивних, суспільно небезпечних та екстремістських методів висловлення своїх вимог. Одним з таких методів саме і є терористичний акт. Тому, дослідження особи злочинця-терориста, його психологічного та кримінологічного портрету, процесу становлення і формування є надзвичайно актуальним.

Проблемами тероризму, а саме, психологічної складової, займалися: Д. В. Ольшанський, А. В. Щеглов, Л. Я. Гозман, В. Л. Васільєв та інші. У своїх працях науковці дають відповіді на запитання про основні особливості психологічної характеристики даного явища. Зокрема, Пауль Вілкінсон (почесний професор міжнародного права, колишній директор Університету Сент-Ендрюс Центру з вивчення тероризму і політичного насильства) відзначає, що психологія та віра терористів неадекватно досліджена. Хоча з того часу пройшло вже 25 років, ситуація практично не змінилася, науковці наводять деякі цікаві факти про особу терориста але, на жаль, не вказують, із яких джерел і якими методами вони отримані [1, с. 215].

У XXI столітті особливого звучання набула тема тероризму як одного із найнебезпечніших і важкопрогнозованих, агресивних викликів суспільству. Останнім часом тероризм стає дедалі кривавішим, жорстокішим та цинічнішим та постійно зростає кількість держав, які відчули на собі жакливі наслідки терористичних актів [1, с. 214]. Однак щоб ефективно боротися із даним типом злочину слід ретельно дослідити особу злочинця.

Тема особи злочинця (терориста) вперше обговорювалася на конференції по тероризму, скоординованій Браяном Дженкінсон ще у вересні 1980 року. Вона виявила, як мало було відомо про природу особи-терориста.

В англійській мові існує таке поняття щодо терористів, як терористичний «mindset», що в буквальному перекладі «розумовий набір», тобто розуміється певна сукупність узагальнених психологічних характеристик, які притаманні особі злочинця-терориста. В рамках цього досліджувалася динаміка особи індивідуальних терористів, включаючи причини та мотиви рішення приєднатися до терористичної групи, здійснювати насильницькі дії, привертати до себе увагу. Інша група, що викликає специфічний інтерес дослідників, це зразки рішень терористів в окремих випадках, керівництво терористичною групою, виділення мети та психології групи як впливового інструмента на індивідуума [2, с. 217].

Слід зазначити, що науковцям важко дослідити особу злочинця терориста або терористичне угруповання по двох простих причинах: по-перше доступ до ув'язнених злочинців терористів дуже обмежений, однак навіть якщо вже ж такі доступ можливий, то наукові твердження зі слів одного чи двох злочинців аргументувати складно. По-друге, дослідження терористичних угруповань ускладнене тим, що ці організації та їх лідери не виходять на контакт, і те, що джерелом їхнього дослідження науковцями стають їх публічні висловлювання та заяви, та інформація, яку надає ЗМІ, яка на даний момент не є повністю правдивою. Тобто наведені фактори значно обмежують об'єктивність наукового дослідження [3, с. 14].

Якщо проаналізувати всі відомі терористичні акти можна дійти до такого висновку, що майже всі вони організовані терористичними угрупованнями, які мають певну мету, намір та суб'єктивну суспільну позиці. Ці угруповання структуровані, мають свій штат, керівництво та постійне фінансування, а також співпрацюють з іншими організаціями та приватними особами. Можна навести реальні приклади таких організацій та зазначити доступну інформацію про їх керівництво.

«Аль-Каїда» – міжнародна терористична сунітська джахадистська організація, заснована у 1988 році Осамою бен Ладеном, в Афганістані для боротьби з радянським вторгненням [4]. Після виведення радянських військ з Афганістану «Аль-Каїда» зосередилася на США як «імперії зла», західному світі з його способом життя, його культурою і всіх його прибічників в ісламських країнах. Організація ставить перед собою створення «Великого ісламського халіфату». Після вибухів посольств США в столицях Кенії та Танзанії в 1998 Аль-Каїда отримала визнання терористичної організації № 1 у світі. На рахунок «Аль-Каїди» – планування і здійснення цілого ряду великих терористичних актів, у тому числі терактів 11 вересня 2001 року в США. Низка подій, що почалася з нападів 11 вересня 2001 року і

пов'язана з діяльністю «Аль-Каїди» і заходами щодо її придушення, відома як «Війна проти тероризму» [4].

Осама бен Ладен – після вторгнення радянської армії до Афганістану приєднався до ісламського опору та заснував «Аль-Каїду» — підпільну організацію для підтримки диверсійних акцій проти радянських військ. Зовнішність та характер можна характеризувати наступним чином: «Осама бен Ладен часто описується довгов'язим; ФБР описувало його високим і худорлявою статури, зростом від 193 до 195 см і вагою близько 75 кг. Колір шкіри – оливковий, шульга, і, як правило, ходив з палицею. Він носив білий тюрбан, традиційним чоловічий головний убір у Саудівській Аравії. Осама бен Ладен, мав розмірену мову м'якої ввічливої людини, судячи з його публічних виступів, він говорив мило, ввічливо і гідно. Говорить, нібито лише арабською» [7].

Водночас, терористичні угруповання на території України, такі як «Донецька народна республіка» і «Луганська народна республіка» їх ватажки і учасники мають свої особливості. Ці угруповання наразі є діючими та активними на території України. Терористичне угруповання «ДНР», яке діє на території Донецької та Луганської областей України, це угруповання носить радикально налаштований характер, підступними та екстремістськими методами реалізує свою політику в вищезгаданих регіонах. Воно містить таку ідеологію як путінізм та російський націоналізм [5].

Водночас, її колишній ватажок Олександра Захарченка як особа злочинець-терорист має свої особливості. Згідно з біографічними даними з російських джерел, закінчив Донецький технікум промислової автоматики (з відзнакою), працював на шахті гірничим, електромеханіком, займався бізнесом. Навчався в Донецькому юридичному інституті МВС України, але був виключений за вживання алкоголю в надмірних кількостях. У 2010 році Захарченко проходив обстеження в Харківському обласному центрі медико-соціальної експертизи. Там йому була присвоєна II група інвалідності з психічного захворювання. У документі медичного центру наголошується «стійкі незворотні психічні розлади». Було призначено лікування в стаціонарі Харківської обласної психіатричної лікарні № 3. В довідці також наголошується, що дії хворого «несуть загрозу навколишнім». Роки 2010-2013 були згодом вилучені з офіційної російської біографії Захарченка. 2013 року він знову з'явився в ЗМІ – вже як активіст харківської проросійської організації «Оплот» [6]. Отже, особа злочинця-терориста Олександра Захарченка, має одну особливість, а саме, відноситься до маріонеткової групи терористів, які діють в інтересах держав, в даному випадку Російської Федерації.

При розгляді біографічних описів двох вищезгаданих терористів можна провести певне ідеологічне та кримінологічне розмежування. Перший приклад, Осама бен Ладен, з точки зору кримінології – особа злочинець, якого слід розглядати як феномен соціального явища. Ідеологією якої було поширення ісламу, дух патріотизму, боротьба за незалежність. В другому випадку, Олександр Захарченко, є вибраною особою, яка буде здійснювати пропаганду і посилювати вплив терористичної ідеології, реалізувати власну політику. З точки зору кримінології, детермінантом такої злочинної поведінки соціальний стан у суспільстві, прагнення до визнання та економічної стабільності.

Аналіз постатей двох найвідоміших терористів, дає змогу, розмежування на групи: 1) перша група, терористи-організатори, активні учасники терористичних угруповань, наділені такими психологічними якостями як природне лідерство, вміння вести за собою інших людей, нерушимість своїх поглядів а головне мета і мотив своїх діянь; 2) в другу групу, слід віднести осіб, які приймають участь у терористичних актах, це здебільшого завербовані особи, яких шляхом навчання терористичних поглядів залучено до співпраці з терористичними організаціями, це особи, які легко піддаються впливу інших людей та не володіють чіткою життєвою позицією.

Отже особа терорист це все ж таки плід соціального явища, а ніж вродженої злочинності. Важко спрогнозувати, яка саме людина стане в майбутньому терористом, тому що не можливо проаналізувати погляди кожної людини. Єдиними шляхом подолання тероризму це є усунення всіх детермінантів даного виду злочину.

Джерела та література:

1. Кравчук І. А. Особа злочинця-терориста як елемент криміналістичної характеристики терористичного акту. Форум права. – 2010. – № 2. – С. 210-216
2. Скуба Г. До питання криміналістичної характеристики злочинів терористичного характеру. Історико-правовий часопис. – 2016. – № 2. – С. 212-217
3. Ткач В. Ф. Сучасний тероризм: тенденції, вияви, виклики та загрози для України. Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 3. – С. 12-18.
4. Аль-Каїда URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
5. Донецька та Луганська народні республіки URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 03.12.18)
6. Захарченко Олександр Володимирович URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
7. Осам бен Ладен URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Chaikovskiy D. Personality of the crimean crime: some aspects. *Available approaches to the definition of a terrorist person are analyzed. The criminological characteristic of the modern person of the terrorist's criminal is considered. The definition of the main personality features of the terrorist is proposed.*

Keywords: *terrorism terrorist's person, terrorism, criminological characteristic.*

ЮРИДИЧНИЙ ТЕРМІН ЯК ЗАСІБ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ

О. О. Шуліка

Науковий керівник: к.ю.н., доц. О. М. Юхимюк

При написанні нормативних актів часто основна увага законодавця приділяється врегулюванню суспільних відносин, при цьому нехтуються правила юридичної техніки, в тому числі пов'язані з юридичною термінологією. Юридичні терміни виступають засобом, покликаним забезпечити ефективність правового регулювання суспільних відносин, ясність тлумачення змісту нормативно-правового акта і належну реалізацію норм права, закріплених в нормативно-правових актах.

Ключові слова: *юридична техніка, юридичний термін.*

Вітчизняне законодавство зазнає змін як під впливом соціально-економічних, політичних, культурних чинників, так і в силу розвитку юридичної науки і практики. Проте повсякчас залишається актуальним питання якості змін, що вносяться в чинні нормативно-правові акти, а також якості нових нормативно-правових актів, прийнятих компетентними суб'єктами. Часто законодавчі акти врегульовують суспільні відносини без конкретизації основних законодавчих термінів, викладених в цих же актах, що призводить до різночитання їх змісту. Переважно законотворцями основна увага приділяється врегулюванню суспільних відносин, нехтуючи правилами юридичної техніки, в тому числі пов'язані з юридичною термінологією. Тож питання юридичної термінології, її формування та основних показників якості залишається актуальним.

Юридична техніка зараз стала предметом багатьох наукових розробок, тож вважаємо за доцільне погодитись з думкою Ягупи А. О., «що в юридичній доктрині існує надмірна теоретизація проблем визначення юридичної техніки, оскільки, критикуючи один підхід і пропонуючи інший, науковці лише збільшують поле для дискусій заради дискусій. Також надмірна ідеалізація юридичної техніки як засобу «правильного» складання актів і застосування норм не сприяє ясності й об'єктивності визначення даного поняття» [1, с. 44]. Отож, юридична техніка – це сукупність прийомів і способів підготовки, розгляду, прийняття та обнародування проєктів нормативно-правових, правозастосовних, інтерпретаційних актів,

які забезпечують повне, просте, точне, економічне їх співвідношення з життєвими реаліями, волею нормодавця або інтерпретатора [2, с. 6].

Мова нормативно-правових актів, термінологія та терміни відносяться до засобів юридичної техніки. Мова актів означає стиль викладу матеріалу, чіткість, стислість думки законодавця, спеціальна термінологія. Мова нормативно-правового акта включає у себе певні елементи: юридичні терміни, словосполучення, пропозиції, стиль права, правові аббревіатури, символічні (штучні) мови.

Крестовська Н. юридичні терміни визначає як словесний вираз понять, використовуваних при викладі змісту правового акта [3, с. 255]. Деяко ширше визначення дає І. Шутак – це слово або словосполучення, яке вживається в нормативно-правових актах і (або) юридичній науці та практиці [4, с. 77].

Юридичні терміни-поняття відповідають таким вимогам: поняттєво-термінологічна єдність, дефінітивність, системність, точність, емоційно-експресивна нейтральність [5, с. 155].

Бєсєдна Л. Л. зазначає, що на законодавчому рівні завжди треба пам'ятати про існування трьох основних принципів включення понять до нормативно-правової термінології як ієрархічно організованої інформаційно-правової системи і дотримуватись їх у своїй правотворчій діяльності: це принципи цілісності, структурної побудови та ієрархічності системи юридичних понять. Логічний взаємозв'язок і структурна впорядкованість нормативно-правових понять є об'єктивною закономірністю їх існування в правовому просторі нормативно-правових актів [6, с. 42].

Юридичні терміни – це словесні позначення правових понять. Такі терміни виконують дві основні функції: називну (номінативну) та змістову (відображення змісту поняття). Тобто, юридичний термін: по-перше, іменує правове поняття, а, по-друге, виражає зміст правового поняття. На такій подвійності природи термінів наголошував ще Т. Канделаки, розрізняючи план змісту терміна та план його вираження. Цю ж думку поділяє й А. Суперанська, виокремлюючи терміни-поняття як певні наукові уявлення (концепти) та терміни-слова як назви понять. Залежно від такого поділу виокремлюємо дві групи вимог до юридичних термінів: як до термінів-слів та як до термінів-понять [7, с. 294-295].

Юридичні терміни-слова мають відповідати таким вимогам: упровадженість, мовна правильність, питомість, стислість. Юридичні терміни-поняття мають відповідати таким вимогам: поняттєво-термінологічна єдність, дефінітивність, системність, точність, емоційно-експресивна нейтральність [7, с. 295].

Класифікація термінів, які використовуються в законодавстві, є важливою в першу чергу, для впорядкування правової інформації, для її подальшої автоматизації. Проте до цього часу відсутні чіткі, науково відпрацьовані критерії класифікації юридичних термінів із врахуванням їх практичної значущості, тому будь-яка класифікація має умовний, неповний характер [8, с. 18].

По-перше, правничі терміни можна класифікувати за вертикальним і горизонтальним принципами. В основі вертикального принципу лежить поділ термінів залежно від юридичної сили нормативних актів, в яких вони містяться. По-друге, за ступенем соціальної спрямованості розрізняють терміни: 1) загальноживані; 2) спеціально-юридичні; 3) спеціально-технічні. Залежно від способу позначення відповідного поняття юридичні терміни поділяють на терміни точного значення й терміни, що виражають оціночні поняття. Виділяють також дефіновані та недефіновані юридичні терміни. До дефінованих термінів наукою сформульовано ряд вимог, зокрема, вони повинні: містити лише істотні ознаки поняття; бути співрозмірними поняттю; бути системними; бути стислими і зрозумілими; формулюватися із врахуванням норм і правил державної мови.

Кожна з наведених класифікацій має свої переваги та свої недоліки. Не можна сказати, що та чи інша класифікація є правильною, а інші — неправильною, оскільки кожна з них відображає різні сторони, особливості юридичного терміна [8, с. 20-21].

Отже, юридичні терміни виступають засобом, покликаним забезпечити ефективність правового регулювання суспільних відносин, ясність тлумачення змісту нормативно-правового акта і належну реалізацію норм права, закріплених в нормативно-правових актах. Юридичні терміни є багатоаспектним явищем, на яке поширюються філологічні вимоги та загальні

засади юриспруденції. Врахування таких засад і вимог при формулюванні юридичних термінів дозволить зробити зміст законодавства більш чітким та полегшить його реалізацію.

Джерела та література:

1. Ягупа А. О. Деякі проблемні аспекти визначення поняття юридичної техніки / А. О. Ягупа // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 5. – С. 42-45
2. Шутак І. Д. Доктринальні основи юридичної техніки / І. Д. Шутак // Європейські перспективи. – 2013. – № 4. – С. 5-9.
3. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. – Х.: ТОВ «Одісей», 2008. – 432 с.
4. Шутак І. Д., Онищук І. І. Юридична техніка: навчальний посібник для вищих навчальних закладів / І. Д. Шутак, І. І. Онищук. – Івано-Франківськ, 2013. – 496 с.
5. Онищук І. І. Термінологія та законодавчі дефініції у нормативно-правових актах / І. І. Онищук // Науково-інформаційний вісник. Право. – 2012. – № 6. – С. 153-160
6. Бєседна Л. Л. Термінологія та визначення понять в нормативно-правових актах / Л. Л. Бєседна // Інформація і право. – 2012. – № 2(5). – С. 39-47
7. Грегуль Г. Вимоги до юридичних термінів / Г. Грегуль // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vlp.com.ua/files/61_3.pdf
8. Ключко М. І. Види юридичних термінів / М. І. Ключко // Університетські наукові записки. – 2010. – № 2 (34). – С. 18-22.

Schulika A. Legal term as means of legal technique. *At writing of normative acts often basic attention of legislator is spared to the settlement of public relations, there are the scorned rules of the legal technique including related to legal terminology. Legal terms come forward as the means, called to provide efficiency of the legal adjusting of public relations, clarity of interpretation of maintenance of normatively-legal act and proper realization of the norms of law.*

Keywords: *legal technique, legal term.*

ДО ПИТАННЯ ПРО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯ ТА МЕЖ ТЕРИТОРІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

К. В. Яровий

Науковий керівник: к.ю.н., ст. наук. співробітник Л. Є. Кисіль

Стаття присвячена адміністративно-правовим аспектам поняття та межі території проведення операції Об'єднаних сил та визначенню шляхів їх вдосконалення.

Ключові слова: *адміністративно-правове регулювання, територія, зона, межа, район, операція Об'єднаних сил.*

Щоб з'ясувати поняття «територія проведення операції Об'єднаних сил (далі – ООС)», необхідно, насамперед, проаналізувати поняття «територія» та «зона».

Територія (лат. territorium – область, територія; від terra – земля) – регіон, обмежена частина земної поверхні в природних, державних, адміністративних або умовних межах: визначається протяжністю, як специфічним видом «просторового» ресурсу, площею, географічним розташуванням, природними умовами, господарською освоєністю [1].

У міжнародному праві під територією розуміють природні простори земної кулі (сушу, надра, морське дно, водні простори), повітряний простір в атмосфері Землі, космічний простір, небесні тіла, а також штучні об'єкти та споруди(космічні об'єкти, стаціонарні морські платформи та ін.) [2].

У ст. 1 Закону України «Про державний кордон України» визначено, що державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України - суші, вод, надр, повітряного простору [3].

Межі державної території України, окреслені її кордонами із сусідніми державами, визначились у результаті правонаступництва і підтверджені, після проголошення незалежності у 1991 році, двосторонніми угодами України про державний кордон з Російською Федерацією, Білоруссю, Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Молдовою [4].

На відміну від «території», «зона» трактується Тлумачним словником української мови (від грецької «zone» - пояс) як простір, що характеризується певними загальними ознаками, смуга, район [5].

Зона бойових дій – частина території бойових дій чи повітряного простору, де розгортаються (базуються) і ведуть бойові дії об'єднання сухопутних військ із засобами посилення і підтримки (в арміях деяких країн), а також авіацією, силами і засобами протиповітряної оборони. Зона бойових дій характеризується підвищеною небезпекою для життя людей, високим ступенем руйнувань об'єктів різного призначення і катастрофічного впливу на навколишнє середовище [6].

На нашу думку, з урахуванням викладеного, більш доречним видається вживання поняття «територія проведення ООС». Адже «зона», «район» - поняття, вужчі за змістом, і є фактично деталізованим місцем, яке знаходиться на частині певної території.

Згідно Наказу Верховного Головнокомандувача Збройними Силами України від 30 квітня 2018 року «Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей», який ознаменував заміну формату широкомасштабної антитерористичної операції на ООС, територія проведення ООС ділиться на зону безпеки і район бойових дій.

Межі зон безпеки, прилеглих до району бойових дій, визначаються начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних Сил України(далі – ЗСУ) за поданням Командувача об'єднаних сил.

Район бойових дій – це територія, охоплена бойовими діями уздовж лінії зіткнення, де підрозділи ЗСУ, інших військових формувань та правоохоронних органів виконують бойові завдання із недопущення прориву противника вглиб території держави.

Де-юре територія проведення ООС поділяється на частини: територію, яка підконтрольна українській владі та територію, яка не підконтрольна українській владі (не визволена частина), і має площу близько 40000 км кв.

Територія, яка не підконтрольна українській владі – це територія України, на якій органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження.

У свою чергу, територія, яка підконтрольна українській владі – це територія України, на якій органи державної влади в повному обсязі здійснюють свої повноваження відповідно до законів України.

Де-факто ООС в Україні проходить на території східної її частини, а саме на території Донецької та Луганської областей.

Між підконтрольною і непідконтрольною частинами території проведення ООС проходить лінія зіткнення. Лінія зіткнення (лінія розмежування) – це умовне розмежування території Донецької та Луганської областей, фактично буферні зони із підконтрольними Україні населеними пунктами та територіями, в яких органи державної влади України не здійснюють або здійснюють не у повному обсязі свої повноваження, тобто із територіями захопленими незаконними збройними формуваннями [7].

Термін «лінія зіткнення» вживається з 2014 року відносно заходів, направлених на попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою на території вищевказаних областей. Відповідні Постанови Кабінету Міністрів України (наприклад, про перелік населених пунктів) використовують, але не розтлумачують цей термін [8].

Отже, територія проведення ООС характеризується такими ознаками:

1. Це частини території України, визначені уповноваженими на те органами держави, у відповідних адміністративно-територіальних одиницях або їх окремих районах.

2. Сторонами конфлікту виступають: збройні формування Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях - з однієї сторони, та Збройні Сили України, інші утворені відповідно до законів України військові формування (Служба безпеки України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Управління державної охорони України, Державна спеціальна служба транспорту), правоохоронні органи спеціального призначення, Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, розвідувальні органи України, військова прокуратура, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, - з іншої.

3. На такій території в установленому порядку відбуваються військові дії, у тому числі із застосуванням військової техніки, вогнепальної та іншої зброї. Водночас, вирішення такого конфлікту може супроводжуватися переговорними процесами на різних рівнях (локальному, місцевому, державному, міждержавному).

4. Мета проведення ООС на визначеній території – звільнення тимчасово окупованих територій України у Донецькій та Луганській областях та відновлення на цих територіях конституційного ладу, захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб; забезпечення незалежності, єдності та територіальної цілісності України.

На підставі викладеного матеріалу можна запропонувати наступну дефініцію поняття «територія проведення ООС», яке варто закріпити у ст. 1 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей» - це визначені уповноваженими на те органами держави частини території України (адміністративно-територіальні одиниці або їх окремі частини), на яких у встановленому законом порядку здійснюються заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях з метою звільнення тимчасово окупованих територій України та відновлення на них конституційного ладу; захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб; забезпечення незалежності, єдності та територіальної цілісності України.

Джерела та література:

1. Голиков А. П., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до економічної і соціальної географії: Підручник. – К.: Либідь, 1996.

2. Буроменський М. В. Міжнародне право: посібник. К.: Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.

3. Закон України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991р. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>.

4. Кампо В. М. Енциклопедія сучасної України. Режим доступу: <http://esu.com.ua>

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови // уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

6. EdwART. Словарь терминов. МЧС, 2010. Режим доступу: <http://sbiblio.com/biblio/content.aspx?dictid=170&wordid=1257857>

7. Офіційний сайт Служби безпеки України // Режим доступу: <https://ssu.gov.ua>

8. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення» від 07.11.2014 №1085 // Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1085-2014-%D1%80>

Yaroyvi K. To the question of administrative and legal regulation of the concept and borders of the territory of the operation of the united forces. *The article is devoted to the administrative and legal aspects of the concept and the borders of the territory of the operation of the United Affreuation and the definition of ways to improve them.*

Keywords: administrative-legal regulation, territory, zone, borders, district, operation of the united forces.

Наукове електронне видання на CD-ROM

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Збірник матеріалів
V Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Луцьк, 14 грудня 2018 р.)

(Українською, російською, польською мовами)

Матеріали подано в авторській редакції

Електронне видання на CD-ROM

Укладач:
Джурак Людмила Миколаївна

Оригінал-макет виготовлено на юридичному факультеті
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(43021 м., Луцьк, вул. Винниченка, 30)

Один електронний оптичний диск (CD-ROM). Об'єм даних 8,10 Мб. Тираж 300 прим.

Зам. 163. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк,
м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65.

E-mail: vezhaprint@gmail.com

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

ISBN 978-966-940-208-0

9 789669 402080 >